

ΑΝΤΙ

Περίοδος Β'
Τεύχος 659
Παρασκευή
24 Απριλίου 1998
Δρχ. 500

• Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΣΕΡΑΦΕΙΜ ΚΑΙ
ΤΟ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟ

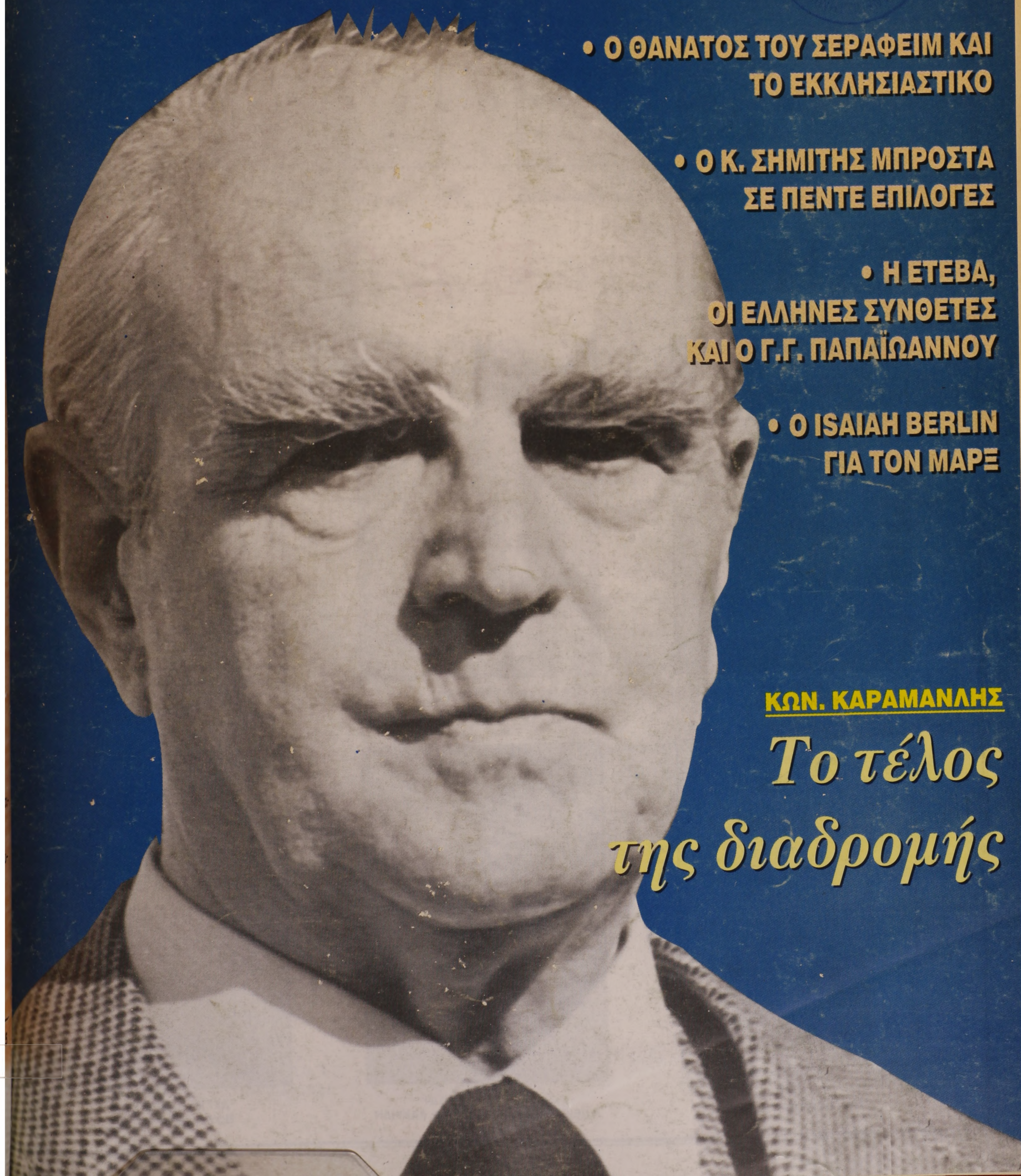
• Ο Κ. ΣΗΜΙΤΗΣ ΜΠΡΟΣΤΑ
ΣΕ ΠΕΝΤΕ ΕΠΙΛΟΓΕΣ

• Η ΕΤΕΒΑ,
ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΣΥΝΘΕΤΕΣ
ΚΑΙ Ο Γ.Γ. ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ

• Ο ΙΣΑΙΑΗ BERLIN
ΓΙΑ ΤΟΝ ΜΑΡΞ

ΚΩΝ. ΚΑΡΑΜΑΝΛΗΣ

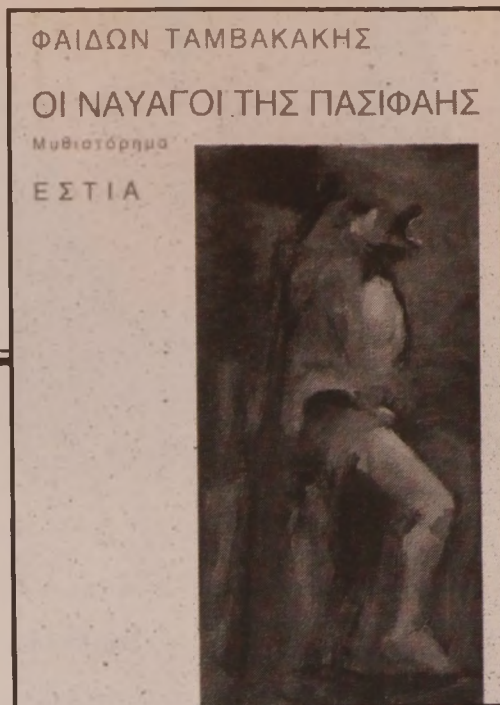
*Το τέλος
της διαδρομής*

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ

ΝΤΟΛΤΟ
ΑΥΤΟΠΡΟΣΩΠΟΓΡΑΦΙΑ ΜΙΑΣ ΨΥΧΑΝΑΛΥΤΡΙΑΣ

ΤΑΜΒΑΚΑΚΗΣ
ΟΙ ΝΑΥΑΓΟΙ ΤΗΣ ΠΑΣΙΦΑΗΣ

Τ Η Σ « Ε Σ Τ Ι Α Σ »

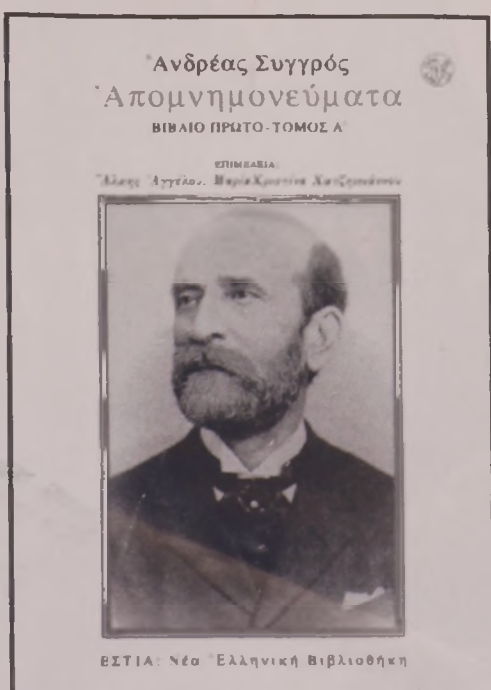
ΣΟΚΟΛΟΦ
ΣΧΟΛΗ ΗΛΙΘΙΩΝ

ΝΤΑΓΚΕΡΜΑΝ
ΚΑΜΕΝΟ ΠΑΙΔΙ

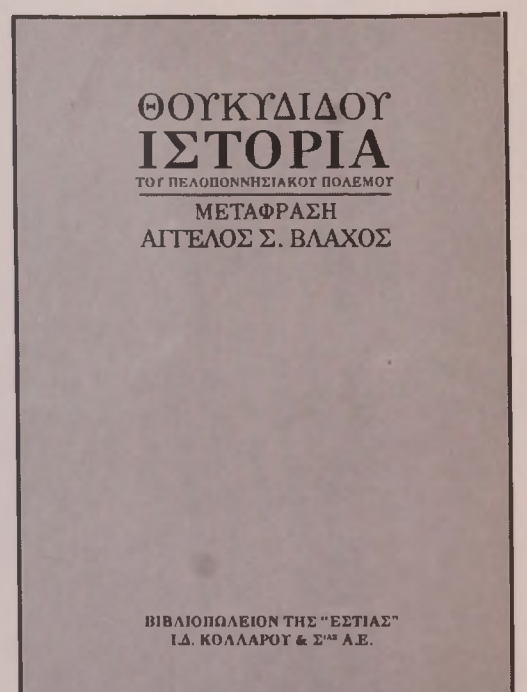
ΛΟΡΚΑ
ΝΤΟΥΕΝΤΕ

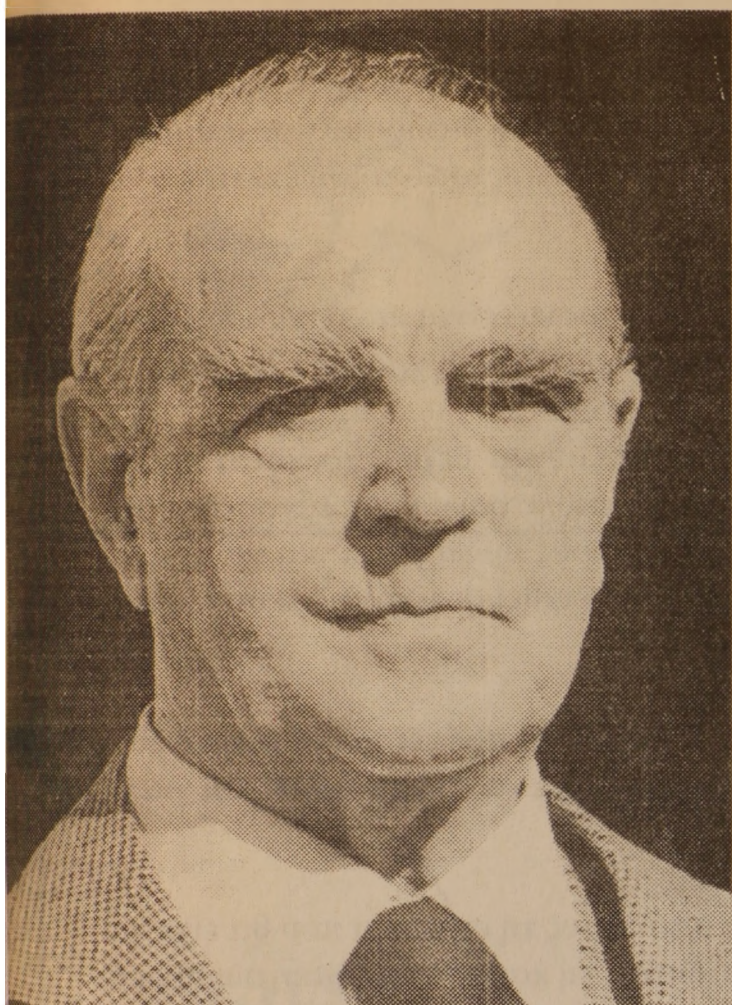
ΣΥΓΓΡΟΣ
ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ

Η ΔΙΚΗ ΤΩΝ ΤΟΝΩΝ
Η ΠΕΙΘΑΡΧΙΚΗ ΔΙΩΣΗ ΤΟΥ Ι.Θ. ΚΑΚΡΙΔΗ

ΑΓΓΕΛΟΣ ΒΛΑΧΟΣ
ΘΟΥΚΥΔΙΔΟΥ ΙΣΤΟΡΙΑ

Περίοδος Β' · Έτος 25ο · Τεύχος 659
Παρασκευή 24 Απριλίου 1998 · Δρχ. 500

**ΑΝΤΙ - ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ
ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ**

Δημοχάρους 60, 115 21 Αθήνα
Τηλ. 72.32.713-72.32.819 FAX: 72.26.107
ANTI ON-LINE: <http://www3.enet.gr/anti>
E mail: anti@compulink.gr

ΕΚΔΟΤΗΣ: Χρήστος Παπουτσάκης
ΑΡΧΙΣΥΝΤΑΚΤΗΣ: Ηλίας Κανέλλης
ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: Δημήτρης Γκέκας
ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΥΛΗΣ: Μάχη Γεωργιάδου
ΕΚΤΥΠΩΣΗ: ΛΙΘΟΤΥΠ Α.Ε. Ιασίου 5, Περιστερί
Τηλ. 57.22.201

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ:

Ετήσια συνδρομή: 26 τεύχη, Εξάμηνη: 13 τεύχη
ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ: Εξαμ. 5.000 δρχ., Ετήσια 10.000 δρχ.,
Ετήσια Οργανισμών, Τραπεζών, κ.λπ.: 40.000 δρχ.
Φοιτητική ετήσια: 8.000 δρχ.

ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ: ΕΥΡΩΠΗ - ΜΕΣΟΓ. ΧΩΡΕΣ:

Εξαμ.: 38 δολ., Ετήσια: 75 δολ.,

ΗΠΑ - ΚΑΝΑΔΑΣ - ΑΣΙΑ - ΑΥΣΤΡΑΛΙΑ:

Εξαμ. 44 δολ., ετήσια 88 δολ.

ΕΜΒΑΣΜΑΤΑ - ΕΠΙΤΑΓΕΣ: Χρήστος Παπουτσάκης
Δημοχάρους 60, 115 21 Αθήνα

ΤΙΜΗ ΤΕΥΧΟΥΣ: ΔΡΧ. 500,

ΠΑΛΙΑ ΤΕΥΧΗ: ΔΡΧ. 1.000

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ: Για τα βιβλιοπωλεία

της Αθήνας: Περιοδικό ΑΝΤΙ,

για τα βιβλιοπωλεία της Β. Ελλάδας:

Κέντρο του Βιβλίου - Α Πουλουκτσά και Σία Ε.Ε.

Λασσάνη 3, Θεσσαλονίκη, τηλ. (031) 285.857

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

- ΣΕΛ. 14 ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΡΑΜΑΝΛΗΣ: ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ ΔΙΑΔΡΟΜΗΣ**
Μια πρώτη αποτίμηση - του Απόστολου Διαμαντή
- ΣΕΛ. 16 ΟΙ ΠΕΝΤΕ ΕΠΙΛΟΓΕΣ ΤΟΥ ΣΗΜΙΤΗ** Τι μπορεί να κάνει ο
πρωθυπουργός ώστε να αντέξει την εσωκομματική αντιπαράθεση
και να προωθήσει το πρόγραμμά του; - του Τάσου Παππά
- ΣΕΛ. 18 Ο ΕΚΣΥΓΧΡΟΝΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΑΙΘΟΥΣΑ ΤΩΝ ΚΑΤΟΠΤΡΩΝ**
Ο πολιτικός κόσμος και η σχέση του με την τεχνολογική κοινωνία
- του Δημήτρη Καΐση
- ΣΕΛ. 20 Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΜΕΤΑ ΤΟΝ ΣΕΡΑΦΕΙΜ** Ο αρχιεπίσκοπος που
έφυγε, οι κόντρες διαδοχής και οι προοπτικές της Εκκλησίας.
Γράφουν: Μάνος Στεφανίδης, Εκκλησιαστικός Ρεπόρτερ
- ΣΕΛ. 24 ΤΟ ΣΥΝΔΡΟΜΟ ΤΟΥ ΜΙΛΛΑΙΡΙΣΜΟΥ** Με αφορμή ένα άρθρο
του Ν. Μουζέλη, κάποιοι προβληματισμοί για την ευρωπαϊκή και
την ελληνική κεντροαριστερά - του Αλέξανδρου Καζαμιά
- ΣΕΛ. 27 ΔΙΕΘΝΗΣ ΣΚΗΝΗ** Κόσσοβο: Κοσσυφοπέδιο και αυτονομία - του Αθ.
Βαμβούκου ΝΑΤΟ: Η νέα δομή - του Θ. Ψαλιδόπουλου. Καμερούν: Οι
αγγλόφωνοι και ο εκδημοκρατισμός - του Α. Χουλιάρα. Ιταλία: Το
φάντασμα του Αλντο Μόρο - του Λ. Βαλασόπουλου. Βοσνία: Πόσο
απειλείται ο Κάρατζιτς - της Ελ. Κολιοπούλου
- ΣΕΛ. 44 ΤΑ ΜΕΝΟΥ ΤΗΣ ΖΩΗΣ** Συνέντευξη του συγγραφέα Ανδρέα
Στάικου στην Όλγα Σελλά
- ΣΕΛ. 46 ΤΟ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝ ΓΙΑ ΤΟΝ ΜΑΡΞ** Με αφορμή ένα βιβλίο για
τον Μαρξ του Αϊζάια Μπερλίν. Γράφει ο Σπύρος Τσακνιάς
- ΣΕΛ. 48 Η ΕΤΕΒΑ, ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΣΥΝΘΕΤΕΣ ΚΑΙ Ο Γ.Γ.
ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ** - του Παναγιώτη Αδάμ

ΜΟΝΙΜΕΣ ΣΤΗΛΕΣ

ΚΥΡΙΟ ΑΡΘΡΟ

Κων. Καραμανλής, σελ. 4

ΛΟΓΙΚΗ ΚΙ ΕΥΑΙΣΘΗΣΙΑ

Γιώργος Φιλιδισάκος, σελ. 5

ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟ

Αντήνωρ, σελ. 6

ΑΝΤΙΘΕΣΕΙΣ

Σχόλια, σελ. 8

ΜΕΣΑ ΣΤΗΝ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ

Τύπος, σελ. 12

ΕΠΙΣΗΜΑΙΝΟΥΜΕ

Πολιτισμός, σελ. 49

ΒΙΒΛΙΟ

Κριτική, σελ. 63

ΚΑΙ ΤΑ ΛΟΙΠΑ

Απόστολος Διαμαντής, σελ. 63

•Εξώφυλλο:

Ο Κωνσταντίνος Καραμανλής
(αρχείο Αντί)

Ο ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΡΑΜΑΝΛΗΣ

ΟΤΑΝ σύρονταν οι γραμμές αυτές, ο Κωνσταντίνος Καραμανλής είχε μόλις φύγει. Επί ένα δεκαπενθήμερο, η ιατρική τεχνολογία τον συντηρούσε στη ζωή χωρίς να μπορέσει να ανακάμψει την πορεία του... Ήρθε λοιπόν η ώρα της ψυχρής αποτίμησης του έργου και της ζωής ενός πολιτικού που διαδραμάτισε σπουδαίο ρόλο για μια εξηκονταετία. Και είναι η ώρα της απότισης τιμής σε έναν άνθρωπο, του οποίου έκλεισε ο κύκλος της ζωής.

Ο ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΡΑΜΑΝΛΗΣ έφυγε πλήρης ημερών. Τα ενενήντα τόσα χρόνια είναι μια ιστορία πλήρης. Η ζωή του ήταν δοσμένη στα κοινά και η δράση του διαμόρφωσε το πρόσωπο της σύγχρονης Ελλάδας.

ΚΑΙ ΤΩΡΑ οι παλαιοί πολιτικοί αντίπαλοι του αποδίδουν τιμές και χρωματίζουν με θερμά χρώματα την πολιτική του διαδρομή, εναρμονιζόμενοι απλώς με ό,τι σημαίνει γι' αυτούς «πολιτική»: ένας λόγος συνήθως υποκριτικός. Τώρα πια, ο απόμαχος από καιρό πολιτικός δεν μπορεί να τους αμφισβητεί και να αντιπαλεύει. Δεν χρειάζεται επομένως να θυμηθούνται ότι το όνομά του είχε αναδειχθεί σε αντιπολιτευτικό πολιτικό σύνθημα. Αλλά αυτά ρυθμίζουν την πολιτική!

ΟΜΩΣ, η δίκαιη κρίση δεν πρέπει να εγκλωβίζεται στις συγκυρίες. Γι' αυτό θα πρέπει τώρα, μνημονεύοντας τον Κωνσταντίνο Καραμανλή, να μιλήσουμε για όλα όσα μπορούμε τώρα να διακρίνουμε: και για τα θετικά και για τα αρνητικά που άφησε στον τόπο.

ΘΑ ΠΡΕΠΕΙ να μνημονεύσουμε ότι αυτός ήταν που διείδε καλύτερα από όλους τη σημασία που θα είχε για την Ελλάδα η ένταξη στην ΕΟΚ: Δεν ήταν μόνον οι οικονομικές προοπτικές ή και η πολιτισμική συμπίεση με τα ανεπτυγμένα ευρωπαϊκά έθνη. Ήταν κυρίως οι εθνικοί λόγοι. Αξιοποίησε το φιλελληνικό κλίμα αμέσως μετά την πτώση της χούντας, ώστε να κατοχυρώσει την είσοδο της Ελλάδας στην πολιτική ένωση της Ευρώπης. Αυτό είναι το σημαντικότερο από όσα μας άφησε ο Κωνσταντίνος Καραμανλής και το μόνο για το οποίο δεν υπάρχει σοβαρή αμφισβήτηση.

ΠΡΕΠΕΙ, όμως, να παρατηρήσουμε ότι –ως εκφραστής της συντηρητικής παράταξης– ήταν αυτός που προσανατόλισε μονόπλευρα τη χώρα και με τέτοιο τρόπο ώστε αυτή να χρειαστεί να περάσει πολλές δοκιμασίες για να μπορέσει να απεξαρτηθεί σε κάποιο βαθμό. Φυσικά, η Ελλάδα του 1950, της μετεμφυλιακής περιόδου – και μετά – ήταν μικρή και αποδυναμωμένη, εγκλωβισμένη, με ελάχιστες δυνατότητες κινήσεων, και μάλιστα μέσα στο ψυχροπολεμικό κλίμα. Ο Κ. Καραμανλής ήταν και ο ίδιος τέκνο της εποχής και της παράταξής του. Όμως δεν θέλουμε τώρα να σταθούμε σε όσα έχουν κατά καιρούς αναφερθεί για τις επιχειρηθείσες πολιτικές σχοινοβασίες. Ο δημοσιογραφικός λόγος, σ' αυτές τις περιπτώσεις, οφείλει να είναι φειδωλός: από τώρα και στο εξής, ο Καραμανλής αφορά τους ιστορικούς, οι οποίοι και θα αποτιμήσουν το πέρασμά του από την πολιτική ιστορία της Ελλάδας.

ΣΕ ΜΑΣ, αρκεί να επισημάνουμε ότι, ίσως, η πιο αρνητική πλευρά της πολιτικής του έχει σχέση με την καλλιέργεια ενός ιδιότυπου πνεύματος ανάπτυξης, εμποτισμένου με τις νοοτροπίες και τα συμφέροντα των εργολάβων της αντιπαροχής που κατέστρεψαν τελικά τις πόλεις μας και ανέτρεψαν την οικολογική ισορροπία. Αυτές οι αντιλήψεις και οι νοοτροπίες μορφοποίησαν την αφόρητη Αθήνα στην οποία σήμερα ζούμε, την ύπαιθρο που μαράζωσε, το είδος των περιφερειακών πόλεων χωρίς ταυτότητα. Ο Κωνσταντίνος Καραμανλής μάς άφησε μια χώρα που πρέπει να ξαναφτιάξουμε. Αλλά πώς και με ποιους;

αντί

ΛΟΓΙΚΗ & ΕΥΑΙΣΘΗΣΙΑ

ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΦΕΤΙΝΟ ΕΟΡΤΑΣΜΟ
ΤΟΥ ΠΑΣΧΑ ΦΑΓΕΘΗΚΕ ΠΟΣΟΤΗΤΑ
ΧΟΛΗΣΤΕΡΙΝΗΣ ΙΚΑΝΗ ΝΑ ΗΛΕΚΤΡΟ-
ΦΟΤΙΣΗ ΤΗΝ ΠΑΤΡΑ Γ.Α ΜΙΑ
ΕΒΔΟΜΑΔΑ!

ΑΠΟΦΡΑΧΘΗΚΑΝ ΕΞΑΚΟΣΙΑ
ΧΙΛΙΟΜΕΤΡΑ ΑΡΤΗΡΙΩΝ ΕΝΟ ΣΤΗ
ΒΕΝΖΙΝΗ ΠΟΥ ΚΑΤΑΝΑΛΩΘΗΚΕ ΘΑ
ΜΠΟΡΟΥΣΑΝ ΑΝΕΤΑ ΝΑ ΒΥΘΙΣΘΟΥΝ
ΔΕΚΑΤΕΣΣΕΡΙΣ ΤΙΤΑΝΙΚΟΙ!

ΚΙ ΕΣΣΕΙΣ ΑΥΤΟ ΤΟ
ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΕΠΙΜΕΝΕΤΕ
ΝΑ ΤΟ ΑΠΟΚΑΛΕΙΤΕ
ΑΝΑΣΤΑΣΗ!

ΙΔΙΟΤΙΚΟΠΟΙΕΙΣΘΕ!

Θουκυδίδης, Κοέν και άγιοι Δελφίνοι...

ΕΙΧΕ ΓΡΑΦΕΙ το «Δεκαπενθήμερο» αυτό, όταν το αναπόδραστο τέλος του Κωνσταντίνου Καραμανλή επήλθε. «Ως ανθός μαραίνεται, και ως όναρ παρέρχεται και διαλύεται πας άνθρωπος» ... Ο άνθρωπος, ο πολιτικός, ο ηγέτης που, με την εξηντάχρονη ενεργό παρουσία του στη δημόσια ζωή της χώρας, σφράγισε μια εποχή, δεν υπάρχει πια. Φίλοι και πρώην πολιτικοί του αντίπαλοι, τον συντροφεύουν στο τελευταίο του ταξίδι: «Χρηστέ και άλυπε, χαιρε!».

ΚΑΙ ΤΟ Πάσχα αυτό (πιο συγκεκριμένα η παραδοσιακή πασχάλινή έξοδος) κύλησε με τον «καθιερωμένο» φόρο αίματος της ασφάλτου. Ο αριθμός των νεκρών άγγιξε τους 40, οι τραυματίες ξεπέρασαν τους 560, κάποιοι «αισιόδοξοι» έγραψαν ότι φέτος πήγαμε κάπως καλύτερα, αφού, πέρσι, οι νεκροί ήταν 52 και οι τραυματίες 628... Όμως, ο «νέος εμφύλιος πόλεμος» — όπως χαρακτηρίζεται το μακελειό αυτό στους δρόμους — δεν παίρνει τέλος. Μέτρα, κάθε τόσο, εξαγγέλλουμε, νέους Κώδικες Οδικής Κυκλοφορίας (ΚΟΚ) εκπονούμε, αλλά σοβαρό στρατηγικό σχεδιασμό δεν διαθέτουμε. «Οι κακοί δρόμοι, η κακή σήμανση, οι κακοί οδηγοί — γράφει στην Ελευθεροτυπία ο Αλέξανδρος Παν. Κωσταράς, αναπληρωτής καθηγητής στο πανεπιστήμιο Θράκης — είναι μερικοί από τους σοβαρότερους παράγοντες που έχουν τη δική τους συμβολή στη διαιώνιση του εν λόγω πολέμου». Υπάρχει, όμως — προσθέτει — και ένας ακόμα παράγοντας: Η στρεβλή σχέση προς τη νομιμότητα, την οποία επιμένουν να συντηρούν άρχοντες και αρχόμενοι! Φτιάχνουμε νόμους για να τους παραβαίνουμε ατιμώρητα. Αποτέλεσμα: Στη συμπεριφορά μας (οδική ή άλλη) να παρεμβαίνει ένα στοιχείο αλαζονείας και επιπολαιότητας, που θυμίζει το σλόγκαν γνωστής εταιρείας κινητής τηλεφωνίας: Δεν παίρνεις λογαριασμό, δεν δίνεις λογαριασμό!

ΔΙΑΒΑΖΕΙ... ΘΟΥΚΥΔΙΔΗ ΑΛΛΑ ΠΟΥΛΑΕΙ ΚΑΙ ΟΠΛΑ ΚΑΙ ΕΙΡΗΝΗ

ΤΗ ΜΑΥΡΗ επέτειο της 21ης Απριλίου επέλεξε ο υπουργός Άμυνας των ΗΠΑ, Ουίλιαμ Κοέν, για να επισκεφθεί την Αθήνα, στο πλαίσιο μιας «διερευνητικής» περιοδείας του που κάλυψε Τουρκία, Ισραήλ, Αίγυπτο και Ιορδανία. [Επρόκειτο, βέβαια, περί «ατυχούς συμπτώσεως», αλλά η «σύμπτωση» κατεγράφη από μερίδα του ελληνικού Τύπου.]

Η ΕΠΙΣΚΕΨΗ Κοέν είχε προγραμματισθεί να διαρκέσει πέντε μόλις ώρες. Όμως μια βλάβη που παρουσιάστηκε στο αεροσκάφος του υποχρέωσε τον αμερικανό υπουργό Άμυνας να παρατείνει, για μερικές ακόμα ώρες, την παραμονή του εδώ... Έτσι είχε την ευκαιρία να συζητήσει με τον έλληνα ομόλογό του όχι μόνο τις ελληνοτουρκικές σχέσεις, το Κυπριακό, το ρόλο της Ελλάδας στα Βαλκάνια, αλλά και την «επικαιρότητα» των αρχαίων ελλήνων συγγραφέων και, ειδικότερα, του Θουκυδίδη, του οποίου ο Ουίλιαμ Κοέν τυγχάνει θαυμαστής! Η Καθημερινή επιμένει ότι, στη διάρκεια του δείπνου (που του παρέθεσε ο Α. Τσοχατζόπουλος), ο αμερικανός υπουργός «απάγγειλε Θουκυδίδη», αλλά χωρίς να δίνει άλλες λεπτομέρειες. Πιθανόν ο κ. Κοέν να συγκρατεί κάποιες περικοπές από την Ιστορία του Πελοποννησιακού Πολέμου:

«Αυτός ο πόλεμος για τον οποίο συζητάτε σήμερα, πιθανόν να ήττα μια υπόθεση χωρίς ιδιαίτερη σημασία, όπως θα διαπιστώνατε, σκεπτόσαστε ψύχραιμα». [Περιοπές του είδους αυτού, το αμερικανικό φοιτητικό κίνημα θύμιζε, όπως είναι γνωστό, στην αμερικανική ηγεσία, στα χρόνια του «απερίσκεπτου πολέμου» — δαβαζε στα χρόνια του πολέμου στο Βιετνάμ...]

ΚΑΤΑ ΤΑ ΑΛΛΑ, και παρά την ολιγόωρη επίσκεψή του, ο αμερικανός υπουργός φρόντισε να μας διαμηνύσει: Πρώτον, ότι πει να αξιοποιήσουμε τη «σημερινή ευκαιρία», για να μειώσουμε την ένταση στο Αιγαίο, με την οικοδόμηση μέτρων εμπιστοσύνης κ.λπ. Δεύτερον, ότι οι ΗΠΑ «υποστηρίζουν τον εκσυγχρονισμό των ελληνικών ενόπλων δυνάμεων», συνεπώς δεν έχουν επιφύλαξη να μας πωλήσουν αντιαεροπορικούς πυραύλους Πάτριος, εθελικά ελικόπτερα Απάτσι ή μαχητικά αεροπλάνα F-15E και 16/Block 50+ [Άλλο τόσο οι ΗΠΑ, δεν έχουν επιφύλαξη, προκειμένου να συμβάλουν στον «εκσυγχρονισμό των τουρκικών ενόπλων δυνάμεων»]. Τρίτον, ότι οι ΗΠΑ εργάζονται για την επαναρξη του διακοινοτικού διαλόγου στην Κύπρο. Πλην θεωρώ «σφάλμα» την εγκατάσταση των S-300 στην Κύπρο, όπως εξίσου «σφάλμα» αποτελούν οι απειλές της Τουρκίας κατά της Κύπρου.

ΣΤΟ ΜΕΤΑΞΥ οι Αμερικανοί (μετά την αστραπιαία επίσκεψη Μίλλερ στην Κύπρο), υποστηρίζουν ότι μια φόρμουλα επίλυσης του Κυπριακού θα ήταν η σύγκλιση Τετραμερούς, με τη συμμετοχή Ελληνοκυπρίων, Τουρκοκυπρίων, Ελλάδας και Τουρκίας. Λευκωσία δεν φαίνεται να αντιδρά στην αμερικανική αυτή «πίστη». Χαρακτηριστική και η δήλωση Κασουλίδη: «Ο πρόεδρος Κληρίδης δεν θα είχε αντίρρηση να συναντηθεί με τον Τουρκοκύπριο ηγέτη Ραούφ Ντενκτάς, παρουσία της Ελλάδας και της Τουρκίας. Αυτό δεν είναι τετραμερές αλλά κάτι άλλο». Πάντως, το θέμα θα συζητηθεί κατά τη συνάντηση του πρωθυπουργού Κ. Σημίτη με τον πρόεδρο Γλ. Κληρίδη, που έρχεται σήμερα στην Αθήνα.

ΤΡΕΛΗ ΠΟΡΕΙΑ ΣΤΗ ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ Ή «ΟΙ ΞΕΝΟΙ ΑΓΟΡΑΖΟΥΝ ΕΛΛΑΔΑ» ...

ΚΑΙ ΕΝΩ αυτά συμβαίνουν στη σφαίρα των ελληνοαμερικανικών σχέσεων, οι μετοχές στο Χρηματιστήριο της Σοφοκλέους έφθασε ξέφρενα ύψη. (Ήδη, σε έναν μήνα, ο γενικός δείκτης σημείωσε άνοδο 71%, ήταν 1.537 μονάδες και έφθασε τις 2.628 μονάδες). Οι ειδικοί του Χρηματιστηρίου υποστηρίζουν ότι «οι ξένοι αγοράζουν Ελλάδα», πιστεύοντας ότι με την ένταξη της Ελλάδας στον μηχανισμό συναλλαγματικών ισορροπιών και τις δεσμεύσεις που ανέλαβε η κυβέρνηση (για την προώθηση διαρθρωτικών αλλαγών, κ.λπ.) έχουν σίγουρα κέρδη. Τι θα γίνει, όμως, αν οι αλλαγές αυτές (εξομάλυνση των προβληματικών, ιδιωτικοποιήσεις, κ.λπ.) δεν προωθηθούν; Τότε τα πράγματα απλώς «θα ξεφουσκώσουν».

ΣΤΟ ΧΡΗΜΑΤΙΣΤΗΡΙΟ, όμως, δεν αντανakλάται, πάντοτε η πορεία της οικονομίας. Αυτός είναι και ο λόγος που ορισμένοι οικονομικοί αναλυτές χαρακτηρίζουν το κυβερνητικό πρόγραμμα ως «υπεραισιόδοξο», ακριβέστερα εξωπραγματικό. Το π

αμμα αυτό, που θα κατατεθεί στις 15 Μαΐου στην Ευρωπαϊκή Σύνοδο υποστηρίζει, όπως είναι γνωστό, ότι ο ρυθμός ανάπτυξης θα φθάσει, το 2001, το 5%, το δημοσιονομικό έλλειμμα θα περιορισθεί στο 0,6% του ΑΕΠ, ο πληθωρισμός στο 1,9% και το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών θα κρατηθεί κάτω του 3%. Προβλέπεται, επίσης, η δημιουργία 30.000 νέων θέσεων. [Απορία «ειδικών», αλλά και «μη ειδικών»: Πώς είναι δυνατόν, λόγου χάρη, ο πληθωρισμός να φθάσει στο 1,9% όταν τον ερχόμενο Αύγουστο θα τρέχει με 4,8%;]

ΠΑΡΑ την ευφορία του Χρηματιστηρίου και το «υπεραισιόδοξο» πρόγραμμα σύγκλισης, οι ενδοκυβερνητικές τριβές συνεχίζονται. Τα σενάρια περί πρόωγων εκλογών (παρά τις συνεχείς διαψεύσεις) έρχονται και επανέρχονται, ενώ, στη σημερινή κοινή συνεδρίαση της Κυβερνητικής Επιτροπής και της Πολιτικής Γραμματείας, αναμένεται ότι η υπουργός Ανάπτυξης κ. Βάσω Παπανδρέου θα θέσει θέμα «ήθους» — ή, έστω, «αήθους συμπεριφοράς» — των μετέωρων παραγόντων του στενού πρωθυπουργικού περιβάλλοντος. (Ο λόγος περί «καταγκιοζήδων», που διαρρέουν συζητήσεις που γίνονται «εντός των τειχών»... Η μεγάλη μας τραγωδός Ασπασία Παπαθανασίου υποστηρίζει ότι κακώς χρησιμοποιείται ο όρος «καταγκιοζήδες», «καταγκιοζλίκια» κ.λπ., διότι ο «καταγκιοζής» είναι ένας εξαιρετικά ταλαντούχος ήρωας του θεάτρου σκιών...).

Ο ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΟΣ, πάντως, φέρεται αποφασισμένος να προχωρήσει στην πραγμάτωση των διαρθρωτικών αλλαγών (που περιλαμβάνει, ως κυβέρνηση) και να παρουσιάσει «μια εισήγηση ανθρωπίνων τόνων» για το σύνολο των κυβερνητικών και κομματικών ελεγχών. Από την άλλη, ο κ. Σημίτης, όπως έχει ήδη δημοσιευθεί, επικεντρώνει την προσοχή του στη σύνοδο κορυφής του Λουξεμβούργου, τις πρώτες μέρες του Μαΐου, στη διάρκεια της οποίας θα τετασθούν τα κριτήρια για την είσοδο των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην ΟΝΕ.

ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΕΣ ΕΡΙΖΟΥΝ, Ο «ΤΕΩΣ» ΕΚΔΙΚΕΙ ΑΠΛΩΣ 750 ΔΙΣ. ΔΡΑΧΜΕΣ

ΣΤΟ «ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟ» που επισκοπούμε συνέβησαν και άλλα τινά: Η προσφυγή του «τέως» στην Επιτροπή Ανθρωπίνων δικαιωμάτων του Συμβουλίου της Ευρώπης, σύμφωνα με την οποία η ελληνική κυβέρνηση παραβιάζει, στην περίπτωση του, τα ανθρώπινα δικαιώματα διότι επιμένει να του ζητεί όνομα και επίθετο (αντί να δεχθεί το «τέως βασιλεύς»...) και διότι του κρατεί περιουσιακά στοιχεία ύψους 750 δις.

ΚΑΙ ΓΙΑ ΜΕΝ το πρώτο σκέλος της προσφυγής του, η απόφαση της Επιτροπής του έκοψε το βήχα: Όλοι οι άνθρωποι έχουν όνομα και επίθετο, άρα το «τέως βασιλεύς» είναι εκ του πονηρού. Όσο για το δεύτερο σκέλος, η Επιτροπή δέχθηκε ότι υπάρχουν στοιχεία βασιμότητας στην προσφυγή του και ζήτησε, από την ελληνική κυβέρνηση να προσκομίσει τα δικά της στοιχεία, ώστε η Επιτροπή, και σε συνέχεια το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο, να κρίνουν οριστικά επί της ουσίας.

ΣΥΝΕΧΙΣΤΗΚΕ, όμως, και ο πόλεμος μεταξύ των αγίων δελφίνων με τον Δημητριάδος Χριστόδουλο να μοιράζει («δίκην πρωθυπουργού») λογής υπουργεία, όπως ονομάζει τις συνοδικές επιτροπές... Η εκλογή του νέου αρχιεπισκόπου θα γίνει την ερχόμενη Δευτέρα και κάποιοι «ρομαντικοί» οραματίζονται από τώρα έναν νέο αρχιεπίσκοπο, συνεπικυρούμενο από τον πρωθυπουργό ημίτη και τα κόμματα της αντιπολίτευσης να εξαγγέλλουν το χωρισμό κράτους και εκκλησίας. Αλλά θα γίνουμε Βατικανό; Ε, όχι άρα. Άλλο ο 21ος αιώνας και άλλο τα «ιερά και όσια» του θένους. Δεν θα τα ρίξουμε «τοις κυσί»!

ΑΝΤΗΝΩΡ

ΝΕΦΕΛΗ - ΙΣΤΟΡΙΑ

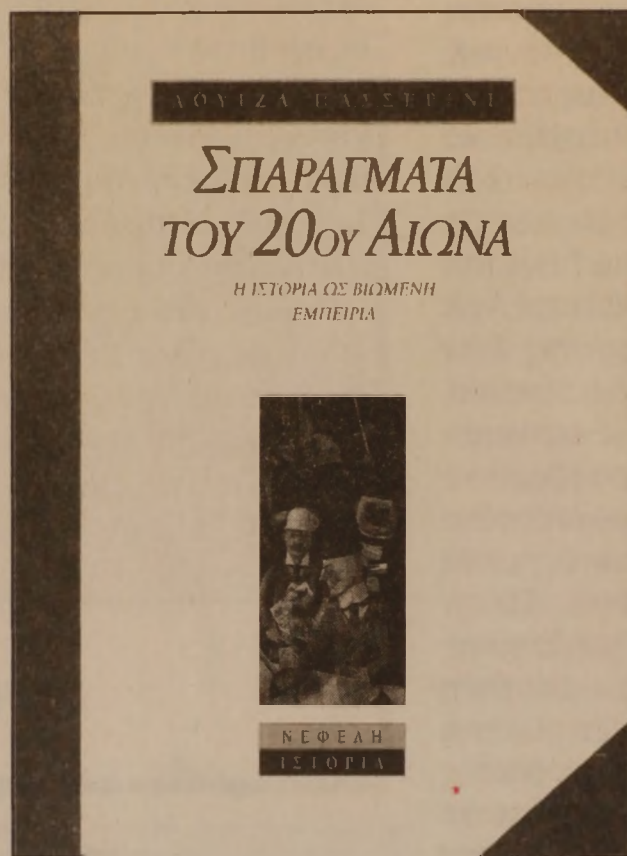
Διεύθυνση σειράς: Αντώνης Λιάκος

Επιμέλεια σειράς: Έφη Γαζή

Λουίζα Πασσερίνι

ΣΠΑΡΑΓΜΑΤΑ ΤΟΥ 20ού ΑΙΩΝΑ

Η ιστορία ως βιωμένη εμπειρία

Η Πασσερίνι πλησιάζει τραυματικά ζητήματα της ιστορίας του λήγοντος αιώνας. Ο φασισμός στη διπλή του όψη. Το πρόβλημα της προσωπολατρίας, πως κατασκευάστηκε η εικόνα του ηγέτη και από την άλλη: ποια είναι και πως καταγράφηκε στην μνήμη των απλών ανθρώπων η εμπειρία τους από το φασισμό. Τα κινήματα του 1968 και οι κληρονομίες τους. Η τρομοκρατία. Πώς ερμηνεύεται το κίνημα της πολιτικής βίας κατά τη δεκαετία του 1970. Τέλος η μνήμη μετά την κατάρευση των ολοκληρωτικών καθεστώτων...

ΣΤΗΝ ΙΔΙΑ ΣΕΙΡΑ ΚΥΚΛΟΦΟΡΟΥΝ

ΜΠΕΝΕΝΤΙΚΤ ΑΝΤΕΡΣΟΝ:

Φαντασιακές Κοινότητες

ΧΑΡΗΣ ΕΞΕΡΤΖΟΓΛΟΥ:

Εθνική ταυτότητα στην Κων/πολη του 19ου αιώνα

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ

ΑΣΚΛΗΠΙΟΥ 6 ΑΘΗΝΑ 106 80 ΤΗΛ.: 36 07 744

Ο ΓΛΥΞΜΠΟΥΡΓΚ ΚΑΙ Η ΠΕΡΙΟΥΣΙΑ

Στην Επιτροπή για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου κατέφυγε τελικά ο **Κωνσταντίνος Γλύξμπουργκ**, διεκδικώντας από την Ελλάδα περιουσιακά στοιχεία που ισχυρίζεται ότι του ανήκουν (τα ακίνητα στο Τατόι, στο Μον Ρεπό και στην Αγία Λαρίσης). Στην ακροαματική διαδικασία, το Δικαστήριο έκρινε μεν απαράδεκτο το βασιλικό όνομα με το οποίο ο τώως επιχείρησε να υποστηρίξει την υπόθεσή του, δέχθηκε ωστόσο να συζητηθεί η προσφυγή του. Η τελική έκβαση της υπόθεσης δεν είναι σίγουρο ότι τελικά θα δικαιώσει την ελληνική πολιτεία – κι αν διατείνονται οι εκπρόσωποι της κυβέρνησης ότι θα γίνει έτσι. Υπενθυμίζουμε ότι τη ρύθμιση για τη λεγόμενη βασιλική περιουσία είχε εισηγηθεί με το νόμο 2215 του 1994 ο συνταγματολόγος και νυν υπουργός Πολιτισμού **Ευάγγελος Βενιζέλος**. Παρά τα όσα λέει σήμερα, αναπάντητο παραμένει το ερώτημα πώς αυτός, δεινός –καταπώς αξιολογεί ο ίδιος τον εαυτό του– στα νομικά, δεν διέβλεψε ότι παρέχει στον τώως το παράθυρο της παραβίασης των «ανθρωπίνων δικαιωμάτων» του και την επανείσοδό του, έστω και έτσι, στην επικαιρότητα της χώρας. Δεν έχει άραγε ευθύνες; **Η.Κ.**

«ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΗΜΕΡΑ ΤΗΣ ΓΗΣ»

Συχνά πυκνά-κάποιες επετειακές «Ημέρες» μιάς υπενθυμίζουν τα «καθήκοντά» μας. Καλώς ή κακώς, δεν θα μεταβληθώ σε αρνητή των επετείων, αν και συχνά το αίσθημα που τις διαπερνά λειτουργεί περισσότερο ως άλλοθι, παρά ως αφορμή για ουσιαστικό προβληματισμό. Η «Ημέρα της Γης», πρέπει να το ομολογήσω, μου ήταν παντελώς άγνωστη. Τώρα μάλιστα που πληροφορήθηκα ότι για πρώτη φορά η «Παγκόσμια Ημέρα της Γης» γιορτάστηκε πέρσι, θα σταθώ στη δυνατότητα που μας προσφέρει για προβληματισμό.

Παρακολούθησα την καμπάνια που ξεκίνησαν οι «Γιατροί χωρίς Σύνορα» για την καταστροφή της Αράλης, της λίμνης που περικλείεται από το δυτικό Καζακιστάν, το Ουζμπεκιστάν και το βόρειο Τουρκμενιστάν της λίμνης που έδινε ζωή σε 5 εκατομ. κατοίκους και που χρόνο με το χρόνο συρρικνώνε-

ται και τείνει σε εξαφάνιση της λίμνης που από πηγή ζωής έχει μεταβληθεί σε πηγή τοξικής μόλυνσης. Για να είμαι ειλικρινής, σκέφτομαι το πρόβλημα και δυσκολεύομαι να βρω τρόπο να βοηθήσω. Κοιτάω τη γη μου και συλλογίζομαι πως μπορεί να μην είναι Αράλη, αλλά είναι παραπάνω από βεβαίον ότι καθημερινά εξαφανίζεται κάτω από το τσιμέντο, καθημερινά μολύνεται από τα απόβλητα και σκέφτομαι με ανακούφιση πως η Αράλη είναι για μας τουλάχιστον μακριά...

Αυτή, πιστεύω, η σκέψη ότι η Αράλη είναι μακριά καθορίζει τη συμπεριφορά μας. Τα ίδια σκεφτόμαστε και για τις φωτιές στην Ινδονησία, τα ίδια και για την καταστροφή των δασών στη Βραζιλία. Είναι μακριά...

Πόσο στ' αλήθεια μακριά είναι όλα αυτά;

Α.Φ.

ΕΦΥΓΕ ΑΠΟ ΚΟΝΤΑ ΜΑΣ Ο ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΚΩΣΤΑΚΟΣ

«Κι αν πρέπει να πεθάνουμε είναι σήμερα γιατί αύριο δε θά 'μαστε πια νέοι»
ΜΑΝΟΛΗΣ ΑΝΑΓΝΩΣΤΑΚΗΣ

Τη Δευτέρα 13 Απριλίου έφυγε ο αρεοπαγίτης Παναγιώτης Κωστάκος. Ήταν μια από τις εξαιρετικές φυσιογνωμίες του δικαστικού κλάδου, άνθρωπος με βαθιά και ευρεία καλλιέργεια, ευγενικός και προσηνής. Αλλά ο δίκαιος έπαινος που θα μπορούσε να του αποδοθεί ήταν η ανθρώπινη απλότητα του χαρακτήρα του. Σε έναν κόσμο που χαρακτηρίζεται για το αυστηρό του ήθος –αλλά όχι πάντοτε γνήσιο– ήταν απλός και φιλικός.

Ο Παναγιώτης Κωστάκος υποστήριξε πρωτοποριακές απόψεις για μια δικαιοσύνη υπέρ του απλού πολίτη. Την ημέρα της κηδείας του ένας φίλος του δικαστικός μιάς είπε: «Ήταν μεγάλη απώλεια για μας. Αλλά ήταν απώλεια κυρίως για σας, τους πολίτες». Έδρασε με ανιδιοτέλεια, παρεμβαίνοντας στα κοινωνικοπολιτικά δρώμενα όπως, στον αγώνα που

έδωσε για την κατάργηση του «τρομονόμου», με μοναδικό κίνητρο την ουσιαστικοποίηση της δικαιοσύνης. Ως πρόεδρος της Ένωσης Δικαστών και Εισαγγελέων συνετέλεσε αποφασιστικά στην

προώθηση των αιτημάτων του δικαστικού κλάδου, συμπεριλαμβανομένου και του μισθολογίου.

Ο Παναγιώτης Κωστάκος είχε ευρύτατη παιδεία και ενημέρωση. Μελέτησε και σπούδασε συστηματικά φιλοσοφία του δικαίου και ακολουθούσε τη γαλλική κοι-

νωνιολογική σχολή, απορρίπτοντας τις θετικιστικές τάσεις.

Γεννήθηκε το 1934 στον Περραιό. Γιος δικαστή, παντρεύτηκε τη Μαλβίνα, το γένος Γεωργαντάκη και απέκτησε δύο παιδιά. Από το 1962 υπηρέτησε για 36 χρόνια στο δικαστικό σώμα. Υπήρξε Πρόεδρος της Ένωσης Δικαστών και Εισαγγελέων επί οκτώ συνετά έτη (1988-96).

Το θεμελιώδες έργο του υπήρξε ο τρίτομος *Κώδικας Πολιτικής Δικονομίας* που έγραψε με τη συνεργασία του καθηγητή Γ. Νικολόπουλου.

Ένα ακόμη σημαντικό έργο του υπήρξε ο *Κώδικας Οργανισμού Δικαστηρίων και Κατάστασης των Δικαστικών Λειτουργιών*.

Συστηματικά αρθρογραφούσε σε εφημερίδες και νομικά περιοδικά και έδωσε σειρά διαλέξεων για νομικά αλλά και για θέματα κοινωνικής ευαισθησίας.

Ο Παναγιώτης Κωστάκος έφυγε από μια αγοραία και συναλασσόμενη κοινωνία, αφήνοντας στη μνήμη την εικόνα του ακεραίου κρατικού λειτουργού και ολοκληρωμένου ανθρώπου.

ΜΙΚΡΗ ΠΑΣΧΑΛΙΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

Πάσχα στη Ζάκυνθο. Άνοιξη. Κόσμος. Χωριό Λαγανάς. Τις πρώτες πρωινές ώρες, χαμός γύρω από το «ελληνάδικο» Reasque. Οι πάντες παρκάρουν όπου βρουν, κλείνοντας δρόμους. Ξημερώματα, επιστρέφουμε στο σπίτι μας. Δεν μπορούμε να μπούμε, υπάρχει μπροστά παρκαρισμένο αυτοκίνητο. Ευγενικά ζητούμε από τον υπεύθυνο του μαγαζιού να ειδοποιήσει τον κάτοχο του αυτοκινήτου να ξεπαρκάρει, να κοιμηθούμε κι εμείς. Λέει ότι δεν μπορεί να ειδοποιήσει, σγκώνει τους ώμους: «Πάρτε την τροχαία να καθαρίσει». Απειλείται επεισόδιο. Η τροχαία μάς παραπέμπει στην αστυνομία. Με τη σειρά τους μας στέλνουν στο τμήμα του γειτονικού χωριού Παντοκράτορας. Τηλεφωνούμε, λένε ότι δεν μπορούν να παρέμβουν. Πηγαίνουμε εκεί, τα φώτα αναμμένα, αλλά ο αστυνομικός άφαντος. Ξανατηλεφωνούμε, το τηλέφωνο σηκωμένο. Έχει ξημερώσει, κλείνει το μαγαζί όταν γυρνάμε για ύπνο. Την άλλη μέρα πάμε να δούμε τον αξιωματικό υπηρεσίας του τμήματος Ζακύνθου. Απομεσήμερο, στο τμήμα κανείς!

• Ερώτημα: Τι κάνουν οι αστυνομικοί στη Ζάκυνθο; Έχουν παραδοθεί στη θαλπωρή που χαρίζει του τουρισμού η ανοχή; Λουφάρουν; Γιατί η αδράνεια; Κύριε Ρωμαίε, μήπως πρέπει να ψάξετε λίγο τη μικρή αυτή ιστορία; Έστω κι αν δεν πήρε σοβαρές διαστάσεις. Στοιχεία και μαρτυρίες, πάντως, στη διάθεσή σας αν τα χρειαστείτε.

Η.Κ.

ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΚΑΙ ΣΟΥΗΔΙΑ

Η Σουηδία θα βρísκεται, κατ' επιλογήν της, εκτός νομισματικής ένωσης της Ευρώπης το '99, δηλαδή στην πρώτη φάση της. Αυτό επέλεξαν οι σοσιαλδημοκράτες και προφανώς όχι λόγω πεποίθησης, παρά για λόγους τακτικής. Όπως για λόγους τακτικής, τηρεί σιγήν ιχθύος περί το θέμα, και ενόψει των εκλογών της χώρας τον Σεπτέμβριο, εν γένει η σουηδική ηγεσία.

Κατά τ' άλλα, στην πράξη και στα σιωπηλά, όπως και συνηθίζεται σ' αυτή τη χώρα, από το 1996 ήδη προχωρούν στην λήψη όλων των απαραίτητων μέτρων που εγγυώνται την προσαρμογή της Σουηδίας στο κοινό ευρωπαϊκό νόμισμα, το «εύρω», όπως το τονίζουν οι Σουηδοί. Από το '96 υπάρχει ο ειδικός συντονιστής των προετοιμασιών στο υπουργείο Οικονομικών, καθώς και η σύσταση πέντε αντίστοιχων ομάδων εργασίας. Παράλληλα, πέντε κόμματα, η συντριπτική πλειοψηφία δηλαδή της σουηδικής βουλής, συμφώνησε την αναθεώρηση του σουηδικού συντάγματος, που στέκεται εμπόδιο στην ισχύ αποφάσεων, από εξωσουηδικά κέντρα. Για να αρθεί πλήρως το συνταγματικό κώλυμα, χρειάζεται μια επιπλέον απόφαση της βουλής, ύστερα από μεσολάβηση εκλογών, πράγμα που εξασφαλίζεται μετά τις εκλογές του Σεπτεμ-

βρη. Στην αναθεώρηση αντιτάχθηκαν μόνο το αριστερό κόμμα, η πρώην κομμουνιστές και οι Πράσινοι.

Δηλαδή τα σπουδαιότερα μέτρα για τη σύγκλιση έχουν ήδη ληφθεί, πέρα από το τυπικό της διετίας προσύνδεσης με το σύστημα συναλλαγματικής συννεργασίας (ERM). Η σουηδική οικονομία κρίνεται προσαρμοσμένη εφαρμόζοντας το πρόγραμμα μέτρων σύγκλισης, όπως αποκαλείται. Δημόσιο χρέος και έλλειμμα έχουν επίσης μειωθεί, παρά τις συστάσεις για μεγαλύτερες συμπίεσεις ή ανεξαρτησία της κεντρικής Riksbanken, που της απευθύνονται. Αποτελεί, μ' άλλα λόγια, κοινή συνείδηση στη Σουηδία ότι η ηγεσία της απλώς χρονοτριβεί για να κερδίσει χρόνο ώσπου να καμφθούν περισσότεροι οι αντιστάσεις της βάσης προς τις Βρυξέλλες. Όπως το εξέφραζε τις προάλλες ο υφυπουργός Εξωτερικών και πρώην στενός συνεργάτης του Πάλμε στα διεθνή, ο Πιερ Σόρι είναι θέμα απλώς χρόνου η σύνδεση της Σουηδίας με το ευρώ - το ζήτημα είναι να πειστεί ο σουηδικός λαός. Πολύ περισσότερο βέβαια, θα προσθέταμε, που ακόμη το φουσάει και δεν κρυνώνει που τον ενέταξαν στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

Αλίκη Τσιλιχρήστου

Ο ΜΠΟΣΤ ΚΑΙ Η ΚΑΘΑΡΕΥΟΥΣΑ

Το έργο των γελοιογράφων –όπως και των δημοσιογράφων– συνήθως έχει μια κάποια επιρροή στα άμεσα δρώμενα της πολιτικής και ξεχνιέται πολύ γρήγορα μαζί με αυτήν. Το έργο, όμως, του Μέντη Μποσταντζόγλου ανήκει στις εξαιρετικές περιπτώσεις, γιατί συνδέεται με μια σειρά ριζικές αλλαγές σε δύο σύνδρομα του νεοελληνικού πολιτισμού τις οποίες βοήθησε και βοηθάει μέχρι σήμερα.

Οι πομφόλυγες της καθαρεύουσας, όπως και η καθαρεύουσα, έχουν εξαφανισθεί από τη ζωή μας και τη γλώσσα μας χάρι ΚΑΙ στη γελοιοποίησή τους από την μποστική χρήση. Ποιος θα τολμούσε σήμερα να μιλήσει ή να γράψει στην καθαρεύουσα, όταν ο καθένας θα μπορούσε να του πει ότι αυτός είναι «μποστισμός».

Το ίδιο ισχύει και για το τονικό σύστημα που μας καταταλαιπωρούσε, όταν τα κείμενα του Μποστ αποδείχνουν πως ήταν εντελώς περιττό, εφόσον έβαζε σε όλες σχεδόν τις λέξεις ακριβώς τους αντίθετους τόνους και πνεύματα από εκείνα που απαιτούσε η επί-

σημη γραμματική.

Στα τελευταία 25 χρόνια έγινε μια μεγάλη γλωσσική επανάσταση στον τόπο μας και –επιτέλους– μιλάμε και γράφουμε όπως μαθαίνουν τη γλώσσα τους και τη χρησιμοποιούν όλοι οι λαοί, δηλαδή από το στόμα της μάνας μας. Είναι τεράστια η συνεισφορά σε αυτό του Μέντη Μποσταντζόγλου, γιατί γελοιοποίησε το σύνδρομο της καθαρεύουσας και πέτυχε καλύτερα από κάθε γλωσσολόγο να αποδείξει σε όλο τον κόσμο πόσο εξωπραγματικό ήταν.

Στον περιορισμό σε μεγάλο βαθμό από την καθημερινή ζωή, του συνδρόμου της εθνικοφροσύνης επίσης συντέλεσε ο Μποστ όχι μόνο με τα γραφτά του που υπήρχαν στις γελοιογραφίες του, αλλά και με τους μεγαλέξαντρους και τις άλλες παρόμοιες ζωγραφίες του.

Θα πρέπει, λοιπόν, να πούμε πως ο Μέντης Μποσταντζόγλου δεν ήταν μόνο ένας απλός πολιτικός γελοιογράφος αλλά ένας σπουδαίος τεχνίτης που βοήθησε αποφασιστικά να αλλάξει το πολιτισμικό τοπίο της Ελλάδας.

Νίκος Κυριαζίδης

ΕΓΚΛΗΜΑΤΑ ΣΕ ΒΑΡΟΣ ΓΥΝΑΙΚΩΝ

Το ελληνικό τμήμα του Ευρωπαϊκού Φόρουμ Αρσενικών Φεμινιστριών –σε ανακοίνωση που εξέδωσε για στήριξη της καμπάνιας της Διεθνούς Αμνηστίας για το πρόβλημα του ακρωτηριασμού γυναικείων γεννητικών οργάνων– τονίζει ότι το φεμινιστικό κίνημα ήδη από τη δεκαετία του '70 έχει καταγγείλει την ακραία μορφή βίας εναντίον γυναικών και κοριτσιών σε χώρες της Αφρικής, της Μέσης Ανατολής και της Ασίας αλλά και σε χώρες όπου υπάρχουν μετανάστριες και που συχνά το έθιμο τις ακολουθεί. 135 εκατομμύρια γυναίκες είναι σήμερα θύματα ακρωτηριασμού, ενώ άλλα εκατομμύρια κορίτσια και γυναίκες υφίστανται κάθε χρόνο αυτή τη φρικτή επέμβαση. Το βάρβαρο αυτό έθιμο έχει ηλικία μεγαλύτερη των 4.000 ετών, όπως πιστοποιείται και από τις μούμιες των βασιλισσών της Αιγύπτου Νεφερτίτης και Κλεοπάτρας. Δεν συνδέεται με καμιά θρησκεία, προϋπάρχει όλων των σύγχρονων θρησκειών, αντιθέτως συνδέεται με παραδόσεις αλλά και προκαταλήψεις σχετικά με το γυναικείο σώμα και αντανακλά τον προαιώνιο φόβο των ανδρών για τη γυναικεία σεξουαλικότητα.

Οι συνθήκες κάτω από τις οποίες πραγματοποιείται η επέμβαση σε κορίτσια και γυναίκες, τις περισσότερες φορές είναι φρικτές, έτσι ώστε εκτός από τη στέρηση της σεξουαλικότητας να τίθεται συχνά σε κίνδυνο η ίδια η ζωή τους. Επίσης, δημιουργούνται μόνιμες βλάβες στην περιοχή των γεννητικών οργάνων, η σεξουαλική εμπειρία καθίσταται μόνον επώδυνη, ενώ παράλληλα έντονες ψυχολογικές διαταραχές τις ακολουθούν σ' όλη τους τη ζωή.

E.K.

• «Έχουμε πόλεμο μη το γελάς μωρό μου. Να μην αφήνεις το παράθυρο ανοικτό».

• Οι δείκτες της εγκληματικότητας κινήθηκαν ανοδικά

–όπως και αυτοί του χρηματιστηρίου– ο υπουργός Δημόσιας Τάξης μάς ξεκαθάρισε ότι «πέρασαν οι καιροί που μπορούσαμε να κοιμόμαστε στα μπαλκόνια με τα παράθυρα ανοικτά» και οι αλβανοφάγοι ξεσάλωσαν (πρώτη και καλύτερη η Βραδυνή του Τράγκα). Ο θόρυβος μπορεί να ξεφούσκωσε, αφού η επικαιρότητα αλλάζει τα θέματα σαν τα πονκίμια, αλλά αυτό δεν σημαίνει ότι άλλαξε τίποτα.

• Όλα μένουν τα ίδια: Το αλβανοκυννηγικό και οι εκπυρσοκροτήσεις στα σύνορα, ο φόβος των φιλήσυχων πολιτών που κλειδώνουν τις εξόπορτες από τις δέκα το βράδυ.

• Ο αντιρατσιστικός δημοσιογραφικός λόγος, με ξύλινη γλώσσα, υπερασπίστηκε τους σύγχρονους αγιάννηδες. Έψαξε να βρει μετανάστες που βγάζουν τίμια το ψωμί τους και Αλβανάκια που επιστρέφουν τα πορτοφόλια που βρίσκουν στο δρόμο.

Καταδίκασε με μονότονο τρόπο το ρατσισμό και την ξενοφοβία, αλλά απέφυγε να πει τα πράγματα με τ' όνομά τους.

• Απέφυγε να μιλήσει για τον, σε προχωρημένη σήψη, μικροαστισμό που μαστίζει την ελληνική κοινωνία. Ένα μικροαστισμό που σιχαίνεται όχι μόνο τους ξένους αλλά και τους μαλλιάδες, τους ομοφυλόφιλους, τους ναρκομανείς, τους φορείς του AIDS, τους... και αβασάνιστα θ' άνοιγε «νέους Παρθενώνες» για να ησυχάσει οριστικά απ' όλα τα μιάσματα.

• Ένα μικροαστισμό που κοιτάει με μισό μάτι τους «άλλους» στους δρόμους και τα μέσα μαζικής μεταφοράς, που μισεί τους μετανάστες, αλλά σκύβει δουλικά το κεφάλι στους τουρίστες, που δεν διστάζει να πυροβολήσει για να υπερασπιστεί τα καρπούζια του ή το αμάξι που δεν έχει ξεχρεώσει ακόμα, που προσλαμβάνει ξένους για να τους κάνουν τις μαύρες δουλειές και τους καρφώνει στην Αστυνομία για να γλιτώσει και τα μαύρα μεροκάματα.

• Είναι αυτός ο μικροαστισμός που μυρίζει άσχημα. Είναι αυτός ο μικροαστισμός που ζει ανάμεσά μας. Ή μήπως εμείς ζούμε ανάμεσά του;

A.B.

Ο ΔΙΚΟΣ ΜΟΥ ΣΕΡΑΦΕΙΜ

Τον μακαρίτη Μακαριώτατο (ταυτολογία κι αυτή...) δεν τον ήξερα πριν από το 1968-69. Ο επίσης μακαρίτης πατέρας μου Αλέκος Παπαδόπουλος, Καπετάνιος του ΕΔΕΣ (Ζέρβα), δεν μας τον είχε αναφέρει ως τότε στις διηγήσεις του για τα παλιά. Ή μπορεί και να τον είχε αναφέρει και να μην το θυμόμουν.

Οντας στην Ηγουμενίτσα εκείνη την εποχή, διάβασα σε τοπική εφημερίδα ότι η Μητρόπολη Ιωαννίνων, της οποίας Σεβασμιώτατος ήταν τότε ο Σεραφεΐμ, δώρησε 3.000 στρέμματα στο Πανεπιστήμιο για να γίνει Πανεπιστημιούπολη. Για τη «Δουρούτη» επρόκειτο.

[Ολίγον... απολύτως άθεος ελόγιό μου, αλλά διαβασμένος, ποτέ δεν κατάλαβα πώς μπορεί η Εκκλησία του φτωχού Ιησού να διατηρεί περιουσία... Από δωρεές πιστών έστω... Είτε από άλλες αρχαίες ή νεώτερες συναλλαγές με την κοσμική εξουσία. Κι αν την αποχτά, έτσι για λίγο, γιατί δεν τη μοιράζει ΑΜΕΣΩΣ στους φτωχούς; Ο έχω δύο χιτώνες κ.λπ. κ.λπ...]

Όμως ο Σεραφεΐμ, ασχέτως για ποιες δικές του ή άλλες σκοπιμότητες, τα δώρησε τότε τα 3.000 στρέμματα στο Πανεπιστήμιο. Κι έγινε η Πανεπιστημιούπολη.

Μην πείτε... «σάματις ήταν δικιά του...» ΕΙΝΑΙ ΛΑΘΟΣ! Κι άλλοι ιεράρχες διαχειρίζονται πολλά –ΠΑΡΑ ΠΟΛΛΑ– στρέμματα αλλά ΔΕΝ τα δωρίζουν... Αν αποφασίσουν να τα «ξεκάνουν» απλώς τα πουλάνε (όρα π.χ. Μονή Πεντέλης...) προς όφελος της Εκκλησίας του Ιησού, βεβαίως, βεβαίως.

Ε, λοιπόν, βανκαλιζόμενος ότι έκανα και μία ολίγον αντιστασιακή πράξη (τότε, επί χούντας) έντεχνα καλυμμένη, του έστειλα ένα συγχαρητήριο τηλεγράφημα για την ενέργειά του, εκφράζοντας τις παραπάνω απόψεις.

Αυτό ήταν η αφορμή για την προσωπική γνωριμία μας: Έβαλε «λυτούς και δεμένους» να βρουν ποιος έστειλε το –ενυπόγραφο βέβαια– τηλεγράφημα.

Όταν το έμαθε, με κάλεσε να τον επισκεφθώ στα Γιάννενα, που μητροπολίτευε τότε.

Πήγα. Είχε μάθει για το «παρελλόν» τού γιου τού φίλου του Αλέκου και δεν μου πρότεινε καν το χέρι του για φίλημα.

Συζητήσαμε πολλά, κυρίως για την αντιθετική θέση (κατά την άποψή μου) θρησκείας - παιδείας. Ήταν πολύ άνετος. Δεν συμφωνήσαμε, βέβαια, αλλά μου έκανε εντύπωση ότι δεν πρόβαλε ΚΑΜΙΑ καλογερίστικη άποψη.

Αυτά κάπου το 1969-70, αν δεν κάνω λάθος. Πάντως μετά τη δωρεά της «Δουρούτης».

Αργότερα βρεθήκαμε κάμποσες φορές στις 30 Αυγούστου, γιορτή του πατέρα μου Αλέξανδρου και της μητέρας μου Αλεξάνδρας, στη Σκλίβανη, όπου κάναμε κάθε χρόνο ένα οικογενειακό γλέντι.

Δεν παρέλειπε να έρχεται τακτικά, ακόμα κι ως Αρχιεπίσκοπος. Ήταν «λεβέντης», όπως κι άλλοι λένε, και αυθόρμητος βέβαια πολύ.

Τον είδα στα γλέντια αυτά να τα λέει «χύμα», να πίνει, να χορεύει –με μέτρο πάντα και όταν δεν υπήρχαν πολλοί θεατές– αλλά, βέβαια, τηρούσε κι όλα τα εκκλησιαστικά τυπικά («ευλογητός» πριν από το φαγητό κ.λπ.). Ώς εκεί όμως...

Στην κουβέντα ήταν πολύ ελεύθερος έως και αθυρόστομος. Έχω κρατήσει δύο, εκφρασμένες σε στενό κύκλο, ιδέες του:

Ήθελε, αν τα κατάφερνε με τους «καλόγερους» της ιεραρχίας, όπως τους ονόμαζε, να ντύνονται οι ιερωμένοι με πολιτικά ρούχα κι όχι με το «ράσο», αλλά και να παντρεύονται! Γι' αυτό το τελευταίο έχω κρατήσει μια φράση προς τον πατέρα μου, ενώπιόν μου: «Μας βαράει στο κεφάλι η αγαμία, Αλέκο». Και είμαι σίγουρος ότι εννοούσε τη –νόμιμη, βέβαια– σεξουαλική σχέση, που δεν γίνεται να έχουν σήμερα οι Δεσποτάδες.

Αργότερα, με το θάνατο του πατέρα μου,

που σταμάτησαν βέβαια τα γλέντια στις 30.8, τον έχασα. Είχε διαμηνύσει στον αδερφό μου, που τον είχε επισκεφθεί στην Αρχιεπισκοπή, «πες σ' εκείνο το βρωμόπαιδο να έρθει να με δει», αλλά δεν μου προέκυψε. Δεν νιώθω ευτυχής γι' αυτό.

Δύο γεγονότα θ' αναφέρω ακόμα για τον Σεραφεΐμ, κι ας μου συγχωρεθεί η φλυαρία:

1. Το καλοκαίρι του 1980 αποφασίσαμε με τον αδερφό μου –για χατίρι του πατέρα μας– να βαφτίσουμε τα 3 συνομήλικα περίπου παιδιά μας στο Ανώγι, ορεινό χωριό της Πρέβεζας στα σύνορα με τα Γιάννενα, ονομαστό καταφύγιο των ανταρτών του ΕΔΕΣ επί Κατοχής, αυτός τον γιο του Αλέξανδρου κι εγώ τις κόρες μου Μυρτώ και Δάφνη.

Και, βέβαια, δεν ήταν δυνατόν να λείπει ο Σεραφεΐμ από τέτοια εκδήλωση, τη βάφτιση τριών εγγονιών του φίλου του Καπετάνιου Αλέκου. Και ήρθε να «χοροστατήσει», όπως λέγεται.

ΠΡΟΒΛΗΜΑ: Οι κόρες μου είχαν ήδη «βαφτισθεί» από εμένα και τη γυναίκα μου με τα ΜΗ χριστιανικά ονόματα Μυρτώ και Δάφνη, είχαν δηλωθεί έτσι στο Ληξιαρχείο, είχαν ήδη διαβατήρια από μωρά κ.λπ. Σιγά τώρα που ο Σεραφεΐμ θα δημιουργούσε πρόβλημα απαιτώντας να τηρηθεί το «γράμμα» της εκκλησιαστικής εγκυκλίου που λέει ότι στις βαπτίσεις πρέπει να δίνονται ονόματα αγίων της χριστιανοσύνης...

Τις βάφτισε και «επίσημα» Μυρτώ και Δάφνη...

Ήξερε ο Σεραφεΐμ ποτέ έπρεπε να κάνει ή να μην κάνει κάτι...

Γι' αυτό «μακαριώτεψε» τόσα χρόνια.

2. Ο αδερφός μου πήγε να τον δει κάποτε, το καλοκαίρι του 1982, δέκα περίπου μήνες μετά την εκλογική νίκη του ΠΑΣΟΚ.

Και, βέβαια, τον ρώτησε πώς τα πάει με τους (υποτιθεμένως άθεους) σοσιαλιστές. Είπε ο Σεραφεΐμ: «Και στην εκκλησία έρχονται, Χριστόφορε, και το χέρι μού φιλάνε... Τι πρόβλημα να έχω;».

Αυτός ήξερε από τότε αυτά που πολλοί από μας ανακαλύψανε πολύ αργότερα, επί Μιμής... «πνευματικών», «αστρολόγων» κ.λπ.

Ναπολέον Παπαδόπουλος

ΕΜΕΣΑ ΣΤΗΝ Ενημέρωση

• Άγιες μέρες βρήκαν οι δύο πρώην συνεταίροι και νυν εχθροί, ο Κωνσταντίνος Μητσης και ο Δημήτρης Ρίζος,

για να λύσουν τις διαφορές τους, διαφορές που διαιωνίζονται καιρό τώρα. Κύριο διακύβευμα, η εφημερίδα Αδέσμεν-

τος και η κυριακάτικη ομολογός της Αδέσμεντος της Κυριακής. Ός τώρα, οι δύο προαναφερθέντες αρκούνταν σε μάχες χαρακωμάτων, σε δικαστικές αντεγκλήσεις και σε προσπάθεια να πάρουν με το μέρος τους κάποιους δημοσιογράφους. Από τη Μεγάλη Εβδομάδα, την και Εβδομάδα

των Παθών αποκαλούμε ωστόσο, οι δικαστικές αφηχίες των δύο πλευρών επεκρίθηκαν και η αντιδικία πδιαστάσεις εκτεταμένου πομου.

• Τη Μεγάλη Εβδομάδα, όμιλος Μήτση ανακοίνωσε η απόλυση του Δ. Ρίζου, ενώ κιοιριτάδες «κατέλαβαν»

Η «ΕΘΝΙΚΗ ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΑ» ΚΑΙ Ο ΤΥΠΟΣ

Οι νεοεθνικόφρονες πάσης φύσεως, από τους Χρυσαιγίτες και τον Καρατζαφέρη έως τις γνωστές εθνικίστριες του MEGA και τον Καραμπελιά, απέκτησαν εσχάτως ένα ισχυρότατο «θεωρητικό» (!) έρεισμα. Η **ελληνορθόδοξη «17N»** με μια ρουκέτα απέστειλε ένα μανιφέστο περί πατριωτισμού, το οποίο εντυπωσίασε και ενέπνευσε θάρρος σε όλους τους ρηχούς. Διότι **απειλεί ευθέως τους ολίγους «μειοδότες» δημοσιογράφους οι οποίοι αρθρογραφούν εναντίον του εθνικισμού και της νεοεθνοπροσύνης.** Αυτούς, που κατά τη γνώμη των κουκουλοφόρων νεοεθνοφρόνων της «17N», ασκούν «τη χλεύη ενάντια στον πατριωτισμό που παρουσιάζεται σαν εθνικισμός, την ψιμυθίωση της μειοδοσίας».

Οι νοήμονες και τέρατα μορφώσεως του υπουργείου Δημοσίας Τάξεως έκριναν την προκήρυξη ως «εξαίρετο κείμενο», «υψηλότατου μορφωτικού και πνευματικού επιπέδου», γραμμένο από «βαθύ γνώστη» της πολιτικής και οικονομικής πραγματικότητας! (Ε, αφού το λένε αυτοί και το επιβεβαιώνουν κάποιοι νεοεθνικόφρονες δημοσιογράφοι –άλλα τέρατα μορφώσεως κι αυτοί–, έτσι θα 'ναι... Αφού τόσοι δημοσιογραφούντες το θαύμασαν σαν ένα «θεωρητικό ντοκουμέντο» υψηλού επιπέδου, θα 'ναι κρίμα να περάσει ασχολίαστο και από ένα έντυπο σαν το Αντί). Το Ποντίκι (15.4.98) άλλωστε έγραψε ότι πρόκειται για «κείμενο-έκπληξη από πλευράς περιεχομένου και... καλλιέργειας, ύφους, αλλά και επίδειξης γνώσεων». Την ίδια ημέρα, η εθνικίστρια συντρόφισσα Μ. Χαριτοπούλου διάβαζε από την εκπομπή της στο MEGA αποσπάσματα από την προκήρυξη (εκείνα εναντίον των αντιεθνικιστών δημοσιογράφων)... Ενώ ο Ελεύθερος Τύπος (10.4.98) έγραψε ότι: «Η καταγγελία του ενδοτισμού της (κυβέρνησης) ξεκινά από την Άκρα Δεξιά και φτάνει στην ένοπλη Άκρα Αριστερά (sic). Δημοσιεύουμε χαρακτηριστικό απόσπασμα της προκήρυξης της "17N"....».

Και το κωμικότερο όλων, η στάση του πρώην υπουργού Δημόσιας Τάξης Στ. Παπαθεμελή, ο οποίος «φωτογραφιζόταν» στην προκήρυξη. Έτσι, έντρομος αυτός ο από τριών χιλιοτηρίδων Έλλην ύψωσε το πνευματικό ανάστημά του και είπε (Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία, 12.4.98) ότι η 17N «σε άλλα σημεία συμφωνεί μαζί του στα πατριωτικά θέματα και σε άλλα διαφωνεί», ότι η προκήρυξη αυτή «είναι η **λογιότερη** και η πλέον ελληνική προκήρυξη που έχουν δώσει ποτέ», ότι «συμφωνεί μερικώς μαζί του (η 17N) τουλάχιστον σε δύο σημεία: στο ότι η πολιτική του κατευνασμού είναι **μειοδοτική** και **αντιπατριωτική**...». Εξάλλου διέδιδε ότι έχει πέσει σε δυσμένεια των Αμερικανών και ως εκ τούτου έχει προβλήματα με την βίζα του ώστε να ταξιδέψει στις ΗΠΑ! (Βήμα, 12.4.98).

Αλλά εκείνο που θα τιμά πάντα τον νεοελληνοχριστιανικό Τύπο είναι το άρθρο του Θύμιου Παπανικολάου στην Αθηναϊκή, 10.4.98) με τίτλο: «**Η 17N "χτυπά" την αντιεθνικιστική μυθολογία...**». Αντιγράφουμε:

«Η "17 NOEMBPH" επανεμφανίστηκε δυναμικά: πρακτικά και θεωρητικά...»

ΣΤΟ ΕΠΙΠΕΔΟ της πρακτικής θα ακούσουμε πάλι τους ηθικολόγους Φιλισταίους της **μη-βίας** να «ξερνούν» οχετούς αφορισμών και υποκριτικών δακρύων...

ΑΥΤΟΙ βλέπουν μόνο τη βία των «τρομοκρατών» και δεν αντιλαμβάνονται –ούτε θέλουν να αντιληφθούν– ότι **εκεί που βασιλεύει η βία μόνο η βία μπορεί να δώσει λύση.**

ΦΥΣΙΚΑ κανείς δεν θα καταπιαστεί με το θεωρητικό και πολιτικό σκέλος της παρέμβασης της 17N.

ΚΑΙ ΣΤΟΝ ΤΟΜΕΑ αυτόν η 17N παρεμβαίνει δυναμικά...

Η ΠΡΟΚΗΡΥΞΗ της 17N κατεδαφίζει τα μυθικά κατασκευάσματα και τα «εκσυγχρονιστικά» ιδεολογήματα για τον εθνικισμό:

ΜΥΘΟΙ που εμφανίζουν ως εθνικισμό κάθε **αντίδραση** κατά της υποτέλειας και της υποταγής της κυβέρνησης και του κράτους στις «εντολές» των ιμπεριαλιστικών κέντρων και των ισχυρών κρατών.

ΜΥΘΟΙ που παρασιωπούν σκανδαλωδώς τον ηγεμονικό και ρατσιστικό εθνικισμό των «παγκοσμίων ληστών» και ιδιαίτερα τον ιμπεριαλιστικό εθνικισμό των ΗΠΑ. [...]

ΤΗ ΔΟΛΙΑ, λοιπόν, αντιεθνικιστική απάτη, που πλασάρεται από τους μηχανισμούς εξουσίας, με κυρίαρχο τα ΜΜΕ, ξεσκεπάζει η προκήρυξη της 17N.

ΓΙΑ ΤΗ 17N ΣΤΟΧΟΣ αυτής της πολιτικής παραπλάνησης είναι η θεμελίωση μιας αντίληψης ναρκωτικής απάθειας και μοιρολατρικής αποδοχής του ιμπεριαλιστικού εθνικισμού...

Η ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ, βεβαίως, της 17N δεν έχει μόνο θεωρητικό χαρακτήρα αλλά και πολιτικό.

ΠΑΡΕΜΒΑΙΝΕΙ ευθέως **πολιτικά** στις εσωκομματικές ζυμώσεις στο ΠΑΣΟΚ.

Η ΑΝΑΓΚΗ της θεωρητικής αποσαφήνισης των εννοιών «εθνικισμός», «πατριωτισμός» κ.λπ. συνδέεται ευθέως με τις ζυμώσεις, τις αυξητήσεις και «συγκρούσεις» στο εσωτερικό του ΠΑΣΟΚ.

ΚΑΙ ΑΝΑΔΕΙΚΝΥΕΤΑΙ καθαρά ότι οι διακρατικές συμφωνίες Ελλάδας - Τουρκίας, κάτω από την πίεση του ιμπεριαλιστικού εθνικισμού, αποσκοπούν στη μονοπωλιακή καταλήστευση και καταστροφή του Αιγαίου και στη σφαγή των λαών...».

— Ωραίος διάλογος με κουμπουροφόρους (πατριώτες) συνομιλητές, παλικάρια...

Η.Κ.

γραφεία της εφημερίδας, στο Άνω Καλαμάκι. Η «κατάληψη» έληξε το ίδιο βράδυ, έπειτα από απόφαση του δικαστηρίου που επέτασσε την επιστροφή στα γραφεία του του κ. Ρίζου.

• Το Μεγάλο Σάββατο, όμως, έγινε η μεγάλη κίνηση. Κυκλοφόρησαν δύο *Αδέσμευτοι της Κυριακής*. Ο ένας, του Μήτση, κράτησε την παλιά αρίθμηση, συνέχισε να εκδίδεται από την παλιά εταιρεία στην οποία κύριοι μέτοχοι είναι και οι δύο αντίδοκοι. Ο άλλος, του Ρίζου, ξεκίνησε από την αρχή, από το Νο 1, κράτησε στο επιτελείο μεγάλο μέρος του συντακτικού προσωπικού και εκδίδεται από την εταιρεία Μακεδονικές Εκδόσεις Α.Ε., που είχε στο μεταξύ συστήσει ο δημοσιογράφος, σε νέα γραφεία, στην Καλλιθέα. Όπλο του Ρίζου, οι πρωτόδικες δικαστικές αποφάσεις που του επιδικάζουν τους τίτλους. Προσδοκία του δεύτερου, η ανατροπή των πρωτόδικων αυτών αποφάσεων. Όπως και να 'χει, πάντως, ως την Τρίτη αναμένεται να ξεκαθαρίσει το τοπίο, τουλάχιστον στο χώρο των κυκλοφοριών, αφού το δικαστήριο θα αποφασίσει ποιος *Αδέσμευτος* ποιου από τους δύο αντιμαχόμενους θα κυκλοφορεί στο περίπτερο. Και βέβαια, σε ποιον ανήκει ο τίτλος θα κριθεί οριστικά τον επόμενο Δεκέμβριο, οπότε και θα εκδικασθεί στη

Δευτεροβάθμια Επιτροπή Σημάτων συνολικά το ζήτημα της απόδοσης των τίτλων στον ένα από τους δύο αντιδίκους. Ός τότε, μάλλον θα πρέπει να αναμένουμε κι άλλα επεισόδια.

• Άγιες μέρες χτύπησε και ο γνωστός και μη εξαιρετέος Γεώργιος Κουρής, της *Αυριανής*. Με πρωτοσέλιδο στην εφημερίδα του, την Τρίτη του Πάσχα, ανακοινώνει ότι εφεξής θα δημοσιεύει «τσάμπα τους ισολογισμούς». Ισχυρίζεται ότι το κάνει για να καθάρει την αγορά από τους εκδότες που εκμεταλλεύονται μια αναχρονιστική διάταξη του νόμου για να κερδοσκοπούν, ωστόσο θέτει όρο στις επιχειρήσεις που θέλουν να δημοσιεύσουν «τσάμπα» τον ισολογισμό τους να γραφούν συνδρομητές στην εφημερίδα του. Το «τσάμπα» του Κουρή, βεβαίως, κοστολογείται 70.000 δραχ., όσο κοστί-

ζει μια ετήσια συνδρομή στην εφημερίδα, η οποία επιπλέον είναι και άχρηστη ιδιαίτερα στις επιχειρήσεις – γιατί, φυσικά, δεν περιμένουν οι επιχειρήσεις να ενημερωθούν για τις εξελίξεις από την εφημερίδα του Κουρή.

Αξιίζει να σημειωθεί ότι, πριν περάσει στη «ριζοσπαστική αυτή κίνηση», ο Κουρής είχε διαπραγματευθεί σε συνέλευση της Ένωσης Ιδιοκτητών Ημερησίων Εφημερίδων Αθηνών την αναδιανομή της πίτας των ισολογισμών, χωρίς να καταφέρει να πετύχει ευμενή για τα συμφέροντά του συμφωνία.

• Άγιες μέρες κλέψανε, λέει, και τον *Τράγκα*. Συγκεκριμένα, λέει, τον υπάλληλο που μετέφερε τα χρήματα για τις μισθοδοσίες των εργαζομένων στη *Βραδυνή*. Δικαίως ζητεί από την αστυνομία δραστηκή παρέμβαση, αλλά κι αυτός ο ευλογημένος, που γνωρίζει καλά ότι «ζούμε σε ζούγκλα», πώς και δεν φρόντισε να συνοδεύει την ανάληψη ενός τόσο μεγάλου ποσού από χρηματοποστολή; Και τι έφταιξαν οι δημοσιογράφοι του που πέρασαν μαύρο Πάσχα – απλήρωτοι;

• Στο μεταξύ, αίσθηση έχουν προκαλέσει οι χρησμοί που, ως κουίζ, δημοσιεύονται, καθημερινά σχεδόν, στην *Ελευθεροτυπία*, στη στήλη των «Παρασκηνίων». Παραθέτουμε μόνο ορισμένα χωρία:

• «Ποιον μεγαλομιζαδόρο έκραζαν μαυραγορίτη στο τρίγωνο Μόσχα-Βαρσοβία-Αν. Βερολίνο τη δεκαετία του '60; Ο ευρών αμειφθήσεται. Ες αύριον...».

• «Ο πρώην μαυραγορίτης Μόσχας-Βαρσοβίας-Αν. Βερολίνου και νυν χορηγός του Πατριαρχείου και των Καλών Τεχνών, πόσους φουσκωτούς έχει να τον φυλάνε; Ο ευρών αμειφθήσεται. Ντο Γιούτρα».

• «Αν δεν αναγνωρίσατε ακόμα τον μαυραγορίτη Μόσχας-

Βαρσοβίας-Αν. Βερολίνου, μήπως γνωρίζετε τον αγύρτη, αγιορείτη, συκοφάντη, συνεταιράκο του, που εκθέτει το μεγάλο αφεντικό του; Ο ευρών αμειφθήσεται. Yarina Birakin».

Εμείς, πάντως, δεν αναγνωρίζουμε ούτε τον Κόκκαλη ούτε τον Ψυχάρη – αλλά αναμένουμε τις απαντήσεις στα κουίζ με ιδιαίτερο ενδιαφέρον.

• Για τον Αναστασιάδη, τον γνωστό «Μαυρότρυπα» το πάλαι ποτέ της *Ελευθεροτυπίας*, τα ξέρετε. Μετά τον *Πρωταθλητή* που εξέδωσε, ο *Χρήστος Τεγόπουλος* τον απέλυσε, φροντίζοντας να τον καρφώσει ότι χρηματοδοτείται από τον Κόκκαλη. Ο ίδιος, πάντως, σε δύο συνεντεύξεις, στο *Crash* και στο *ΚΑΙΚ*, περνά στην αντεπίθεση και το διαψεύδει. Πού αναστενάζει η Ελλάδα;

• *Εγκυκλοπαίδεια του ελληνικού Τύπου 1784-1996* έχει αναλάβει να συντάξει το Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών. Οι συντάκτες της εγκυκλοπαίδειας έχουν στόχο η ύλη της έκδοσης να καλύψει εφημερίδες, περιοδικά, ιδρυτές, εκδότες και δημοσιογράφους του ελληνικού χώρου και της διασποράς. Το υλικό, εμπλουτισμένο και με άλλες πληροφορίες, θα αποτελέσει το περιχόμενο βάσης δεδομένων που θα ενημερώνεται συνεχώς και, σε επόμενη φάση, θα παρουσιαστεί με τη μορφή έντυπου χηρστικού εργαλείου, ενώ θα κυκλοφορήσει και σε CD-ROM. Το Πρόγραμμα προσκαλεί, για τη διευκόλυνση της έρευνας, όσα ιδρύματα, εταιρείες, βιβλιοθήκες, συλλόγους, Αρχεία και ιδιώτες κατέχουν σχετικό υλικό να επικοινωνήσουν με το Κέντρο, λεωφ. Βασ. Κωνσταντίνου 48, 116 35 Αθήνα, στο τηλέφωνο 9932674 και στο φαξ 7246212. Για πληροφορίες, μπορούν να ζητήσουν την κ. Γιούλα Κουτσοπανάγου.

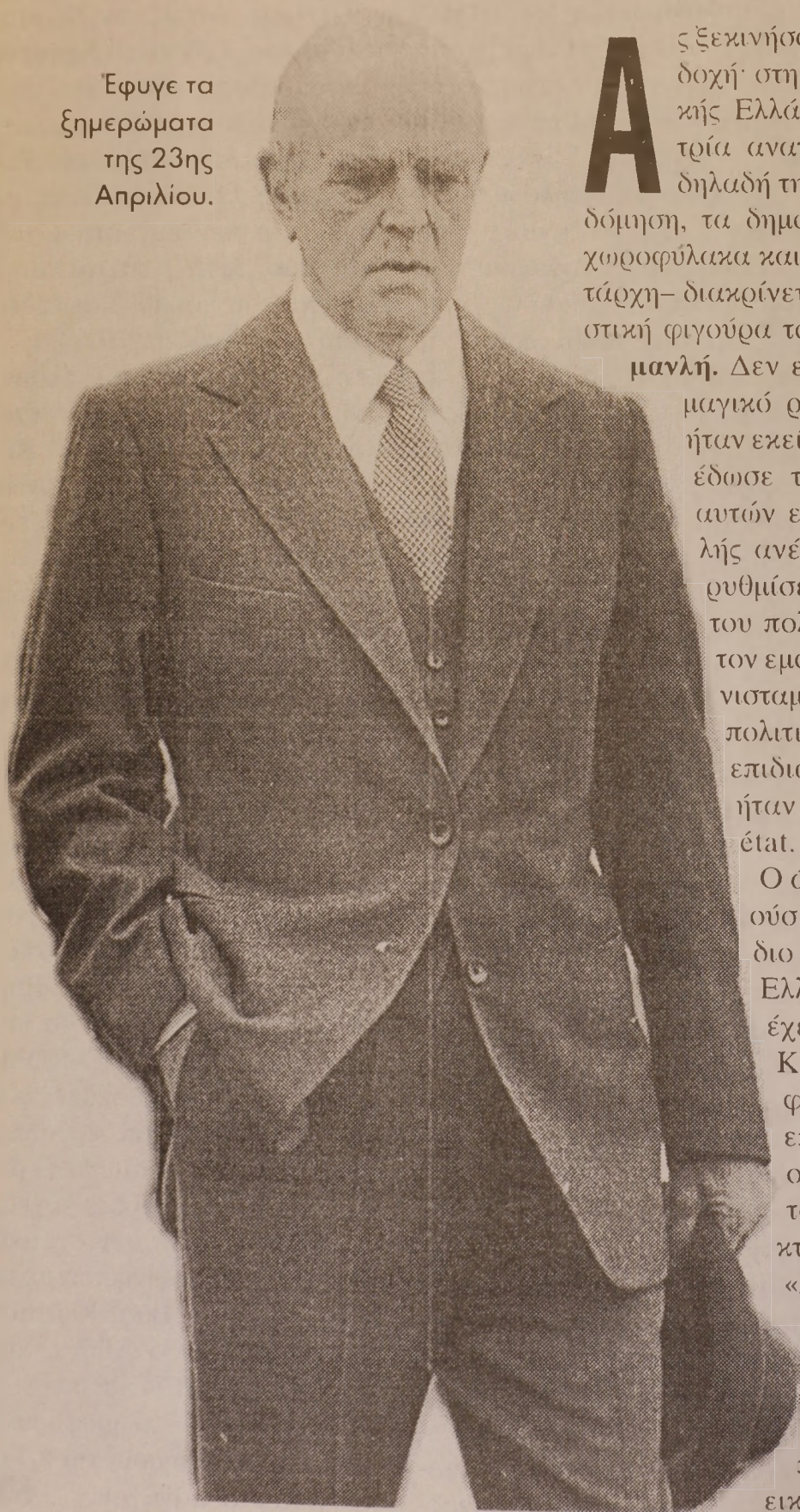
Κωνσταντίνος Καραμανλής

Το τέλος της διαδρομής

του Απόστολου Διαμαντή

Λίγο μετά τα μεσάνυχτα της 22ας προς 23η Απριλίου εξέπνευσε ο Κωνσταντίνος Καραμανλής. Ήταν ο πολιτικός που συνδέθηκε με τον εν γένει προσανατολισμό της μεταπολεμικής Ελλάδας. Ο πολιτικός της αντιπαροχής αλλά και της υπογραφής της ένταξης της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα. Ο άνθρωπος που οδήγησε τη χώρα μετά την έξοδο από τον εμφύλιο και ύστερα από τη στρατιωτική δικτατορία. Από δω και στο εξής, ανήκει στην Ιστορία. Εμείς, σήμερα, θα αρκεστούμε σε έναν πρώτο απολογισμό – με δεδομένη τη φόρτιση που δημιουργεί η απώλεια ενός ιστορικού προσώπου. Στο μέλλον, θα έχουμε την ευκαιρία για πιο ψύχραιμους απολογισμούς.

Έφυγε τα
ξημερώματα
της 23ης
Απριλίου.

Ας ξεκινήσουμε από τη γενική παραδοχή στην εικόνα της μεταπολεμικής Ελλάδας –εκτός από τα δύο-τρία αναγνωρίσιμα στοιχεία της, δηλαδή την αστυφιλία, την ανοικοδόμηση, τα δημόσια έργα, τον βλοσυρό χωροφύλακα και τον εξυπηρετικό κομματάρχη– διακρίνεται καθαρά η χαρακτηριστική φιγούρα του **Κωνσταντίνου Καραμανλή**. Δεν είναι εκείνος που με ένα μαγικό ραβδί τη σχεδίασε, αλλά ήταν εκείνος που την «έδεσε», που έδωσε το νόημα των σκόρπιων αυτών εικόνων. Ο Κ. Καραμανλής ανέλαβε την υποχρέωση να ρυθμίσει τις φυγόκεντρες τάσεις του πολιτικού συστήματος μετά τον εμφύλιο, να εκφράσει τη συνισταμένη των διαφορετικών πολιτικών και οικονομικών επιδιώξεων. Με λίγα λόγια, ήταν ο δικός μας Homme d'état.

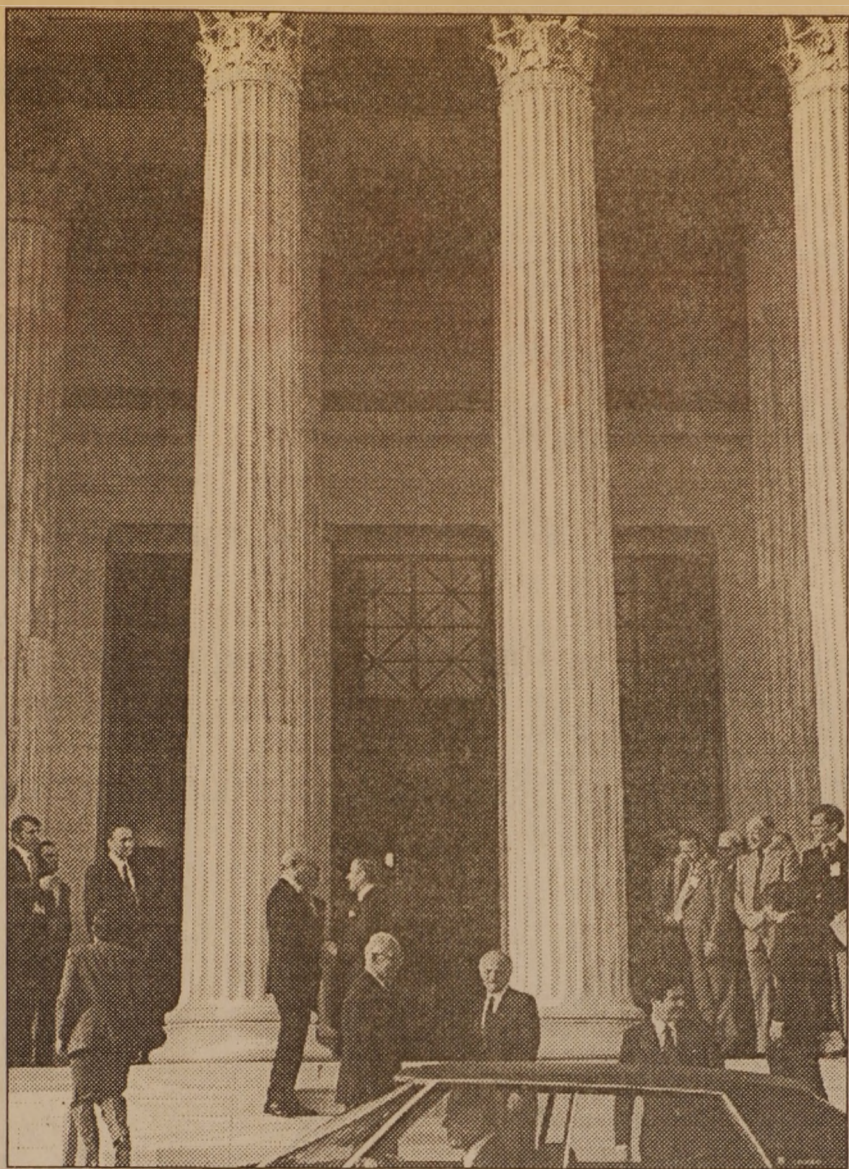
Ο άνθρωπος που θα υλοποιούσε το μετεμφυλιακό σχέδιο ανασυγκρότησης της Ελλάδας, ήταν μοιραίο να έχει το γνωστό προφίλ του Καραμανλή. Ήταν ο άφθαρτος και δυναμικός επαρχιώτης πολιτικός, ο οποίος όμως έχει τη δυνατότητα να γίνεται αποδεκτός ταυτόχρονα στην «Αθηναϊκή Λέσχη» και στα λαϊκά καφενεία. Ήταν ο άνθρωπος των έργων και όχι των λόγων. Και γι' αυτό η πρώτη χαρακτηριστική εικόνα του νεαρού σωτήρα

που ξηλώνει τις γραμμές του τραμ στ Αθήνα έμεινε ίσως και η πιο ανθεκτική στο χρόνο. Η Ελλάδα του '50 έπρεπε να ξαναφτιαχτεί εκ θεμελίων – «*όλη η Ελλάδα ανασκάπτεται*», έλεγε ο θρυλικός βουλευτής Καλοχαιρέτας στην ταινία *Στουρνά* 288. Έτσι, μέσα σ' αυτό το γενικό κλίμα διαδοχής του Παπάγου δεν μπορούσε να έχει άλλη κατάληξη, παρά μόνον το υπουργό Δημοσίων Έργων.

ΓΙΑ ΕΚΤΑΚΤΕΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΕΙΣ

Ο Κ. Καραμανλής ήταν ο άνθρωπος των εκτάκτων καταστάσεων. Στη δεκαετία του '50 ανέλαβε το έργο της εξόδου από τον εμφύλιο και στη δεκαετία του '70 το έργο της εξόδου από τη δικτατορία. Και στις δύο περιπτώσεις, μόλις οι συνθήκες άρχιζαν να ομαλοποιούνται και το πολιτικό σύστημα να βρίσκει τους δικούς του κανόνες λειτουργίας, ο Καραμανλής έχανε αμέσως την αίγλη του. Οι μονιμότητες δεν του ταίριαζαν – και απ' αυτή την άποψη ίσως αδικήθηκε από την ιστορία. Διότι, ενώ ίδιος είχε αναλωθεί στην δημιουργία των προϋποθέσεων –πολιτικής ή οικονομικής– υφής– άλλος τελικά καρπωνόταν τις δικές του επιτυχίες. Μοιραία πρόσωπα της πολιτικής του σταδιοδρομίας ήταν, από την άποψη αυτή, οι **Γεώργιος και Ανδρέας Παπανδρέου**. Ο πρώτος εμφανίστηκε ως Γέρος της Δημοκρατίας και ο δεύτερος ως ο ηγέτης της Αλλαγής και ανάγκασαν τον Καραμανλή να τραπεί σε φυγή, άλλοτε προς το Παρίσι και άλλοτε προς την Προεδρία. Ήταν από πάσης πλευράς μια ειρηνική της ιστορίας.

Ο Καραμανλής ήταν η επιλογή του Πλαταιού, όταν στα ταραγμένα χρόνια του '50 τέθηκε το θέμα της διαδοχής του Παπάγου. Ωστόσο, σε λίγα χρόνια, έρχε

Αριστερά: Από τις εκδηλώσεις λατρείας προς τον Καραμανλή, κατά την επιστροφή του, μετά την πτώση της στρατιωτικής δικτατορίας. Πλάι: Μια ιστορική στιγμή για την Ελλάδα. Η στιγμή που ο Καραμανλής υποδέχεται στο Ζάππειο τους ευρωπαίους ηγέτες για την υπογραφή ένταξης της χώρας στην ΕΟΚ.

σε ρήξη με το Παλάτι εξαιτίας της επιμονής της **Φρειδερίκης** να ελέγχει την κυβέρνηση. Την ίδια εποχή, ο Γεώργιος Παπανδρέου επιδιώκει την ηγεμονία στο χώρο του Κέντρου, συμμαχώντας ανοιχτά με τον Καραμανλή (όπως στο θέμα του εκλογικού νόμου του '58 και των πρόωγων εκλογών). Όμως, η αδυναμία συμβιβασμού ανάμεσα στους στρατιωτικούς –που κλείνουν την εποχή αποτελούν τον ισχυρότερο πόλο εξουσίας– και στους φιλελεύθερους πολιτικούς, έχει μοιραία κατάληξη στην σύγκρουση. Ο Καραμανλής ήταν το κλίμα αυτής της σύγκρουσης, καθώς θεωρείται υπεύθυνος για τον γενικευμένο αυταρχισμό των αρχών της δεκαετίας του '60. Και φεύγει ταπεινωμένος για το Παρίσι. Και όμως, δεν ήταν ο μόνος υπεύθυνος. Τόσο για τις επεμβάσεις του Παλατιού στην πολιτική ζωή, όσο και για το καθεστώς «βίας και νοθείας», εξίσου υπεύθυνοι ήταν και οι φιλελεύθεροι πολιτικοί. Μήπως δεν ήταν ο **Σοφοκλής Βενιζέλος** που έκανε συνεννοήσεις με το Παλάτι για την ανατροπή της ΕΡΕ το '58, ενόψει του Κυπριακού; Μήπως δεν ήταν ο Παπανδρέου που ανέχθηκε τις εκλογές βίας και νοθείας, πιστεύοντας πως θα είχε και ο ίδιος όφελος; Αυτός δεν έκανε αρχηγό του ΓΕΣ το στρατηγό **Γεννηματά**, ο οποίος είχε εμπλακεί στο ζήτημα των εκλογών του '61; Το σύνολο του πολιτικού κόσμου, πλην της ΕΔΑ και του ΚΚΕ, είχε αποδεχθεί πλήρως τη λογική των ανακτορικών επεμβάσεων. Και ο Καραμανλής δεν

μπορεί σε καμία περίπτωση να τις χρεωθεί από την Ιστορία, όπως τις χρεώθηκε από την πολιτική.

Η δεύτερη εποχή Καραμανλή έκλεισε με μια δεύτερη ειρωνεία. Ο Καραμανλής υλοποιεί ένα εκτεταμένο πρόγραμμα κρατικοποιήσεων, κυρίως στον τομέα των μεταφορών και των τραπεζών, χαρακτηρίζεται ως σοσιαλμανής και, λίγο αργότερα, αποχωρεί σχεδόν ηττημένος από τον Ανδρέα, ο οποίος βαδίζει πλέον έχοντας στα χέρια του τα όπλα ενός τεράστιου κρατικού τομέα. Για δεύτερη φορά ο Καραμανλής θα νικηθεί από την συγκυρία.

ΘΕΤΙΚΟ ΚΑΙ ΑΡΝΗΤΙΚΟ ΕΡΓΟ

Όμως οι νίκες αυτές των πολιτικών του αντιπάλων θα είναι προσωρινές. Τώρα που βγαίνουμε οριστικά από την μετεμφυλιακή περίοδο, ο Καραμανλής παίρνει την θέση που του αρμόζει από την Ιστορία. Ασφαλώς, τίποτε ακόμη δεν έχει ξεκαθαρίσει όσον αφορά στις ακριβείς και τεκμηριωμένες συνθέσεις. Κρίσιμες περιόδους της μεταπολεμικής ιστορίας βρίσκονται ακόμη στο στάδιο της δημοσιογραφικής έρευνας, και όχι της ιστορικής. Όμως μπορούμε με ασφάλεια να πούμε πως όλες οι κρίσιμες επιλογές στην πολιτική και στην οικονομία φέρουν την υπογραφή του. Ο Καραμανλής συνδέθηκε με τον εν γένει προσανατολισμό της μεταπολεμικής Ελλάδας και άφησε έργο. Αρνητικό από πολλές πλευρές αναμφίβολα – ας θυμηθούμε

την Ελλάδα της αντιπαροχής που κατέστρεψε τις πόλεις και ερήμωσε την επαρχία, την Ελλάδα της μετανάστευσης, την Ελλάδα του αδηφάγου δημόσιου τομέα. Αλλά και θετικό ταυτόχρονα, αν σκεφτούμε πως ήταν αυτός που έδωσε ελπίδες στον κόσμο, που άλλοτε έβγαινε κυνηγημένος από τον πόλεμο και άλλοτε από την ηλίθια στρατιωτική χούντα. Οι πολιτικοί του αντίπαλοι έχουν να του αντιτάξουν συνήθως σκληρά λόγια και υπερβολές. Έχουν να του αντιτάξουν μερικές αναιμικές μεταρρυθμίσεις, μερικά ΚΑΠΗ και ένα χρεωκοπημένο ΕΣΥ. Και τέλος.

Ο Καραμανλής ήταν ο άνθρωπος για τα δύσκολα. Υπήρχαν καλύτεροί του –ας θυμηθούμε τον Καρτάλη– που δεν μπόρεσαν να οδηγήσουν την Ελλάδα από τότε, από τα χρόνια του '50, σε μια πραγματικά φιλελεύθερη πορεία. Και έτσι, μοιραίως αναζητήσαμε κάποιον σωτήρα. Ο θάνατος του Καραμανλή σημαίνει το τέλος του μεταπολεμικού αστικού κόσμου –μόνο ο **Μητσοτάκης** έχει μείνει πια– ο οποίος, παρά την έντονη πελατειακή νοοτροπία, είχε μια σαφέστερη αίσθηση πολιτικής ευθύνης, μια σαφέστερη αίσθηση του γενικού συμφέροντος. Και γι' αυτό είναι ίσως μελαγχολική η αίσθηση που αφήνει αυτός ο θάνατος. Διότι σήμερα δεν περιμένουμε κάποιους εκλεκτούς γόνους της πολιτικής – κάποιον Καρτάλη ή κάποιον **Ηλιού**. Περιμένουμε τους καθημερινούς συμβιβασμούς των πολλών μικρών και αλληλοσυγκρουόμενων συμφερόντων μας.

Οι πέντε αδιέξοδες επιλογές

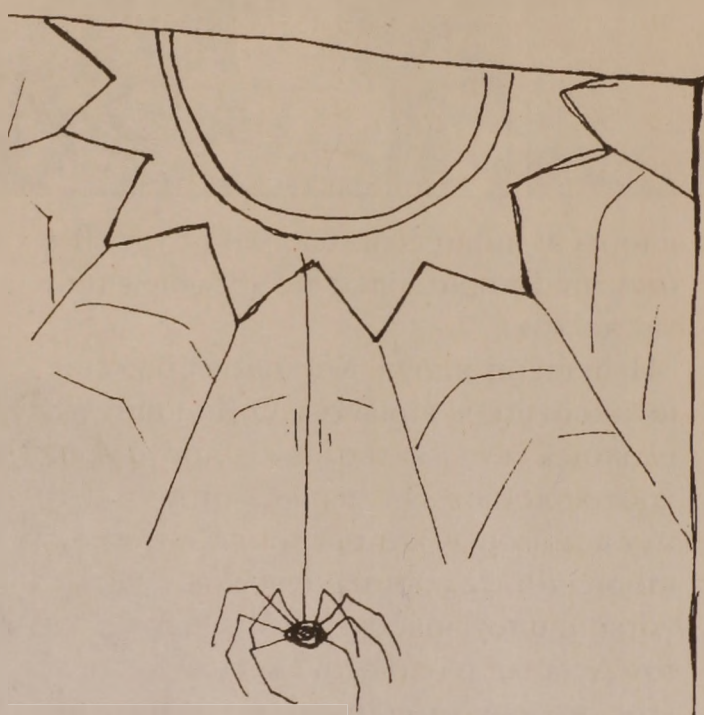
του Τάσου Παππά

Ο «εκσυγχρονισμός» ξεκίνησε το 1996 με τις καλύτερες προϋποθέσεις. Όλα έδειχναν ότι θα κυριαρχήσει με άνεση τα επόμενα χρόνια. Συνηγορούσαν γι' αυτό όλα τα στοιχεία. Η κοινή γνώμη, κουρασμένη από την περιπέτεια του παπανδρεϊσμού, πριμοδοτούσε το εγχείρημα του σοβαρού, μετρημένου και με ευρωπαϊκό προφίλ πρωθυπουργού.

Τα μεγάλα μέσα ενημέρωσης δεν έκρυβαν τον ενθουσιασμό τους. Η συντηρητική παράταξη ήταν βαθύτατα διαιρεμένη από τις συνεχείς ήττες, αμήχανη και με προγραμματική δυσλεξία. Η Αριστερά, στην κομμουνιστική εκδοχή της, αυτάρεσκα οχυρωμένη στις σιδερένιες βεβαιότητές της πάσχιζε απεγνωσμένα να αναστηλώσει ηθικά και ιδεολογικά τον υπαρκτό «σοσιαλισμό». Η άλλη Αριστερά παρακολουθούσε τη θεαματική διεισδυτικότητα του σημαντικού λόγου στις τάξεις των οπαδών της, ανήμπορη ν' αντιδράσει. Παλινωδούσε ανάμεσα στο δειλό φλερτ και τον ασυγκράτητο έρωτα. Τέλος, οι αντίπαλοι του εκσυγχρονισμού στο εσωτερικό του ΠΑΣΟΚ είχαν περιέλθει σε κατάσταση απόγνωσης, μη μπορώντας να εξηγήσουν τη διπλή συντριβή τους (μία στην κοινοβουλευτική ομάδα και μία στο συνέδριο). Άλλοι έκλειναν το μάτι πονηρά στους νικητές, πρόθυμοι να προσφέρουν τα πάντα για μία θέση στην εξουσία και άλλοι απογοητευμένοι έπεφταν σε περισυλλογή για το μέλλον τους. Όλοι και όλα χόρευαν στο ρυθμό του **Κ. Σημίτη**.

Δεν χρειάστηκε να περάσουν παρά δύο χρόνια για να εμφανιστούν τα θηριώδη προβλήματα. Η πολιτική ηγεμονία του Κ. Σημίτη σήμερα αμφισβητείται πανταχόθεν. Η Νέα Δημοκρατία, χωρίς βεβαίως να έχει λύσει τα βασικά ιδεολογικά και πολιτικά ζητήματα που σχετίζονται με την ταυτότητά της, προπορεύεται του ΠΑΣΟΚ στις δημοσκοπήσεις κατά πέντε ποσοστιαίες μονάδες. Ο ΣΥΝ είναι ο πιο φανατικός εχθρός του «εκσυγχρονιστικού» ΠΑΣΟΚ. Το ΔΗΚΚΙ «τσιμπάει» διαρκώς ψηφοφόρους, παίζοντας με επιδεξιότητα το χαρτί του «καλού ΠΑΣΟΚ». Οι πολίτες δεν στηρίζουν πια τις επιλογές της κυβέρνησης, ενώ τα μέσα ενημέρωσης έχουν σε μεγάλο βαθμό αποσύρει την εμπιστοσύνη τους.

Ο κίνδυνος να μετατραπεί ένας προδιαγραφόμενος θρίαμβος σε ταπεινωτική ήττα είναι πλέον ορατός διά γυμνού οφθαλμού. Τον βλέπουν ακόμη και οι πιο αλαζόνες του εκσυγχρονιστικού στρατοπέδου. Το κυριότερο όμως πρόβλημα για τον Κώστα Σημίτη προέρχεται από το εσωτερικό του κόμματός του. Η εσωκομματική αντι-

πολίτευση αναθαρρυσμένη από τις ολιγαρχίες, τις προχειρότητες και την έλλειψη σαφούς στρατηγικής της κυβέρνησης βγαίνει με περίσσιο θράσος στο προσκήνιο, πότε απαιτώντας αλλαγή πλεύσης και πότε διεκδικώντας «φωναχτά» την πλειοψηφία του κόμματος.

Η διαδικασία εντοπισμού των αιτιών για αυτή τη δραματική μεταστροφή του κλίματος αφορά πρωτευόντως τον πρωθυπουργό και την ηγετική ομάδα του. Ξεπερνώντας και τα όρια αυτού του σημειώματος. Αυτό που ενδιαφέρει όμως την κοινότητα –γιατί από τη μία ή την άλλη επιλογή του Κ. Σημίτη θα κριθεί η πορεία της κυβέρνησης– είναι ο δρόμος που θα αποφασίσει να βαδίσει ο πρόεδρος του ΠΑΣΟΚ προκειμένου να διασκεδάσει τις άσχημες εντυπώσεις και να ανακτήσει την πολιτική πρωτοβουλία. Σε τέτοιου τύπου καταστάσεις οι λύσεις είναι **πέντε**. Τις καταγράφουμε συνοπτικά:

ΔΙΑΓΡΑΦΕΣ

Ο Κ. Σημίτης δηλώνει μετ' επιτάσεως οπαδός του διαλόγου και της πειθούς, της συναίνεσης και της σύνθεσης. Η **καταστολή** όμως είναι μια μέθοδος που και αποτελέσματα έχει και προβλήματα λύνει. Ξεκαθαρίζει το τοπίο από τους ενοχλητικούς και τρομοκρατεί τους επίδοξους αντιρρησίες. Τη δοκίμασε ο πρωθυπουργός (απέπεμψε από την κοινοβουλευτική ομάδα τους τρεις βουλευτές που δεν ψήφισαν κονδύλια του προϋπολογισμού) χωρίς πολλές ενοχές και κυρίως χωρίς να συναντήσει μεγάλες αντιδράσεις. Άλλωστε, έχει και τη δυνατότητα της «συγχώρεσης», εφόσον βεβαίως οι «τρεις» αποδείξουν εμπράκτως ότι συνετίστηκαν. Άλλο είναι όμως να έχεις να κάνεις με «τρεις» αντάρτες και άλλο με 15 θερμοκέφαλους. Τόσοι είναι οι βουλευτές του ΠΑΣΟΚ που συστηματικώς αντιπολιτεύονται τον Κ. Σημίτη. Χωρίς να έχω συνεκτική πολιτική γραμμή και ολοκληρωμένη στρατηγική πε- του πρακτέου, διακρίνονται για τη συνοχή τους, την αλληλεγγύη και την αποφασιστικότητά τους. Η μοίρα τους είναι κοινή. Δύσκολα θα καταφέρουν να επανενκλεγούν. Αυτό είναι ακριβώς πο-

ους κάνει ανεξέλεγκτους και κατά συνέπεια επικίνδυνους. Δεν θα διστάσουν να ρίξουν την κυβέρνηση. Η «λύση», λοιπόν, αυτή έχει υψηλό βαθμό κινδύνου.

ΠΗΦΟΣ ΕΜΠΙΣΤΟΣΥΝΗΣ

Από την Κοινοβουλευτική Ομάδα ή ακόμη και από τη Βουλή. Το πιθανότερο είναι να κερδίσει τη μάχη ο Κ. Σημίτης, αλλά ουσιαστικά θα έχει κατισχύσει μόνο στο επίπεδο των εντυπώσεων. Ουδείς μπορεί να εγγυηθεί ότι οι «συνήθεις ύποπτοι» της κοινοβουλευτικής ομάδας του ΠΑΣΟΚ δεν θ' αρχίσουν από την επομένη της ψηφοφορίας και πάλι τις «καντρίλιες» τους. Άλλωστε, τόσο στο υπουργικό συμβούλιο, όσο και στην Κεντρική Επιτροπή οι αποφάσεις που εκ των υστέρων βάλλονταν ελήφθησαν με εντυπωσιακές πλειοψηφίες. Κοντολογίς, πρόκειται για «λύση» μικρής εμβέλειας.

ΑΝΑΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΣ

Είναι η κλασική συνταγή παπανδρεϊκού στυλ. Αναρωτιέται, όμως, κανείς ποιο ικανό στέλεχος του ΠΑΣΟΚ βρίσκεται εκτός κυβέρνησης; Ο ανασχηματισμός θα έχει νόημα αν είναι **σαρωτικός**, αν μ' άλλα λόγια αφορά και τα κορυφαία στελέχη του κινήματος (**Β. Παπανδρέου, Λαλιώτης, Τσοχατζόπουλος, Αρσένης, Παπαντωνίου**). Κάτι τέτοιο, όμως, θα προκαλέσει μεγαλύτερα προβλήματα στον πρόεδρο του ΠΑΣΟΚ.

Θα πυκνώσει τις τάξεις των αντιπάλων του και θα διευκολύνει την εσωκομματική αντιπολίτευση, αφού θα της προσφέρει την ηγεσία που καιρό τώρα αναζητεί για να κάνει τη ζωή δυσκολότερη στον πρωθυπουργό. Ο μικρός ανασχηματισμός είναι «λύση» χωρίς προοπτική, ενώ ο ριζικός είναι «λύση» εξαιρετικά επικίνδυνη.

ΚΤΑΚΤΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ

Ουδείς μέχρι τώρα το έχει προτείνει – και ο λόγος είναι φανερός. Η εσωστρέφεια και τα εσωκομματικά χαρακώματα θα κυριαρχήσουν. Ποιος θα ασχολείται με το κυβερνητικό έργο; Όλοι θα «στηθούν» συσχετισμούς.

Επιπλέον, οι εκσυγχρονιστές δεν έχουν σήμερα τα πλεονεκτήματα που είχαν πριν από δύο χρόνια. Τα ερείσματά τους στη συνδικαλιστική γραφειοκρατία, εξαιτίας των παρεμβάσεων στις ΔΕΚΟ, έχουν μειωθεί σημαντικά, ο Τύπος και τα ηλεκτρονικά μέσα δεν πρέπει να θεωρούνται δεδομένα και κατά συνέπεια η έκβαση της αναμέτρησης δεν μπορεί να προβλεφθεί. Άλλο το 1996, άλλο το 1998. «Λύση» κι αυτή με υψηλό βαθμό κινδύνου για τον Κ. Σημίτη.

ΠΡΩΡΕΣ ΕΚΛΟΓΕΣ

Είναι το σενάριο που κυκλοφορεί εσχάτως με μεγάλη συχνότητα. Το σκέφτονται, το σχεδιάζουν και το διαδίδουν κάποιοι εκσυγχρονιστές. Μερικοί ως «άμυνα» απέναντι στους εσωτερικούς απονομευτές. Άλλοι ως επιθετική κίνηση-απάντηση στην εσωκομματική και τη θεσμική αντιπολίτευση. Βεβαίως, με τα σημερινά δεδομένα (κακή οικονομική κατάσταση, κοινωνική ένταση, συστημικά μαχαιρώματα στην κορυφή της κυβέρνησης), θα είναι περίπου αυτοκτονική η επιλογή των πρόωγων εκλογών. Εκτός κι αν ο Κ. Σημίτης υποχρεωθεί να τις κάνει και πείσει τους πολίτες ότι δεν έχει άλλο τρόπο για να κυβερνήσει απερίσπαστος. Εγγείημα ασφαλώς παράτολμο...

Βεβαίως υπάρχει και μια **έκτη** «λύση». Να μην κάνει τίποτε ο Κ. Σημίτης και να συνεχίσει να πορεύεται με συμβιβασμούς, ισορροπίες και εκπτώσεις στην πολιτική του. Ίσως είναι η χειρότερη «λύση». Τον οδηγεί με μαθηματική ακρίβεια στην ήττα.

ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ

Μόλις Κυκλοφόρησαν:

Μάρκος Μέσκος
ΚΟΜΜΕΝΗ ΓΛΩΣΣΑ

ΠΑΙΧΝΙΔΙΑ ΣΤΟΝ ΠΑΡΑΔΕΙΣΟ

Πρόδρομος Μάρκογλου
ΣΠΑΡΑΓΜΑΤΑ
(Μυθιστόρημα)

Ν. Θεοτοκάς - Κ. Σωτηρίου
Ο ΝΑΜΠΥΚΑΣ
(Μυθιστόρημα)

Πέτρος Μαρτινίδης
ΚΑΤΑ ΣΥΡΡΟΗΝ
(Αστυνομικό μυθιστόρημα)

Αλμπέρτος Ναο
ΣΕ ΑΝΑΖΗΤΗΣΗ ΥΦΟΥΣ
(Διηγήματα)

Δημήτρης Πετσετίδης
Ο ΣΑΜΠΑΤΕΣ ΖΕΙ
και άλλες ιστορίες του γλυκού νερού
(Διηγήματα)

Νίκος Χουλιαράς
ΜΙΑ ΜΕΡΑ ΠΡΙΝ
ΔΥΟ ΜΕΡΕΣ ΜΕΤΑ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ... Η άλλη άποψη στο βιβλίο

ΑΣΚΛΗΠΙΟΥ 6, ΑΘΗΝΑ 10 680, Τηλ. 36.07.744 - FAX: 36.23.093
ΣΤΟΑ ΒΙΒΛΙΟΥ: ΠΕΖΜΑΤΖΟΓΛΟΥ 5, ΑΘΗΝΑ 10 564, Τηλ. 32.22.846

Ο εκσυγχρονισμός στην αίθουσα των κατόπτρων

του Δημήτρη Καΐση

Θα τους ντύσουμε με ρεντιγκότες και θα τους αφήσουμε να εξασκηθούν στην πολιτική και στη διπλωματία και μεις θα παρακολουθούμε από δω με τα μικροσκόπιά μας;

Κτίζουμε ένα θέατρο;

Γκέοργκ Μπύχνερ, Λεόντιος και Λένα

Ο πολιτικός κόσμος καθορίζεται σήμερα από τη σχέση του με την τεχνολογική κοινωνία.

Ζακ Ελλούλ, «Η τεχνολογική τάξη» (από το Φωτιά του Προμηθέα, εκδ. Νησίδες).

Το εντυπωσιακότερο θα το δούμε από δω και μπρος, μέχρι το 2000 και μετά απ' αυτό. Το πιο παράδοξο και αντιφατικό: θα πρέπει να κάνουν αυτό ενώ η πολιτική φιλοσοφία τους έλεγε το άλλο.

Θα πρέπει ν' αλλάξουν τα παλιά φθαρμένα ρούχα τους με τα καινούργια του νεοφιλελευθερισμού, αυτού που επικρατεί με το πιο αλαζονικό και αναίσθητο πρόσωπό του και μάλιστα κατάδηλα αμερικανοκεντρικό. Το ρούχο τοποθετημένο άρον-άρον πάνω στο παλιό ενός πολιτικού αρλεκίνου. Θα κοιτάζονται στον καθρέφτη και δεν θ' αναγνωρίζουν καλά-καλά τα πρόσωπά τους παρασυρμένα έτσι στα κύματα της παγκοσμιοποίησης – ή μήπως θα διατάξουν να σπάσουν τους καθρέφτες όπως εκείνη η βασίλισσα όταν άρχισε να την εγκαταλείπει η νεανική ομορφιά της;

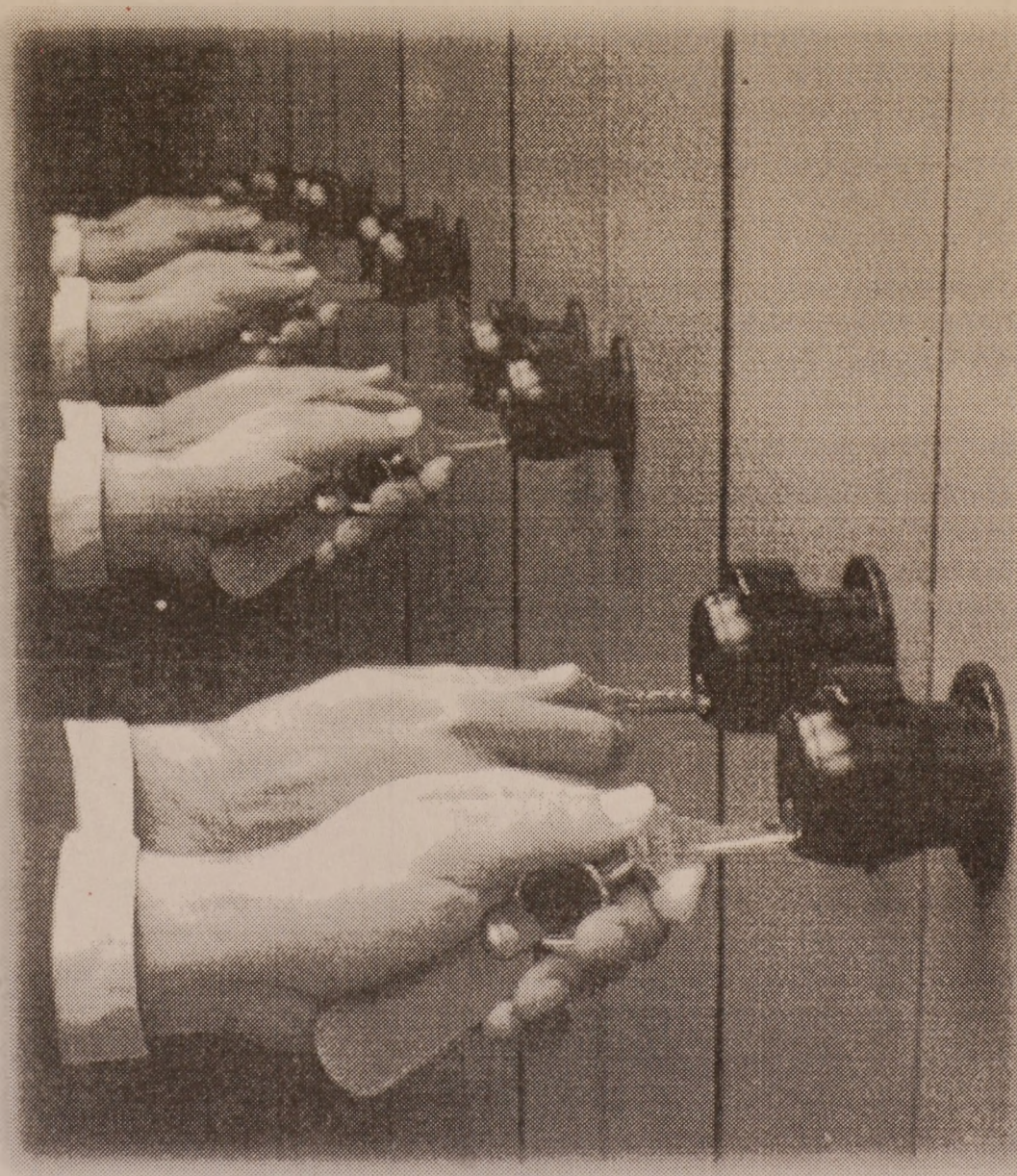
Ή μήπως θα παραδοθούν σε κάποια κρίση συνείδησης ενδυνάμεινοι τον τρίχινο σάκο του ιστορικού τους ολισθήματος;

Βέβαια ο φιλελευθερισμός δεν ήταν ποτέ το φόρτε τους (όπως άλλωστε ούτε και της ιστορίας αυτού του τόπου – πώς αλλιώς θα καβαλίζευσαν έτσι στην εξουσία;

Αλλά πού να το φαντασθούν πως θα 'ρχονταν κάποια μέρα να τον εγκολπωθούν και μάλιστα στην πιο ακραία ανελεήμονα μορφή του;

Κάτι σαν ένα τέρας φτιαγμένο από αριθμούς, οθόνες και διαδίκτυα – εκτός κι αν αφεθούν να βουλιάξουν σε μια γλυκιά ασαφή «εικονική πραγματικότητα».

Κάτι σαν ένα είδος τεχνολογικού Φρανκεστάιν που εγκατοικεί στα παγκόσμια Χρηματιστήρια (ποιος θυμάται την Έκλειψη του Αντονιόνι, αυτή την έκλειψη των ανθρώπινων αισθημάτων;).

Οι αξίες του χρήματος πηγαίνουν μαζί με την ισχύ και την επιτυχία. Από διαφήμιση οικονομικής εφημερίδας.

Τώρα θα πρέπει αφήνοντας τους μη προνομησιάρχους να πάνε με τους επιχειρηματίες και τους διθνήεις κερδοσκόπους: αυτοί εισβάλλοντας με τη δύναμη της παγκόσμια αγοράς μπορεί να απαιτούν τους δίκους τους όρους του παιχνιδιού απλώνοντας ύποπτα τα χρηματοοικονομικά πλοκάμια τους. Σήμερα αγοράζουν μανιωδά μετοχές κι ομόλογα αύριο μπορεί να ξεπουλάνε. Μυρίζονται τα κέρδη από μακριά: αν χάσουν αυτή τη λοκική, κινδυνεύουν να διαλυθούν σαν βρικόλακα στο φως του ήλιου.

Έχουν μαζί το αυτό που ευχαριστεί στωικά αποκαλούν

τεχνο-επιστημονική ορθολογικότητα: μια ορθολογικότητα στα όρια της καταστροφής της, ένας αυτοτροφοδοτούμενος απειλητικός

αυτοσκοπός. Κάποιες χιλιάδες κι εκατομμύρια ανθρώπων θα πρέπει να θυσιασθούν στο όνομά του. Το ζήτημα είναι ότι μπορεί ν' αναδυθεί έτσι μια τεράστια σκιά κοινωνικής αδικίας – αν όχι ένα απειλητικό κενό κοινωνικών κι ανθρώπινων ισορροπιών. Κάποιοι θα παίζουν μπροστά στα computers τους, κάποιοι άλλοι ίσως αναζητήσουν καταφυγή στα πιο ά-λογα χαρακτηριστικά τους. Αποκλεισμένοι από τους χώρους εργασίας και προσωπικής δραγμάτωσης κανείς δεν μπορεί να ξέρει σίγουρα τι θα συμβεί.

Η κυβέρνηση Σημίτη θα μιλάει μια άλλου είδους διπλή γλώσσα: από τη μια θα επικαλείται την παγκοσμιοποίηση και την ανεπίστρεπτη δύναμη των αγορών κι από την άλλη θα προβαίνει σε ενέργειες εξαναγκαστικές και αμυντικές. Εν πολλοίς παγορευμένες – κι όχι μόνο από την γραφειοκρατία των Βρυξελλών αλλά κι από τη διεθνή ροή των κεφαλαίων. Αυτή θα είναι η «προσαρμογή» αλλά θα στερείται σοβαρών πολιτικών και ηθικών ερεισμάτων. Ο «εθνικός στόχος» της ΟΝΕ θα αδυνατίζει και θα αμφισβητείται όσο, στο όλον και στα μέρη, η οικονομία θα εκτοπίζει και θα υποτάσσει την πολιτική. Και μάλιστα η οικονομία σχεδόν κανιβαλική, που θα χωρίζει την κοινωνία σε κομμάτια που ολοένα και λιγότερο θ' αναγνωρίζονται μεταξύ τους. Έτσι φθάνουμε σ' αυτή την εναγώνια έκκληση που όλο και περισσότερο ακούμε γύρω μας: να σώσουμε την «κοινωνική συ- ρχή».

Μήπως ξαναφθάνουμε από περίεργους δρόμους στη φράση του **Ηρουντόν** (που τόσο του επιτέθηκε ο **Μαρξ**): «Η ιδιοκτησία είναι κλοπή». Η μεγάλη ιδιοκτησία που δεν κουράζεται ν' αγοράζει, να υποτάσσει και να γιγαντώνεται.

Ωστόσο γίνεται όλο και πιο άυλη, ξεφεύγοντας από κάθε έλεγχο: κινούμενη με ιλιγγιώδη ταχύτητα στα δίκτυα της πληροφορίας, σάμπως ένα χαρούμενο παιχνίδι κέρδους στο video. Πώς να την πιάσεις, να της αντιταχθείς – πηδώντας αυτή έτσι ευέλικτα πάνω από κράτη, συνδικάτα και ανθρώπους;

Νάτο λοιπόν αυτό που κάποιοι ονοματίζουν την υπαρκτή πολιτική: κάπως μειωτικά ως «πολιτική του μικρότερου κακού».

Για να συντηρηθούν οι έσχατες ισορροπίες. Για να μην σπάσει ο σχοινί που πάνω του όλοι περπατάμε.

Φυσικά το ζήτημα δεν είναι τόσο οικονομίας όσο πολιτισμού. Αυτού στον οποίο ο **Τζ. Ρίφκιν** αναφέρεται με εμφανή ανησυχία ως «πολιτισμό των ναυοδευτερολέπτων». Που αφιρνεύει όλο και λιγότερο χώρο στο στοχασμό και στην ανάπτυξη προβλημάτων. Που επίσης βάζει σε δοκιμασία τ' ανθρώπινα βιο- λογικά συστήματα – να κι ένας άλλος τρόπος για βαθιά προσαρμογή.

Μπορεί κανείς να φαντασθεί την κυβέρνηση Σημίτη σε μια αίθουσα κατόπτρων προβάροντας τὰ καινούργια ρούχα: μπορεί να είναι καλά και κατάλληλα για την εποχή, αλλά θα πρέπει επίσης να της πάνε. Να στέκονται πάνω της. Να εναρμονίζονται κάπως με τα παλιά της.

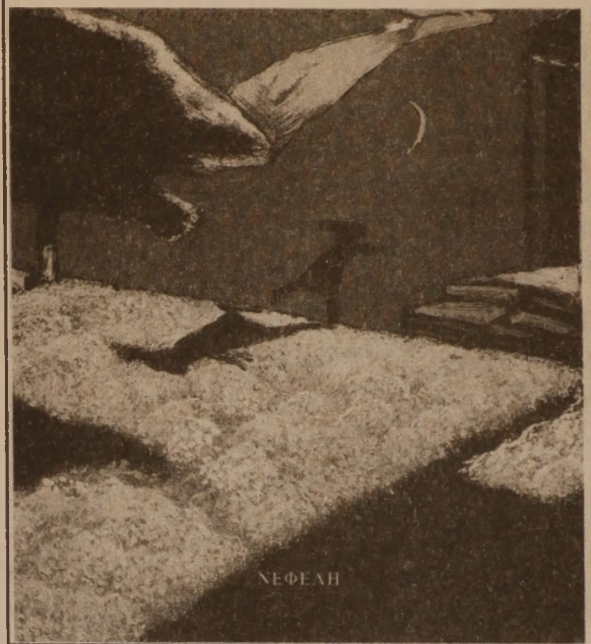
Ένας πληβείος επαναστατημένος που αίφνης φοράει ρεντιγκό- τα, όπως κι ένας σοσιαλιστής που ενδύεται τους νόμους της αγοράς, μπορεί να παραγάγει ένα ενδυματολογικό υβρίδιο, μια καρικατούρα – ή έστω ένα άλλο είδος δημαγωγών. Κοιτάζοντας στους καθρέφτες των χρηματιστηρίων μπορεί να μείνουν ευχαριστημένοι με τον εαυτό τους – ίσως όμως και να 'ναι καθρέφτες παρα- μορφωτικοί.

Νίκος Χουλιάρás

ΜΙΑ ΜΕΡΑ ΠΡΙΝ ΔΥΟ ΜΕΡΕΣ ΜΕΤΑ

ΝΙΚΟΣ ΧΟΥΛΙΑΡΑΣ

Μιά μέρα πριν
δυό μέρες μετά

Ο Νίκος Χουλιάρás επανέρχεται στο χώρο της πεζογραφίας με ένα καινούργιο βιβλίο. Το *μια μέρα πριν δυο μέρες μετά* είναι ένα βιβλίο συγκλονιστικό όπου μέσα απ' τις σελίδες του περνάει η ζωή των ανθρώπων μιας από τις παγκόσμιες περιστασιακές κοινότητες του καλοκαιριού σήμερα.

Τόπος, ένα απ' τα νησιά της Ελλάδας και ήρωες, οι άνθρωποι που ζουν σ' αυτό για λίγο αλλά κι οι άλλοι που θα μείνουν εκεί για πάντα.

Στις ιστορίες του βιβλίου που η μία συνδέεται άρρηκτα με την άλλη –σαν τους κρίκους μιας αλυσίδας που ολοκληρώνει τον κύκλο– ο Χουλιάρás σκιαγραφεί με διεισδυτικότητα και χιούμορ τις μοναχικές διαδρομές των ανθρώπων αυτής, της κοινότητας. Εισχωρεί στον πυρήνα του δράματος και βγάζει στην επιφάνεια με τρόπο μοναδικό την αληθινή πλευρά της ζωής μιας κοινωνίας που παραπαίει.

Μόλις κυκλοφόρησε

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ

ΑΣΚΛΗΠΙΟΥ 6 ΑΘΗΝΑ 106 80 ΤΗΛ.: 36 07 744

Βίοι αγίων και η κρίση της εκκλησίας

του Μάνου Στεφανίδη

«Στα 1879 ο Ροϊδης φτάνει να διαπιστώσει πλήρη συνταύτιση εκκλησίας-κράτους. Η εξάρτηση αυτή επιφέρει τον υποβιβασμό της εκκλησίας από φορέα ιδεολογίας σε συστατικό ιδεολογίας· σε ένα από τα προσώπια του ελληνικού κράτους» Έλλη Σκοπετέα, *Το «Πρότυπο Βασίλειο» και η μεγάλη ιδέα. Όψεις του εθνικού προβλήματος στην Ελλάδα (1830-1880)*, εκδ. Πολύτυπο, Αθήνα 1986.

Οι κηδείες των δημοσίων προσώπων είναι πασιφανές ότι «πουλάνε» τηλεοπτικά. Για να έχει όμως κύρος το τηλεοπτικό προϊόν, ο αποθανών –εκτός του ότι δεικαί-ωται– πρέπει και να μυθοποιηθεί. Έστω κι αν πρόκειται για μιαν αμφιλεγόμενη ιστορική φυσιογνωμία του επιπέδου του Ανδρέα Παπανδρέου ή αν κηδεύεται ο Αρχιεπίσκοπος εκείνος που όρκισε τον Φαίδωνα Γκιζίκη «πρόεδρο» της απριλιανής «δημοκρατίας». Ο ρόλος της τηλεόρασης έγκειται στο να εξομαλύνει απόσιωπώντας και στο να συσκοτίζει την ίδια στιγμή που δήθεν φωτίζει άπλετα τα «γεγονότα» μέσω των προβολών της. Η προφάνεια των εικόνων της είναι εκείνη που αποθαρρύνει την όποια κριτική και που καθιστά την «πραγματικότητα» και το «γυαλί» έννοιες ταυτολογικές. Η ιστορία βέβαια γράφεται αλλιώς, εντελώς διαφορετικά από τον τρόπο που «γράφουν» οι κάμερες ή σκηνοθετούν οι τηλεοπτικοί ρεπόρτερ.

Είναι λοιπόν γεγονός ότι ο κοιμηθείς Σεραφείμ υπήρξε ένας λαϊκός ιερωμένος ο οποίος αποδυνάμωσε μέσα στο σώμα της εκκλησίας τις παρεκκλησιαστικές οργανώσεις –τη «Ζωή», δηλαδή, τον «Σταυρό» και τον «Σωτήρα»– ενώ αντιτάχθηκε προς τον διογκούμενο μεταπολεμικά «ευσεβισμό» που χαρακτήριζε τους κατ' επάγγελμα τα-

Η εκλογή νέου Αρχιεπισκόπου οφείλει να βάλει στο στόχαστρο φαινόμενα ακραίας θρησκοληψίας έως και φονταμενταλιστικών πρακτικών, που συνεχούν ακόμα μεγάλο μέρος της ελληνικής κοινωνίας.

γούς του χριστεπώνυμου πληρώματος (και που σφράγισε την εξουσία του Ιερωσύμου κατά τη διάρκεια της Δικτατορίας). Ο Σεραφείμ αποκατέστησε την «τάξιν των ιερών κανόνων», τουτέστιν συνέχισε την παράδοση της δεσποτοκρατίας και της πλέον απαρασάλευτης συντήρησης που μαστίζει τα εκκλησιαστικά πράγματα. Ο Σεραφείμ δεν διανοήθηκε και βέβαια δεν αποτόλμησε τη μεγάλη τομή που έχει όσο τίποτε άλλο ανάγκη η ελλαδική εκκλησία για ν' απαλλαγεί από την τυπολατρία και το φαρισαϊσμό των εκπροσώπων της και για να

καταστεί πάλι ανεκτική, δημοκρατική και πεφωτισμένη όπως κηρύσσει η ανατολική ορθόδοξη διδαχή. Ο Σεραφείμ αναπαράγαγε το κυρίαρχο σύστημα γεμίζοντας τη ιεραρχία με μικρούς Σεραφείμ οι οποίοι –όντας μικροί και με τις δύο έννοιες– ανταπέδωσαν αχαριστία και φαβοριτισμό περιμένοντας σαν τα κοράκια το τέλος που σαδιστικά αργούσε. Δεν σεβάστηκαν ούτε το ξόδι του, αλλά άρχισαν ακριβώς πάνω από τον νεόσκαρφο τάφο τούς ενγκαλισμούς και τα χαμόγελα εμπρός στους κυρίαρχους τηλεοπτικές κάμερες. Ήδη

ατρίες δίνουν και παίρνουν· άλλος είναι ο εκλεκτός του Συγκροτήματος και του ρεύματος Βουδούρη, άλλον υποστηρίζει η κυβέρνηση, άλλους θέλει η αδελφότητα της Χρυσοπηγής. Κατά βάθος, όμως, όποιος και αν εκλεγεί, θα είναι σύμφωνος με τα ισχύοντα μέτρα, το ίδιο σοβαροφανής και στείος όπως είναι και ο «περί πάντων» πρόσωπος Τύπου της εκκλησίας της Ελλάδας. Έτσι λοιπόν και αυτή η εκλογή Αρχιεπισκόπου δεν θ' αντιμετωπίσει την οβούσα κρίση, αλλά θα τη διατηρήσει ώστε να μην θιγούν τα κακώς κείμενα, ούτε να διασυνευθούν τα ισχύοντα συμφέροντα.

—Τι θα μπορούσε όμως και τι θα 'πρεπε να γίνει; Τα διετύπωσε με ζέση και οργή ο μόνιμος καθηγητής της Θεολογικής Σχολής κ. **Σάββας Αγουρίδης**, τακτικός επιμελητογράφος της *Αιγής*, συζητώντας με τον **Πέτρο Κουνάλακη** στο Seven X: πρώτον (και κύριον): χωρισμός της εκκλησίας από το κράτος (υπό την έννοια της πλήρους ξυγίανσης) ώστε να τερματισθεί αυτή η άθλια κατάσταση του καισαροπαπισμού που έχει καταστήσει την εκκλησία ενεργό μέλος της πολιτείας, διαιώνίζοντας μιαν παράδεκτη σχέση υπαλληλίας και ταυτίνοντας την (εκκλησία) με τις πιο συντηρητικές πολιτικές δυνάμεις. Δεύτερον: Αξιοποίηση της τεράστιας εκκλησιαστικής πεποισύας, ώστε να εκλείψουν οι πάμπολλες εριπτώσεις σιμωνείας και οικονομικών κανδάλων και ν' αναπτύξει η εκκλησία πραγματικό φιλανθρωπικό και ιεραποστολικό έργο· ώστε να γίνει σύγχρονη και ευαίσθητη και να πλησιάσει τους νέους ή τις μειονότητες· ώστε ν' αγκαλιάσει τους διωκόμενους και τους μετανάστες, διαδίδοντας και προπαγανδίζοντας το μόνο της μέλο, που είναι η Αγάπη (κι όχι βέβαια τα ατοιστικά κηρύγματα του Αγίου Θεσσαλονίκης). Τρίτον: Επανενεργοποίηση του καλόγου των Εκκλησιών και ισότιμη προέγγιση τόσο της Ρώμης όσο και της Κωνσταντινούπολης ή της Μόσχας μακριά από κωμωπιδικές αγκυλώσεις, φανατισμούς και φοβίες. Η εκκλησία πρέπει ν' ανοίξει ενυπόκριτα την αγκαλιά της, κάνοντας πιστέλους πράξη το βαθύτερο μήνυμα της Ορθοδοξίας και ν' αποκαταστήσει το διάλογο και τις αγαπητικές σχέσεις μ' όλα τα κόμματα και μ' όλες τις θρησκείες, σεβόμενη κάθε πίστη και κάθε ιδιαιτερότητα και αρμυζοντας τη μακραίωνα ανατολική παράδοση: ταπεινότητα, αντιεξουσιαστικό πνεύμα και ανοχή. Τέλος, μεγάλη τομή επιβάλλεται να γίνει και στην εσωτερική λειτουργία της Ιεραρχίας με την ενεργοποίη-

ση των κληρικολαϊκών συμβουλίων και με την πάταξη της Δεσποτοκρατίας που τόσο σκανδαλίζει με τους αναχρονισμούς της ή με τις διαχύσεις της προς την εκάστοτε πολιτική (ή άλλη) εξουσία. Κι είναι λυπηρό, γιατί ακόμη μια ευκαιρία μέσω της εκλογής του Αρχιεπισκόπου φαίνεται να πηγαίνει χαμένη. Τον προκαθήμενο της ελλαδικής εκκλησίας θα εκλέξουν οι εβδομήντα τόσοι μητροπολίτες, άπαντες χατζηφωτικής φώτισης και αισθητικής. Ούτε καν όλο το σώμα των αρχιερέων, ούτε βέβαια οι λαϊκοί — γνώστες των εκκλησιαστικών πραγμάτων. Η συντηρητική, ελέω Σεραφείμ, παράδοση αμόρφωτων και φανατικών ιερωμένων, φευ, συνεχίζεται ενώ το λαμπρό παράδειγμα —αλλά και το απηνές κνηγητό παλαιότερα— του Αρχιεπισκόπου Αλβανίας Αναστασίου Γιαννουλάτου δεν φαίνεται να συνετίζει και να καθοδηγεί κανέναν από τους διεκδικητές (ιθαγενείς) Αγίους, που ως ιθαγενείς δεν νηστεύουν την ανθρώπινη σάρκα.

Εξ όσων γνωρίζω θα είναι —πάλι— υποψήφιος ο **Δημήτριος Τρακατέλλης**, κάτοχος εξαιρετικής θεολογικής παιδείας και πλήρως περιθωριοποιημένος επί εποχής Σεραφείμ. Ο Τρακατέλλης, βοηθός επισκοπος σήμερα, είναι διδάκτωρ γερμανικών και αμερικανικών πανεπιστημίων, πρύτανης της Θεολογικής Σχολής «Τίμιος Σταυρός» της Βοστώνης όπως επίσης και ακαδημαϊκός δάσκαλος, μια περίπτωση ανάλογη προς εκείνη του πρώην επισκόπου Ανδρούσης. Άρα, οι πιθανότητες εκλογής του είναι μηδενικές.

Μετά λοιπόν την εκλογή θ' αστράφουν και θα βροντήσουν οι κάμερες και τα κανάλια από λόγους κενούς, καθιστώντας και τη συνεδρία της Ιεραρχίας —όπως συνέβη και με την εξόδιο ακολουθία του Αρχιεπισκόπου— ό,τι δεν είναι: δηλαδή, **θέαμα**.

ΥΓ. Ο αποδημήσας Σεραφείμ, οφείλουμε να του το αναγνωρίσουμε, συνέβαλε στην εθνική συμφιλίωση και την άρση του μετεμφυλιακού μίσους. Είναι χαρακτηριστικό ότι όταν πλημμύρισε ο Περισσός έστειλε 500.000 δρχ. στον Χαρίλαο Φλωράκη για τη διάσωση του Αρχείου του ΚΚΕ. Μόνο που δεν κατάφερε ο ίδιος να διασώσει το αληθινό πρόσωπο της ελλαδικής εκκλησίας, στην οποία κυριαρχεί το τρίπτυχο που δεσπόζει και στο υπόλοιπο κράτος: αναξιοκρατία, αγραμματοσύνη, στενοκαρδία (οι τρεις θυγατέρες πάσης νεοελληνικής εξουσίας).

ΒΙΚΤΩΡ ΙΒΑΝΟΒΙΤΣ

ΥΠΕΡΡΕΑΛΙΣΜΟΣ

ΚΑΙ «ΥΠΕΡΡΕΑΛΙΣΜΟΙ»

ΕΛΛΑΔΑ - ΡΟΥΜΑΝΙΑ -

ΙΣΠΑΝΟΦΩΝΕΣ ΧΩΡΕΣ

ΒΙΚΤΩΡ ΙΒΑΝΟΒΙΤΣ
ΥΠΕΡΡΕΑΛΙΣΜΟΣ
ΚΑΙ «ΥΠΕΡΡΕΑΛΙΣΜΟΙ»
ΕΛΛΑΔΑ - ΡΟΥΜΑΝΙΑ -
ΙΣΠΑΝΟΦΩΝΕΣ ΧΩΡΕΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΟΛΥΤΥΠΟ
ΑΘΗΝΑ 1996

Στην Ελλάδα, στην Ρουμανία και στις ισπανόφωνες χώρες ο υπερρεαλισμός εμφανίστηκε και εξελίχθηκε σε απόσταση και απόκλιση από το (παρισινό) «Κέντρο» και από τα «κεντρικά» πρότυπα. Γι' αυτό και παρουσιάζει ορισμένα κοινά χαρακτηριστικά, που στοιχειοθετούν την ιδέα των παραλλήλων βίων του στους παραπάνω τρεις χώρους. Το βιβλίο του Βίκτωρα Ιβάνοβιτς ερευνά τις σχετικές αναλογίες, αλλά και λειτουργικές ομολογίες, με στόχο την επεξεργασία ενός «περιφερειακού» υπερρεαλιστικού μοντέλου. Συμπερασματικά:

— Από τυπολογικής σκοπιάς, ο μόνος ελληνικός και ισπανόφωνος υπερρεαλισμός αναπτύσσουν την «εξημερωμένη» εκδοχή του ρεύματος, ενώ ο ρουμανικός οδηγεί τα δεδομένα του σε έναν ακραίο παροξυσμό.

— Και στις δύο περιπτώσεις, το αποτέλεσμα είναι, από ιστορικής πλευράς, η υπέρβαση του νεωτερικού «παραδείγματος» (στο οποίο ανήκει ο υπερρεαλισμός), στην κατεύθυνση του μεταμοντέρνου.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΟΛΥΤΥΠΟ

«Ο βασιλεύς απέθανε. Ζήτω ο βασιλεύς!»

του Εκκλησιαστικού Ρεπόρτερ

Αποβαίνει τελικά πολύ δύσκολο να τοποθετηθεί μια προσωπικότητα σαν αυτή του Σεραφείμ Τίκα, του επί 49 χρόνων Μητροπολίτου –εκ των οποίων 24 χρόνια Αρχιεπισκόπου Αθηνών– στην αρμόζουσα θέση της για το φόβο της εκδίκησης της Ιστορίας, η οποία απεχθάνεται τη σπουδή και τα εν θερμώ συμπεράσματα. Έτσι, αν δικαίως ή αδικώς, ο μακαριστός (άλλη περιπέτεια με αυτή τη λέξη!) Σεραφείμ επαινέθηκε ή ονειδίστηκε επαφίεται στην κρίση του ιστορικού του μέλλοντος.

Το reality show της κηδείας που ευκαίρως ακαίρως ανασύρουν από το ερμάριο ελιξηρίων λήθης οι εκάστοτε κρατούντες με την αποφασιστική συμβολή των ΜΜΕ έπιασε τόπο. Η εκμετάλλευση των τελευταίων νησίδων της ανθρωπιάς και της κατ'έξοχην μόνωσης, όπως αυτής του θανάτου, «αξιοποιήθηκε» με ανοίκειο τρόπο. Η τραγικότητα του θανάτου απέναντι στη στυγερή αλήθεια της πραγματικότητας. Μια ισορροπία τρόμου που υπερισχύει η υπόμνηση της φθαρτότητας. Θνησιγενής αντιμετώπιση του τέλους όλως άλλη, όλως διάφορη αυτής που μετά λίγες μέρες γιορτάσαμε στην όντως Ανάσταση, το Πάσχα.

Αληθινός και απόφιος άνθρωπος ο Σεραφείμ, προσόντα δύσκολα καλλιεργήσιμα στο παθολόγο έδαφος της κάθε είδους εξουσίας. Εκεί που συνθλίβονται προσωπικότητες. Γνώριζε πολύ καλά ο μακαρίτης ότι ο αρχηγός της πίστης του, ο Χριστός, μόνο με την εξουσία συγκρούστηκε και δη τη θρησκευτική. Ήξερε πολύ καλά ότι η έκπτωση της θρησκείας από διακονία του ανθρώπου σε εξουσία μόνο φθείρει, παρουσιάζοντας ολέθριες επιπτώσεις όχι μόνο στους πιστούς, που τους στερεί την ύστατη ελπίδα, αλλά και στους λειτουργούς της, μεταποιώντας τους στην ποιότητα των μεταπρατών πίστεως, των φαρισαίων της εποχής του Χριστού.

Από τους υφισταμένους του Σεραφείμ, απλούς παπάδες, μόνο καλά λόγια ακούσαμε. Εν αγνοία του, μοιράστηκε με το Θεό το σεβασμό στην ανθρώπινη ελευθερία διότι μέσα του έθαλλε η παραδοσιακή πίστη. Επί Σεραφείμ, ο άγιος μπόρεσε να αγιαστεί περισσότερο και ο βέβηλος –αν

το ήθελε– χειροτέρευε. Αυτό αναδείχθηκε το μεγαλύτερο προσόν του. Απομυθοποίησε τη σχέση του ανθρώπου με την Εκκλησία. Παρέλαβε από τον Ιερώνυμο, τον προκάτοχό του, την Εκκλησία σαν κοινωνία αναμαρτήτων «αγίων» (προτεσταντικής προελεύσεως-οργανωσιακής προβληματικής) και με τις πενιχρές δυνάμεις του ανοίχθηκε σωστικά στο χώρο της αμαρτίας, εκπληρώνοντας έτσι την ουσία της Εκκλησίας που δεν αφορούσε πια μόνο την ολιγαρχία των διανοουμένων, των θεολόγων, γιατί ο αρχιεπίσκοπός της δεν προερχόταν από τη νομενκλατούρα των λογίων «κεκονιαμένων τάφων» θεολόγων.

Τα λάθη στην πορεία του ως εκκλησιαστικός ηγέτης ο Σεραφείμ τα διέπραξε υπό την επήρεια συμβούλων, οι οποίοι αργότερα τον κατηγορήσαν για τις αποφάσεις που οι ίδιοι τού εισηγήθηκαν. Και οι παροικούντες την Ιερουσαλήμ γνωρίζουν καλά και πολλά επ'αυτού...

Κάποιοι άλλοι, μετά θάνατον, καταδίκασαν τον Σεραφείμ για 24 χρόνια εκκλησιαστικής απραξίας, για έλλειψη έργου. Οι ίδιοι λαιδωρούσαν παλαιότερα τις προτεσταντικές νησίδες με το ορθόδοξο προσώπείο (δηλ. τις παρεκκλησιαστικές οργανώσεις Ζωή, Σωτήρ, Σταυρός, Χρυσοπηγή κ.λπ.) για υπερβολικό έργο, προτεσταντικού-μισσιοναριστικού τύπου. Αναδεικνύονται σήμερα η άλλη όψη του ίδιου νομίσματος. Ακούσια αναδείχθηκε ο Σεραφείμ –και θα γελούσε πονηρά αν το άκουγε– σε θερμόμετρο εκκλησιαστικότητας - παραδοσιακότητας από τη μια και οργανωσιακότητας από την άλλη.

Χρειάζεται προσοχή στην επικείμενη εκλογή, όπου τελείως άδικα και σεκταρι-

στικά έχει αποκλειστεί όχι μόνο ο απλός λαός αλλά και οι απλοί παπάδες και μοναχοί, σαν να μην έχουν δικαίωμα λόγου στην εκλογή τού κατ'ουσίαν πνευματικού πατέρα. Θυμίζει λίγο τις «δημοκρατικές» διαδικασίες κομμάτων άλλων εθνών που διά βοής αναδείκνυν αρχηγό μοναδικό υποψήφιο.

Από το πρόσωπο που θα εκλεγεί θα φανούν οι τάσεις της Ιεραρχίας, η επιβίωση και το μέλλον της, η ικανότητά της να απαντήσει στα αιτήματα και τα ερωτήματα των καιρών, η τάση της να αυτοκατασθαιθεί ανενεργή ουραγός των εξελίξεων, αθρώνοντας λόγο κατόπιν εορτής. Το σύνολο των Ιεραρχών –παρά τις λαμπρές και ελάχιστες εξαιρέσεις– φαίνεται να ξυπνά από το λήθαργο και τη μέθη της εξουσίας μόνο σε περιπτώσεις τύπου «δηλώσεως Ζακύνθου» (περί προγαμιαίων σχέσεων υπερασπιζόμενη –με οργανωσιακό τρόπο– το θιγόμενο-απολυτοποιημένο οργανωσιακό ήθος, που το αφορά μόνο και σχετίζεται με το sex, όταν το δόγμα-πράξη του ήθους (στην ίδια συνέντευξη τα πλάνα θανατικής ποινής) διασαλεύεται εμπροσθώς, της Ιεραρχίας αδόξης προγαμιαίων οικονομικά άσματα. Οι ίδιοι κυνηγοί σμένων φαντασμάτων αναλαμβάνουν εκλέξουν τον Προκαθήμενο της Εκκλησίας. Αλήθεια, πόση εμπιστοσύνη πρέπει να έχει κανείς στο Άγιο Πνεύμα για αποδεχθεί την ανάμειξή του σ' αυτή την εκλογή!

Πόσο κοινοτικό-εκκλησιαστικό γεγονός είναι η εκλογή του προκαθημένου της Ελλαδικής Εκκλησίας (του πλάτωνα της ελληνόφωνης Ορθοδοξίας) διότι ουσιαστικά ο ίσος και πρώτος, Β

πομοίος, βρίσκεται στη βαβυλώνια αιχμαλωσία του τουρκικού καιροσκοπι-
 (μού) από μια σέκτα εβδομήντα επτά μη-
 ροπολιτών που το 50% και κάτι έχει
 περβεί το 70ο έτος της ηλικίας τους με
 ροιούσα γεροντική άνοια; (Γι' αυτό
 ρειάζεται κάθε εν ενεργεία Μητροπο-
 ίτης, αγγίζοντας το 70ο έτος της ηλικίας
 ου, να καταθέτει την παραίτησή του στη
 άθεση της Ιεραρχίας και αμέσως να
 ρίζεται μεικτή επιτροπή γιατρών και Ιε-
 αρχών για την αποδοχή της ή όχι με
 νώτατο όριο παραμονής τα 75 χρόνια.
 α περί ισοβιότητας των Αρχιερέων εί-
 αι παντελώς αστήρικτα. Η ζημιά από
 τους εν ενεργεία κατακοίτους ή σχεδόν
 κρούς Αρχιερείς είναι διπλά βλαπτική
 ε σχέση με μερικές συντάξεις, οι οποίες
 α προστεθούν στον κρατικό κορβανά).
 άθε αντίλογος σε δημοκρατικότερο
 όπο εκλογής είναι απλώς υπεκφυγή. Η
 λυπιακή Εκκλησία, η εκλογή Πατριάρ-
 ου Αλεξανδρείας, οι εκλογές στην Τσε-
 σλοβακική Εκκλησία μπορούν να απο-
 ελέσουν λαμπρά παραδείγματα και πι-
 οτικά πρότυπα αξιοποίησης κληρικού
 αι λαϊκού στοιχείου στην οριζόντια διά-
 τηση της Εκκλησίας.

Έντεχνα οι πνευματικοί ταγοί της

Εκκλησίας έχουν εγκλωβίσει τη συνοδικό-
 τητα, τον συνοδικό θεσμό και το συνοδικό
 σύστημα –που μία εκ των υψηλότερων εκ-
 φράσεών του αποτελεί η εκλογή προκαθη-
 μένου– σε εβδομήντα επτά πρόσωπα,
 σκορπώντας φαντάσματα και μυθοπλα-
 σίες σε κάθε υπόνοια προσπάθειας αλλα-
 γής του συστήματος εκλογής διότι έτσι χά-
 νουν ένα από τα βασικά προνόμια της
 εξουσίας-διακονίας(;) τους. Τα περί προ-
 τεσταντικών επιδράσεων και λαϊκισμού
 θίγουν και αμφισβητούν εμπράκτως την
 παρουσία του Αγίου Πνεύματος (λες και
 το Άγιο Πνεύμα είναι εγκλωβισμένο και
 υποχρεωμένο να πνέει μόνο σε ρασοφό-
 ρους) στην Εκκλησία για την οποία πα-
 ρουσία είναι βέβαιο(;) το σύνολο των
 εκλεκτόρων και συνάμα υποψηφίων
 Αρχιερέων.

Δεν αποκαλούσε τυχαία τον εαυτό του
 τσοπάνο και βουνίσιο ο Σεραφείμ. Εκεί
 έβρισκε τον προσορισμό του, κοντύτερα σί-
 γουρα στο «ποιμήν» του Χριστού και πιο
 ανθρώπινος από κάποιους συναδέλφους
 του που τον χλεύαζαν και τον λαιώρουν-
 σαν, πνιγμένοι στις αφράτες πολυθρόνες
 των επισκοπικών τους γραφείων, έχοντας
 κυριολεκτικώς και του «πουλιού το γάλα»
 με νοοτροπία ρωμαίων ανθυπατίσκων και

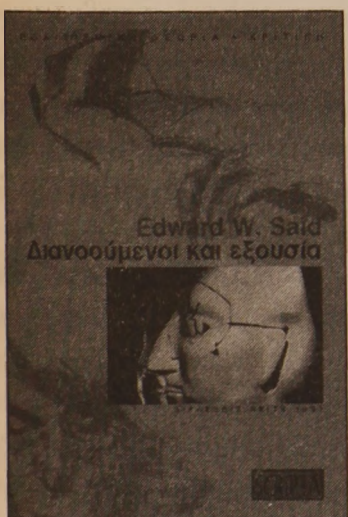
με πλήρη την κάλυψη της «σφραγίδας»
 που τους παρείχε και παρέχει αφειδώλευ-
 τα η κρατική εξουσία, για να τους κρατά
 σε μια ετήσιας διάρκειας χειμερία νάρκη,
 χρησιμοποιώντας τους σαν τις διακοσμητι-
 κές ανθρώπινες γλάστρες των shows της
 trash TV.

Ήταν σίγουρα πρόκληση στον καθω-
 σπρεπισμό τους η αληθινή, γνήσια, μη επι-
 τηδευμένη γι' αυτό και όμορφη χωριατιά
 του Σεραφείμ. Όλοι την αντιμετώπιζαν,
 κρυφά κάποιοι σχολίαζαν, αλλά όταν εμ-
 φανιζόταν ο ίδιος τα σχόλια έπαναν να
 δώσουν τη θέση τους σε κολακείες, κρύβο-
 νταν γιατί ένα χαρακτηριστικό της παθο-
 γένειας της εξουσίας είναι και ο φόβος, η
 έλλειψη ανδρισμού μήπως και χαθεί το
 αξίωμα που ανάξια (χάριτι Θεού το ονό-
 μαζαν) κατείχαν μέχρι τότε, ιδιαίτερα δε
 σε ανθρώπους που ο Σεραφείμ είχε πολλά
 κρατούμενα και εάν δεν τους υποστήριζε
 δεν θα τους γνώριζε ούτε ο θυρωρός της
 πολυκατοικίας τους...

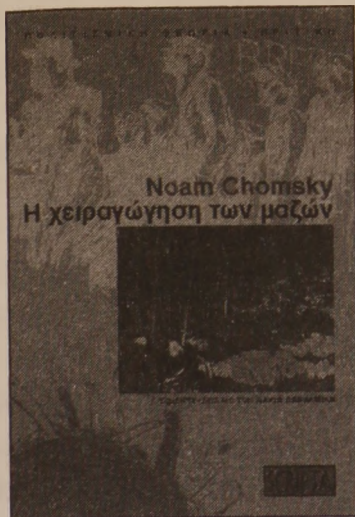
Χαρακτηριστική η επιγραφή πάνω στο
 γραφείο του: «Φοβάμαι την εκδίκηση αυ-
 τών που έχω ευεργετήσει»... Και είχε ευ-
 εργετήσει πολλούς. Λέτε να τον εκδικη-
 θούν μέσω της επικείμενης εκλογής; Αυτοί
 θα χάσουν. Μάρτυράς μου η Ιστορία.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ SCRIPTA

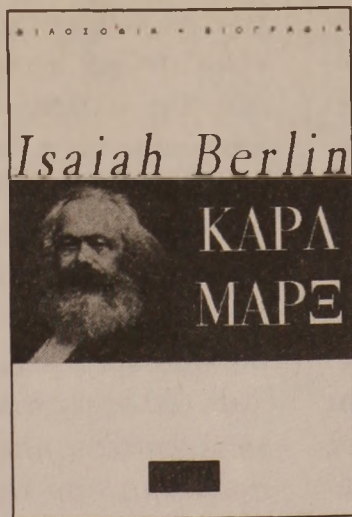
Κ Υ Κ Λ Ο Φ Ο Ρ Ο Υ Ν

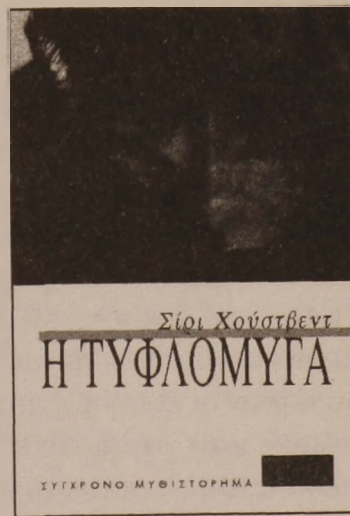
EDWARD W. SAID
ΔΙΑΝΟΟΥΜΕΝΟΙ
ΚΑΙ ΕΞΟΥΣΙΑ

NOAM CHOMSKY
Η ΧΕΙΡΑΓΩΓΗΣΗ
ΤΩΝ ΜΑΖΩΝ

ISAIAH BERLIN
ΚΑΡΑ ΜΑΡΕ

ΣΙΡΙ ΧΟΥΣΤΒΕΝΤ
Η ΤΥΦΛΟΜΥΓΑ

SCRIPTA

ΑΣΚΛΗΠΙΟΥ 10 106 80 ΑΘΗΝΑ ΤΗΛ: 3616 528 FAX: 3616 529

Το σύνδρομο του «μπλερισμού» και τα συνακόλουδά του

του Αλέξανδρου Καζαρία

Όπως και στην υπόλοιπη Ευρώπη, έτσι και στην Ελλάδα, η ενασχόληση με τις μεταρρυθμίσεις του Τόνυ Μπλερ στη Βρετανία τείνει να μονοπωλήσει πλέον κάθε πτυχή του προβληματισμού μέσα στη σημερινή κεντροαριστερά.

«Εφαρμόζουμε τη συνταγή Μπλερ» ήταν ο τίτλος της συνέντευξης του υφυπουργού Οικονομικών Νίκου Χριστοδουλάκη στο *Βήμα* (12.4.98), ενώ μία εβδομάδα νωρίτερα, στην ίδια εφημερίδα, ο καθηγητής Νίκος Μουζέλης επιχειρούσε να αντλήσει διδάγματα για την ελληνική κεντροαριστερά στο άρθρο του «Ο μπλερισμός απάντηση στο[ν] νεοφιλελευθερισμό» (5.4.98). Σκοπός του παρόντος άρθρου-απάντησης στον Μουζέλη είναι να ισχυριστεί πως όσο ενδιαφέροντα κι αν είναι όσα συμβαίνουν σήμερα στη Βρετανία, η ανάμειξη του «μπλερισμού» ως μοντέλου στις συζητήσεις της ελληνικής κεντροαριστεράς οδηγεί σε συγχύσεις και υπεραπλουστεύσεις που μεταθέτουν το πρόβλημα του εκσυγχρονισμού της ελληνικής κοινωνίας εντελώς έξω από το πραγματικό πλαίσió του, υπονομεύοντας έτσι την ορθή αντιμετώπισή του.

Κατ' αρχάς, ο Μουζέλης στο άρθρο του έχει να κάνει μια σημαντική συμβολή στο διάλογο της ελληνικής κεντροαριστεράς που δεν πρέπει να παραγνωριστεί: η αρχή της «καθολικότητας των παροχών», λέει, δεν οδηγεί ούτε στη μέγιστη δυνατή κοινωνική δικαιοσύνη ούτε και στην αποτελεσματικότερη διαχείριση των δημόσιων πόρων, αφού εξαιτίας αυτής, οι εύπορες τάξεις αποκτούν την ίδια πρόσβαση σε κρατικά με τις άπορες που τα έχουν πολύ περισσότερο ανάγκη. Προτείνει, λοιπόν, εναλλακτικά, ως δικαιότερη και αποτελεσματικότερη λύση, να περικοπούν οι κρατικές παροχές για τους εύπορους και να διατεθούν στους άπορους μέσα από μια διαδικασία ανακατανομής που δεν απαιτεί την αύξηση των φόρων. Με τα δικά του λόγια, «αν οι κεντροαριστερές δυνάμεις κατορθώσουν να σπάσουν το ταμπού της καθολικότητας των παροχών, τότε το κράτος πρόνοιας μπορεί να αναδιαρθρωθεί με τρόπο πολύ πιο θετικό για τις τάξεις που πραγματικά το χρειάζονται». Παράλληλα, υποστηρίζει και το πρόγραμμα «welfare to work» των Εργατικών, που αποσκοπεί στη δημιουργία κινήτρων για την απεξάρτηση των ανέργων από

την «παγίδα της φτώχειας» του σημερινού συστήματος επιδομάτων, ενθαρρύνοντάς τους να βρουν εργασία.

Ενώ, όμως, στο επίπεδο των αρχών, η εγκατάλειψη της αρχής «καθολικότητας των παροχών» και η πάταξη της ανεργίας είναι στόχοι με τους οποίους μεγάλο μέρος της ελληνικής κεντροαριστεράς θα μπορούσε να ταυτιστεί, ο Μουζέλης, παρουνιάζοντας τις αρχές αυτές ως το ειδοποιό χαρακτηριστικό αυτού που αποκαλεί «τρίτο δρόμο» του «μπλερισμού» ανάμεσα στο θάτσερισμό και στην παραδοσιακή σοσιαλδημοκρατία, κατά βάθος επιδιώκει κάτι άλλο: υπονοεί πως μόνο αν γίνουμε «μπλεριστές» μπορούμε να λύσουμε το πρόβλημα του αναποτελεσματικού κράτους και της ανεργίας. Διότι γι' αυτόν, το πρόγραμμα του Μπλερ δεν είναι μονάχα ένα σύνολο πολιτικών, αλλά ένας νέος ιδεολογικός δρόμος, ένας -ισμός, δηλαδή ένα μοντέλο, το οποίο είτε κανείς ασπάζεται στα βασικά του συστατικά είτε όχι.

Διατείνομαι, λοιπόν, πως αυτή η προσέγγιση του Μουζέλη δεν είναι ορθή διότι έχει στηριχτεί: α) σε μια επιλεκτική, μη αντιπροσωπευτική παρουσίαση του προγράμματος του Μπλερ, β) στην παρουσία-

ση της «μη μπλερικής» κεντροαριστεράς ως μιας καρικατούρας αυτού που είναι, με σκοπό την εύκολη απόρριψή της και γ) στην εντελώς αυθαίρετη πεποίθηση πως μια μη εκσυγχρονισμένη κοινωνία, όπως η ελληνική, με το καχεκτικό της κράτος πρόνοιας, επιδέχεται τη μεταμόσχευση συνταγών από μια εκσυγχρονισμένη κοινωνία με μακρόχρονη παράδοση στην κοινωνική πρόνοια όπως η βρετανική.

ΔΕΝ ΥΦΙΣΤΑΤΑΙ «ΜΠΛΕΡΙΚΟ» ΜΟΝΤΕΛΟ

Αν κι επικρίνει την εξωτερική πολιτική του Μπλερ («διστακτικότητα στην ΟΝΕ, δουλοπρεπή πολιτική έναντι των ΗΠΕ, στην ιρακινή κρίση»), ο Μουζέλης εκτιμά πως η εσωτερική πολιτική των Νέων Εργατικών κινείται «στη σωστή κατεύθυνση»: «Συνδυάζουν τη λογική της αγοράς (δημοσιονομική αυστηρότητα, ανταγωνιστικότητα) με τη λογική της αλληλεγγύης (ανακατανομή, δουλειά για όσους μπορούν, ασφάλεια για όσους δεν μπορούν)». Τα πράγματα, όμως, δεν είναι τόσο ξεκάθαρα με τους Εργατικούς διότι, αρχικά, το δίλημμα του ποιοι μπορούν και ποιοι δε μπορούν να εργαστούν ήδη δίχασε βαθύ το κόμμα τους, όταν ο Μπλερ πάγωσε τ

πιδόμα για τις ανύπαντρες μητέρες (άνω του ενός εκατομμυρίου στη Βρετανία) θεωρώντας πως οι γυναίκες αυτές, θέλουν ή δεν θέλουν, πρέπει να δουλέψουν, έστω κι αν είναι ο μοναδικός γονέας στην οικογένειά τους. Ταυτόχρονα, η πολιτική του Μπλερ κατά του εγκλήματος, που στηρίζεται στο κληρονομημένο από τους Συντηρητικούς δόγμα της «μηδενικής ανοχής» απέναντι στους εγκληματίες, παραγνωρίζει εντελώς τις αιτίες που οδηγούν στο έγκλημα, έστω κι αν κάποτε ο ίδιος ο Μπλερ είχε δηλώσει πως θα είναι «αδίπακτος κατά του εγκλήματος και κατά των αιτιών του».

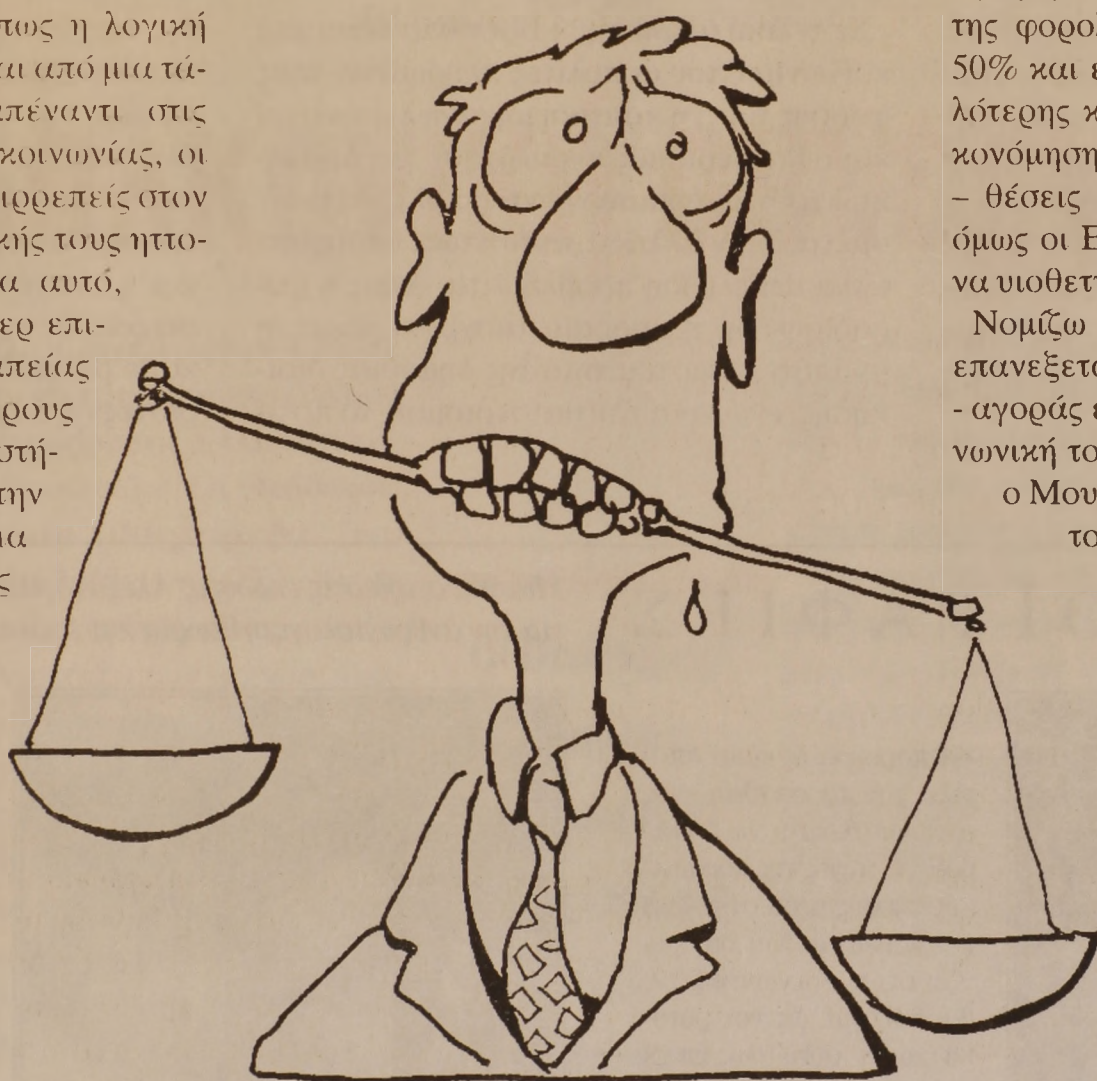
Πολλοί ήδη ισχυρίζονται πως η λογική των Νέων Εργατικών διέπεται από μια τάση έντονης καχυποψίας απέναντι στις αποκλεισμένες ομάδες της κοινωνίας, οι οποίες συχνά θεωρούνται επιρρεπείς στον εφησυχασμό εξαιτίας της δικής τους ηττοπαθείς ηθικής. Στο πνεύμα αυτό, άλλωστε, η κυβέρνηση Μπλερ επιδοτεί ασκήσεις φυσιοθεραπείας σε παράλυτους και ανάπηρους προκειμένου να τους καταστήσει ικανούς να εργαστούν στην αγορά, προδίδοντας έτσι μια νεο-βικτωριανή αντίληψη της εργασίας, την ώρα που συγκρούεται με την Ε.Ε., διότι προτείνει τη σύσταση συμβουλευτικών επιτροπών εργαζομένων στις επιχειρήσεις – κάτι που ακόμη και η γερμανική Δεξιά έχει καλωσορίσει.

Όλα αυτά που δεν έχουν σχέση με την αλληλεγγύη για την οποία ομιλεί ο Μουζέλης οφείλονται στο γεγονός ότι οι βρετανοί Εργατικοί, ύστερα από δύο δεκαετίες στην αντιπολίτευση, υποχρεώθηκαν εξ ανάγκης να συμβιβαστούν με τις δομές του θατσερισμού που ούτε δημιούργησαν κι ούτε επιθύμησαν οι ίδιοι. Όμως, η θριαμβολογική παρουσίαση του «μπλερισμού» τρίτου δρόμου συγκαλύπτει το γεγονός ότι οι Εργατικοί επέστρεψαν στην εξουσία ύστερα από μια μεγάλη υποχώρηση προς τη μεσαία αγγλική τάξη από την απειλή της πλήρους περιθωριοποίησής τους. Και ο δισταγμός του Μπλερ να μπει στην ΟΝΕ και να απεξαρτηθεί από τις ΗΠΑ, που δεν αρέσει στον Μουζέλη, ιδωμένος στο πλαίσιο αυτής της υποχώρησής, δε συνιστά παρέκκλιση, αλλά αναπόσπαστο μέρος της πολιτικής του. Διότι, εάν τελικά η λέξη «μπλερισμός» σημαίνει κάτι,

τούτο δεν αφορά τον τρίτο ιδεολογικό δρόμο για την κεντροαριστερά, αλλά τον ευέλικτο πραγματισμό για την επανάκτηση και διατήρηση της εξουσίας.

ΠΑΛΑΙΑ ΚΑΙ ΝΕΑ ΣΟΣΙΑΛΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Το κεντρικό επιχείρημα του Μουζέλη, πως η κατάργηση της «καθολικότητας των παροχών» είναι εκείνο που διαφοροποιεί ριζικά την παλαιά από τη νέα σοσιαλδημοκρατία, ευσταθεί μεν, αλλά μονάχα στο βαθμό που η συζήτηση γίνεται στη βάση της αποδοχής μιας πλήρους ιδιωτικοποιημένης οικονομίας. Είναι, συ-

νεπώς, ανάγκη να διευκρινιστεί πως όταν η ανώτατη φορολογική κλίμακα ανερχόταν στο 67% στη δεκαετία του 1970 (σήμερα είναι 40%) και η ανεργία βρισκόταν σε χαμηλά επίπεδα, η αρχή της καθολικότητας δεν ήταν μια ανόητη ή άδικη πολιτική, αφού η βρετανική κοινωνία είχε πολύ μικρότερες ταξικές ανισότητες και πολλές παροχές ήταν αναγκαίες για το μεγαλύτερο τμήμα του πληθυσμού. Επιπλέον, χρειάζεται να τονιστεί πως αντίθετα με όσα υπονοεί ο Μουζέλης, η αρχή της καθολικότητας ποτέ δεν υπήρξε απόλυτη στο παρελθόν αφού, π.χ., τα επιδόματα των φοιτητών ορίζονταν ανάκαθεν σε σχέση με το εισόδημά τους.

Εκείνο που επισκιάζεται μέσα από την παρουσίαση της παλαιάς σοσιαλδημοκρα-

τίας ως μιας καρικατούρας του απόλυτου κρατισμού είναι το θεμελιώδες ζήτημα της συνολικής σχέσης κράτους πρόνοιας-αγοράς μέσα στην κοινωνία, δηλαδή ποιο θα πρέπει να είναι το αρχικό σύνολο των πόρων που θα διατίθενται για κοινωνική πολιτική, ανεξάρτητα από το πώς θα διανεμηθούν οι πόροι αυτοί στη συνέχεια. Ο Μουζέλης, για λόγους που δεν εξηγεί, θεωρεί πως ορθώς ο Μπλερ αποδέχεται τα όρια κράτους - αγοράς που κληρονόμησε από τους Συντηρητικούς. Συνάμα, όμως, το κεντρικό Φιλελεύθερο Κόμμα, που στηρίζει πάντοτε φανατικά την οικονομία της αγοράς, επιθυμεί την αύξηση της ανώτατης φορολογικής κλίμακας από 40% σε 50% και εισηγείται την αύξηση της χαμηλότερης κλίμακας κατά 1% για την εξοικονόμηση δύο δις. λιρών για την παιδεία – θέσεις με τεράστια δημοτικότητα, που όμως οι Εργατικοί πεισματικά αρνούνται να υιοθετήσουν.

Νομίζω πως η άρνηση του Μπλερ να επανεξετάσει τη σχέση κράτους πρόνοιας - αγοράς έγκειται όχι στη μεγαλύτερη κοινωνική του ευαισθησία, όπως ισχυρίζεται ο Μουζέλης, αλλά στο ακριβώς αντίθε-

το. Έχοντας συμβιβαστεί με τις δομές και την πολιτική κουλτούρα του θατσερισμού, ο Μπλερ έχει υιοθετήσει μια σύλληψη της κοινωνικής πολιτικής που τη βλέπει: α) ως προσωρινό μοχλό για την ώθηση των περιθωριοποιημένων στην αγορά και β) ως ασφάλιση για τις ομάδες που δεν μπορούν να εργαστούν, δηλαδή ως φιλανθρωπία. Εκείνο, όμως, που δεν αντιλαμβάνεται ο Μπλερ είναι πως η πολιτική σε το-

μείς όπως αυτούς της παιδείας, της υγείας, της περιφερειακής ανάπτυξης είναι αλληλένδετη με τις δομές μιας ισχυρής οικονομίας και γι' αυτό τα έξοδα σε αυτούς δεν «αντλούνται» από την οικονομία, αλλά επενδύονται σ' αυτήν μέσα από τον ανθρωπινό παράγοντα.

Ο «ΜΠΛΕΡΙΣΜΟΣ» ΔΕΝ ΠΡΟΣΦΕΡΕΤΑΙ ΓΙΑ ΜΕΤΑΜΟΣΧΕΥΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Είναι ανάγκη να αναρωτηθεί κανείς πάνω σε ποια βάση κάνει λόγο ο Μουζέλης για «άντληση διδαγμάτων» από τον Μπλερ, αφού είναι ολοφάνερο πως πρόκειται για ένα φαινόμενο που γεννήθηκε και αναπτύχθηκε σε συνθήκες εντελώς διαφορετικές από αυτές της Ελλάδας. Η

Βρετανία είναι μια αναπτυγμένη βιομηχανική κοινωνία με μεγάλη παράδοση στο κράτος πρόνοιας, ενώ η Ελλάδα δεν έχει παρά ελάχιστα από τα συστήματα επιδομάτων της Βρετανίας. Οι άνεργοι εδώ δικαιούνται ένα βραχυχρόνιο και πενιχρό βοήθημα που πολλοί δεν μπαίνουν καν στον κόπο να εισπράξουν, ενώ στη Βρετανία λαμβάνουν επιδόματα που ξεκινούν από το ελάχιστο ποσό των 200.000 δρχ. και που δικαιούνται να εισπράττουν εφ' όρου ζωής. Το βρετανικό σύστημα υγείας παρέχει περίθαλψη εντελώς δωρεάν σε όλους σχεδόν τους τομείς δίχως «φακελάκια» και με μηδαμινές καθυστερήσεις, που δεν μπορούν να συγκριθούν με αυτές της Ελλάδας. Οι κρατικές συντάξεις εκεί ανέρχονται για όλους πάνω από το επίπεδο της φτώχειας, ενώ στην Ελλάδα όχι. Είναι φυσιολογικό, επομένως, ο προϋπολογισμός της πρόνοιας να καταλαμβάνει το μεγαλύτερο τμήμα του βρετανικού προϋπολογισμού και η αναδιάρθρωσή του να κυριαρχεί στην πολιτική του Μπλερ.

Στην Ελλάδα, η αναδιάρθρωση του κράτους πρόνοιας, όσο απαραίτητη κι αν είναι, δεν πρόκειται να αποτελέσει πρώτο θέμα ιδεολογικών αντιπαραθέσεων, αφού καλά-καλά δεν υφίσταται κράτος πρόνοιας με την πραγματική έννοια του όρου. Ο ελληνικός προϋπολογισμός εξαντλείται, αντιθέτως, από τα τοκοχρεολύσια του δημόσιου χρέους, τα υψηλά έξοδα της άμυνας και τους μισθούς των δημοσίων υπαλλήλων. Τι έχει να προτείνει ο «μπλερισμός» στα προβλήματα αυτά; Μα απολύτως τίποτα, διότι ο Μπλερ δεν έφτιαξε το πρόγραμμά του για να λύσει τα προβλήματα της Ελλάδας αλλά της χώρας του.

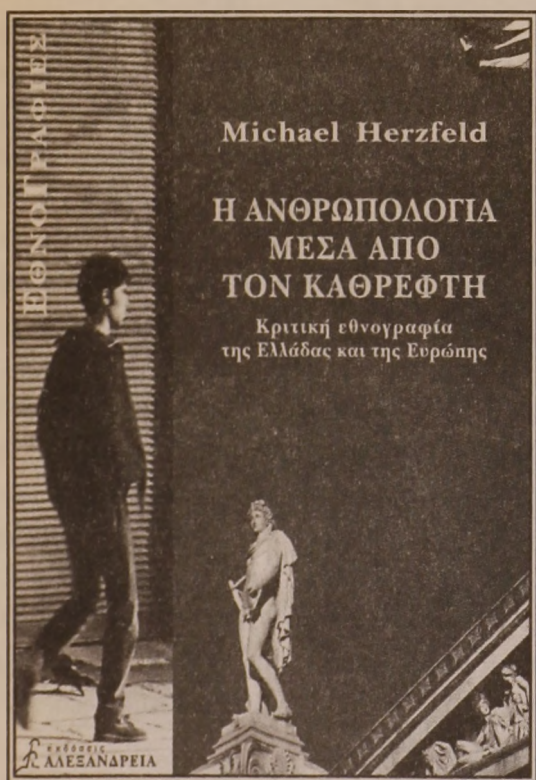
Σε τελική ανάλυση, η Βρετανία είναι μια κοινωνία όπου οι πολίτες πληρώνουν τους φόρους τους, η κρατική μηχανή λειτουργεί και ο θατσερισμός κυριάρχησε για δεκαοκτώ χρόνια, δημιουργώντας πολλά τετελεσμένα. Στην Ελλάδα, αντιθέτως, υπάρχουν άλλα θεμελιώδη προβλήματα, όπως η φοροδιαφυγή, η αγοραία αισχροκέρδεια, η αναποτελεσματικότητα της δημόσιας διοίκησης, ενώ, αντί του θατσερισμού, το πολι-

τικό σύστημα της χώρας βρέθηκε κάτω από την ηγεμονία του ΠΑΣΟΚ για δύο δεκαετίες. Η μεταμόσχευση του «μπλερισμού», επομένως, είναι ένα από τα ολιγότερα σχετικά ζητήματα για το μέλλον και την προοπτική της ελληνικής κεντροαριστεράς. Άλλωστε, η χώρα μας ούτε γνώρισε ποτέ μακρόχρονη θατσερική διακυβέρνηση ούτε ο λαϊκισμός του παπανδρείκου ΠΑΣΟΚ είχε την παραμικρή σχέση με τη ευρωπαϊκή σοσιαλδημοκρατία για να χρειάζεται να αναζητήσουμε τον μπλερικό «τρίτο δρόμο» που προτείνει ο Μουζέλης.

Ασφαλώς και είναι απαραίτητη η αναδιάρθρωση του κράτους, η αναθεώρηση της αρχής της καθολικότητας των -έστω και πενιχρών- κρατικών παροχών και πάταξη της ανεργίας. Γι' αυτά, όμως, καθώς και για όλα τ' άλλα που χρειάζονται για να πραγματοποιηθεί ο ριζοσπαστικό εκσυγχρονισμός της ελληνικής κοινωνίας και η ανανέωση της ελληνικής κεντροαριστεράς, δεν χρειάζεται να αναρωτιόμαστε κάθε βδομάδα αν γίναμε επαρκώς «μπλεριστές» ή αν μας μένει λίγο ακόμα.

ΕΘΝΟΓΡΑΦΙΕΣ

Μια νέα σειρά στις εκδόσεις Αλεξάνδρεια για την ανθρωπολογική θεωρία και έρευνα στον ελληνικό χώρο

«Η παρούσα εργασία αποτελεί την προσπάθεια ενός ανθρωπολόγου να ξαναβρεί τις πηγές της κοινωνικής σκέψης μέσα στην ίδια την κοινωνία. Και δεδομένου ότι η κοινωνική ανθρωπολογία, ως υστερότοκο (και γι' αυτό ίσως υπερβολικά ευαίσθητο) τέκνο του Διαφωτισμού, αναζητεί τις ιστορικές πηγές της στην Ελλάδα, πώς θα μπορούσε να ασκήσει την πιο διεισδυτική αυτοκριτική, αν όχι σε σχέση με τη χώρα που επανειλημμένως υποχρεώνεται να προσθέσει τη λέξη «νέοτερη» ή «σύγχρονη» για να υπενθυμίσει

στους δέχθεν θαυμαστές της ότι εκεί ζουν -τολμώ να πω- άνθρωποι πραγματικά ζωντανοί; ...Η χώρα που αναγκάστηκε να σηκώσει όλο το βάρος της ξενόφερτης ερμηνείας του ευρωπαϊκού παρελθόντος παρουσιάζει ίσως το πιο γόνιμο έδαφος για μια τέτοια αναθεώρηση της πολιτισμικής ιεραρχίας.»

ΜΑΪΚΑ ΧΕΡΤΣΦΕΛΝΤ

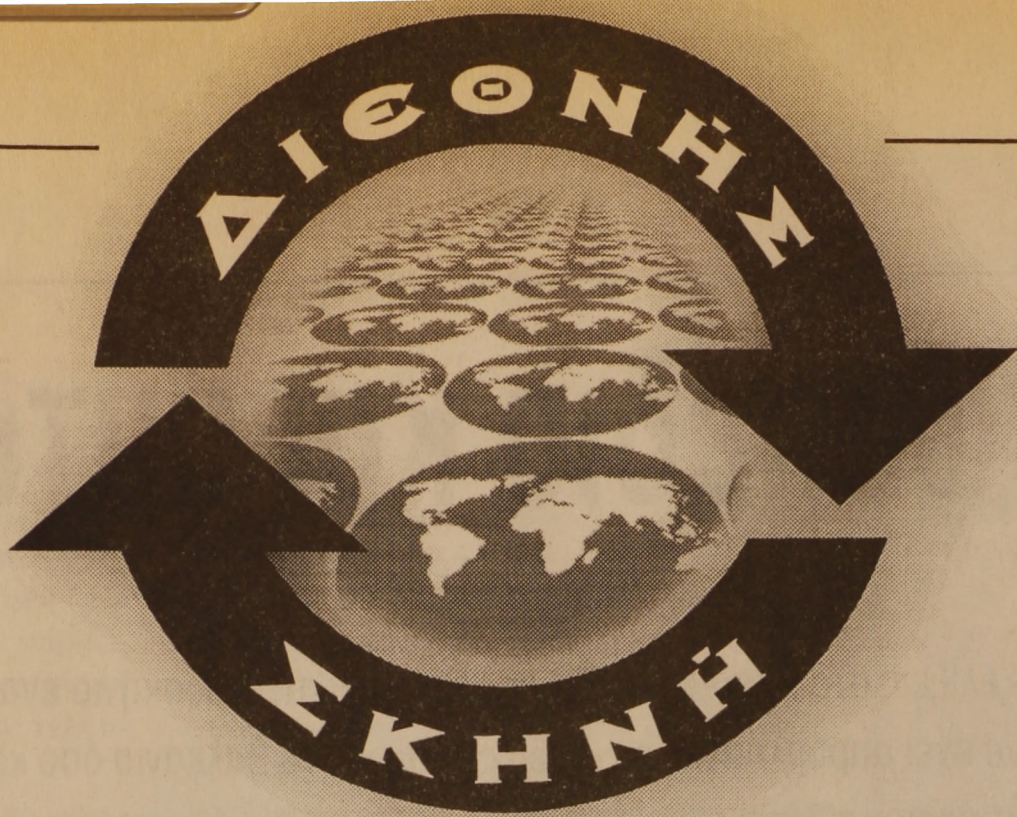
«Ο χορός στην Ελλάδα έχει μελετηθεί σχεδόν αποκλειστικά από τη σκοπιά της λαογραφίας, μιας επιστήμης βασισμένης στο ρομαντικό εθνικισμό... Ωστόσο, ο συνδυασμός του χορού με εθνικά θέματα δεν επιτρέπει τη θεώρησή του ως τόπου όπου εκτυλίσσονται ταπεινότερες αλλά πλουσιότερες και πολυπλοκότερες μορφές πολιτικής δράσης - σχέσεις εξουσίας ανάμεσα στα φύλα, πολιτικές και κοινωνικές διακρίσεις, κοινωνική κατασκευή ταυτοτήτων... Αντί να θεωρήσω τους χορευτές βουβά σώματα που ενσωματώνουν

παθητικά αχρονικούς κληρονομημένους «τύπους» χορών, τους προσεγγίζω σαν δρώντα υποκείμενα που, ενώ έχουν διαμορφωθεί από αυτές τις συλλογικές μορφές έκφρασης, διαπραγματεύονται συγχρόνως νέα νοήματα γι' αυτές. Παραδόξως, η εντατική επικέντρωση στο χορό οδηγεί σε μια ευρύτερη διαπίστωση: ο χορός μάς εισάγει στην κοινωνία.»

ΤΖΕΗΝ ΚΑΟΥΑΝ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ

Κεντρική διάθεση: Σόλωνος 133, 106 77 Αθήνα, τηλ. 3806305, 3821813, fax 3838173
Στοά του Βιβλίου: Πεισμαζόγλου 5 / Σταδίου 44, 105 64 Αθήνα, τηλ. 3311719

Επιμέλεια: Σωτήρης Ντάλης

Η βαλκανική συνεργασία

Στις 10 και 11 Απριλίου πραγματοποιήθηκε στη Σαντορίνη η τέταρτη τριμερής συνάντηση των υπουργών Εξωτερικών της Ελλάδας, της Βουλγαρίας και της Ρουμανίας. Οι **Θεόδωρος Πάγκαλος, Ναζντέντα Μιχαήλοβα** και **Αντρέι Πλέσου** συζήτησαν διεξοδικά την προώθηση της πολιτικής και οικονομικής συνεργασίας μεταξύ των τριών χωρών και την ανάπτυξη των κοινών συμφερόντων τους στη Νοτιοανατολική Ευρώπη.

Τα θέματα που απασχόλησαν τη διήμερη συνάντηση των υπουργών Εξωτερικών ήταν η ανασκόπηση των προοπτικών συνεργασίας στον οικονομικό τομέα, στις υποδομές, στις μεταφορές, στην ενέργεια και στις τηλεπικοινωνίες, οι εξελίξεις στα Βαλκάνια και στο Κοσσυφοπέδιο καθώς και η πορεία διεύρυνσης της Ε.Ε. και του ΝΑΤΟ.

Όσον αφορά στο θέμα της ασφάλειας στα Βαλκάνια, οι τρεις υπουργοί συμφώνησαν να συναντηθούν εκπρόσωποι των υπουργείων Άμυνας (στρατιωτικοί εμπειρογνώμονες). Η συνάντηση αυτή έγινε στις 15 και 16 Απριλίου στο Βουκουρέστι, όπου συζητήθηκαν οι ελληνικές και τουρκικές προτάσεις για συγκρότηση Πολυεθνικής Βαλκανικής Δύναμης Ταχείας Επέμβασης, η οποία θα έχει στόχο την πρόληψη και αποτροπή εκδήλωσης αποσταθεροποιητικών φαινομένων στα Βαλκάνια.

Ως γνωστόν, Ελλάδα και Τουρκία επιχειρούν να θέσουν, η καθεμιά για τον εαυτό της, τη Βαλκανική Δύναμη Ταχείας Επέμβασης υπό τον έλεγχό τους, προτείνοντας η Ελλάδα τη Θεσσαλονίκη ως έδρα της Δύναμης και η Τουρκία την Ανδριανούπολη.

Αναφορικά με το πρόβλημα του Κοσσυφοπεδίου, ο υπουργός Εξωτερικών Ν. Μιχαήλοβα είχε την ευ-

καιρία να παρουσιάσει για μία ακόμη φορά τις προτάσεις που έχει διατυπώσει η βουλγαρική κυβέρνηση. Ο έλληνας υπουργός Εξωτερικών και ο ρουμάνος ομόλογός του συμφώνησαν να τηρήσουν κοινή στάση στη βάση των βουλγαρικών προτάσεων.

Ας σημειωθεί ότι η ευρωπαϊκή τριόικα πρόκειται να επισκεφθεί σύντομα τις βαλκανικές πρωτεύουσες προκειμένου να συζητήσει με τις κυβερνήσεις τους το κρίσιμο θέμα του Κοσσυφοπεδίου.

Στη Διακήρυξη της Σαντορίνης οι υπουργοί επισημαίνουν «το νέο πνεύμα συνεργασίας των χωρών της περιοχής για την εξεύρεση λύσεων στα προβλήματα της περιοχής» και υπογραμμίζουν ότι «η σταθερότητα του συνόλου της Ευρώπης εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τη σταθερότητα στη Νοτιοανατολική Ευρώπη».

Οι τρεις υπουργοί Εξωτερικών στη Διακήρυξη διαπιστώνουν ότι, μετά την πρώτη τριμερή συνάντηση των Ιωαννίνων (1995), η συνεργασία των χωρών τους συνέβαλε σημαντικά στην προώθηση της ασφάλειας, της σταθερότητας και συνεργασίας στην Ευρώπη και δηλώνουν ότι «θα συμβάλουν στην αποτελεσματική εφαρμογή των αρχών της καλής γειτονίας, του απαραβίαστου των συνόρων, της μη επεμβάσεως στα εσωτερικά, της αποφυγής βίας, της ειρηνικής επίλυσης των διαφορών μεταξύ χωρών της περιοχής, περιλαμβανομένης της προσφυγής στο Διεθνές Δικαστήριο».

Τέλος, οι υπουργοί Εξωτερικών των τριών χωρών προσδοκούν ανάλογη επιτυχία στην Τριμερή Συνάντηση Κορυφής Ελλάδας-Βουλγαρίας-Ρουμανίας, που θα πραγματοποιηθεί στο Ναύπλιο στις 30 και 31 Μαΐου.

Οι Θεόδωρος Πάγκαλος, Ναζντέντα Μιχαήλοβα και Αντρέι Πλέσου συζήτησαν διεξοδικά την προώθηση της πολιτικής και οικονομικής συνεργασίας μεταξύ των τριών χωρών.

Κοσσυφοπέδιο και αυτονομία

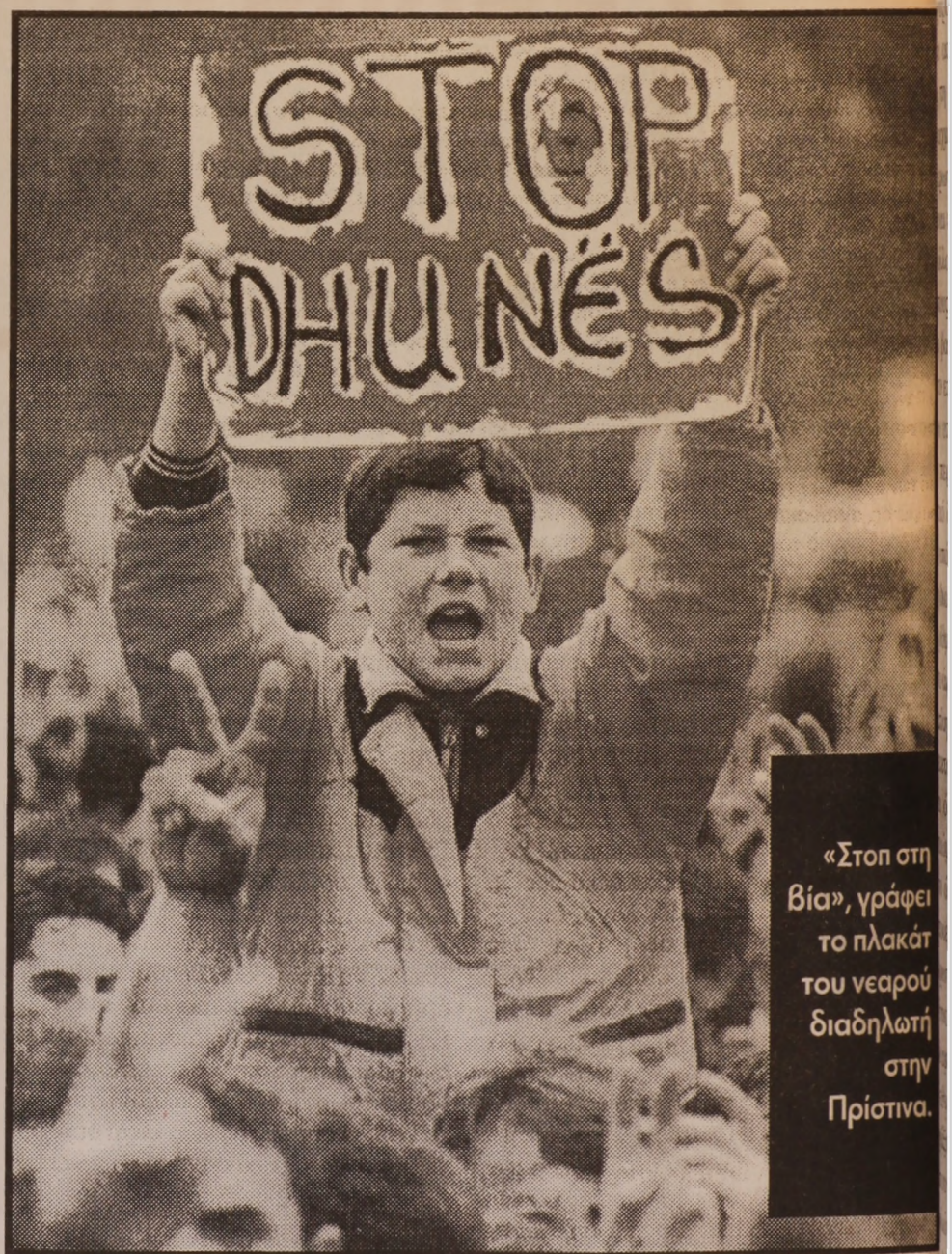
του Αθανάσιου Βαμβούκου

Οι πρόσφατες δραματικές εξελίξεις στο Κοσσυφοπέδιο επανέφεραν στο προσκήνιο ένα ακανθώδες πρόβλημα, η μη επίλυση του οποίου μπορεί να έχει απρόβλεπτες συνέπειες τόσο για τα Βαλκάνια όσο και για την ευρύτερη περιοχή. Ωστόσο, το πρωταρχικό ερώτημα που τίθεται είναι: αποτελεί το Κόσσοβο εσωτερικό πρόβλημα της Γιουγκοσλαβίας ή μήπως πρέπει να εξετασθεί ενόψει της ομοφωνίας που επικρατεί μεταξύ των διεθνολόγων, ότι οι λαοί που έχουν το νόμιμο δικαίωμα να ζητήσουν αυτοδιάθεση έχουν, επίσης, το νόμιμο δικαίωμα να διεξάγουν ένοπλο εθνικοαπελευθερωτικό αγώνα.

Μία αναδρομή από πλευράς ρυθμίσεων είναι σ' αυτό το σημείο επιβεβλημένη. Το άρθρο 25 της Συνθήκης του Βερολίνου του 1878 προέβλεπε ότι οι επαρχίες της Βοσνίας και της Ερζεγοβίνης, που ανήκαν στην τότε κραταιά Οθωμανική αυτοκρατορία, θα έπρεπε να περιέλθουν υπό την κατοχή και τη διοίκηση της Αυστροουγγαρίας, με την εξαίρεση του Σαντζάκ, το οποίο θα συνέχιζε να τελεί υπό την επικυριαρχία της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Με τη Συνθήκη της Κωνσταντινούπολης, που υλοποίησε το άρθρο 25, αναγνωρίστηκε ρητά η κυριαρχία του Σουλτάνου στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη και η κατοχή των παραπάνω εδαφών. Στις 5 Οκτωβρίου 1908, ο αυτοκράτορας **Φραγκίσκος ο Πρώτος** διέταξε την προσάρτηση της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης και την ταυτόχρονη εκκένωση του Σαντζάκ. Η αμφισβήτηση τελικά ρυθμίστηκε με τη Συνθήκη του Φεβρουαρίου του 1909, με την οποία η Αυστροουγγαρία παραιτήθηκε από τα δικαιώματά της στο Σαντζάκ, ενώ η Τουρκία συναίνεσε στην κατάργηση των προηγούμενων συμβατικών ρυθμίσεων των σχετικών με τη Βοσνία-Ερζεγοβίνη, και ρητά αναγνώρισε τη νέα τάξη πραγμάτων που δημιουργήθηκε από την Αυστροουγγαρία σ' αυτές τις δύο επαρχίες, ενώ το Μαυροβούνιο παρέμεινε ανεξάρτητο. Επακολούθησαν οι βαλκανικοί πόλεμοι, οι συνθήκες των Σεβρών και της Λωζάννης, η προσάρτηση του Κοσσυφοπεδίου από τη Σερβία το 1913, οι δύο παγκόσμιοι πόλεμοι και η δημιουργία της ομόσπονδης Γιουγκοσλαβίας με την αναγνώριση εκ μέρους του **Τίτο** της

αυτονομίας του Κοσσυφοπεδίου.

Πριν δοθεί απάντηση στο αν και κατά πόσον είναι ρεαλιστική η λύση της απόσχισής – οπότε τα σύνορα θα επαναχαραχθούν, με τη Σερβία να διατηρεί τον έλεγχο στις περιοχές του Βόρειου Κοσσυφοπεδίου και την αλβανική πλειοψηφία του πληθυσμού να αποκτά αυτοδιάθεση στο ελεγχόμενο απ' αυτήν τμήμα –, πρέπει να αναφερθούν οι πρόσφατες εξελίξεις στο συμβατικό ανθρωπιστικό δίκαιο που περιλαμβάνει τις Συμβάσεις της Χάγης για το Δίκαιο του Πολέμου και της Γενεύης για την Προστασία των Αιχμαλώτων Πολέμου και των Αμάχων, σε περίπτωση ένοπλης σύρραξης, και τα δύο Συμπληρωματικά Πρωτόκολλα των Συμβάσεων της Γενεύης. Οι πρόσφατες εξελίξεις αφορούν τη Δεύτερη και την Τέταρτη Σύμβαση της Χάγης για τη Χρήση Βίας και τους Νόμους και τα Έθιμα του Πολέμου, τις Τέσσερις

«Στοπ στη Βία», γράφει το πλακάτ του νεαρού διαδηλωτή στην Πρίστινα.

Συμβάσεις της Γενεύης και τα δύο Συμπληρωματικά της Πρωτόκολλα.

ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΛΥΣΕΙΣ

Σε περίπτωση που επιλεγεί η ένοπλη σύρραξη (guerilla warfare), πρέπει να διευκρινισθεί ότι η έκταση εφαρμογής των

ΚΟΣΣΟΒΟ

συμβάσεων της Γενεύης έχει πια διευρυνθεί ώστε να συμπεριλαμβάνει όλες τις κατηγορίες ένοπλων συρράξεων, διεθνών και μη, και όλες τις κατηγορίες των εμπόρων, προνομιούχων και μη. Ο χρόνος θα δείξει αν η τάση για εξομοίωση των διεθνών και των μη διεθνών ένοπλων συρράξεων θα οδηγήσει σταδιακά σ' έναν συνεπώς αυξανόμενο εξανθρωπισμό της τελευταίας κατηγορίας των συρράξεων.

Οι αμφιβολίες που έχουν εκφρασθεί σχετικά με την ικανότητα των εθνικοαπελευθερωτικών κινημάτων (war liberation movements) να τηρήσουν τις υποχρεώσεις που τους επιβάλλουν οι Συμβάσεις της Γενεύης και τα Συμπληρωματικά της Πρωτοκόλλια είναι αβάσιμες. Πρόσφατη πρακτική προς αυτή την κατεύθυνση επιβεβαιώνει πανηγυρικά τη διαπίστωση ότι -σε θέματα που αφορούν, για παράδειγμα, τη σύλληψη, τη μεταχείριση και την απελευθέρωση αιχμαλώτων πολέμου- τα εθνικοαπελευθερωτικά κινήματα έχουν αποδείξει ότι είναι εξίσου νομοταγή όπως οποιοδήποτε άλλο κράτος που έχει συλλάβει αιχμαλώτους. Αυτή η διαπίστωση αποκτά ιδιαίτερη βαρύτητα, αν αναλογισθεί κανείς ότι το επίμαχο θέμα της τήρησης των υποχρεώσεων στην υπό αμφισβήτηση περίπτωση δεν αναφέρεται στο φυσικό δικαίο per se που ενσωματώνουν οι υπό κρίσιν συμβατικοί κανόνες, αλλά στη διαδικασία εφαρμογής του.

Η απαρίθμηση των κατηγοριών των μαχητών στο άρθρο 1, παράγραφος του Πρώτου Συμπληρωματικού Πρωτοκόλλου είναι ενδεικτική και, κατά συνέπεια, περιλαμβάνει όλες τις περιπτώσεις άρνησης του δικαιώματος στην αυτοδιάθεση. Επιπλέον, το άρθρο 96, παράγραφος 3, που κωδικοποιεί το locus standi των εθνικοαπελευθερωτικών κινημάτων, έχει διευρύνει την έννοια του όρου δύναμη, έτσι ώστε να περιλαμβάνει όχι μόνο τα κράτη αλλά και τα εθνικοαπελευθερωτικά κινήματα. Στην πράξη, αυτό σημαίνει ότι στην περίπτωση που ένα εθνικοαπελευθερωτικό κίνημα δηλώνει ότι αποδέχεται τις διατάξεις των Συμβάσεων της Γενεύης του 1949 in toto και, κατά συνέπεια, τις διατάξεις του Πρώτου Συμπληρωματικού Πρωτοκόλλου, η ουσιαστική νομική προστασία εκτείνεται και στο συνεχιζόμενο από το εθνικοαπελευθερωτικό κίνημα ένοπλο αγώνα για την αυτοδιάθεση με όλες τις ευεργετικές για τους μαχητές του συνέπειες, και μάλι-

στα ανεξάρτητα από τα καπρίτσια ή ακόμη και από την αντίθεση της ενδιαφερόμενης κυβέρνησης για όσο χρόνο τουλάχιστον η τελευταία εξακολουθεί να δεσμεύεται από τις Συμβάσεις της Γενεύης του 1949.

Ωστόσο, με τα σημερινά δεδομένα η απόσχιση του Κοσσυφοπεδίου, λύση που ευνοείται από την πτέρυγα των ριζοσπαστικών στοιχείων, την Αλβανία και την ΠΓΔΜ, φαίνεται εξαιρετικά απίθανη. Πρέπει να ληφθεί υπ' όψιν ότι θα είναι εξαιρετικά δυσχερές να προσδιορισθούν οι όροι υπό τους οποίους θα δημιουργηθεί η νέα οντότητα, ενόψει των ιδιόμορφων εθνικών, θρησκευτικών, γεωγραφικών και ιστορικών παραγόντων που χαρακτηρίζουν το Κοσσυφοπέδιο. Ακόμη, οι τεράστιες δυσκολίες εφαρμογής στην πράξη των συμφωνιών του Ντίιτον, με βάση τις οποίες κάθε κοινότητα διατηρεί δεσμούς με την μητέρα-πατρίδα, δεν συνηγορούν υπέρ αυτής της ακραίας λύσης. Τέλος, πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι το βόρειο τμήμα του Κοσσυφοπεδίου διαθέτει τα μεγαλύτερα μεταλλεία της χώρας και, κατά συνέπεια, η Γιουγκοσλαβία δεν θα συναινέσει παρά μόνο μετά από ένοπλη σύρραξη και ήττα στα πεδία των μαχών.

Από πλευράς διεθνούς δικαίου, η πλέον ενδεδειγμένη λύση είναι εκείνη της διευρυμένης αυτονομίας, την οποία τα μέρη πρέπει να αποδεχθούν ύστερα από διεθνή διαμεσολάβηση. Από την άλλη πλευρά, η λύση μιας καντονοποίησης δεν παρέχει εχέγγυα σταθεροποίησης στην ευαίσθητη αυτή περιοχή, μετά μάλιστα από την τραγική εμπειρία της Κύπρου και τη γνωστή κατάρχη στην οποία οδήγησαν οι λεόντειες συνθήκες (unequal treaties) του Λονδίνου και της Ζυρίχης.

Η επιλογή της διευρυμένης αυτονομίας που προωθείται από τον διεθνή παράγοντα θα αποτελέσει το πρόκριμα για γενικότερη ειρήνευση στην περιοχή. Πρόσφατα, ο πρόεδρος Μιλόσεβιτς δήλωσε ότι από την πλευρά του είναι διατεθειμένος να προσέλθει σε διάλογο άνευ όρων. Η πρόσφατη Μορφωτική Συμφωνία, εφόσον υλοποιηθεί ομαλά και χωρίς παρεμβάσεις της κεντρικής εξουσίας, αποτελεί ένα ουσιαστικό βήμα προς τη διευρυμένη αυτονομία. Στην ηγεσία του Βελιγραδίου εναπόκειται να εμποδιστεί η ειρήνη στην πολυπαθή περιοχή του Κοσσυφοπεδίου, ώστε να μην οδηγηθεί το Βελιγράδι σε νέα σύρραξη με απρόβλεπτες συνέπειες.

Β' ΕΚΔΟΣΗ

ΑΛΚΗΣ
ΚΟΥΡΚΟΥΛΑΣ

ΙΜΙΑ

ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΟΥ
ΤΟΥΡΚΙΚΟΥ ΠΑΡΑΓΟΝΤΑ

ΕΛΙΑΜΕΠ

Ι. ΣΙΔΕΡΗΣ

Μόλις κυκλοφόρησε
σε β' έκδοση το βιβλίο
του δημοσιογράφου
Α. Κούρκουλα για την
κρίση στα Ίμια.

Εκδόσεις Ι. ΣΙΔΕΡΗΣ
Σταδίου 44 - Αθήνα
Τηλ.: 3229638

Η νέα δομή του NATO

του Θοδωρή Ψαλιδόπουλου

Η νέα στρατιωτική δομή του NATO και, ιδίως, οι ρυθμίσεις που συνδέονται με την κατάργηση των εθνικών ορίων επιχειρησιακής ευθύνης βρέθηκαν στο επίκεντρο του πολιτικού ενδιαφέροντος στα τέλη του περασμένου χρόνου. Αναμένεται ότι θα επανέλθουν αργότερα φέτος, αφού περί τα μέσα του έτους προγραμματίζεται να ολοκληρωθούν οι σχετικές διαπραγματεύσεις.

Αυτές οι εξελίξεις δεν μπορούν, βεβαίως, να κριθούν αποσπασματικά, με τεχνικούς στρατιωτικούς όρους. Αντιπροσωπεύουν το άμεσο πολιτικό αποτέλεσμα της νέας διεθνούς πραγματικότητα, η οποία διαμορφώνεται στην Ευρώπη, ύστερα από τη διάλυση του ανατολικού συνασπισμού.

Πράγματι, το 1991, με τη Διακήρυξη της Ρώμης, ακριβώς ένα μήνα πριν από την υπογραφή της Συνθήκης του Μάαστριχτ, το NATO είχε αρχίσει να υιοθετεί αλλαγές στο στρατιωτικό του δόγμα. Παραδεχόταν τότε πως «η πολιτική διαίρεση της Ευρώπης, η οποία απετέλεσε την πηγή της στρατιωτικής αντιπαράθεσης του Ψυχρού Πολέμου, έχει ξεπεραστεί» και ανεγνώριζε ότι «κίνδυνοι εναντίον της συμμαχικής ασφάλειας είναι ολιγότερο πιθανοί, ως αποτέλεσμα υπολογισμένης επίθεσης εναντίον της επικράτειας των συμμάχων, αλλά περισσότερο ως συνέπειες της αστάθειας που μπορεί να προκύψει από σειρά οικονομικών, κοινωνικών και πολιτικών δυσχερειών, περιλαμβανομένων εθνικών συγκρούσεων και εδαφικών διενέξεων, τις οποίες αντιμετωπίζουν πολλές χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης». Οι πρώτες αποφάσεις για τη Νέα Δομή άρχισαν να λαμβάνονται το 1996, επικεντρούμενες στον οικονομικότερο σχεδιασμό στρατιωτικών παρεμβάσεων με πολυεθνική

κή σύνθεση και σε μη εκ των προτέρων γνωστό θέατρο επιχειρήσεων, ενώ το NATO είχε ήδη αποκτήσει την εμπειρία της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης.

Είναι γεγονός ότι οι εξελίξεις αυτές, που οδήγησαν στη διεύρυνση της Συμμαχίας προς Ανατολάς και την προώθηση του διαλόγου της με τις μεσογειακές χώρες, δεν έγιναν εγκαίρως αντικείμενο προσοχής στη χώρα μας. Ούτε συνειδητοποιήθηκε ίσως ευρύτερα πως οι αλλαγές στη δομή και τη σύνθεση του NATO και οι πολιτικές και θεσμικές μεταβολές στην Ευρωπαϊκή Ένωση αποτελούν παράλληλες διαδικασίες, οι οποίες αντιπροσωπεύουν ενιαίους ανασχηματισμούς στην πολιτική της Δύσης, έχουν αντικειμενικό χαρακτήρα και δεν μπορούν να γίνονται αποδεκτές επιλεκτικά.

ΟΙ «ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΗΣ ΑΣΤΑΘΕΙΑΣ»

Βεβαίως, το περιεχόμενο αυτού που το NATO αποκαλεί «συνέπειες της αστάθειας» συνίσταται στη δημιουργία των πολιτικών συνθηκών, οι οποίες θα έθεταν σε αμφισβήτηση την επικράτηση της Δύσης στον Ψυχρό Πόλεμο. Τούτο θα μπορούσε πράγματι να συμβεί και να επιφέρει τραγικές συνέπειες για τη διεθνή ειρήνη, εάν η εξάλειψη του αντιπάλου απορρύθμιζε την υφιστάμενη ισορροπία των οικονομικών και πολιτικών συμφερότων των Δυτικών εταίρων· εάν απελευθερώνονταν στο ευρωπαϊκό σύστημα ασφαλείας φυγόκεντρες τάσεις ή μονομερείς ενέργειες, οι οποίες, άλλωστε, δεν συγκρατήθηκαν χωρίς δυσκολίες στην περίπτωση της διάλυσης της

Γιουγκοσλαβίας.

Η Δύση, για να διατηρήσει τη δική της ενότητα και συνοχή και να εξουδετερώσει το ενδεχόμενο νέων, ανεπιθύμητων ανατροπών, υποχρεούται να προσφέρει στους πρώην αντιπάλους της σχέσεις κατά βάση ισότιμης συμμετοχής τους στους δικούς της θεσμούς πολιτικής, στρατιωτικής και οικονομικής συνεργασίας. Υποχρεούται, δηλαδή, να τηρήσει τον όρο, τον οποίο η ίδια είχε θέσει για να τερματισθεί ο Ψυχρός Πόλεμος. Να σχεδιάσει τη διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Ένωσης με τη δική τους συμμετοχή και να μην αποφύγει το συνεταιρισμό μαζί τους στο NATO.

Αυτή η εξέλιξη υπερβαίνει τα ευρωπαϊκά όρια. Στην ουσία, γίνεται λόγος για την τάση να ενσωματωθεί σ' ένα ενιαίο σύστημα ασφαλείας, οικονομικής και πολιτικής συνεργασίας, ολόκληρος αυτός ο τεράστιος γεωστρατηγικός χώρος που αρχίζει από τον παγωμένο Βορρά και καταλήγει στην Εγγύς και τη Μέση Ανατολή, στη θερμή Μεσόγειο. Περικλείοντας ανεκτίμητους πλουτοπαραγωγικούς πόρους και γνωστούς ανταγωνισμούς συμφερόντων, επιβάλλει αντικειμενικά την εξισορρόπηση ώστε να μην οδηγηθεί στην καταστροφή.

Είναι, βεβαίως, γεγονός ότι το NATO ποτέ ίσως δεν υπήρξε δημοφιλές στην Ελλάδα και πως η πολιτική του, όπως και οι τεχνικές ρυθμίσεις που την εκδήλωναν, αντιμετωπίζονταν πάντοτε με καχυποψία. Οι αιτίες γι' αυτήν έχουν αντικειμενικό χαρακτήρα και, όπως είναι γνωστό, προέρχονται από τη διαρκούσα αποτυχία της Συμμαχίας να συμβάλει στην ανάσχεση

Ο Θ. Ψαλιδόπουλος είναι πολιτικός επιστήμονας, μέλος του Δ.Σ. της Ελληνικής Ένωσης για την Ατλαντική και Ευρωπαϊκή Συνεργασία και του Τμήματος Εξωτερικής Πολιτικής του Συνασπισμού.

ης τουρκικής επιθετικότητας στο Αιγαίο και την Κύπρο, καθώς και στο ρόλο της τις εσωτερικές μας πολιτικές εξελίξεις.

Οι αντιφάσεις των σχέσεων της Ελλάδας με το NATO καθορίστηκαν, όμως, από το γεγονός ότι οι κυρίαρχες πολιτικές δυνάμεις αξιολογούσαν τη χρησιμότητα της συμμαχίας πρώτα με τους όρους οι οποίοι παγορευόνταν από τις ανάγκες της δικής τους αναμέτρησης για την εξουσία στο εσωτερικό και κατόπιν από μία τοποθέτηση απέναντι στο διεθνές περιβάλλον της χώρας. Κρίνοντας αντικειμενικά, πρέπει επίσης να παραδεχθούμε ότι, προτού καλυφτεί πρόβλημα της συμμαχικής αξιοπιστίας, η αδυναμία του NATO να προστατεύσει την ασφάλεια της χώρας αντιπροσωπεύει τα αδιέξοδα και τις αντιφάσεις της εξωτερικής πολιτικής την οποία ιστορικά ακολούθησε ο αστικός πολιτικός κόσμος της Ελλάδας.

Οι μεταβολές στις διεθνείς σχέσεις και οι δυνακόλουθες επιδράσεις τους στη δομή της Συμμαχίας θίγουν φανερά το περιεχόμενο αυτής της πολιτικής.

Κορυφαίοι παράγοντες, προερχόμενοι από τη Δεξιά και το Κέντρο, διαμαρτύρονται σήμερα για το περιεχόμενο των μεταρρυθμίσεων στο NATO, θεωρώντας πως η κατάργηση των εθνικών ορίων επιχειρησιακής ευθύνης αφήνει το Αιγαίο ανοικτό στην Τουρκία και κατηγορούν την Κυβέρνηση ότι με τη συναίνεσή της δεν προσπάτευσε τα κυριαρχικά δικαιώματα της χώρας.

Προσεγγίζοντας όμως έτσι τις εξελίξεις, αποσιωπούν το αδιαμφισβήτητο γεγονός ότι ο ιστορικός προορισμός της ένταξης της Ελλάδας στο NATO, τόσο από το δικό της πολιτικό κόσμο όσο και από τους ξένους συμμάχους του, δεν ήταν η απόκρουση της τουρκικής πολιτικής, αλλά η συμμετοχή σ' ένα συνασπισμό, που είχε ως στόχο το σοβιετικό στρατόπεδο και που ήταν εξ αρχής γνωστό πως δεν διέθετε πολιτική βούληση και μηχανισμό επίλυσης των διαφορών μεταξύ των εταίρων του. Άλλωστε, η προσχώρηση της Ελλάδας στο Βορειοατλαντικό Σύμφωνο (1951) ήταν ευθύ αποτέλεσμα και δεν συνέπεσε τυχαία με τη σύνομη περίοδο της ελληνο-τουρκικής προέγγισης (1947-1954).

Υπό την έννοια αυτή, το ερώτημα στο οποίο σήμερα καλούμαστε να απαντήσουμε συνίσταται στη θέση που πρέπει γενικότερα να καταλάβει η Ελλάδα σ' έναν ανα-

σχηματιζόμενο κόσμο και στο πλαίσιο των υπαρχόντων διεθνών θεσμών. Πτυχές αυτού του κεντρικού προβλήματος είναι οι ελληνο-τουρκικές σχέσεις, καθώς και τα εμπόδια τα οποία προκαλεί η τουρκική επιθετικότητα στην άσκηση μίας φιλειρηνικής πολιτικής που θα προάγει σταθερά τα ελληνικά συμφέροντα.

Οι ίδιοι κύκλοι αποφεύγουν εξάλλου να σημειώσουν ότι η ένταξη στο NATO καθορίστηκε ιστορικά από εσωτερικές πολιτικές σκοπιμότητες. Ακόμη καθορίστηκε από την επιδίωξη του Κέντρου να εξασφαλίσει προβάδισμα έναντι της Δεξιάς στη μάχη του για την εξουσία, ύστερα από τη διάλυση της συμμαχίας τους κατά τον εμφύλιο πόλεμο, καθώς και από τον κοινό στόχο αμφοτέρων να διατηρήσουν τη στρατιωτική υπεροχή τους επί της Αριστεράς, αφού η ήττα της στον Εμφύλιο δεν είχε οδηγήσει και στην ιδεολογική ή πολιτική της εξουδετέρωση.

Η ΕΛΛΑΔΑ ΠΡΟΣΔΕΔΕΜΕΝΗ ΣΤΗΝ ΑΜΕΡΙΚΗ

Ο στόχος να αξιοποιηθεί το NATO στην απόκρουση της τουρκικής επιθετικότητας εισήχθη στην πολιτική μας ζωή αργότερα. Αλλά στην πράξη, ποτέ δεν βγήκε έξω από το πλαίσιο των όρων που προαναφέρθηκαν. Η επίσημη Ελλάδα ζητούσε τη συνδρομή των Ηνωμένων Πολιτειών και του NATO για να αντιμετωπίσει τις επιδιώξεις μίας τυπικώς συμμάχου χώρας, ενώ γενεές Ελλήνων διαπαιδαγωγούνταν να θεωρούν τόσο τους Τούρκους όσο τους Βουλγάρους κομμουνιστές, τους δίγλωσσους της Μακεδονίας και τον Εμβέρ Χότζα ως τους πλέον θανάσιμους εχθρούς του έθνους.

Αν και η χώρα μας δεν είχε ασφαλώς επιθετικές βλέψεις και βρισκόταν πάντοτε εγγύτερα προς τη Δύση, στην ουσία έκανε ό,τι και η Τουρκία. Προσέφερε, διεθνώς και στο εσωτερικό της, τις υπηρεσίες και την πίστη της στη στρατιωτική και πολιτική συμμαχία των Ηνωμένων Πολιτειών με τη Δυτική Ευρώπη. Διαγωνιζόταν με τη γείτονα ποια από τις δύο χώρες ήταν τελικώς η συνεπέστερη σύμμαχος, ώστε να δικαιούται και τη μεγαλύτερη στήριξη.

Είναι γνωστό ότι επί σειράς δεκαετιών η σχέση της Ελλάδας με το NATO επικαλυπτόταν από τυπική δημαγωγία, η οποία, όταν αποτύγγανε να επιλύσει τα πραγματικά προβλήματα ασφαλείας της χώρας, επέσει εκ συννηθείας τον «κομμουνιστικό κίνδυνο». Η κατάρρευση αυτών των μύ-

θων επήλθε κατά την τουρκική εισβολή στην Κύπρο. Αλλά και τότε, ο αστικός πολιτικός κόσμος, προσωρινά ενωμένος εκ νέου στην Κυβέρνηση εθνικής ενότητας της Μεταπολίτευσης, απέτυχε για μία ακόμη φορά να απαλλάξει από τις αντιφάσεις της εξάρτησης τη σχέση της χώρας με το NATO, όπως και να την αξιοποιήσει πραγματικά στην αντιπαράθεση με την Τουρκία. Κύριος στόχος της προσωρινής αποχώρησης της Ελλάδας από το στρατιωτικό σκέλος ήταν να εξουδετερώσει τη λαϊκή δυσανεμία για την αμερικανική στήριξη προς τη δικτατορία, την ανοχή στην τουρκική εισβολή στην Κύπρο και το ενδεχόμενο βαθύτερων, από τις επιθυμητές, δημοκρατικών μεταρρυθμίσεων.

Ήταν όμως και η μοιραία πράξη, η οποία δημιούργησε ολόκληρη αυτή την πολυετή εκκρεμότητα για τη θέση των νατοϊκών στρατηγείων και τον έλεγχο του εναερίου χώρου στο Αιγαίο.

Όλες οι κυβερνήσεις της μεταπολιτευτικής περιόδου υπέταξαν τις σχέσεις της χώρας με το NATO στο πρόβλημα της εξουσίας.

Αλλά η σύγχρονη Ελλάδα δεν μπορεί να παρακολουθήσει ομφαλοσκοπούμενη τους συντριπτικούς διεθνείς ανασχηματισμούς. Ή συνεχίζοντας να ταυτίζει το εθνικό της συμφέρον με τη διάσωση ρυθμίσεων, των οποίων έχαιρε σε μία άλλη εποχή. Το πραγματικό ερώτημα των καιρών ίσως δεν είναι εάν θα αλλάξει η δομή των νατοϊκών στρατηγείων, φέρνοντας στη Λάρισα έναν τούρκο επιτελή. Αφορά το ποιο θα είναι γενικότερα το ειδικό βάρος της χώρας στις εξελίξεις της σύγχρονης εποχής και εάν η παρούσα Κυβέρνηση έχει ή όχι πολιτική, η οποία θα αξιοποιεί προς αυτή την κατεύθυνση τη Βορειο-ατλαντική Συμμαχία, κάτι που δεν είναι εκ των προτέρων δεδομένο.

Απέναντι σ' αυτό το ερώτημα, οι εκ δεξιών διαμαρτυρόμενοι πρέπει να έχουν επίγνωση ότι τυχόν δυσμενείς για τη χώρα συσχετισμοί οφείλονται στις επιλογές και τις σκοπιμότητες που εκείνοι υπηρέτησαν. Οι δε εξ αριστερών έχουν αναμφίβολα την υποχρέωση να αντικαταστήσουν τη διαμαρτυρία με μία συνεκτική πρόταση που θα αλλάξει τους συσχετισμούς.

1. 7-8.11.1991: Σύνοδος Κορυφής του Βορειοατλαντικού Συμβουλίου. Διακήρυξη της Ρώμης για Ειρήνη και Συνεργασία.

Οι αγγλόφωνοι και ο εκδημοκρατισμός

του Αστέρη Χουλιάρα

Το Καμερούν ήταν γερμανικό προτεκτοράτο από το 1884 μέχρι το τέλος του Α' Παγκοσμίου Πολέμου. Τότε, η Κοινωνία των Εθνών αποφάσισε να παραχωρήσει την κηδεμονία (trusteeship) του 80% της χώρας στη Γαλλία και του 20% στη Βρετανία. Η κηδεμονία αυτή ουσιαστικά ανανεώθηκε μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο από τα Ηνωμένα Έθνη. Έτσι, τα 4/5 των κατοίκων του Καμερούν έμαθαν να μιλούν γαλλικά και το 1/5 αγγλικά.

Η Γαλλία είχε μεγάλα σχέδια για το γαλλόφωνο Καμερούν. Το Παρίσι φιλοδοξούσε να το αναδείξει σε κέντρο των επενδύσεων στη Γαλλική Ισημερινή Αφρική και σκόπευε να χρησιμοποιήσει το φυσικό λιμάνι της Douala για να εξασφαλίσει εύκολη πρόσβαση στις απομονωμένες γαλλικές αποικίες του Oubangui-Chari (σήμερα Κεντρική Αφρικανική Δημοκρατία) και του Τσαντ. Αντίθετα, οι Βρετανοί αδιαφόρησαν για την ανάπτυξη του δυτικού Καμερούν, το οποίο και κυβέρνησαν από το μακρινό Lagos της Νιγηρίας¹. Το 1960, το γαλλόφωνο Καμερούν απέκτησε την ανεξαρτησία του. Τον επόμενο χρόνο, σ' ένα δημοψήφισμα υπό την επίβλεψη του ΟΗΕ, οι κάτοικοι του βόρειου τμήματος του Βρετανικού Καμερούν ψήφισαν την ένωση με τη Νιγηρία, ενώ οι κάτοικοι του νότιου αποφάσισαν να ενταχθούν στο Καμερούν. Όμως, η διαίρεση του Καμερούν μεταξύ Γαλλίας και Βρετανίας δεν αποτέλεσε μια λησμονημένη παρένθεση στην ιστορία. Αντίθετα, τρεις δεκαετίες μετά την ανεξαρτησία, επρόκειτο να αποτελέσει έναν σημαντικό παράγοντα της πολιτικής ζωής της χώρας.

Ο πρώτος πρόεδρος της χώρας Ahidjo, αφού αντιμετώπισε με επιτυχία μια ένοπλη εξέγερση, ακολούθησε πορεία ανάλογη με πολλές άλλες αφρικανικές χώρες,

εγκαθιστώντας ένα μονοκομματικό πολιτικό σύστημα και εισάγοντας συγκεντρωτικές κυβερνητικές δομές. Σκοπός του, η οικοδόμηση κοινής εθνικής ταυτότητας σε μια χώρα με 200 μεγάλες και μικρές εθνοτικές ομάδες. Πιστός στα σχέδιά του και αψηφώντας τις αντιδράσεις της αγγλόφωνης μειονότητας, αναίρεσε το 1972 τον ομοσπονδιακό χαρακτήρα του Καμερούν. Το 1982, ο γαλλόφωνος Μουσουλμάνος και καταγόμενος από το βόρειο Καμερούν Ahidjo αποχώρησε από την προεδρία και στην εξουσία ανήλθε ο επίσης γαλλόφωνος, αλλά Χριστιανός και προερχόμενος από το νότιο Καμερούν **Paul Biya**.

Στα μέσα της δεκαετίας του '80, η πτώση της διεθνούς τιμής του πετρελαίου (που αποτελούσε το 40% των εξαγωγών του Καμερούν) και η μείωση της διεθνούς τιμής του κακάο, επηρέασαν αρνητικά την οικονομία της χώρας². Μέσα σε δύο μόλις

χρόνια, η αξία των εξαγωγών του Καμερούν μειώθηκε κατά 40%. Σ' αυτές τις δυσμενείς οικονομικές εξελίξεις ήρθαν να προστεθούν η κακή διαχείριση και η εκτεταμένη διαφθορά. Το κράτος του Καμερούν άρχισε να αποκτά, ολοένα και περισσότερο, «αρπακτικά» χαρακτηριστικά. Η διάκριση μεταξύ δημόσιου και ιδιωτικού έγινε εξαιρετικά ασαφής, καθώς τα κρατικά έσοδα άρχισαν να καταλήγουν στους προσωπικούς λογαριασμούς των κυβερνώντων. Παράλληλα, η αναποτελεσματική και σπάταλη διαχείριση έγινε καθημερινή πρακτική. Οι συνέπειες της οικονομικής παρακμής δεν άργησαν να φανούν: το κατά κεφαλήν εισόδημα της χώρας άρχισε να μειώνεται και στις αρχές της δεκαετίας του '90 ήταν μόλις το 40% του αντίστοιχου του 1986.

Αντιμέτωπος με μια δυσαρεστημένη κοινωνική γνώμη και υποκύπτοντας σε έντονες διεθνείς πιέσεις, ο Biya αποφάσισε να φιλελευθεροποιήσει το πολιτικό σύστημα και να επιτρέψει τη διενέργεια πολυκομματικών εκλογών³. Στις προεδρικές εκλογές του 1992, τις πρώτες ελεύθερες εκλογές στην ιστορία της χώρας, ο Biya αναδείχθηκε νικητής με το 39,9% των ψήφων έναντι του 35,9% που έλαβε ο κύριος αντίπαλός του, **Fru Ndi**. Εντούτοις, σύμφωνα με τις εκθέσεις πολλών διεθνών παρατηρητών εκλογών υπήρξε εκτεταμένη νοθεύα, σε τέτοιο μάλιστα βαθμό, που ορισμένοι θεώρησαν ότι ο πραγματικός νικητής των εκλογών ήταν ο Fru Ndi.

ΚΑΜΕΡΟΥΝ

Βασικά Στοιχεία

Έκταση: 475.442 τ.χ.

Πληθυσμός (1995): 13.550.000

ΑΕΠ (1993): 9.663 εκατομμύρια
δολάρια

ΑΕΠ κατά κεφαλήν (1993): 770
δολάρια

Εξωτερικό χρέος (ως ποσοστό του
ΑΕΠ το 1992): 59,7%

¹ Ο Αστέρης Χουλιάρας είναι ερευνητής
στο Ινστιτούτο Διεθνών Οικονομικών Σχέσεων

Ωστόσο, το σημαντικό στις εκλογές του 1992 δεν ήταν η νοθεία (κάτι άλλωστε συνηθές σε πρόσφατες εκλογικές αναμετρήσεις πολλών κρατών της Αφρικής) αλλά η ρύση της αντιπολίτευσης. Ο John Fru Ndi, ένας πρώην πωλητής βιβλίων, είναι μια χαρισματική προσωπικότητα που κατάγεται από το πρώην Βρετανικό Καμερούν και του, αν και αγγλόφωνος, κατάφερε να αναδειχθεί στον σημαντικότερο ηγέτη της αντιπολίτευσης που αντιτίθεται στη διερχόμενη κυβερνώσα ελίτ. Το κόμμα που έχει ιδρύσει, το Σοσιαλδημοκρατικό Μέτωπο (Social Democratic Front - SDF) εμφανίζεται ως πανεθνική οργάνωση, διαθέτει την υποστήριξη πολλών γαλλόφωνων (αν και βασιίζεται κυρίως στις ψηφούς των αγγλόφωνων) και προωθεί την ιδέα ενός ομοσπονδιακού Καμερούν, όπου κάθε περιφέρεια θα διατηρεί την αυτονομία της¹. Αυτό είναι πραγματικά κάτι πρωτόγνωρο για τη χώρα, μια και ακόμη κι ο ομοσπονδιακός της χαρακτήρας –προτού ανααιρεθεί το 1972– ήταν περισσότερο ρητορικός παρά ουσιαστικός².

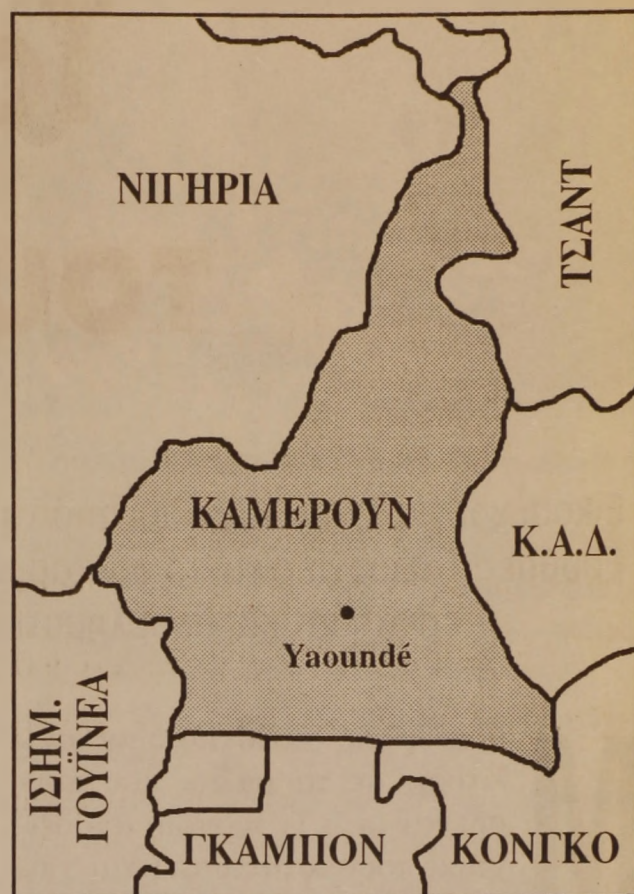
Όμως, η επίμονη άρνηση της κυβέρνησης Biya να συζητήσει μια φεντεραλιστική επιλογή έχει οδηγήσει πολλούς αγγλόφωνους κατοίκους του Καμερούν να ζητούν πια ανοικτά την απόσχιση³. Η αίσθηση ότι η κυβέρνηση αδιαφορεί για την ανάπτυξη του δυτικού Καμερούν (που είναι πλούσιο σε πετρέλαιο) και η κυριαρχία στις ανώτερες κρατικές θέσεις μελών της εθνότητας των Beti (της εθνότητας στην οποία ανήκει ο πρόεδρος Biya) έχουν επιδεινώσει τη διαίρεση της χώρας ανάμεσα σε αγγλόφωνους και γαλλόφωνους.

Η συνεχιζόμενη οικονομική κρίση τείνει να βαθιάίνει ακόμη περισσότερο το σχίσμα. Η υποτίμηση του αφρικανικού φράγκου το 1994 κατά 50% υπέσκαψε ακόμη περισσότερο το εισόδημα των κατοίκων του Καμερούν. Η πραγματική αξία των μισθών στον δημόσιο τομέα μειώθηκε κατά 70%. Εντούτοις, ο Biya κατάφερε να παραμείνει στην εξουσία. Προσφέροντας κυβερνητικές θέσεις σε ορισμένα στελέχη της γαλλόφωνης αντιπολίτευσης και χρησιμοποιώντας τους κρατικούς μηχανισμούς καταστολής, μπόρεσε να αποτρέψει την πολιτική έκφραση της λαϊκής δυσαρέσκειας. Το 1997 κέρδισε μια νέα εκλογική αναμέτρηση. Ωστόσο, το πολιτικό παιχνίδι ήταν τόσο ελεγχόμενο και άνισο, που τα περισσότερα κόμματα της αντιπολίτευσης

είχαν αποφασίσει να μην συμμετάσχουν στις εκλογές. Ο Biya κέρδισε το 90% των ψηφίων, αλλά μόλις το 30% των ψηφοφόρων της χώρας προσήλθε στις κάλπες⁴.

Ο αποσχιστικός πόλεμος της Μπιάφρα (1967) και η μεταγενέστερη ανάδειξη της Νιγηρίας ως σημαντικότερης περιφερειακής δύναμης στη δυτική Αφρική υποχρέωσαν το Καμερούν, ίσως περισσότερο από οποιαδήποτε άλλη πρώην γαλλική αποικία, προκειμένου να εξασφαλίσει την ασφάλειά του, να στραφεί στο Παρίσι. Δεν είναι μόνο η διαφορά μεγέθους (ο πληθυσμός της Νιγηρίας είναι οκτώ φορές μεγαλύτερος απ' αυτόν του Καμερούν) που προκαλεί ανασφάλεια στη Yaoundé. Είναι, κυρίως, οι εδαφικές διαφορές ανάμεσα στις δύο χώρες (αντικείμενο διεκδίκησης είναι η χερσόνησος Bakassi και η υφαλοκρηπίδα που της αντιστοιχεί και η οποία περιέχει πετρέλαιο)⁵. Έτσι, το ανεξάρτητο Καμερούν συνεχίζει να προσβλέπει στην υποστήριξη της Γαλλίας. Η ανάδειξη ενός αγγλόφωνου υποψηφίου στις εκλογές του 1992 ενίσχυσε την υποστήριξη που παρείχε η γαλλική κυβέρνηση στον πρόεδρο Biya⁶. Μόνο και μόνο η ιδέα ότι ο αγγλόφωνος Fru Ndi μπορούσε να γίνει πρόεδρος του γαλλόφωνου Καμερούν ήταν αρκετή για να πείσει το Παρίσι ότι η σύνδεση της γαλλικής αναπτυξιακής βοήθειας με τον εκδημοκρατισμό δεν ήταν η κατάλληλη για την προώθηση των γαλλικών συμφερόντων στην περιοχή.

Όλα θα ηχούσαν απαισιόδοξα στο Καμερούν, αν ο πρόεδρος Biya δεν έδειχνε κάποια διάθεση να εισαγάγει οικονομικές μεταρρυθμίσεις. Υπογράφοντας μια συμφωνία με το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο το 1997 (την πέμπτη κατά σειρά ύστερα από τέσσερα αποτυχημένα προγράμματα σταθεροποίησης), πήρε μέτρα για την καταπολέμηση της διαφθοράς και τη μείωση των δημοσίων δαπανών⁷. Εντούτοις, η εφαρμογή του νέου προγράμματος λιτότητας αναμένεται, τουλάχιστον βραχυπρόθεσμα, να επηρεάσει αρνητικά το εισόδημα των κατοίκων της χώρας. Κάτω απ' αυτές τις συνθήκες, ο Biya δεν έχει κανένα λόγο να φιλελευθεροποιήσει το πολιτικό σύστημα. Κι αυτό γιατί απλούστατα θα διακινδύνευε να απολέσει την εξουσία. Εν τω μεταξύ, η διαίρεση μεταξύ αγγλόφωνων και γαλλόφωνων βαθιάίνει και η παρακμή μιας χώρας που κάποτε θεωρούνταν, σε σχέση με τους γείτονές της, υπόδειγμα διαχείρισης φαίνεται ότι θα συνεχισθεί.

1. Jean-Germain Gros, «The Hard Lessons of Cameroon», *Journal of Democracy*, Vol. 6 (3), July 1995, pp. 113-114.
2. Joseph Takougang, «Cameroon: Biya and Incremental Reform», in John F. Clark and David E. Gardinier, eds. *Political Reform in Francophone Africa*, Boulder, Colorado: Westview Press, 1997, p. 168.
3. Η καμπάνια των «νεκρών πόλεων» (Villes Mortes) που οργάνωσε η αντιπολίτευση το 1991 (μεγάλες και μικρές επιχειρήσεις σε ολόκληρη τη χώρα παρέμειναν κλειστές) ανάγκασε τον πρόεδρο Biya να υποχωρήσει.
4. «Democracy in West Africa: Moins ça change...», *The Economist*, January 22, 1994, p. 43.
5. Piet Konings and Francis B. Nyamnjoh, «The Anglophone Problem in Cameroon», *The Journal of Modern African Studies*, Vol. 35 (2), 1997, p. 209.
6. *Ibid.*, p. 229.
7. «Cameroon: Hung over», *The Economist*, February 28, 1998, p. 46.
8. «Heirs of the Europeans», *The Economist*, May 18, 1996, p. 46.
9. Christopher Clapham, *Africa and the International System. The Politics of State Survival*, Cambridge: Cambridge University Press, 1996, p. 93.
10. Nicholas Shaxson, «Bitter Cameroon poll provides test for economic reform drive», *Financial Times*, October 10, 1997; «Cameroon: Hung...», *op. cit.*

- Είκοσι χρόνια μετά -

Το φάντασμα του Άλντο Μόρο

του Λεωνίδα Βαλασόπουλου

Είκοσι χρόνια έχουν περάσει από την απαγωγή και τη δολοφονία του προέδρου της Χριστιανοδημοκρατίας από τις Ερυθρές Ταξιαρχίες και το φάντασμά του πλανιέται ακόμα πάνω από την Ιταλία. Η επέτειος έφερε στην επιφάνεια ερωτηματικά, προβληματισμούς και εκτιμήσεις που εκφράστηκαν μέσα σ' αυτή την εικοσαετία.

Μια ενέργεια στο πλαίσιο της «πολιτικής με τα όπλα» που πρέσβευαν οι Ε.Τ., η οποία αποδείχτηκε τόσο καταλυτική και επιδραστική για την πολιτική και κοινωνική ζωή της γειτονικής χώρας που ούτε οι ίδιοι οι εμπνευστές και εκτελεστές της δεν μπορούσαν να φανταστούν. Από το πρωινό της 16ης Μαρτίου 1978 και για τις επόμενες 55 ημέρες που μεσολάβησαν μέχρι την εκτέλεση του Μόρο οι παράγοντες που εισήλθαν στο παιχνίδι ήταν τόσοι πολλοί, εξυπηρετούσαν τόσους διαφορετικούς σκοπούς και είχαν τόσο διαφορετικές αντιλήψεις για το «που έπρεπε να πάνε τα πράγματα» που αυτόματα καθιστούσαν τις συνέπειες της ενέργειας ποικιλόμορφες και απρόβλεπτες. Και για να γίνουμε πιο σαφείς:

- Η απαγωγή και η δολοφονία Μόρο από τις Ε.Τ. ήταν η δυναμικότερη έκφραση εναντίωσης της ένοπλης άκρας αριστεράς στον ιστορικό συμβιβασμό που από καιρό ζυμωνόταν με κύριους εμπνευστές τους ηγέτες της Χριστιανοδημοκρατίας και του Κομμουνιστικού Κόμματος, Άλντο Μόρο και Ενρίκο Μπερλίγκουερ αντίστοιχα. Ωστόσο, η κυβέρνηση του ιστορικού συμβιβασμού υπό την πρωθυπουργία του Τζούλιο Αντρεότι ορκίστηκε στις 16.3.78 -λίγες ώρες μετά την απαγωγή Μόρο- παρά την απόφαση του κομμουνιστή προέδρου της Βουλής Πιέτρο Ινγκράο ν' αναβάλει για λίγο την έναρξη της συζήτησης για την ψήφο εμπιστοσύνης.

Εκτός απ' την ένοπλη άκρα αριστερά ενάντια στον ιστορικό συμβιβασμό ήταν

και άλλοι: η παραδοσιακή Χριστιανοδημοκρατία, οι ΗΠΑ (κύριος εκφραστής της αμερικανικής δυσαρέσκειας ήταν ο Χένρυ Κίσινγκερ) που είχαν προλάβει να δυσανασχετήσουν με τ' ανοίγματα Μόρο προς τους κομμουνιστές ήδη απ' το πρώτο ταξίδι του χριστιανοδημοκράτη ηγέτη ως υπουρ-

Η δεύτερη φωτογραφία του Άλντο Μόρο που έστειλαν οι Ε.Τ. κατά τη διάρκεια της απαγωγής του.

γού Εξωτερικών στην Ουάσιγκτον τον Σεπτέμβριο του 1974, η μυστική στοά Π2, που σύμφωνα με το πόρισμα της κοινοβουλευτικής επιτροπής έρευνας -λίγα χρόνια μετά τη δολοφονία Μόρο- ήταν «αντιδημο-

κρατικός συνωμοτικός οργανισμός που είχε ως στόχο ν' ανατρέψει τους κοινοβουλευτικούς θεσμούς». Ο ρόλος της Π2 στη υπόθεση Μόρο ήταν σημαντικός, αφού η συντριπτική πλειοψηφία των μελών της τεχνικο-υπηρεσιακής επιτροπής για την αντιμετώπιση της έκτακτης κατάστασης και το συντονισμό της δράσης των αστυνομικών και των άλλων δυνάμεων ασφαλείας, που συστήθηκε αμέσως μετά την απαγωγή από τον υπουργό Εσωτερικών Φραντσέσκο Κοσσίγκα, ήταν μέλη της. Είναι ξεκάθαρο πλέον ότι απ' τη στιγμή της απαγωγής αυτοί που ήθελαν τον Μόρο νεκρό ήταν πολλοί περισσότεροι απ' αυτούς που τον ήθελαν ζωντανό.

- Η οικογένεια του Άλντο Μόρο ακόμα και σήμερα δεν κρύβει την οργή της για τη στάση του κράτους. Με τη γραμμή της μη-συνδιαλλαγής -που ακολουθήθηκε με την έγκριση όλου του κοινοβουλίου για ν' αποφευχθεί η αναγνώριση των Ερυθρών Ταξιαρχιών ως πολιτικού παράγοντα απ' το κράτος- ο χριστιανοδημοκράτης ηγέτης οδηγήθηκε στο θάνατο κυρίως απ' αυτή την πεισματική άρνηση για «ανταλλαγή αιχμαλώτων» (με κύριους εκφραστές τη ΧΔ και το ΚΚΙ) παρά απ' τη θέληση των ερυθροταξιαρχιτών να εκτελέσουν την ποινή που επέβαλαν στον «κατηγορούμενο» που δίκασαν στη «φυλακή του λαού».

- Η απαγωγή Μόρο αποτέλεσε το κύκνειο άσμα των Ε.Τ. πριν από την πλήρη εξάθρωσή τους και ενώ η ιστορική ηγεσία είχε ήδη συλληφθεί. Το κυριότερο όμως ζήτημα που προέκυψε -όσον αφορά τις ίδιες

ης Ε.Τ. – ήταν η συνειδητοποίηση της πολυ-
πλοκότητας του συστήματος και του «ιμπε-
ριαλιστικού κράτους των πολυεθνικών».
Απαγάγοντας και δικάζοντας την «καρδιά
του κράτους», οι Ε.Τ. πίστευαν ότι θα απο-
πνιγνόνταν την κρατική μηχανή. Αυτή η
εκτίμηση αποδείχτηκε πέρα για πέρα λαν-
θασμένη. Η απαγωγή Μόρο συσπείρωσε
το κοινοβούλιο και έλυσε τα χέρια των μυ-
στικών υπηρεσιών που μπορούσαν πλέον
να δρουν ανεξέλεγκτα στ' όνομα του κρά-
τους.

ΥΠΟ ΤΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΤΗΣ ΕΝΤΑΣΗΣ ΤΗΝ ΕΚΤΑΚΤΗ ΑΝΑΓΚΗ

• Η «κόκκινη τρομοκρατία» από τη δεκα-
ετία του '70 και έπειτα διαδραματίστηκε
πριν αντίποδα της «στρατηγικής της έντα-
σης» που εξαπέλυσαν οι μυστικές υπηρε-
σίες και οι νεοφασιστικές οργανώσεις. Μια
στρατηγική που άνοιξε το Δεκέμβριο του
1969 με τη βόμβα στην Αγροτική Τράπεζα
της Πιάτσα Φοντάνα στο Μιλάνο (με απο-
λογισμό 16 νεκρούς και 98 τραυματίες) και
ολοκληρώθηκε το 1980 με τις σφαγές της
Μπολόνια και της Μπρέσια. Η αντιπαρά-
θεση στο χώρο της Αριστεράς, όσον αφορά
την ένοπλη δράση, δεν εστιάζεται στη συ-
μμετοχή των ένοπλων οργανώσεων με το
παρακράτος, αλλά στο πρόσχημα που έδω-
σε η ένοπλη δράση στο κράτος για να κηρύ-
ξει τη χώρα σε κατάσταση έκτακτης ανά-
γκης. Ο **Αλμπέρτο Φραντσεσκίνι**, μέλος της
πορτοκίτης ηγεσίας των Ε.Τ. λίγα χρόνια
πριν υποστήριζε: «Δεν συζητώ καν το επι-
είρημα ότι τους έκτακτους νόμους τους θέ-
τησαν δήθεν οι ίδιοι οι τρομοκράτες (...) Πι-
πεύω αντίθετα πως η κήρυξη έκτακτης
ανάγκης ήταν ένας τρόπος άσκησης της πο-
λιτικής, που τον θέλησαν ένα κομμάτι του
κράτους και ορισμένοι τομείς των κομμια-
των. Όποιος έζησε την ιταλική κατάσταση
των δεκαετιών του '70 και του '80 μπορεί εύ-
κολα να το καταλάβει. Απ' τα μέσα της δε-
καετίας του '70 και μέχρι τα μέσα της δεκα-
ετίας του '80 η πολιτική στην Ιταλία ασκήθη-
κε με τους νόμους έκτακτης ανάγκης. Η
έκτακτη ανάγκη ήταν μια ομπρέλα που
χρησίμευε για να δικαιολογούνται οι νομο-
τικές εκείνες μεταρρυθμίσεις που περιο-
ζαν τις ατομικές ελευθερίες».

Η αλήθεια είναι ότι η απαγωγή Μόρο έθε-
σε σε λειτουργία την κατάσταση έκτακτης
ανάγκης. Το 1979 οι αρχές καταζητούσαν
6.000 άτομα, ενώ το 1980 βρίσκονταν στις
φυλακές 4.000 άτομα σχετιζόμενα με τον
να ή τον άλλο τρόπο με την τρομοκρατία.
Η πραγματική αρχή του τέλους για την
«κόκκινη τρομοκρατία» θα έρθει όμως με

Άλντο Μόρο - Ενρίκο Μπερλίγκουερ, 1977. Ο ιστορικός συμβιβασμός σε μία εικόνα.

τους ειδικούς νόμους του 1982 που προέ-
βλεπαν επιεικέστερη μεταχείριση για τους
μετανοημένους. Εκατοντάδες άτομα θα
αποκηρύξουν την ένοπλη πάλη, θα ομολο-
γήσουν τα εγκλήματα στα οποία συμμετεί-
χαν και μαζί και τους συνενόχους τους. Από
εκεί και έπειτα η κόκκινη τρομοκρατία θα
μετατραπεί σε περιθωριακό φαινόμενο.

Είκοσι χρόνια μετά, υπάρχουν ακόμα με-
ρικά σκοτεινά σημεία γύρω από τη δολο-
φονία Μόρο. Οι τσάντες του χριστιανοδη-
μοκράτη ηγέτη όπως και τα πρωτότυπα
πρακτικά από την ανάκριση στην οποία
υποβλήθηκε δεν βρέθηκαν ούτε στο διαμέ-
ρισμα της οδού Μονταλτσίνι 8 –που ήταν
σύμφωνα με τις καταθέσεις των Ερυθρο-
ταξιαρχιών η «φυλακή του λαού»– αλλά
ούτε και πουθενά αλλού. Ο ρόλος μερικών
προσώπων παραμένει μέχρι σήμερα αδι-
ευκρίνιστος: ο δημοσιογράφος **Μίνο Πε-
κορέλι** δολοφονήθηκε ένα χρόνο μετά τη
δολοφονία Μόρο. Ο Πεκορέλι πριν από
την απαγωγή του Μόρο είχε προβεί σε δη-
μοσιεύματα στα οποία με ειρωνικό τρόπο
ανέφερε τους κινδύνους που διέτρεχε η
ζωή του προέδρου της ΧΔ. Δολοφονήθηκε
ενώ είχε προαναγγείλει αποκαλύψεις γύ-
ρω από την υπόθεση.

Ο ιθύνων νους των Ε.Τ. στην επιχείρηση,
ο **Μόρο Μάριο Μορέτι**, βρίσκεται από το
Δεκέμβριο του '97 υπό καθεστώς ημιλευ-
θερίας. Κάτω από τις ίδιες συνθήκες βρί-
σκονται και οι συνεργοί του Μορούτσι,
Φαράντα, Μπονιζόλι, Αντζολίνι, Ματσάρι
και Μπραγκέτι. Πρόσφατο δημοσίευμα
του περιοδικού *Espresso* αναφέρει ότι ο
Αλέσιο Καζιμίρι –ερυθροταξιαρχίτης που
συμμετείχε στην επιχείρηση Μόρο– συνε-
χίζει να φυγοδικεί έχοντας εγκατασταθεί
στη Λατινική Αμερική. Σε συνέντευξή του,
ο Μορέτι πρόσφατα ξεκαθάρισε ότι «ήμα-
σαν απλώς κομμουνιστές χωρίς κανένα
μυστήριο από πίσω».

Η απαγωγή και δολοφονία Μόρο αποτέ-

λεσε την κορύφωση των μολυβένιων χρό-
νων. Το θάνατο του χριστιανοδημοκράτη
ηγέτη ακολούθησε ένα άνευ προηγουμέ-
νου ανθρωποκυνηγητό, καθοδηγητής του
οποίου ήταν ο ισχυρός άντρας της χριστια-
νοδημοκρατίας Τζούλιο Αντρεότι, ο
οποίος, μετά τις αποκαλύψεις που προέκυ-
ψαν απ' τα «καθαρά χέρια» στις αρχές της
δεκαετίας του '90, διώκεται για συνεργα-
σία με τη μαφία.

ΤΟ ΦΑΝΤΑΣΜΑ ΚΑΙ ΤΑ ΖΩΝΤΑΝΑ ΜΝΗΜΕΙΑ

Από εκείνο το ανθρωποκυνηγητό, από
εκείνη την κατάσταση έκτακτης ανάγκης
βρίσκονται στις φυλακές 200 καταδικα-
σμένοι για πολιτικά αδικήματα στη δεκαε-
τία του '70. Η εφαρμογή της συμφωνίας
της Σένγκεν απειλεί μ' έκδοση αρκετούς
φυγόδικους που έχουν εγκατασταθεί στη
Γαλλία. Ο φιλόσοφος **Τόνυ Νέγκρι**, ο συγ-
γραφέας **Αντόνιο Σάφρι** και οι υπόλοιποι
κρατούμενοι αποτελούν τα ζωντανά μνη-
μεία μιας εποχής που έχει περάσει πλέον
στην ιστορία. Το φάντασμα του Μόρο αιω-
ρείται πάνω από την παλιά πολιτική σκηνή
που από καιρό έχει απολέσει την τιμή της.
Το μόνο ζήτημα που παραμένει ανοικτό
απ' την περίοδο εκείνη είναι η αμνηστία
για τους πολιτικούς κρατούμενους.

ΠΗΓΕΣ

- Το φαινόμενο της τρομοκρατίας, Δημήτρης
Δεληολάνης, εκδ. Λιβάνη, 1992.
- Στους λαβύρινθους της τρομοκρατίας,
Antonio Solaro, Παναγιώτης Βενάρδος,
Κώστας Βάκκας, εκδ. Το κλειδί, 1991.
- Εφημερίδα *La Repubblica* (16.3 έως
11.5.1978).
- Εφημερίδα *Le Monde Diplomatique*
(αναδημ. *Ελευθεροτυπία*) «Δικαιοσύνη και
“χρόνια του μολυβιού”», Anne Schimel,
5.4.1998.
- Εφημερίδα *La Repubblica* 3.12.1997 και
14.3.1998.

16.3.78

Στις 9.15 το πρωί, στην οδό Μάριο Φάνι στη βόρεια Ρώμη, ομάδα μελών των Ερυθρών Ταξιαρχιών επιτίθεται στον πρόεδρο της Χριστιανοδημοκρατίας Άλντο Μόρο, δολοφονεί τους πέντε άνδρες της φρουράς του και τον απαγάγει. Την ίδια ημέρα ο χριστιανοδημοκράτης πρωθυπουργός Τζούλιο Αντρεόττι παρουσιάζονταν ενώπιον του ιταλικού κοινοβουλίου, ζητώντας ψήφο εμπιστοσύνης για τη νέα κυβέρνηση που περιελάμβανε στην πλειοψηφία και τους κομμουνιστές.

17.3.78

Με τηλεφωνήματα στο Μιλάνο, τη Ρώμη και το Τορίνο οι Ε.Τ. αναλαμβάνουν την ευθύνη της απαγωγής. Την ίδια ημέρα αρχίζει στο Τορίνο η δίκη της ιστορικής ηγεσίας των Ε.Τ. Ογκώδεις διαδηλώσεις σε Τορίνο, Μιλάνο και Ρώμη. Ο Ρενάτο Κούρτσιο προσπαθεί να διαβάσει προκήρυξη με την οποία οι φυλακισμένοι ερυθροταξιαρχίτες υποστήριζαν την «επιχείρηση Μόρο». Τα συνδικάτα κηρύσσουν γενική απεργία σε ένδειξη διαμαρτυρίας με μικρή συμμετοχή.

19.3.78

Με προκήρυξή τους στην εφημερίδα της Ρώμης *Μεσατζέρο* οι Ε.Τ. αναλαμβάνουν την ευθύνη για την απαγωγή Μόρο, αναφέρουν ότι τον έχουν έγκλειστο σε «φυλακή του λαού» και δίνουν στη δημοσιότητα φωτογραφία του χριστιανοδημοκράτη ηγέτη με φόντο το σύμβολο της οργάνωσης. Εν τω μεταξύ, η κυβέρνηση Αντρεόττι έχει εξασφαλίσει την ψήφο εμπιστοσύνης του κοινοβουλίου καθώς και την αποδοχή της απόφασης για «μη συνδιαλλαγή με τους τρομοκράτες». Κύριος υποστηρικτής αυτής της στάσης το Ιταλικό Κομμουνιστικό Κόμμα. Στις έρευνες για τον εντοπισμό της «φυλακής του λαού» μετέχουν και στρατιωτικές μονάδες.

22.3.78

Ο υπουργός Εθνικής Άμυνας Ρουφίνι ανακοινώνει νέα μέτρα για τη δημόσια τάξη. Η «κατάσταση έκτακτης ανάγκης» δίνει τη δυνατότητα στην Αστυνομία να σταματάει, να ανακρίνει, να παρακολουθεί τηλεφωνικά και να διεξάγει έρευνες σε σπίτια χωρίς εισαγγελικό ένταλμα.

26.3.78

Οι Ε.Τ., με τη δεύτερη προκήρυξή τους, ανακοινώνουν την έναρξη της «δίκης Μόρο» χωρίς να κάνουν καμιά πρόταση για διαπραγματεύσεις. Η Χριστιανοδημοκρατία εμφανίζεται «συγκλονισμένη αλλά ενωμένη».

29.3.78

Τρίτη προκήρυξη των Ε.Τ. Συνοδεύεται από δύο ιδιόχειρες επιστολές του Μόρο. Μία προς τον υπουργό Εσωτερικών Φραντσέσκο Κοσσίγκα –με την οποία ζητεί από την κυβέρνηση να προχωρήσει σε διαπραγματεύσεις με τις Ε.Τ. για την απελευθέρωσή του– και μία προς τη σύζυγό του Ελεονόρα.

30.3.78

Η ηγεσία της Χριστιανοδημοκρατίας συνδριάζει για να επανεξετάσει τη στάση της. Αντρεόττι υπερασπίζεται και επιβάλλει τη γραμμή της «μη συνδιαλλαγής».

31.3.78

Όλα τα κόμματα υποστηρίζουν τη γραμμή της «μη συνδιαλλαγής». Μόνο το Σοσιαλιστικό Κόμμα του Μπετίνο Κράξι, προβάλλοντας τους ανθρωπιστικούς λόγους, αφήνει περιθώρια διαπραγματεύσεων. Ο Τύπος έχει ήδη υιοθετήσει τη λογική «ο Μόρο δεν είναι ο Μόρο», υποστηρίζοντας ότι οι επιστολές του γράφονταν κάτω από την πίεση των απαγωγέων του.

4.4.78

Μ' επιστολή του στον γραμματέα της Χριστιανοδημοκρατίας Ζαγκανίνι, ο Μόρο απευθύνεται σ' όλο το κόμμα ζητώντας βοήθεια. Το Κοινοβούλιο αποκλείει εκ νέου κάθε περίπτωση διαπραγματεύσεων.

11.4.78

Με προκήρυξή τους, οι Ε.Τ. ανακοινώνουν ότι «η δίκη Μόρο συν-

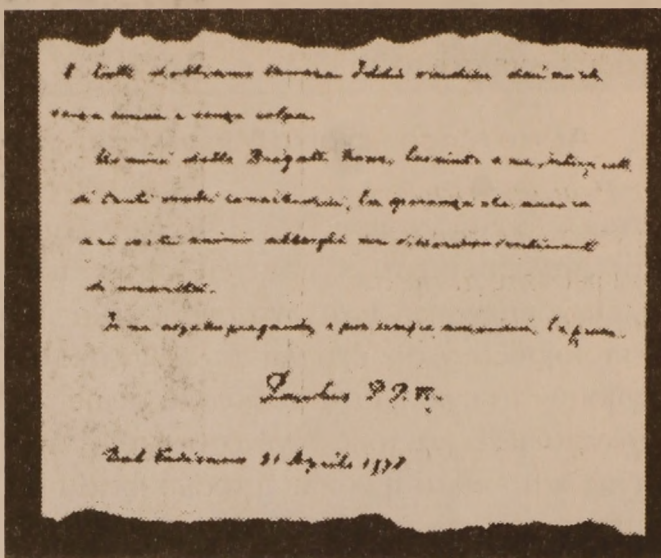
χίζεται και τίποτα δεν θα μείνει κρυφό στο λαό και το επαναστατικό προλεταριάτο». Μαζί με τη προκήρυξη δίνεται στη δημοσιότητα επιστολή του Μόρο προς τον γερουσιαστή και πρώην υπουργό Τεβιάνι. Ο χριστιανοδημοκράτης ηγέτης τον κατηγορεί, διότι διέψευσε δήλωση που του είχε αποδώσει η προηγούμενη επιστολή του, επιτίθεται λεκτικά στην πολιτική σκηνή της χώρας, κυρίως στο κόμμα του και το ΙΚΚ, για την αδιαλλαξία με την οποία αντιμετωπίζουν τη λύση της «ανταλλαγής αιχμαλώτων».

15.4.78

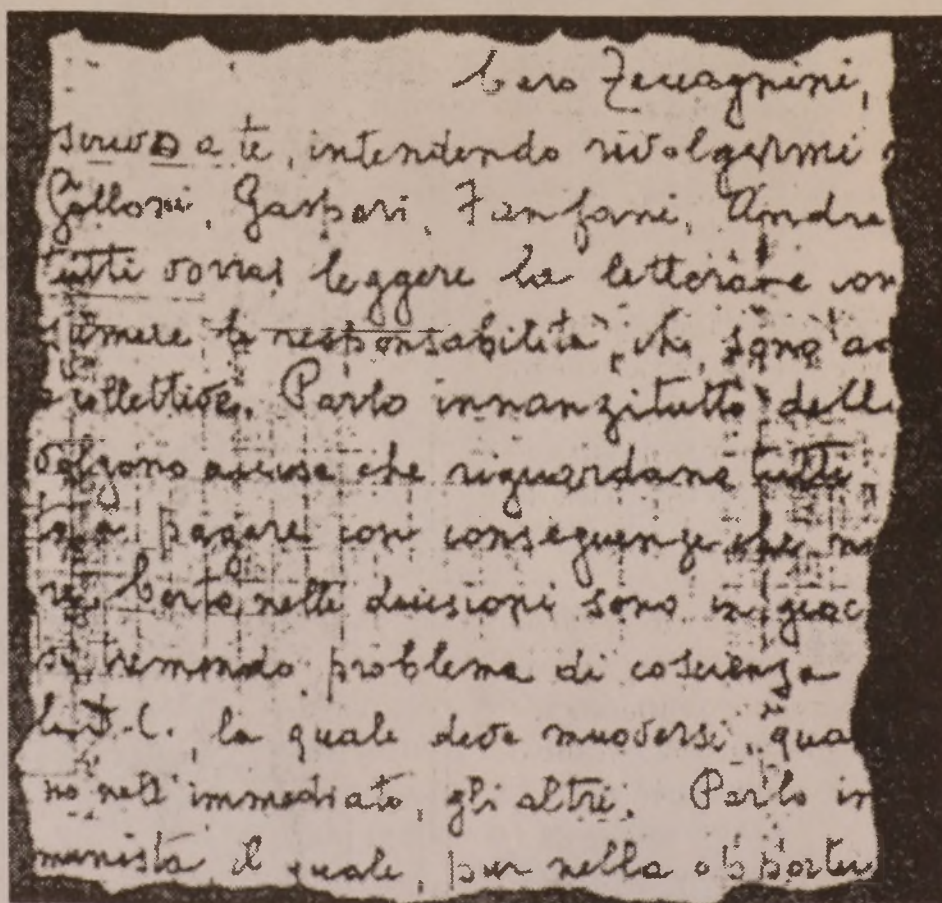
Οι Ε.Τ. με προκήρυξή τους ανακοινώνουν ότι η «δίκη Μόρο» ολοκληρώθηκε με την καταδίκη του κατηγορουμένου. Έκτακτες διασκέψεις από τα κομματικά επιτελεία των χριστιανοδημοκρατών και των κομμουνιστών. Η γραμμή της «μη συνδιαλλαγής» δεν αλλάζει.

18.4.78

Στην οδό Γκράντολι 96, σε βόρειο προάστιο της Ρώμης, ανακα-

Η επιστολή του Πάπα Παύλου του δού προς τους «ανθρώπους των Ερυθρών Ταξιαρχιών».

Επιστολή του Άλντο Μόρο προς τον χριστιανοδημοκράτη γραμματέα Παγκανίνι.

πεται –έπειτα από κλήση γειτόνων στην Πυροσβεστική για επικίνδυνη εισροή νερού– διαμέρισμα με βόμβες, όπλα, πλαστές πινακίδες και δακρυγόνα. Την ίδια ημέρα στη Ρώμη κυκλοφορεί επιστολή των Ε.Τ. που στη συνέχεια θα αποδειχθεί πλαστή. Σύμφωνα με την προκήρυξη, «ο Μόρο εκτελέστηκε διά μέσου αυτοκτονίας όπως οι φυλακισμένοι αγωνιστές της Μπάαντερ-Μάινχοφ και το σώμα του ρίχτηκε στη λίμνη Ντουκέσα». Η Αστυνομία κινητοποιείται και δεκάδες δύτες ψάχνουν μάταια στο βυθό της λίμνης το πτώμα του Μόρο.

10.4.78

Δίνεται στη δημοσιότητα η γνήσια έβδομη προκήρυξη των Ε.Τ. με την οποία ζητείται η «ανταλλαγή αιχμαλώτων μέσα σε σαρανταοκτώ ώρες». Συνοδεύεται από νέα φωτογραφία του Μόρο με φόντο το σύμβολο της οργάνωσης.

12.4.78

Σε έκτακτη έκδοση της καθολικής εφημερίδας *Ρωμαίος Παρατηρητής* ο Πάπας Παύλος ο 6ος με πρωτοσέλιδη επιστολή του προς τους ανθρώπους των Ερυθρών Ταξιαρχών» γράφει «σας παρακαλώ γονυπετής, ελευθερώστε τον πρόεδρο Μόρο, έτσι απλά, χωρίς όρους».

15.4.78

Με προκήρυξή τους οι Ε.Τ. κατονομάζουν δεκατρείς κρατουμένους (όχι μόνο ερυθροταξιαρχίτες αλλά και μέλη των ένοπλων οργανώσεων «22 Οκτώβρη» και «Ένοπλοι Προλεταριακοί Πυρήνες») που θα πρέπει να απελευθερωθούν για ν' απελευθερωθεί ο Μόρο. Παράλληλα, δίνεται στη δημοσιότητα επιστολή του Μόρο προς τον χριστιανοδημοκράτη γραμματέα Ζαγκανίνι στην οποία, αφού αναφέρει ότι «έχουμε φτάσει πλέον στην ώρα μηδέν, λείπουν πλέον δευτερόλεπτα και όχι λεπτά», του τονίζει ότι δεν τον απαλλάσσει από τις ευθύνες του.

19.4.78

Νέες επιστολές Μόρο προς τον σοσιαλιστή ηγέτη Κράξι –απ' τον οποίο ζητεί βοήθεια–, προς τους Πίκολι, Αντρεότι και Μιζάκι ασκώντας δριμύτατες κριτικές στη Χριστιανοδημοκρατία– και προς τους κομμουνιστές Μπερλίγκουερ και Μπουφαλίνι, όπου αναφέρει ότι «το βραβείο που μας χάρισαν οι κομμουνιστές έπειτα από ακρά κοινή πορεία μας είναι η θανατική καταδίκη». Ο Κράξι προτίθεται ν' αναλάβει εξωκυβερνητική πρωτοβουλία διαπραγματεύσεων.

15.5.78

Δίνεται στη δημοσιότητα η ένατη και τελευταία προκήρυξη των Ε.Τ. για την υπόθεση Μόρο «Ολοκληρώνουμε τη μάχη εκτελώντας τη θανατική ποινή». Έκτακτες συνεδριάσεις των κομμάτων. Το ΚΚ και το Ρεπουμπλικανικό Κόμμα ασκούν κριτική στην Αστυνομία για την αναποτελεσματικότητα στον εντοπισμό της «φυλακής του λαού».

15.5.78

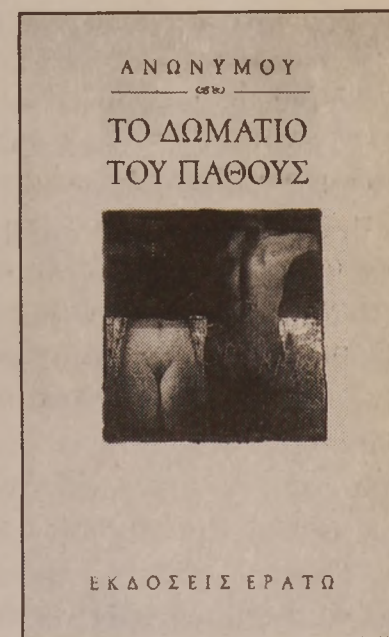
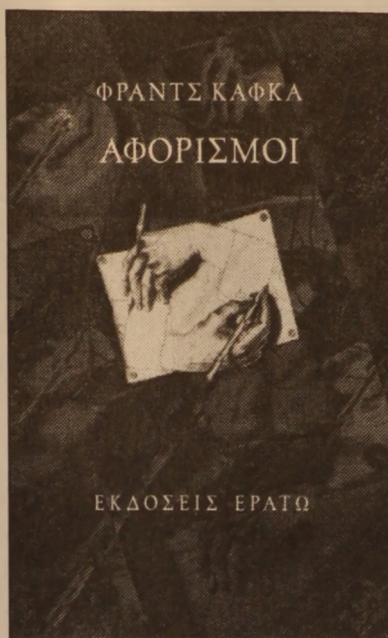
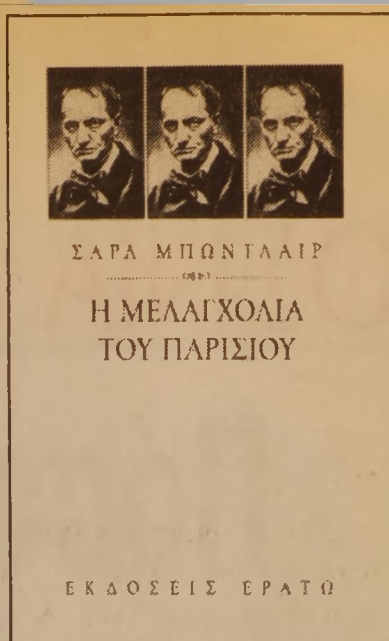
Στο κέντρο της ιταλικής πρωτεύουσας στην οδό Γκαετάνι –λίγα μέτρα μακριά από τα γραφεία της Χριστιανοδημοκρατίας και του ΚΚ– βρίσκεται το πτώμα του Μόρο μέσα σ' ένα παρκαρισμένο κόκκινο αυτοκίνητο Ρενώ. Η είδηση φτάνει στα γραφεία των χριστιανοδημοκρατών την ώρα που η ηγεσία του κόμματος συνεδριάζει.

15.5.98

Σε χωριό έξω απ' τη Ρώμη γίνεται η κηδεία του Μόρο σε κλειστό οικογενειακό κύκλο. Η οικογένεια ζητεί σιγή και αρνείται το εθνικό πένθος. Από την πολιτική σκηνή της χώρας δεν παραβρέθηκε κανείς.

13.5.78

Το Κράτος κάνει τη δική του θεία λειτουργία για τον Άλντο Μόρο στην εκκλησία του Σαν Τζοβάνι στη Ρώμη χωρίς τη σορό του νεκρού.

ΕΡΑΤΩ

ΙΠΠΟΚΡΑΤΟΥΣ 52
106 80 ΑΘΗΝΑ ☎ 36.06.168

Πόσο απειλείται ο Κάρατζιτς;

της Ελένης Κολλιοπούλου

Το μυστήριο που καλύπτει την εξαφάνιση του υπ' αριθμόν ένα καταζητούμενου του Διεθνούς Δικαστηρίου της Χάγης πήρε τις τελευταίες εβδομάδες σημαντικές διαστάσεις. Το γεγονός αυτό αποδεικνύει ότι εντείνονται όλο και περισσότερο οι πιέσεις για τη σύλληψη του Ράντοβαν Κάρατζιτς που κατηγορείται, όπως και ο πρώην στρατιωτικός αρχηγός των Σερβοβοσνίων Ράτκο Μλάντιτς, για εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας, γενοκτονία και εγκλήματα πολέμου.

Οι αμφιβολίες για το αν ο **Ράντοβαν Κάρατζιτς** παραμένει στην κατοικία του στο Πάλε άρχισαν στις 2 Απριλίου. Η νατοϊκή δύναμη σταθεροποίησης στη Βοσνία εξαπέλυσε εκείνη την ημέρα, κοντά στην κατοικία του, σημαντικό αριθμό τεθωρακισμένων και περίπου 500 άνδρες προκειμένου να θέσει υπό τον έλεγχό της την ειδική αστυνομία των Σερβοβοσνίων. Ένα από τα κύρια έργα της αστυνομίας ήταν η ασφάλεια και η φρούρηση της κατοικίας του Κάρατζιτς. Αποτέλεσμα της επιχείρησης ήταν να δοθεί μια σαφής προειδοποίηση στον άλλοτε ψυχίατρο να παραδοθεί. Δημοσιογράφοι κατέγραφαν, λίγες μέρες μετά την επιχείρηση, ότι η κατοικία του δεν φρουρείται πλέον και ότι μάλλον έχει εγκαταλειφθεί¹.

Έξι μέρες μετά την παραπάνω επιχείρηση, η νατοϊκή δύναμη συνέλαβε δύο Σερβοβοσνίους κατηγορούμενους για εγκλήματα πολέμου και, με την ευκαιρία αυτή, οι ΗΠΑ καλούσαν ακόμα μία φορά τον Κάρατζιτς να παραδοθεί. Συνολικά, μέχρι τώρα, έχουν συλληφθεί για να δικαστούν στη Χάγη, 27 από τους 73 καταζητούμενους. Οι κατηγορίες τους από τις διεθνείς αρχές αφορούν σημαντικές παραβιάσεις των συνθηκών της Γενεύης κατά τη διάρκεια του πολέμου στην πρώην Γιουγκοσλαβία, που διήρκεσε 43 μήνες (1992-1993) και είχε περισσότερους από 200.000 νεκρούς.

Στο μεταξύ, δυτικές πηγές ανέφεραν ότι ο Κάρατζιτς έχει πράγματι φύγει από το Πάλε πριν από μερικούς μήνες και συνεχίζονται οι επαφές μαζί του προκειμένου να πειστεί να παραδοθεί. Η νατοϊκή δύναμη ανακοίνωσε ότι στο εργοστάσιο Φάμος στο Πάλε, όπου ο Κάρατζιτς διατηρούσε γραφείο, βρέθηκαν 10 τουφέκια και 1.500

σφαίρες.

Στις 9 Απριλίου, η γαλλική εφημερίδα *Le Monde* αποκάλυψε ότι ο Κάρατζιτς βρίσκεται από τον περασμένο Νοέμβριο σε κάποια από τις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης και πιθανότατα στη Λευκορωσία. Η εφημερίδα ανέφερε επιπλέον ότι αμερικανοί δικηγόροι μεσολαβούν προκειμένου να προετοιμάσουν την παράδοσή του. Το δημοσίευμα προκάλεσε ποικίλες αντιδράσεις και η φιλολογία για τον αν πρόκειται να παραδοθεί συνεχιζόταν στον διεθνή Τύπο.

Δύο μέρες αργότερα, οι ΗΠΑ, μέσω του κυβερνητικού εκπροσώπου τους **Τζαίμς Ρούμπιν**, διαβεβαίωναν ότι ο τέως ηγέτης των Σερβοβοσνίων συνεχίζει να βρίσκεται στην κατοικία του. Ο επιτετραμένος του ΟΗΕ στη Βοσνία, **Κάρλος Γουέστεντορπ**, επισήμαινε σε συνέντευξή του στο CNN ότι η προστασία που έχει αυτή τη στιγμή δεν συγκρίνεται με αυτή που είχε παλιότερα και πρόσθετε ότι θα ήταν «προτιμότερο να συλληφθεί, αν δεν αποφασίσει να παραδοθεί μόνος του». Στο Βελιγράδι, κάποιος γερουσιαστής διαβεβαίωνε στην εφημερίδα *Ντνέβνι Τέλεγκραφ* ότι «ήπια καφέ πριν από τρεις μέρες με τον Ράντοβαν στο κρησφύγετό του στο Πάλε» και ότι σε καμία περίπτωση δεν προτίθεται να παραδοθεί. Η σερβοβοσνιακή τηλεόραση μετέδιδε το βράδυ ότι «η οικογένεια του Κάρατζιτς, με την οποία είχαν απευθείας επικοινωνία οι δημοσιογράφοι του σταθμού, διαψεύδει την είδηση περί εκούσιας παράδοσής του». Αντίθετα, η εφημερίδα *Μπλιτς* του Βελιγραδίου ανέφερε ότι γίνονται επαφές με τον Μιλόσεβιτς, προκειμένου να μελετηθούν οι όροι εμφάνισής του στη Χάγη για να δικαστεί.

Ύστερα από δέκα μέρες έντονης φημο-

λογίας, η κατηγορηματική δήλωση της σύζυγού του **Λιλιάνα Ζέλεν-Κάρατζιτς** ήρθεν να διαψεύσει τα περί παράδοσής του: «Κανείς δεν ξέρει πού κρύβεται. Δεν θα παραδοθεί ποτέ με τη θέλησή του και θα αντισταθεί σε ενδεχόμενη παράνομη σύλληψη, απαγωγή ή φυλάκισή του»².

Το ένταλμα σύλληψης του Κάρατζιτς χρονολογείται από τον Ιούλιο του 1995. Με την πίεση της διεθνούς κοινότητας, παραιτήθηκε από την εξουσία τον Ιούλιο του 1996, όμως φωτογραφίες του κοσμούν ακόμα τα γραφεία και τους ραδιοσταθμούς στο Πάλε. Η σκιώδης δράση του στην σερβοβοσνιακή εξουσία συνεχίζεται παρ'όλο το σχίσμα μεταξύ του Πάλε και της μετριοπαθούς κυβέρνησης της Μπάνια Λούκα της οποίας ηγείται η **Μπλιάννα Πλάβοιτς**. Όσο οι Η.Π.Α δεν αποφασίζουν να συλλάβουν τον Κάρατζιτς, οι υπερεθνικιστές οπαδοί του θα επιτείνουν τον διχασμό στην Βοσνία, ιδιαιτέρως αυτή την περίοδο, πέντε μόλις μήνες πριν τις προγραμματισμένες εκλογές στις 12 και 13 Σεπτεμβρίου. Από την άλλη μεριά, μια ενδεχόμενη απόφαση για παράδοσή του δεν μπορεί να γίνει χωρίς την διαπραγμάτευση του όλου προβλήματος με τον κριο υπαίτιο της Γιουγκοσλαβικής τραγωδίας, τον πρόεδρο της ομοσπονδικής δημοκρατίας της Γιουγκοσλαβίας, **Σλόμπονταν Μιλόσεβιτς**. Ο τελευταίος, αν και λιγότερο ισχυρός σήμερα από παλιότερα, ενδιαφύεται άμεσα για την διαδικασία εκδίκασής της υπόθεσης στην Χάγη και τα όσα προσθεται να ομολογήσει ο πρώην σύντροφός του.

1. Γαλλικό Πρακτορείο Ειδήσεων, 6.4.1998.
2. Αποκλειστική δήλωση στο Σερβοβοσνιακό Πρακτορείο Ειδήσεων, 11.4.1998.

ΛΙΝΤΟΝ-ΜΠΛΑΙΡ

ΙΑ ΤΟ ΜΕΣΑΝΑΤΟΛΙΚΟΙ

Η περιοδεία του Τόνυ Μπλαιρ στη Μέση Ανατολή (Αίγυπτος, Σαουδική Αραβία, Ιορδανία, Ισραήλ και Γάζα) εντάσσεται προφανώς στο πλαίσιο μιας κοινής πρωτοβουλίας ΗΠΑ και Βρετανίας, με στόχο να φαρμόσουν και στη Μέση Ανατολή την επιτυχημένη «συνταγή» της Βόρειας Ιρλανδίας. Ο κ. Μπλαιρ έφτασε στην πρωτεύουσά του την ειρηνευτική συμφωνία που εσχάτως ελετεύχθη στη Βόρεια Ιρλανδία και προαγγείλει αμερικανική πρόταση για νέο γύρο διαβουλεύσεων των Αραβιάτ και Νετανιάχου με την Αμερικανίδα ΥΠΕΞ Μαντλίν Ολμπράιτ, στο Λονδίνο. Ακολούθησε επίσημη ανακοίνωση του Πάιπ Ντηπάρτμεντ. Στις Μαΐου θα πραγματοποιηθούν στο Λονδίνο τριμερείς συναντήσεις των δύο ηγετών με την κ. Ολμπράιτ. Ο ισραηλινός πρωθυπουργός δήλωσε τοίμος να μεταβεί όπου ριθεί αναγκαίο, προκειμένου να συζητήσει τις αμερικανικές προτάσεις, ενώ ο Γιάσερ Αραφάτ αποδέχτηκε την πρόταση να μεταβεί στο Λονδίνο. Οι διαβουλεύσεις θα περαστοφούν γύρω από το αμερικανικό σχέδιο-πρόταση που προβλέπει αποχώρηση των ισραηλινών στρατευμάτων από το 3,1% των κατεχομένων της Δυτικής Όχθης και ανάληψη από τους Παλαιστίνιους νέων σκληρότερων μέτρων για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας. Η τελευταία αυ-

τή αιφνιδιαστική κίνηση των ΗΠΑ με τη συνδρομή της Βρετανίας μάς αφήνει να εικάσουμε ότι η Ουάσινγκτον θα πιέσει και τις δύο πλευρές για επίτευξη συμφωνίας με συνοπτικές διαδικασίες στο Λονδίνο.

ΠΑΡΑΤΕΙΝΕΤΑΙ Η ΚΡΙΣΗ ΣΤΗ ΡΩΣΙΑ

Αύριο διεξάγεται στη ρωσική Δούμα η τρίτη και κρίσιμη ψηφοφορία για την υπερψήφιση του πρωθυπουργού **Κιργιένκο**. Η πλειοψηφία των ρώσων βουλευτών καταψήφισαν την επιλογή του ρώσου προέδρου στις δύο προηγούμενες ψηφοφορίες. Ο ηγέτης των κομμουνιστών **Γενάντι Ζιουγκάνωφ** προανήγγειλε ότι και στην τρίτη ψηφοφορία οι βουλευτές του θα καταψηφίσουν τον Κιργιένκο. Τι περιθώρια συμβιβασμού της τελευταίας στιγμής υπάρχουν είναι δύσκολο να το πούμε, δεδομένου ότι ο πρόεδρος **Γέλτσιν** δεν επιθυμεί να διαπραγματευθεί με την αντιπολίτευση τα πρόσωπα της νέας κυβέρνησης. Μόνο αν κάνει πίσω και εκχωρήσει κάποιους υπουργικούς θώκους στην αντιπολίτευση, η κρίση θα εκτονωθεί. Αν όχι, ο Κιργιένκο θα καταψηφισθεί, και ο πρόεδρος Γέλτσιν θα πραγματοποιήσει μάλλον την απειλή του να διαλύσει τη Δούμα και να προκηρύξει πρόωρες εκλογές. Η αλήθεια είναι ότι το σενάριο αυτό δεν εξυπηρετεί τους κομμουνιστές, που έχουν τώρα πλειοψηφία στο ρωσικό Κοινοβούλιο και πολύ περισσότερο δεν μπορεί

να ωφελήσει τον ηγέτη τους, **Γενάντι Ζιουγκάνωφ**, που έχει απολέσει τα ερείσματά του μέσα στο κόμμα και δέχεται σωρεία επικρίσεων για τους χειρισμούς του.

ΑΝΤΙΠΑΡΑΘΕΣΕΙΣ ΣΤΗ ΓΕΡΜΑΝΙΑ

Σε δεινή θέση έχει περιέλθει ο γερμανός καγκελλάριος **Χέλμουτ Κολ** μετά την κόντρα του Χριστιανοδημοκρατικού κόμματος του CDU και του αδελφού χριστιανοσοσιαλιστικού κόμματος CSU της Βαυαρίας. Ο κ. Κολ δήλωσε «πολύ ενόχλημένος» και ζήτησε να μπει τέρμα στην αντιπαράθεση που ξέσπασε με αφορμή τον **Βόλφγκαγκ Σόιμπλε**, τον οποίο ο γερ-

μανός καγκελλάριος προορίζει για διάδοχό του. Το γεγονός προκάλεσε την παρέμβαση των Ελευθερών Δημοκρατών -συμμετέχουν στον κυβερνητικό συνασπισμό- που προειδοποίησαν ότι αν δεν αποκατασταθεί το καλό κλίμα ο κυβερνητικός συνασπισμός θα χάσει τις εκλογές. Όλα αυτά διαμείφθηκαν λίγες μέρες πριν από τις κρίσιμες εκλογές στο κρατίδιο της Σαξωνίας-Άνχαλτ. Οι εκλογές θα διεξαχθούν αυτή την Κυριακή και θα αποτελέσουν ένδειξη του τι μέλλει γενέσθαι στις εκλογές του Σεπτεμβρίου. Οι τελευταίες δημοσκοπήσεις, πάντως, δίνουν σημαντικό προβάδισμα στους Σοσιαλδημοκράτες.

Η δραστήρια και γοητευτική υπουργός Εξωτερικών της Βουλγαρίας **Ν. Μιχαήλοβα** είχε την ευκαιρία στη Σαντορίνη να παρουσιάσει τις προτάσεις για το Κοσσυφοπέδιο. Λίγες μέρες αργότερα στη Σόφια η βουλγαρική πολιτική ηγεσία είχε διεξοδικές συζητήσεις με τον έλληνα πρωθυπουργό και τους υπουργούς Εξωτερικών και Ανάπτυξης για το θέμα του πετρελαιοαγωγού Μπουργκάς-Αλεξανδρούπολη.

ΕΠΙΣΗΜΑΪΝΟΥΜΕ

ΝΕΟΤΕΡΟ ΜΝΗΜΕΙΟ ΥΠΟ ΚΑΤΕΔΑΦΙΣΗ

Αντιγράφω τον τίτλο από την Καθημερινή της Μεγάλης Τετάρτης, όπου στο «Σημειωματάριο» είχε καταχωρισθεί η έκκληση της Α. Αλεξιάδου για να διασωθεί το Χάνι Αβέρωφ στην Ξάνθη. Συνοδευτικό της είδησης, φωτογραφία με υπότιτλο «Η λεηλασία έχει αρχίσει...» κ.λπ. Ανάλογη έκκληση ήρθε τις τελευταίες μέρες και στο Αντί, με αποτυπωμένη πάνω της όλη την αγωνία για να μην προλάβουν τα «εργολαβικά συμφέροντα» να κάνουν το θαύμα τους.

Να λοιπόν το τόσο γνωστό σενάριο που παίζεται και ξαναπαίζεται με θαυμαστή επιμονή στον ωραίο τόπο μας. Κάποιοι, κάποτε, φρόντισαν να «χαρακτηριστεί» το κτίσμα διατηρητέο. Σήμερα, κάποιοι άλλοι φρόντισαν (με άλλη τόση θερμότητα) να «αποχαρακτηρισθεί». Το κτίσμα βρίσκεται στο κέντρο της πόλης, άρα κάθεται πάνω σε ακριβό οικόπεδο. Τα τελευταία χρόνια λειτουργούσε «ως πανδοχείο εσχάτης κατηγορίας» (πάντα σύμφωνα με την εφημερίδα). Είχε ήδη έρθει λοιπόν η ώρα του, άρχισαν οι αποξηλώσεις και να, τα απεγνωσμένα SOS, μήπως και φανεί ο «από μηχανής Θεός». Έλα όμως που δεν πρόκειται για παράσταση αρχαίου δράματος. Από μηχανής, ποιος; Ο κ. Υπουργός – γιατί να ενδιαφερθεί για ένα χάνι στην Ξάνθη; Ο κ. Γ. Γραμματέας – γιατί να ασχοληθεί, αφού πιθανότατα αυτός υπέγραψε τον αποχαρακτηρισμό; Για να συγκινηθεί η «κοινή γνώμη» – γιατί, μήπως έλειψαν τα κρούσματα έξω από την πόρτα μας, και ξαφνικά θα πρέπει να σκεφτούμε τι συμβαίνει στην ακριτική Ξάνθη, δηλαδή στην άκρη του κόσμου; Ποιος άλλος υπάρχει; Σύλλογοι, ιδρύματα, φορείς πολιτισμού, σωματεία κοινωφελή; (Ίσως κάτι να γινόταν αν επρόκειτο για περίπτωση βιτρίνας, ας πούμε για την Ύδρα ή την Πάτμο – αλλά ούτε κι αυτό συμβαίνει).

Το Χάνι Αβέρωφ, όρθιο ή κατεδαφισμένο, έπαιξε τον μοιραίο ρόλο του. Ας όψονται οι μωρές παρθένες (τυπικά ελληνική αντίδραση) που περιμένουν να σκάσουν μύτη οι μπουλντόζες και να σηκωθεί το σύννεφο σκόνης από την κατεδάφιση για να αρχίσουν να κλαίνε και να οδύρονται. Ας όψονται όλοι εκείνοι οι ενθουσιώδεις που στα τελευταία είκοσι χρόνια επιδίδονται στο εθνοσωτήριο έργο της διάσωσης (διάβαζε: καταδίκης) «μνημείων» μέσω χαρακτηρισμού τους. Ας όψονται οι γραφειοκράτες και οι πολιτικοί που ξέρουν πόσο λίγο μετράνε όλα αυτά τα αφελή μέτρα. Ας όψονται οι νομοθέτες και οι φωστήρες των σχετικών υπηρεσιών, που χαρακτηρίζουν αβέρτα (τι τους κοστίζει;) χωρίς να συνοδεύουν τον χαρακτηρισμό με αναπτυξιακή στρατηγική, έστω με ένα χαμηλότοκο δάνειο και ένα στοιχειώδες πρόγραμμα επανάχρησης.

Ναι, και τελευταίο, ας όψονται (το ξαναλέω) οι μωρές παρθένες, που τόσα χρόνια δεν έχουν ξυπνήσει να καταλάβουν την κομπίνα που παίζεται σε βάρος των πάντων. Αν το ενδιαφέρον τους ήταν πραγματικό και όχι φλου (ή φω) κουλτουρέ, τότε ας μάθαιναν επιτέλους ότι το Χάνι αυτό άρχισε να κινδυνεύει πραγματικά από τη στιγμή που χαρακτηρίστηκε και η απόφαση τυπώθηκε στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως. Εκεί είχε υπογραφεί η ημερομηνία θανάτου του. Τα υπόλοιπα μπορεί να αποτελούν παρηγοριά στον άρρωστο, αλλά τίποτε παραπάνω.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΦΙΛΙΠΠΙΔΗΣ

Π Ρ Ο Τ Ε Ι Ν Ο Υ Μ Ε

• **Δείτε:** Την Προσωπογραφία, μια μεγάλη δραματουργική σύνθεση που αφηγείται την απλή ιστορία δυο γυναικών και ενός άνδρα, στο Θέατρο Τέχνης «Κάρλος Κουν». Η σύνθεση περιλαμβάνει δέκα τελέα του Κυριάκου Κατζουράκη, στηρίζεται σε ένα θεατρικό κείμενο του Διονύση Καψάλη και τους τρεις ρόλους ερμηνεύουν οι ηθοποιοί Ανέζα Παπαδοπούλου και Κάτια Γέρου. Αυτή τη φορά, ο Κατζουράκης σκηνοθετεί κιόλας – κι ο πειραματισμός του έχει πολλαπλό ενδιαφέρον...

• **Διαβάστε:** Το βιβλίο *Διά γυμνού οφθαλμού*, μια συλλογή κειμένων του Άγγελου Ελεφάντη, όπως δημοσιεύθηκαν τα τελευταία 22 χρόνια στον *Πολίτη*, στην *Εποχή* και την *Αυγή*. Κριτικά κείμενα μέσα στην αγορά των ιδεών που στοχεύουν τα μεγάλα ζητήματα της πολιτικής και της πολιτικής κουλτούρας αλλά εξίσου ασχολούνται και με τη χαμηλή καθημερινότητα. Μέσα στις ραγδαία μεταβαλλόμενες συνθήκες της εποχής μας, τα κείμενα μιλούν από τη σκοπιά της Αριστεράς, ασκήσεις ύφους αλλά συνάμα και σκέψεις που κινητοποιούν το κριτικό αίσθημα του αναγνώστη. Από τις εκδόσεις Πόλις.

• **Δείτε:** Την έκθεση του γλύπτη Φρανς Γουέστ, έργα μικρών διαστάσεων σε χαρτί αλλά και αφαιρετικά γλυπτά, έπιπλα, κολλάζ, εγκαταστάσεις – «κακοσχηματισμένες ημιτελείς φόρμες» που επιδιώκουν το διάλογο με τον αποδέκτη τους, τη συμμετοχή του. Μια ιδιαίτερα πρωτότυπη ματιά που αρνείται την εξιδανίκευση του έργου τέχνης. Ως τις 9 Μαΐου.

• **Δείτε:** Τις *Αμαζόνες (Amazons)* από τη διεθνή θεατρική ομάδα Sirens International Theatre, που παρουσιάζεται από σήμερα ως την Κυριακή 10 Μαΐου στο Θέατρο Τεχνόχωρος (Μαυρομιχάλη 161). Μια συγκινητική, παράξενα κωμική και γεμάτη πάθος εξερεύνηση του κόσμου των γυναικών που αντιμετωπίζουν τον καρκίνο του μαστού – καθόλου καταθλιπτική, αλλά με χιούμορ και αισιόδοξο μήνυμα. Παίζουν: Ειρήνη Θεοτοκάτου, Σίριν Γιουσσεφιάν, Κάσσι Μογκάν.

ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΟ ΦΕΣΤΙΒΑΛ ΝΕΩΝ ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΙΣΤΩΝ

ΥΡΙΑΚΗ ΒΡΑΔΥ και την ώρα που η «φίλαθλη» λαρισινή νεολαία χορεύει, καταστρέφοντάς τες, στις λαρισινές βιτρίνες των κα-στημάτων του πεζοδρομημένου κέντρου της πόλης, σφόδρα «ε-κπληγμένη» που η τοπική ποδοσφαιρική ομάδα ηττήθηκε από την αντίστοιχη του Βόλου (προαιώνιες γαρ αντιπαλότητες των δύο πό-λεων, ευρύτερου χαρακτήρα), την ίδια ώρα στην κατάμεστη αί-θουσα του Χατζηγιάννειου Δημοτικού Πνευματικού Κέντρου το θαυμάσιο μι-κρό μουσικό σύνολο Ενωδεΐα, ένα είδος ντι Ορχήστρας Χρωμάτων με τη διευ-νση του **Δημήτρη Καρβούνη** κατέθετε η δική της προσφορά με μουσική και τραγούδια των **Χατζιδάκι, Θεοδωράκη** και **Καραϊνδρου** σε αξιόλογες εκτελέ-εις.

Θα ακολουθούσε η τελετή λήξης και η απονομή των βραβείων του 6ου Μεσο-γειακού Φεστιβάλ Νέων Κινηματογρα-φιστών.

Η διοργάνωση είχε επιτύχει αλλά και τούτος ο νεαρός ακόμη θεσμός της θεσ-αλικής πρωτεύουσας δείχνει ότι βα-θαίνει τις οργανωτικές του ρίζες. Βαθ-μαία, από χρόνο σε χρόνο, τακτοποιεί τις αναπόφευκτες σ' αυτές τις περιπτώ-εις αδυναμίες, αναζητώντας τα οριστικά του χαρακτηριστικά και τα μελλοντικά του μεγέθη. Ψυχή της διοργάνωσης, η σκηνο-θέτης **Στέλλα Μπελέση**, καλλιτεχνική διευθύντρια του λαρισι-

νού φεστιβάλ. Ενθουσιασμός μεν αλλά και –όπως όλα δείχνουν– και γνώση που η ίδια αποκόμισε παρακολουθώντας χρόνια ανά-λογες εγχώριες και ξένες διοργανώσεις. Αποφεύγοντας τις υπερβολές (π.χ. του Φεστιβάλ Δράμας) και με πολύ μικρότερες οικονομικές δυνατότητες επέλεξε δώδεκα μικρού μήκους ται-νίες συνολικής διάρκειας 2,20' ωρών για το τμήμα Πανόραμα

Νέων Κινηματογραφιστών και μόλις 23 (πάντοτε μικρού μήκους) από τις με-σογειακές χώρες, συνολικής διάρκειας 6 ωρών, για το Επίσημο Διαγωνιστικό Τμήμα. Προηγήθηκαν η προβολή τριών μεγάλου μήκους ταινιών και ένα αφιέρωμα στον **Γιώργο Φούντα**, που ήταν το φετινό τιμώμενο πρόσωπο του φεστιβάλ.

Τον «Χρυσό Ίππο» τον κέρδισε ο Ισπανός **Χουάν Κάρλος Φρεναντίλο** για την πολύ καλή μαύρη κωμωδία του *Ενωμένοι για πάντα*, τον «Αργυρό Ίππο» ο Γάλλος **Λωράν Μπασσέ** για το 12λεπτο δράμα του *Τελευταία στάση* και τον «Χάλκινο Ίππο» πάλι η Ισπανία με την ταινία της **Αρμονία Περέζ Καρ-μόνα** *Η μουσική των σφαιρών*.

Η μεταμεσονύκτια εκδήλωση του Σαβ-βάτου με τις προβολές οκτώ ταινιών υποτιθέμενου ομοφυλοφιλι-κού χαρακτήρα, χλιαρές και αδιάφορες. Κατάλληλες για το κατη-χητικό.

Σκηνή από τη βραβευμένη ταινία *Ενωμένοι για Πάντα*.

BOMBIDIA ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΑΦΑΣΙΑΣ

• Μας το επεφύλαξε κι αυτό η **Μοίρα η Τιμωρός**. Να κάνουμε Πάσχα με **Θεοδωράκη** και **Αλέξια**. Αγαπημένε μας Μίκη πόσα ακόμη «αμαρτήματα» μετά το **Μέγαρο** θα σου συγχωρήσουμε;

• **Θεοδωράκης light** σε εκδοχή σουπερμάρκετ; *Ήμαρτον*.

• Γράφτηκε κατά κόρον ότι ο διευθύνων σύμβουλος της Ολυμπιακής κ. **Τσαχιρίδης** θα αμειφθεί για 5 χρόνια με 550 εκατ. δρχ. Δεν γράφτηκε ότι αυτό λέει ο νόμος που ψηφίσε ομοθυμαδόν η Βουλή και ότι τόσα λαμβάνουν πάνω-κάτω και οι λοιποί αστέρες των ΔΕΚΚΟ.

• *Ετσι είναι: όλοι οι άνθρωποι είναι ίσοι*

αλλά οι πασόκοι
ισιότεροι: άλλο πασόκος
και άλλο ορενόκος.

• Εξαιρετική η πρόταση

του κ. **Τάσου Μαντέλη** –χρόνια πολλά και για την εορτή του– σχετικά με το **βενζινόσημο**, ώστε να καλυφθούν τα τερατώδη ελλείμματα των κρατικοποιημένων αστικών συγκοινωνιών. Οξυδερκής, δίκαιη και με σπέρματα ιδιοφυΐας. Να μου το θυμηθείτε. Ο κ. Μαντέλης θα πάει πολύ ψηλά – σαν την Ολυμπιακή! Ός και **Γιάννο** στη θέση του Γιάννου τον βλέπω οσονούπω.

• Δεν έχει σημασία αν απέτυχε στην **Ολυμπιακή** προκαλέσας μεγαλύτερο μπάχαλο από ό,τι πριν, με το ψηφισθέν νομοσχέδιο. Αυτά για τους πασόκους είναι εύσημα. Το παν είναι να γίνεται φασαρία: η υψίστη τους πολιτική αρχή. Το ακίνητον κινούν του **Αριστοτέλους!**

• Στην Μπολώνια, στη νεότευκτη γκαλερί του **Λούτσιο Ντάλα**, εγκαινίασε με ατομική του έκθεση ο ημέτερος **Γιάννης Κουνέλλης**.

• Και στη Ν. Υόρκη τον Μάρτιο εξέθεσαν με μεγάλη επιτυχία στη γκαλερί **Lehmann** τις «εγκαταστάσεις» τους οι δικές μας **Κατερίνα Κανά** και **Μαρίνα Ολύμπιον**. Η ελληνική τέχνη εξάγεται και διαπρέπει ερήμην των εντόπιων, επίσημων φορέων, του ΥΠΠΟ κ.λπ. Έτσι συνέβαινε, εξάλλου, από πάντα.

• Ευτυχώς που υπάρχει και η μακρόβια εκπομπή του **Βασίλη Βασιλικού** *Άξιον Εστί* στη NET και προωθεί το καλό βιβλίο. Προσφάτως είδαμε σε πολλοστή επανάληψη την παρουσίαση των βιβλίων των ελλόγιμων κ.κ. **Κώστα Σκανδαλίδη** και **Κώστα Χαρδαβέλλα** υπό τις εμβριθείς παρατηρήσεις του οικοδεσπότη. Ό,τι και να πεις, το πνεύμα δεν κρύβεται!

Μανωλάκης ο βομβιστής

ΠΑΓΩΝΑ ΣΤΕΦΑΝΟΥ: ΓΙΑ ΤΙΣ ΑΦΑΝΕΙΣ ΤΩΝ ΔΥΣΚΟΛΩΝ ΚΑΙΡΩΝ

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ της Παγώνας Στεφάνου *Των Αφανών*. Δύο τετράδια δύο τετραετίες παρουσιάστηκε στο αναγνωστήριο των Αρχείων Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας (ΑΣΚΙ), την Παρασκευή 10 Απριλίου, από τον Σπύρο Ασδραχά, τον Φίλιππο Ηλιού και τον Άγγελο Ελεφάντη.

Δύο τετράδια με αναμνήσεις, το πρώτο γραμμένο στα χρόνια του Εμφυλίου, το δεύτερο από την εποχή της δικτατορίας, συνθέτουν το βιβλίο, το οποίο κυκλοφόρησε το 1997 σε 400 αντίτυπα εκτός εμπορίου. Μια συγκλονιστική μαρτυρία και ένα πολύ σημαντικό λογοτεχνικό έργο, όπως επεσήμαναν και οι τρεις ομιλητές.

«Το βιβλίο της Παγώνας Στεφάνου είναι ένα δύσκολο βιβλίο, ένα βιβλίο που βουρζώνεις όταν το διαβάζεις· όχι επειδή δη-

γείται θλιβερές συναισθηματικές ιστορίες, αλλά επειδή φτάνει στο βάθος των πραγμάτων», τόνισε ξεκινώντας ο Σπύρος Ασδραχάς.

Ο Άγγελος Ελεφάντης στάθηκε στην «αφηγηματική μαστορική» της συγγραφέως, η οποία «απέφυγε τον ρητορισμό, τον μελοδραματισμό, την αυτοπροβολή, τα στολίδια που καταστρέφουν την αυθεντικότητα του βιώματος» και μίλησε για «τους αφανείς που δεν αφανίστηκαν».

Ο Φίλιππος Ηλιού στάθηκε ιδιαίτερα σε ένα από τα μεγάλα «κεφάλαια» του βιβλίου: στις γυναίκες, την καθημερινότητα της γυναικείας αριστερής ζωής, ιστορίες γυναικών που ξεχάστηκαν και ιστορίες ανδροκρατούμενων κοινωνιών που μεταφέρθηκαν και στον κόσμο των κομμουνιστών.

Και χαρακτήρισε το βιβλίο «συναξάρι χωρίς αγίους και χωρίς θαύματα, το συναξάρι των αγώνων και των αγωνιστών, το συναξάρι των δύσκολων καιρών».

«Ήθελα να μιλήσω για τις γυναίκες. Τις γυναίκες του χωριού μου, τις γυναίκες των ανταρτών, τις αδερφές, τις μόνες και τις γυναίκες της φυλακής. Κανείς δε μίλησε γι' αυτές». Με αυτά τα λόγια, της ίδιας της Παγώνας Στεφάνου, έντονα συγκινημένη, περιέγραψε έτσι το στίγμα του βιβλίου, ολοκληρώθηκε η παρουσίαση.

Μαζί με τη συγκίνηση, κοινή ήταν η απαίτηση: η κυκλοφορία, και εντός εμπορίου, του βιβλίου έτσι ώστε να γίνει προσσιτό σε ένα πολύ ευρύτερο κοινό, όπως του αξίζει.

FLUXUS: ΜΕΓΑΛΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

Ναμ Τζουν Παϊκ στην Απλότητα, Βισμπάντεν 1962

ΤΟ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΟ κίνημα Fluxus είναι ένα πολυδιάστατο δίκτυο συναντήσεων, εκδηλώσεων, ιδεών και αντικειμένων, που εδώ και πολλά χρόνια έχει επεκταθεί σε πολλές χώρες. Το Fluxus είναι ένα φαινόμενο πεδίου ή, σε ελεύθερη απόδοση του Lewis Carroll, μια μεγάλη ιστορία με πολλούς κόμβους. Σημαντικοί κόμβοι αυτού του δικτύου βρίσκονταν στην αρχή στη Ν. Υόρκη και στις γερμανικές πόλεις Ντάρμστατ, Ντύσσελτορφ, Κολωνία, Βούπερταλ, Βίμπαντεν και Βερολίνο. Οι καλλιτέχνες του Fluxus στη Γερμανία βρήκαν στις αρχές της δεκαετίας του '50 ένα κοινό πρόθυμο ν' ανταποκριθεί στους καλλιτεχνικούς πειραματισμούς, έτσι που διαμορφώθηκε ένας κύκλος από συλλέκτες και υποστηρικτές που εξακολουθεί να παρακολουθεί και να στηρίζει το έργο τους μέχρι σήμερα.

Για να σκιαγραφήσει αυτήν τη «μεγάλη ιστορία με πολλούς κόμβους» μια έκθεση, με πρωτοβουλία του Ινστιτούτου Γκαίτε, έχει αυθεντικά έργα καλλιτεχνών του Fluxus –αντικείμενα, παρτιτούρες, γραφιστικές δημιουργίες, εγκαταστάσεις, δημοσιεύσεις– και τα σημαντικότερα κονσέρτα στη Γερμανία, ενώ συμπεριλαμβάνει και κινηματογραφικά ντοκουμέντα, θεατρικά ραδιοφωνικά έργα, έντυπα και φωτογραφίες.

Η έκθεση παρουσιάζει δημιουργίες των: Joseph Beuys, George Brecht, John Cage, Hennig Christiansen, Robert Filliou, Ludwig Gosewitz, Al Hansen, Geoffrey Hendricks, Dick Higgins, Joe Jones, Ute Klopheus, Milan Knizak, Alison Knowles, Arthur Köpcke, Manfred Leve, George Maciunas, Nam June Paik, Benjamin Patterson, Robert Rehfeldt, Dieter Roth, Gerhard Rühm, Takako Saito, Tomas Schmit κ.ά. Εγκαίνια: Τετάρτη, 29 Απριλίου, στο «εργοστάσιο» της ΑΣΚΤ, στην οδό Πειραιώς. Διάρκεια: ως τις 21 Ιουνίου.

ΕΚΘΕΣΗ ΣΤΗ ΜΝΗΜΗ ΤΗΣ ΗΡΩΣ ΚΑΝΑΚΑΚΗ

Η ΔΙΚΗ ΜΑΣ Ηρώ Κανακάκη, που έφυγε τόσο αναπάντεχα απ' τη ζωή το προηγούμενο φθινόπωρο, υποστήριζε ότι η επαγγελματικότητα, η σοβαρότητα, η

σεμνότητα και η εντιμότητα απέναντι στο καλλιτεχνικό έργο ήταν η καλύτερη υπηρεσία που οι ζωγράφοι, ως διανοούμενοι, μπορούσαν στην ουσία να προσφέρουν στην κοινωνία τους. Εκείνη πορεύθηκε μ' αυτές τις αξίες. Γι' αυτό και, μαζί με τη μορφή της, το ίδιο αξέχαστο παραμένει και το έργο της. Η γκαλερί Νέες Μορφές (Βαλαωρίτου 9) μας δίνει τη δυνατότητα να το ξαναδούμε στην αναδρομική έκθεση που διοργανώνεται, από την Τρίτη, 28 Απριλίου. Μια μέρα πριν, στις 27 Απριλίου, στη Σχολή Βακαλό, όπου η Ηρώ εργαζόταν ως καθηγήτρια, θα γίνει συζήτηση για το έργο και την προσωπικότητα της ζωγράφου. Συμμετέχουν: Αναστασία Δημοπούλου, Κατερίνα Μερτζάνη, Γιάννης Χ. Παπαϊωάννου.

ΖΑΝ ΦΡΑΝΣΟΥΑ ΛΥΟΤΑΡ: ΓΙΑ ΤΗ ΜΕΤΑΜΟΝΤΕΡΝΑ ΣΥΝΘΗΚΗ

ΦΙΛΟΣΟΦΟΣ και θεωρητικός του μεταμοντερνισμού **Ζαν Φρανσουά Λυοτάρ** ξεψύχησε το βράδυ της Δευτέρας σε ηλικία 73 ετών. Είχε γεννηθεί το 1924 στις Βερμούδες και, αν μη τι άλλο, ήταν ο άνθρωπος του προορισμού. Από μοναχός, ζωγράφος και, μετά, ιστορικός, για να βρει τον τελικό προορισμό του στη φιλοσοφία και να μετατρέψει όλον αυτό τον προβληματισμό για τον ηθικό νόμο, την αισθητική, το νόμο και το πολιτικό γεγονός σε γόνιμη σκέψη. Μια σκέψη που δεν σταματά ποτέ, ενώ αφού παράγει διαρκώς, μετακινείται και βρίσκεται σε διαρκή αλλαγή. Όταν ανακάλυψε τον προορισμό του, άρχισε να διδάσκει στο πανεπιστήμιο τη σκέψη του Κέγκελ και του Χάιντεγγερ.

Το 1952 εγκατέλειψε τη γυναίκα και το

παιδί του για να μείνει και να διδάξει στην Αλγερία, «για να κρυφτεί από τον κόσμο» όπως έλεγε χαρακτηριστικά, υποστηρίζοντας αργότερα ότι τα δύο χρόνια που έμεινε στην Αλγερία η πολιτική του σκέψη ωρίμασε απολύτως. Στα 30 του ακολούθησε την ομάδα «Σοσιαλισμός ή βαρβαρότητα», που είχαν δημιουργήσει ο **Κορνήλιος Καστοριάδης** και ο **Κλωντ Λεφόρ**.

Η ομάδα διαλύθηκε το 1966 και ο Λυοτάρ δίδαξε από το 1968 και επί σειρά ετών στη φιλοσοφική σχολή του νεότευκτου τότε πειραματικού Πανεπιστημίου της Βενσέν και τα μαθήματά του έχουν μεγάλη απήχηση στην αμέσως μετά τον Μάη του '68 εποχή, καθώς και το βιβλίο του *Économie libidinale*. Τελικά, θα γίνει ο φιλόσοφος του τέλους της χίμαιρας των «μεγάλων

αφηγήσεων».

Στο βιβλίο του *Η μεταμοντέρνα συνθήκη*, όρισε τον μεταμοντερνισμό στον αντίποδα του μύθου του μοντερνισμού στη σκέψη, στην τεχνική και γενικά στην πρόοδο και τον προσδιόρισε ως την κρίση ακριβώς των μεγάλων αφηγήσεων που δημιούργησε η μοντέρνα εποχή, αυτών των αφηγήσεων που προσδιόρισαν ότι αποκλήθηκε «τέλος της Ιστορίας». Κι όμως, όπως έλεγε γελώντας σαρκαστικά όταν του δινόταν η ευκαιρία, αυτές οι μεγάλες αφηγήσεις ποτέ δεν τελειώνουν.

Ήταν ο φιλόσοφος που μετέτρεψε τον όρο μεταμοντερνισμός της σύγχρονης αμερικανικής αρχιτεκτονικής σε ρεύμα φιλοσοφικό.

Κ.Κ.

ΟΚΤΑΒΙΟ ΠΑΖ: ΣΤΟΥΣ ΛΑΒΥΡΙΝΘΟΥΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

«**ΘΑ ΜΠΟΡΟΥΣΑΜΕ** να αναρωτηθούμε τι θα ήταν η λογοτεχνία του 20ού αιώνα χωρίς τους Ρίλκε, Έλιοτ, Πεδρό, Βαλερύ, Ρενέ Σαρ, Κάρολος Ουίλλιαμς και άλλους... Η ποίηση είναι η αρχαιότερη τέχνη. Από τη στιγμή που οι άνθρωποι άρχισαν να μιλάνε, έλεγαν ποιήματα. Η ποίηση από την ουσία της μιλιέται, είναι ειπωμένη και όχι γραπτή ομιλία. Η σύγχρονη ποίηση λιγότερο μιλιέται και περισσότερο γράφεται. Μετά το ρήγμα του 18ου αιώνα, ο συμβολισμός, τόσο δημιουργικός στο επίπεδο της γλώσσας, απομάκρυνε την ποίηση από το ευρύ κοινό. Σήμερα, το τραγούδι πήρε τη θέση της λαϊκής ποίησης. Εντούτοις, η ομιλία ως πράξη μπορεί να επιβιώσει της γραφής. Η κοινωνία που έρχεται θα διαβάζει λίγο, αλλά θα διαβάζει. Μια κουλτούρα εντός της οποίας δεν μεταφέρεται η πολιτισμική κληρονομιά είναι ανέφικτη», έλεγε ο **Οκτάβιο Παζ** σε μια συνέντευξη που παραχώρησε στο περιοδικό *Magazine Littéraire*, τον Απρίλιο του 1996.

Ο Παζ πέθανε σε ηλικία 84 χρόνων, στις 19 Απριλίου. Είχε προλάβει, όμως, να ζήσει στο επίκεντρο σφοδρών ιδεολογικών και πολιτικών αντιπαραθέσεων, καθώς δεν δίστασε ποτέ να πάρει θέση σε όλα τα μεγάλα πολιτικά γεγονότα της εποχής του, χωρίς ποτέ να σκεφθεί αν η θέση αυτή θα είναι δημοσφιλής, χωρίς ποτέ να υπολογίσει το προσωπικό του κόστος.

Τροτσκιστής, φίλος του **Πάμπλο Νερούντα**, με τις δυνάμεις που αντιτάχθηκαν στον **Φράνκο** τα χρόνια του ισπανικού εμφυλίου αλλά και με έντονες διαφωνίες σχετικά με τις πρακτικές τους στην πορεία, μέλος της παρέας του **Κορνήλιου Καστοριάδη** αργότερα, δεν δίσταζε να παίρνει πάντα θέσεις αποκηρυκτικές για το σταλινισμό και κάθε είδους απολυταρχισμό. Πολέμιος των

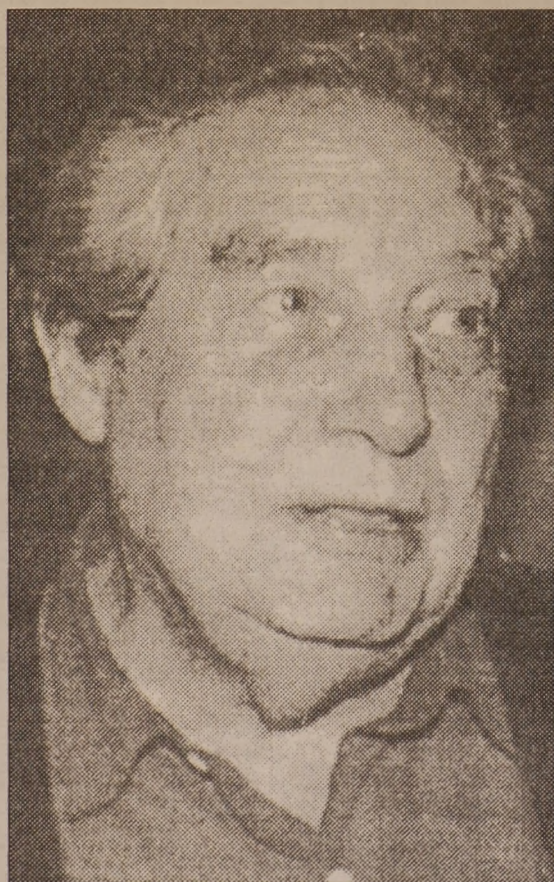
μαρξιστικών-λενινιστικών κινήματων της Λατινικής Αμερικής και του καθεστώτος της Κούβας και του **Φιντέλ Κάστρο**, αυτοαποκαλούνταν «αριστεριστής χωρίς ψευδαισθήσεις». Όργωσε τον κόσμο, τελικά όμως επέστρεψε στο Μεξικό, που δεν το εγκατέλειψε ξανά μέχρι το τέλος. Μαζί με τον Περουβιανό **Μάριο Βάργκας Λιόσα** και τον Αργεντινό **Ερνέστο Σαμπάτο**, ο Παζ έβλεπε τη σωτηρία της Λατινικής Αμερικής στον εκδημοκρατισμό και

όχι σε μια επανάσταση ανάλογη της κουβανικής. Το 1994 άσκησε έντονη κριτική και στους ζαπατίστας και στο κίνημα των Τσιάπας.

Έγραψε πλήθος βιβλίων, πολλά από τα οποία έχουν μεταφραστεί και κυκλοφορούν και στη χώρα μας. Ανάμεσά τους και τα δοκίμιά του για τον υπερρεαλισμό και, βεβαίως, *Ο λαβύρινθος της μοναξιάς*, ένα από τα γνωστότερα έργα του. Πρόσφατα κυκλοφόρησε και το βιβλίο *Η διπλή φλόγα*. Έρωτας και ερωτισμός, που ο συγγραφέας είχε αρχίσει να το γράφει στα 14 χρόνια του, για να το ολοκληρώσει 66 χρόνια μετά!

«Έχουμε απέναντί μας απρόσωπα αφεντικά», έγραφε σε κάποιο από τα δοκίμιά του, περιγράφοντας τη σύγχρονη δυτική κοινωνία ο Παζ. «Βρισκόμαστε απέναντι σε σχεδόν αυτονομημένους μηχανισμούς και αντίκρι υπάρχει παθητικότητα. Πιστεύω ότι ένας από τους αποφασιστικότερους παράγοντες

γι' αυτό ήταν η μεγάλη αποτυχία των επαναστάσεων του 20ού αιώνα. Στο τέλος του αιώνα, με την αποτυχία του κομμουνισμού, βρισκόμαστε χωρίς ιστορική απάντηση, χωρίς ιστορικό πρόταγμα. Είμαστε μπροστά σε μια κατάσταση που από τη μια καταστρέφει τις αξίες και από την άλλη μετασχηματίζει την κοινωνία σε κοινωνία κατανάλωσης».

Τα μενού

ΜΙΑ ΣΥΝΟΜΙΛΙΑ ΜΕ

της Όλγας Σελλά

Μέχρι τώρα ξέραμε τα θεατρικά έργα του Ανδρέα Στάικου και τις μεταφραστικές του δουλειές. Φέτος, μας επεφύλασσε μian έκπληξη. Από τις εκδόσεις Αγρα κυκλοφόρησε ένα μυθιστόρημα με τον πολλά υποσχόμενο τίτλο *Επικίνδυνες μαγειρικές*. Δύο άνδρες διεκδικούν τη γυναίκα των ονείρων τους με μοναδικό όπλο τις ικανότητές τους στη μαγειρική. Δεν παραλείπει, βέβαια, στο βιβλίο του, ο Ανδρέας Στάικος να παραθέσει τα υλικά και τις διαδικασίες παρασκευής εύγεστων φαγητών. Η συζήτησή μας κινήθηκε, αυτονόητα, γύρω από το θέατρο, τη μετάφραση και το ρόλο της μαγειρικής στη ζωή του.

• Τι σημαίνει για σένα θεατρική γραφή, τι μεταφραστική γραφή και τι θέλεις να δώσεις μέσα από τον μυθιστορηματικό λόγο;

— Όλα τα είδη γραφής, και το μυθιστόρημα και η μετάφραση, συναρτώνται άμεσα με τη θεατρική γραφή. Στο μυθιστόρημα *Επικίνδυνες μαγειρικές* υπάρχει σίγουρα διαρκής θεατρικότητα, όχι μόνο εξαιτίας των μονολόγων και των διαλόγων, που καταλαμβάνουν πολύ μεγάλο μέρος στο βιβλίο, αλλά είναι και η ίδια η δομή και τα θεατρικά στοιχεία που υπάρχουν. Κατ' αρχάς έχουμε μόνο τρία πρόσωπα. Δεν περιγράφει, δεν υπάρχουν πληροφορίες περιβάλλοντος χώρου ή ψυχολογικές παρατηρήσεις. Το μόνο που μας ενδιαφέρει είναι η συνισταμένη αυτών των προσώπων. Η σύλληψή τους έγινε με τρόπο καθαρά θεατρικό, θα έλεγα και ποιητικό, γιατί υπάρχει πύκνωση. Δεν λέμε ούτε το επάγγελμα των προσώπων ούτε την οικονομική τους κατάσταση, κάτι που συμβαίνει και στα περισσότερα θεατρικά μου έργα. Τα πρόσωπα δεν περιγράφονται και, ίσως, εκεί έγκειται η μυθιστορηματική χροιά τους. Στο θέατρο πρέπει να τα περιγράψεις γιατί πρέπει να τα δεις.

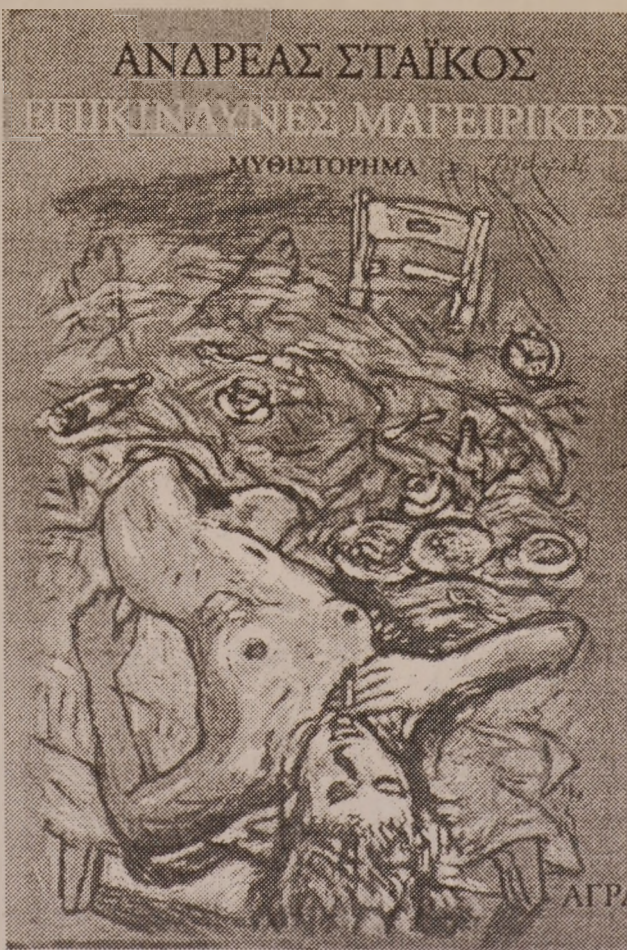
• Πώς επέλεξες το όνομα *Δαμοκλής* για τον ήρωά σου;

— Είναι από ένα λογοπαίγνιο. Κάποια στιγμή, για να περάσει η ώρα μου, έγραφα κάτι διαλόγους. Εβαλα τον *Δαμοκλή* – αυτό το όνομα μου άρεσε, γιατί ήθελα να χρησιμοποιήσω τη φράση «δαμόκλειος

σπάθι».

• Τα ονόματα των ηρώων σου στα θεατρικά έργα με ποιο σκεπτικό επιλέγονται;

— Υπάρχουν φορές που τα ονόματα προηγούνται του έργου, και το έργο εκτυλίσσεται σύμφωνα με τα ονόματα. Άλλες φορές προηγείται το έργο, και ανάλογα

με το χαρακτήρα που έχει επιδείξει κατά τη διαδρομή του ο ήρωας, τότε τον βαφτίζω. Συνήθως, όμως, επιλέγω κοινά ονόματα – ούτε βαρύγδουπα ούτε ονόματα

που μπορεί να προκαλέσουν συμβολικούς συνειρμούς.

ΚΑΤΑΠΟΛΕΜΩΝΤΑΣ ΤΗΝ ΠΛΗΞΗ

• Πώς ξεκίνησες να γράφεις θέατρο;
— Ξεκίνησα να γράφω για να καταπολεμήσω την πλήξη μου ως μαθητής στο Γυμνάσιο, κατά τη διάρκεια των Μαθηματικών, της Φυσικής και της Χημείας. Δεν ήμουν καθόλου προσηλωμένος σε όσα γινόνταν στην έδρα, και γλίστραγα στον δικό μου κόσμο γράφοντας μικρά μονόπρακτα. Αυτό ήταν η αρχή. Μετά είχα την τύχη να έχω καθηγητή τον ιστορικό του θεάτρου Γιάννη Σιδέρη, ο οποίος πρόσεξε τις εκθέσεις μου. Πρόσεξε ότι δεν γράφονταν με τους κανόνες της έκθεσης ιδεώδη (μέχρι που περιείχαν και διαλόγους) αλλά είχαν ένα υπόστρωμα θεατρικό.

• Η συνέχεια;

— Κατάλαβα ότι αυτό με διασκέδαζε πολύ, ήταν αυτό που με έσπρωξε να συνεχίσω. Βέβαια, απαραίτητη ήταν και η σύγκριση με άλλα έργα, άρα άρχισα να διαβάζω θέατρο και να πηγαίνω θέατρο. Είχα δει όλα τα έργα του μοναδικού θεάτρου που παραδεχόμουν εκείνη την εποχή, τα έργα του Κουν. Τότε κυκλοφόρησε και το περιοδικό *Θέατρο* του Νίτσου και με όλα αυτά δημιούργησα το δικό μου θεατρικό κλίμα και τις δικές μου θεατρικές σπουδές του αυτοδίδακτου συγγραφέα.

• Τι θα επέλεγες να δηλώσεις σήμερα ως επαγγελματική ιδιότητα;

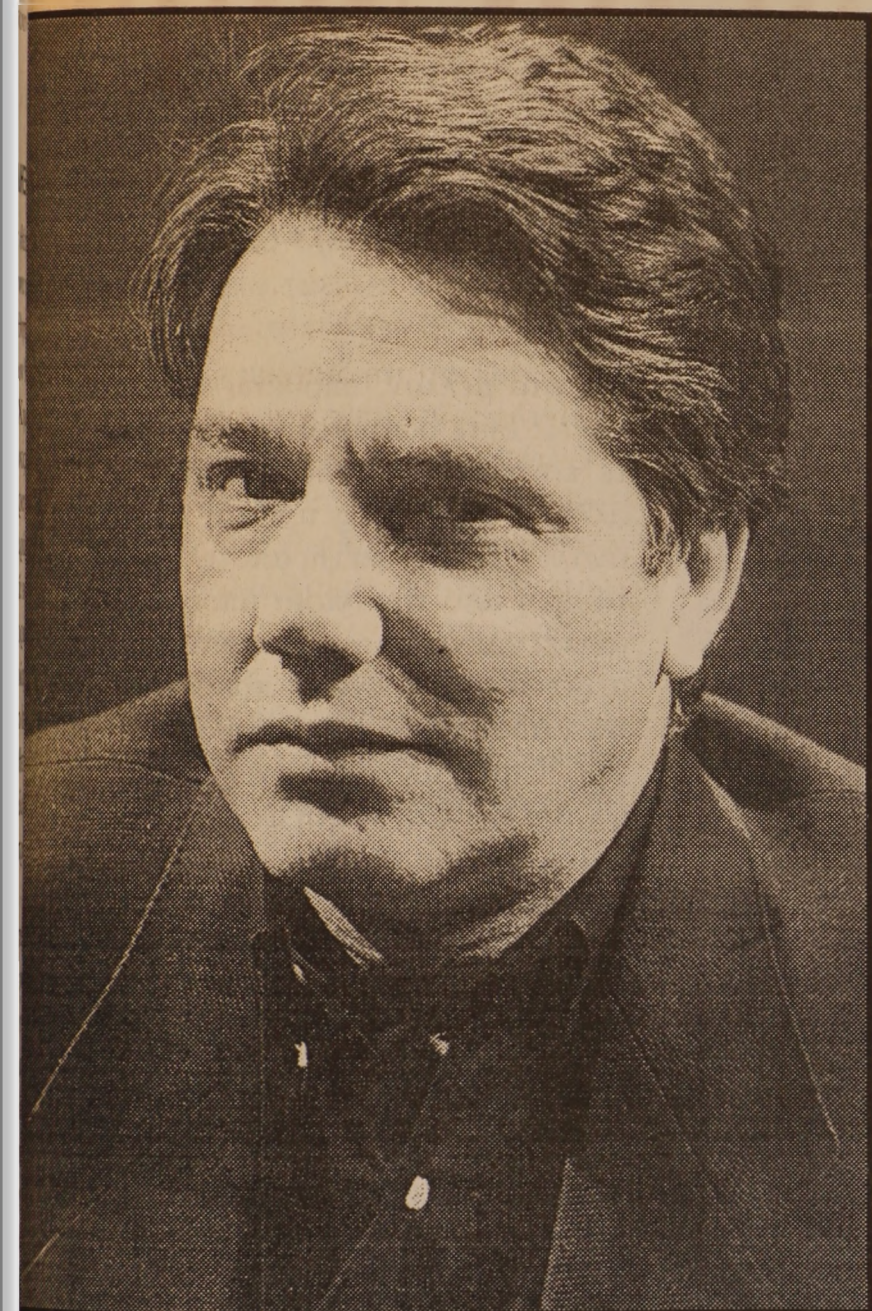
— Αυτό που γράφει η αστυνομική μου ταυτότητα: θεατρικός συγγραφέας.

• Και η μεταφραστική σου ιδιότητα;

— Στο χώρο της μετάφρασης ασχολούμαι κυρίως με θεατρικά έργα, και μάλιστα συγγραφέων επιλεγμένων από μένα με κριτήρια θεατρικής συγγένειας. Εχω μεταφράσει πολύ Μαριβώ και μάλιστα σε ανύποπτο χρόνο και χωρίς να μου έχουν παραγγελθεί.

• Ποια είναι τα κοινά στοιχεία με τον κόσμο αυτής της εποχής;

— Ειδικά με τον Μαριβώ, το κοινό ήταν το «μαριβωντάζ», μια έννοια που είναι

Ανδρέας Σταΐκος: «Σε όλα τα πράγματα πρέπει να βρίσκουμε την πλευρά της απόλαυσης, κι αυτό είναι η εκδίκη μας απέναντι στη φύση».

ρούσα να φανταστώ ότι το γρανάζι του μυαλού του ήταν τόσο κοντά στο δικό μου.

• *Αυτό το παιχνίδι το έχεις μεταφέρει και στις προσωπικές σου στιγμές;*

— Δεν είναι μόνο τρόπος γραφής και θεατρικής αντιμετώπισης, αλλά είναι και τρόπος ζωής, που σε κάνει να μην αρνείσαι ούτε τα πιο δύσκολα πράγματα, αλλά και να μην τα υφίστασαι. Δεν θέλεις να τα αποτρέψεις, γιατί ακόμα και στα πιο δύσκολα πράγματα υπάρχει μια γλύκα που πρέπει να τη γευτείς. Σε όλα τα πράγματα πρέπει να βρίσκουμε την πλευρά της απόλαυσης, κι αυτό είναι η εκδίκησή μας απέναντι στη φύση. Ένας ερωτικός αποχωρισμός, για παράδειγμα, είναι μια προετοιμασία θανάτου, αλλά είναι μέσα στο μενού της ζωής μας.

• *Ο έρωτας, τι θέση έχει στο μενού της ζωής;*

— Για μένα, ο έρωτας είναι διαρκής κι έχει πολλούς πρωταγωνιστές. Έχει απίστευτη ρευστότητα και πλοκές, όπως ένα έργο.

Με τις ανατροπές του, τις εκπλήξεις του, τα πισωγυρίσματά του...

Η ΘΕΑΤΡΙΚΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΜΑΓΕΙΡΙΚΗΣ

• *Και η σχέση σου με το πραγματικό μενού, τη μαγειρική, από πού ξεκινά;*

— Η σχέση μου με την τέχνη της γεύσης ξεκίνησε όταν αντιλήφθηκα τη θεατρικότητα που περικλείεται στη μαγειρική. Από τα παιδικά μου χρόνια. Από τότε που το στρώσιμο του κυριακάτικου τραπέζιού, η τοποθέτηση των συνδαιτυμόνων γύρω

από το τραπέζι, το σερβίρισμα —στην περίπτωση της οικογένειάς μου απλό και λιτό— ο ήχος των πιρουνιών πάνω από την ψευδοπορσελάνη, ο ήχος των αλληλοσυγκρουόμενων ποτηριών, οι απλοϊκές προτάσεις και οι κουβέντες της «τάβλας» συνθέταν μία από τις πρώτες θεατρικές αισθήσεις μου. Αργότερα, η ίδια θεατρική αίσθηση κυριαρχούσε στις συνοικιακές ταβέρνες, όπου μαζί με τα μαγειρεμένα φαγητά, πάνω στο τραπέζι, του οίνου βοηθώντας, μαγειρεύονταν από τη συντροφιά μας πράγματα και θάματα, λόγια και βλέμματα. Μετά βρέθηκα στη Γαλλία, με άδειες τσέπες και πολλές γευστικές αναμνήσεις. Η εξαιρετική μαγειρική της μητέρας μου με είχε καταστήσει άκρως απαιτητικό. Η απαιτητικότητα αυτή, σε συνδυασμό με την πενία, με υποχρέωσαν να ζωντανέψω ξανά και να σκηνοθετήσω τις γευστικές μνήμες. Έτσι ξεκινά η πρακτική σχέση μου με τη μαγειρική. Επιδόθηκα με ζήλο στη σχέση του μαγειρέματος, όχι της μαγειρικής. Η τέχνη του μαγειρέματος εμπεριέχει τη μαγειρική, αλλά την υπερβαίνει. Είναι η τέχνη της ψευδαίσθησης, η τέχνη της μεταμφίεσης. Το τραπέζι είναι η σκηνή. Το σερβίσιο είναι το σκηνικό και οι συνδαιτυμόνες είναι οι ηθοποιοί που παίζουν στην παράσταση του δείπνου και την οδηγούν στο αναπόφευκτο τέλος της. Περίττο να προσθέσω πως η κουζίνα είναι το παρασκήνιο.

• *Θα έκανες εσύ ό,τι οι ήρωές σου στις επικίνδυνες μαγειρικές;*

— Μα πώς θα μ' ενοχλούσε να μαγειρεύω εγώ, όταν για μένα το μαγείρεμα δεν είναι ούτε υποχρέωση ούτε αγγαρεία; Και πώς θα μ' ενοχλούσε να μαγειρεύω για μια γυναίκα που διαθέτει μια τέτοια ακτινοβολία ψευδαίσθησης, ώστε να μου παρουσιάζεται ως η γυναίκα των ονείρων μου; Ποιος άνδρας μαγειρεύει για άλλον άνδρα; Ένας άνδρας μαγειρεύει για τη γυναίκα των ονείρων του — έστω κι αν ανάμεσα σε λίγους ή περισσότερους συνδαιτυμόνες η γυναίκα αυτή απουσιάζει. Σε άπαντα και απανταχού τα δείπνα, μια γυναίκα παίζει πάντα το ρόλο της γυναίκας των ονείρων.

Αναζωπυρώνεται το ενδιαφέρον για τον Μαρξ

του Σπύρου Τσακνιά

Με αφορμή την έκδοση του βιβλίου του Isaiah Berlin, *Καρλ Μαρξ, Η ζωή και η εποχή του* (Μετάφραση: Γ.Ν. Μερτίκας Εκδ. Scripta, 1998).

Εχουν περάσει πενήντα χρόνια από τότε που ο Isaiah Berlin έγραψε τη μονογραφία του **Καρλ Μαρξ**, η οποία πρόσφατα μεταφράστηκε στα ελληνικά και κυκλοφόρησε από τις εκδόσεις Scripta. Και συμπληρώνονται, ως γνωστόν, εκατόν πενήντα χρόνια από τότε που δημοσιεύτηκε το *Κομμουνιστικό Μανιφέστο*. Θα μπορούσε κανείς να ισχυριστεί ότι το έργο του λετονού συγγραφέα, που σπούδασε και δίδαξε στην Αγγλία κοινωνική και πολιτική θεωρία, αργοπώρησε πολύ να φθάσει στην ελληνική βιβλιαγορά και ότι η εξαίρετη εκ μέρους του παρουσίαση των βασικών ιδεών του μεγάλου θεωρητικού του παγκόσμιου σοσιαλιστικού κινήματος φθάνει σ' εμάς μετά την ιστορικά διαπιστωμένη, όπως λέγεται, χρεοκοπία των ιδεών αυτών.

Το περίεργο είναι πως η έκδοση του βιβλίου του Isaiah Berlin δεν είναι το μόνο δείγμα αναζωπύρωσης του ενδιαφέροντος για τον Μαρξ, λίγο μετά την αποκαθίλωσή του στις χώρες όπου είχαν εγκατασταθεί καθεστώτα στο όνομα των θεωριών του. Πλείστα δημοσιεύματα στον ημερήσιο και περιοδικό Τύπο, ακόμα κι όταν δεν υπερβαίνουν το ρηχό ανεκδοτολογικό επίπεδο, μαρτυρούν ότι το όνομα του Μαρξ κάθε άλλο παρά το σκέπασε η λήθη. Είναι πρόωρο, και δύσκολο, να ερμηνεύσει κανείς αυτές τις αχνές ακόμη ενδείξεις αναζωογονημένου ενδιαφέροντος. Και οπωσδήποτε υπερβαίνει τις προθέσεις και τις δυνατότητές μου μια απόπειρα ερμηνείας των. Εικάζω ότι ενώ το όνομά του είναι πασίγνωστο, οι ιδέες του, ιδίως ανάμεσα στις νεότερες γενιές, είναι ελάχιστα γνωστές. Αλλά και στις παλιότερες γενιές ακόμη, σε αυτές που αγωνίστηκαν για την πραγμάτωση των κοινωνικών του ιδεωδών, πέρα από έναν στενό κύκλο ειδικών

μελετητών του έργου του, και έναν κάπως ευρύτερο κύκλο διανοουμένων της Αριστεράς, περισσότερο γνωστή ήταν μια απλουστευμένη σύνοψη ορισμένων θέσέων του παρά η αρκετά σύνθετη σκέψη του και οι μάλλον περίπλοκες αναλύσεις του.

Υποθέτω πως η «κρίση του μαρξισμού» ενδέχεται να προκαλεί σήμερα, ή να προκαλέσει στο κοντινό μέλλον, ένα βαθύτερο και ουσιαστικότερο ενδιαφέρον για ιδέες που σφράγισαν ανεξίτηλα την ιστορία του 20ού αιώνα. Η βάνανυση εξίσωση Μαρξ - Τσαουσέσκου δεν ισχύει πλέον ακόμα και για τους φανατικότερους των αντιπάλων του. Οι προβλέψεις του για την κατάρρευση του καπιταλισμού ως αναπόφευκτης συνέπειας των «σιδερένιων νόμων της ιστορίας» μπορεί να αντιμετωπίζεται με δυσπιστία ακόμη και από τους φανατικότερους των οπαδών του. Ίσως να έφθασε ή να πλησιάζει η ώρα που ο Μαρξ δεν θα διαβάζεται ούτε ως προφήτης ενός επίγειου παραδείσου ούτε ως εμπνευστής ανατριχιαστικών ολοκληρωτικών καθεστώτων, αλλά γι' αυτό που πράγματι είναι: ένας μεγάλος στοχαστής, χωρίς τη συμβολή του οποίου οι κοινωνικές επιστήμες της εποχής μας δεν θα ήταν αυτό που είναι σήμερα. Το ότι ο Μαρξ άλλαξε δραστικά την πορεία των κοινωνικών επιστημών και της πολιτικής θεωρίας είναι μια παραδοχή, την οποία σπανίως αμφισβητούν επιστήμονες και θεωρητικοί, ανεξάρτητα από την προσωπική τους τοποθέτηση απέναντι στις ιδέες του. Μια σκέψη που διαδραμάτισε τέτοιο ρόλο, όσο κι αν συνδέθηκε με συγκεκριμένες πολιτικές πρακτικές που ήταν καταδικασμένες να καταρρεύσουν, και που όντως κατέρρευσαν, δεν είναι προορισμένη να βυθιστεί στη λήθη. Ο Μαρξ ανήκει στη χορεία των στοχαστών από τους οποίους -σήμερα οπωσδήποτε

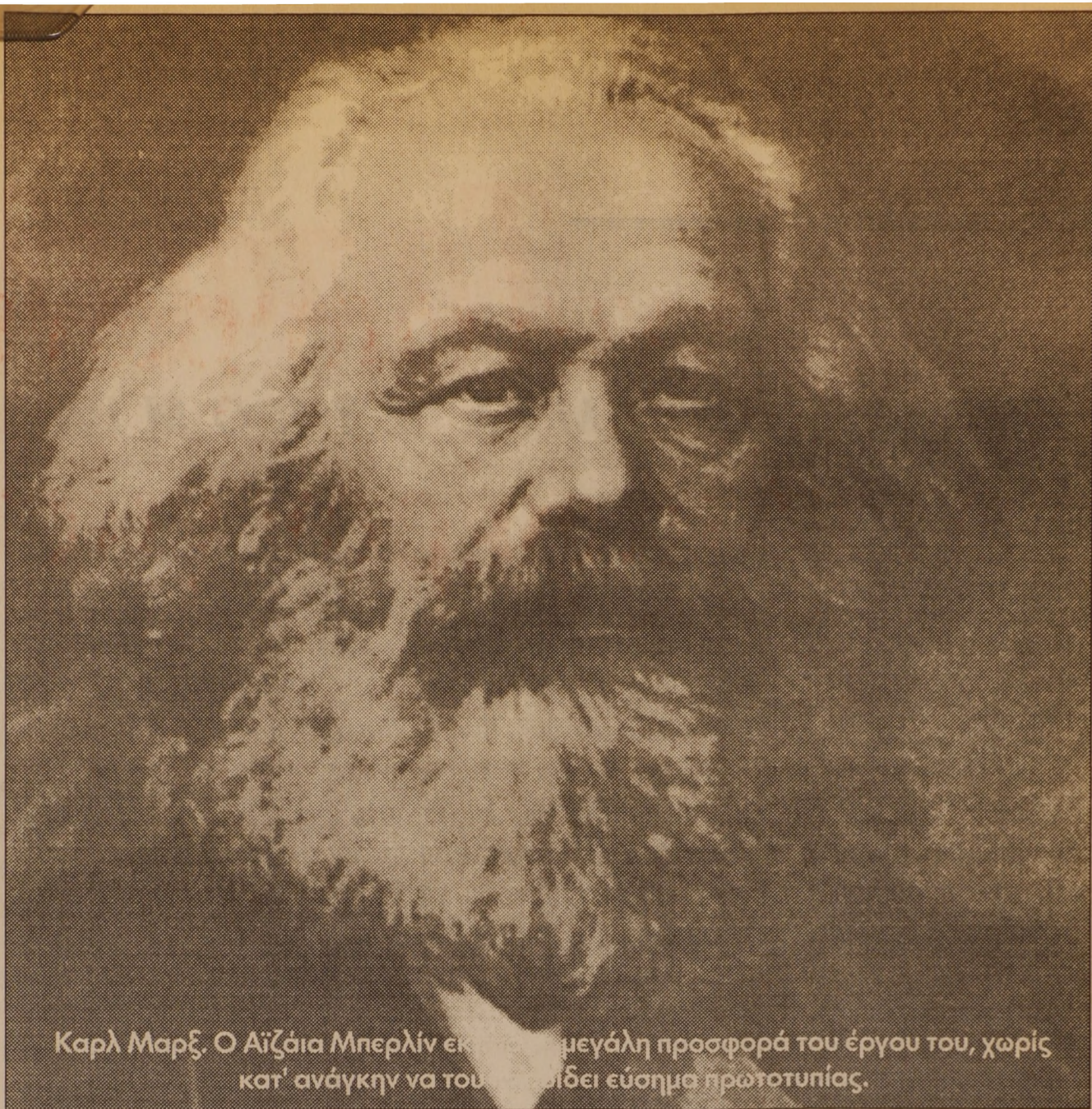
και στο μέλλον, υποθέτω- δεν αναμένε κανείς ούτε σωτηριολογικές συνταγές ούτε εσχατολογικές βεβαιότητες. Από την άλλη, ο στοχασμός του και η εκπληκτική αναλυτική του σκέψη αποτελούν παρακαταθήκη από την οποία μπορεί κανείς να αντλεί έμπνευση για την αντιμετώπιση σημερινών ή αυριανών προβλημάτων που ήταν αδύνατο να προβλεφθούν στην εποχή του. Έτσι ή αλλιώς, η γνωριμία με τη σκέψη του και επιθυμητή φαίνεται πως είναι και αναγκαία, νομίζω.

Η απάντηση στο απολύτως θεμιτό ερώτημα αν υπάρχει καλύτερος τρόπος γνωριμίας με τη σκέψη του Μαρξ από την ανάγνωση των έργων του, δικαιολογεί, θέλω να πιστεύω, την ανάγκη που αισθάνθηκα να γράψω ετούτη τη θερμή βιβλιοσύσταση. Απαντώντας απερίφραστα πως όντως η ανάγνωση των έργων του είναι ο πιο ενδεδειγμένος τρόπος οικείωσης με τις ιδέες του, οφείλω να προσθέσω πως η ανάγνωση αυτή δεν είναι εύκολη. Όχι μόνο γιατί συχνά το ύφος του είναι στρυφνό, αλλά και γιατί ένα μεγάλο μέρος του έργου του αναπτύσσεται μέσα από διαλόγους με έργα άλλων στοχαστών, παλαιότερων ή συγχρόνων του, η γνώση των οποίων αποτελεί αναγκαία προϋπόθεση για την κατανόηση των απόψεων του Μαρξ. Βασικές ιδέες του ουδέποτε τις ανέπτυξε με πληρότητα και συνοχή. Οι ιδέες αυτές συνάγονται συχνά μέσα από τις αντιπαραθέσεις του με κείμενα συμπολεμιστών ή αντιπάλων του, πολλοί από τους οποίους είναι τελείως ξεχασμένοι σήμερα και τα κείμενά τους, στα οποία ο Μαρξ ασκεί συνήθως κριτική ή, ακόμα συχνότερα, δριμεία πολεμική, είναι δυσεύρετα, προσιτά μόνο στους ερευνητές. Το ότι πάρα πολλοί ερευνητές και μελετητές έχουν γράψει σημαντικές μονογραφίες για τη μια ή την άλλη πλευρά του έργου του

ή και συνθετικότερες εργασίες πάνω στη
αρξική θεωρία— είναι γνωστό. Η σχετική
ιβλιογραφία είναι απέραντη. Κι ένα με-
άλο μέρος της επίσης δυσπρόσιτο.

Η μονογραφία του Isaiah Berlin, πολύ κα-
ά μεταφρασμένη στα ελληνικά από τον
N. Μερτίκα, εκδοτικά φροντισμένη, με
 ενδιαφέρουσα εισαγωγή του καθηγητή
Jan Ryan και κατατοπιστική βιβλιογρα-
φία του καθηγητή Terrel Carver, είναι μια
 πρώτης τάξεως εισαγωγή στη θεωρία του
Καρλ Μαρξ. Για την ακρίβεια, πρόκειται
για ένα είδος πνευματικής βιογραφίας. Το
βιβλίο αυτό, που ο Berlin πρωτοδημοσίευ-
σε όταν ήταν μόλις τριάντα χρόνων, ανέ-
δειξε την ιδιοφυΐα του ως ιστορικού των
ιδεών, ενός τομέα στον οποίο ξεχώρισε όχι
μόνο με την ευρυμάθεια και την εμβρίθειά
του αλλά και με το ταλέντο του. «Αυτό το
ταλέντο», σημειώνει ο καθηγητής της πολι-
τικής φιλοσοφίας Ryan, «κάτι που συμβαί-
νει συχνά με τέτοια χαρίσματα, είναι ευκο-
τότερο να το θαυμάζουμε και να το απο-
λαμβανούμε παρά να το περιγράφουμε·
παρουσιάζεται ως εξαιρετική ικανότητα
επιτοίμησης του στοχαστή και της σκέψης
του. Ο συγγραφέας απεικονίζει τις προσω-
πικότητες ανδρών και γυναικών γύρω από
τους οποίους γράφει, χωρίς να ξεχνά ούτε
πιγμή ότι θέλουμε να μάθουμε γι' αυτούς
εξαιτίας των ιδεών τους μάλλον παρά λόγω
των συζυγικών τους περιπετειών ή του εν-
δυματολογικού τους γούστου, και μάλιστα
ως απεικονίζει ζωηρά, ακριβώς επειδή οι
ιδέες έχουν ζωή αφ' εαυτών, σφραγίζονται
όμως από τους χαρακτήρες των ανδρών
και των γυναικών στους οποίους ανήκουν».

Η μονογραφία του Berlin για τον Καρλ
Μαρξ, που σε ορισμένα σημεία αναθεω-
ρήθηκε αργότερα χωρίς να αλλοιωθεί
στην ουσία της, πιστοποιεί του λόγου το
αληθές. Ελάχιστες είναι οι βιογραφικές
λεπτομέρειες που μας δίνει ο συγγραφέας
για τη ζωή του ήρωά του, κατορθώνει
εντούτοις να σκιαγραφήσει με ενάργεια
το χαρακτήρα και την προσωπικότητά του
και πάνω από όλα να καταδείξει τη συνά-
φεια ατομικής ζωής, κοινωνικού περιβάλ-
λοντος, θεωρητικών, πνευματικών, ιδεο-
λογικών και πολιτικών ρευμάτων της επο-
χής, αφ' ενός, και έργου, αφ' ετέρου. Κυ-
ρίως, όμως, κατορθώνει να χαρτογραφή-
σει την πορεία μιας σκέψης που διαμορ-
φώνεται σταδιακά, μέσα από ποικίλες ζυ-
μώσεις με τον περίγυρο, μέσα από παθια-
σμένες συγκρούσεις με αντιπάλους και συ-
μπολεμιστές, η σφοδρότητα των οποίων
δεν είναι διόλου άσχετη με τον δύσπιστο,
εριστικό και αλαζονικό χαρακτήρα του με-

Καρλ Μαρξ. Ο Αϊζάια Μπερλίν εκτίμησε τη μεγάλη προσφορά του έργου του, χωρίς
κατ' ανάγκη να του αποδίδει εύσημα πρωτοτυπίας.

γάλου θεωρητικού του σοσιαλισμού. Η κα-
τανόηση της εξέλιξης της σκέψης του
Καρλ Μαρξ θα ήταν προβληματική για τον
αμύητο ή τον σχετικώς μυημένο αναγνώ-
στη αν ο Berlin δεν τον πληροφορούσε
επαρκώς για τις απόψεις των στοχαστών
με τους οποίους ήρθε σε σύγκρουση, για
τις αφορμές και τις βαθύτερες αιτίες των
ρήξεων, για την ουσία και τη σημασία
τους.

Ο Isaiah Berlin δεν είναι ιδεολογικός
αντίπαλος του Καρλ Μαρξ, αλλά σε καμιά
περίπτωση δεν μπορεί να χαρακτηριστεί
αγιογράφος του. Η νηφάλια κριτική του
στάση του επιτρέπει να αντιμετωπίζει δί-
καια τον ήρωά του, να εντοπίζει τα δάνεια
της σκέψης του από συγχρόνους στοχα-
στές ή προγόνους του και συνάμα να επι-
σημαίνει τα καίρια εκείνα σημεία στα
οποία ο στοχασμός του καινοτομεί και να
υπογραμμίζει την τεράστια σημασία των
καινοτομιών του, που τον έκαναν τελικά
να ξεχωρίσει ανάμεσα σε πλήθος δραστή-
ριων και σημαντικών θεωρητικών. Πέρα
από τη φρυσιογνωμία του Καρλ Μαρξ, η
μονογραφία του Berlin απεικονίζει με
αδρότητα το κοινωνικό, φιλοσοφικό και
ιδεολογικό τοπίο μιας ολόκληρης εποχής,
η οποία πάλλεται από το πάθος της αναζή-
τησης των νόμων της κοινωνίας και της
ιστορίας, που θα τη βοηθήσουν τόσο στην
αυτοκατανόησή της όσο και στη χάραξη
μιας πορείας προς το μέλλον, το οποίο φα-
ντάζεται λουσμένο στο φως της πλήρους

απελευθέρωσης του ανθρώπου απ' όλα τα
δεσμά του.

Η φρυσιογνωμία του Μαρξ, μέσα από την
πνευματική βιογραφία που του αφιέρωσε
ο Berlin, αναδεικνύεται τόσο σημαντική
επειδή δεν της αποδίδεται το αμφίβολης
αξίας εύσημο της πρωτοτυπίας. Η μεγαλο-
σύνη του συνίσταται στο να αφομοιώνει τη
σκέψη της εποχής του, να την υποβάλλει
σε αυστηρό κριτικό έλεγχο, να την κωδικο-
ποιεί με όση συνοχή του επιτρέπει η εκρη-
κτική προσωπικότητά του και η σχεδόν
αχαλίνωτη πολυπραγμοσύνη του, και να
την εκφράζει με τρόπο δυναμικό και ύψος
απολύτως προσωπικό. Η διακριτική επι-
σήμανση εκείνων των προβλέψεων του
Μαρξ που δεν ευτύχησαν να δικαιωθούν
από την ιστορία, ενώ δεν μειώνει την τερά-
στια σημασία της προσφοράς του βιογρα-
φούμενου, ενισχύει την αξιοπιστία του
βιογράφου. Η μονογραφία του είναι αξια-
νάγνωστη όχι μόνο για τη μεθοδική κατά-
ταξη του υλικού του και τη νηφάλια δια-
πραγμάτευσή του, αλλά και για τον τρόπο
με τον οποίο είναι γραμμένη, τον άμεσο
και ευθύβολο, που βρίσκεται στους αντί-
ποδες μεγάλου μέρους του σημερινού δο-
κησίσοφου θεωρητικού λόγου που συχνά
πονοκεφαλιάζει τον αναγνώστη άνευ απο-
χρώντος λόγου. Στην άνετη πρόσληψη της
εξαιρετικής εισαγωγής του Berlin στον
Μαρξ και το έργο του, συμβάλλει —το επα-
ναλαμβάνω— και η πολύ καλή μετάφραση
του Γιώργου Μερτίκα.

Το παρελθόν συναντά

ΜΙΑ ΣΥΝΟΜΙΛΙΑ ΜΕ ΤΟΝ ΜΙΧΑΛΗ

του Βασίλη Ρούβαλη

Ο Μιχάλης Νικολούδης εμφανίστηκε για πρώτη φορά στη δισκογραφία με την Αιολία. Ακολούθησε ο Χρησμός (1996) και μόλις πρόσφατα ο Μελισσόκηπος (όλοι στη Libra Music), με τη σύμπραξη της Σοφίας Τσέρου στα φωνητικά και του Ηλία Κατσούλη στο στίχο. Η μουσική του διακρίνεται από την καθαρότητα και την αισθαντικότητα του παραδοσιακού μέλους, που διαπραγματεύεται το παρελθόν σε σύγχρονες βάσεις, αποτολμώντας και πετυχαίνοντας την ιδανική σύμπραξη ρυθμών, ηχοχρωμάτων και συναισθήματος. Σκιρτήματα ήχων από την ευρύτερη γεωγραφική περιοχή της Ελλάδας και γενικότερα της ανατολικής λεκάνης της Μεσογείου δημιουργούν ένα αρμονικό σύνολο, κατατάσσοντας τη μουσική του στα ιδανικά δείγματα της παγκόσμιας έθνικ παραγωγής.

• Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται η τάση της στροφής προς την Ανατολή και τις αξίες που εκείνη προσβέβει. Εσείς θεωρείτε ότι εδώ, στην ευρύτερη μη γεωγραφική περιοχή της Ελλάδας, είναι επιτυχής αυτή η τάση βαδίζοντας σωστά πάνω στις παραδοσιακές φόρμες;

— Αυτή η τάση ξεκίνησε στις αρχές της δεκαετίας του '80 στην Ελλάδα, γιατί στο εξωτερικό από τη δεκαετία του '70 ή και λίγο νωρίτερα με την αναζήτηση που έγινε στη μουσική της Ινδίας. Στην Ελλάδα, απ' όσο θυμάμαι διάφοροι μουσικοί άρχισαν τότε να ψάχνουν τα ακούσματα από την ανατολική λεκάνη της Μεσογείου κυρίως. Βέβαια, τώρα έχει γίνει της μόδας η ενασχόληση με την παράδοση, φτάνοντας να μιλάμε για mainstream, καθότι αυτό θέλει η πλειοψηφία. Είναι γεγονός ότι συνεχώς εμφανίζονται νέοι χώροι όπου παίζουν διάφορα συγκροτήματα και μουσικοί και νομίζω ότι ήταν καλό που οι παραδοσιακές φόρμες βοηθούν προς αυτό. Υπάρχουν καλές και κακές προσπάθειες, όπως σε κάθε τομέα.

• Μέσω του παραδοσιακού ήχου μπορεί να ενεργοποιηθούν νέοι δρόμοι έκφρασης, καλύπτοντας παράλληλα και το δίπολο παλιό - σύγχρονο, Ανατολή - Δύση της ελληνικής φυσιογνωμίας;

— Όπως ακριβώς την ορίσατε είναι η φυσιογνωμία μας. Και δεν μπορεί να γίνει πιστή μεταφορά, είναι σαν να χτίζουμε ένα οίκημα και να το φτιάχνουμε για να μοιάζει στην Ακρόπολη. Όμως μπορούμε να

πάρουμε αυτές τις παραδοσιακές φόρμες και να τις χειριστούμε ώστε να προτείνουμε κάτι νέο. Το παρελθόν είναι κάτι συγκεκριμένο, γι' αυτό και συγκρούεται με το παρόν. Ενώ αν χρησιμοποιήσουμε τις ρίζες μας ως κεντρική δομή, έχουμε τη δυνατότητα να επεκταθούμε παραπέρα.

• Αν αναφέρουμε τη Δόμνα Σαμίου, που «αποταμιεύει» και καταγράφει υλικό, αλλά και τους σύγχρονους φορείς της βυζαντινής μουσικής;

— Η Σαμίου γυρίζει από χωριό σε χωριό καταγράφοντας και αρχειοθετώντας. Αν δεν υπήρχε αυτή η προσπάθεια, δεν θα κάναμε τίποτε σήμερα. Προσωπικά, δεν έχω επιλέξει να κάνω κάτι τέτοιο αλλά εμπνέομαι παίρνοντας από εκεί διάφορες φόρμες. Για τη βυζαντινή μουσική έχουν γίνει πάμπολλες συζητήσεις και «μάχες» από τους ειδικούς. Κάποτε έγινε προσπάθεια ανανέωσής της με την πολυφωνία, που ως γνωστόν είναι μονοφωνική, εναρμονίζοντάς τη με τη δυτική φιλοσοφία. Ήταν ένα βήμα όχι προς τα μπρος αλλά ακαθόριστο. Από τη βυζαντινή εκκλησιαστική μουσική δανείζονται πράγματα, αλλά πρέπει να παραμείνει σημείο αναφοράς, αναλλοίωτη και άφθαρτη στη μοναδικότητά της.

• Η Δύση, με τη δομή και το σύστημα αξιών της, εισχώρησε βαθιά στις ρίζες της ελληνικής λαϊκής έκφρασης από διάφορους παράγοντες. Όμως ταυτόχρονα αποπέμφθηκε η Ανατολή. Η τωρινή επανεκτίμηση της Ανατολής δηλώνει κάποιο αδιέξοδο, τελικά έναν ευνουχισμό;

— Είναι μια παλινδρόμηση που έχει περιοδικότητα. Η Δύση εισέβαλε στην Ελλάδα μετά τον πόλεμο δυναμικά. Βέβαια υπήρχαν ο Χιώτης, ο Τσιτσάνης και οι άλλοι μεγάλοι μουσικοί αντιμέτωποι με τους λεγόμενους «ελαφρούς» και την τάση προς την αμερικανική τζαζ, αλλά το '60, με τον ερχομό των εξορίστων από τις πολιτικές καταστάσεις της εποχής, δημιουργήθηκε μια ομάδα με τους Θεοδωράκη, Ρίτσο κ.ά. που σαν θύελλα σάρωσαν ό,τι δυτικό - αστικό είχε μεταφυτευτεί. Μετά, στη δεκαετία του '80, ξέρουμε όλοι τι έγινε στο ελληνικό τραγούδι, που κατ' εμέ είναι η χειρότερη περίοδός του. Γι' αυτό πιστεύω έγινε η επανέλευση της ανατολικής ήχου. Και δεν έχει τόση σημασία η απλή χρήση ούτι, νεί, τζουρά όσο η γνώση ότι π.χ. ένας Σαραγούδας, πριν από τριάντα χρόνια έπαιζε ούτι μ' έναν συγκεκριμένο τρόπο. Έτσι, θα έχει κέρδος κάποιος ως μουσικός και ερευνητής.

• Κάποιοι λένε να στραφούμε ολοκληρωτικά στην Ανατολή, αφού η Δύση δεν έχει τίποτε να μας δώσει.

— Διαφωνώ, αν και κάποτε το είχα υποστηρίξει και εγώ. Σήμερα στη Δύση υπάρχουν και πράγματα ενδιαφέροντα. Δεν πρέπει να αγνοούμε έναν Bryan Eno, έναν Peter Gabriel ή έναν David Byrne. Όπως και τα καλά ή άσχημα της ανατολικής κουλτούρας που μπορούν να μας επηρεάσουν. Η μείξη από διάφορες κουλτούρες είναι το ζητούμενο. Για παράδειγμα, ένας ισραηλινό κρουστό μπορεί να χρωματίσει διαφορετικά έναν δικό μας μπάλο και τούτο είναι το ενδιαφέρον και εποικοδομητικό στην υπόθεση αυτή.

ΜΑΣΤΟΡΕΣ ΤΗΣ ΠΑΡΑΔΟΣΗΣ

• Κρίνετε ότι υπάρχουν καλλιτέχνες που «μαστορεύουν» επάξια αυτή την τόσο ευαίσθητη και λεπτεπίλεπτη υπόθεση εδώ στην Ελλάδα;

— Υπάρχουν αρκετοί μουσικοί που επεξεργάζονται καλά τις πληροφορίες από τα μουσικά παρελθόν. Άλλοτε πετυχαίνοντας άλλοτε όχι. Γενικά προχωράει πολύ καλά αυτό και φαίνεται πως θα υπάρξει συνέ-

μιλεί με το παρόν

ΑΛΗ ΝΙΚΟΛΟΥΔΗ

Ο Μ. Νικολούδης με το μαντολίνο του που, προσθέτοντας τάστα, εμπλούτισε τον ήχο του.

εια. Υπάρχει ένας πυρήνας και σίγουρα κάποιοι θα παραμείνουν στο μέλλον. Υπάρχουν μουσικοί κορυφής στην Ελλάδα που δεν γνωρίζουν καν το χώρο αυτό. Είναι παγιδευμένοι στο βιοπορισμό τους, εργαζόμενοι δίπλα σε εμπορικούς καλλιέχνες χωρίς να εκτιμούν τις ικανότητές τους. Και είναι κρίμα.

• Ποια η δική σας φιλοδοξία ως συνθέτη; Αντιπροσωπεύετε ένα ρεύμα που θέλει να έχει συνέχεια στο μέλλον;

— Όπως είπα νωρίτερα, η Δόμνα Σαμίου είναι μεγάλο κεφάλαιο, και ευτυχώς που υπάρχει. Εγώ δεν θα κάνω καταγραφή όπως άλλοι ταγμένοι κυριολεκτικά σε αυτό, αλλά φιλοδοξώ να μορφοποιώ παραδοσιακές φόρμες στη σύγχρονη πραγματικότητα της Αθήνας των 4 εκατομμυρίων ανθρώπων της, των αυτοκινήτων, των πούντιο, των υπολογιστών. Προσπαθώ να λειτουργήσω ως λαϊκός οργανοπαίκτης μιας άλλης εποχής ζώντας όμως το σήμερα.

• Τι προσδοκίες έχετε από το Μελισσόκηπο ως προς την αποδοχή που θα έχει από το κοινό;

— Ο Μελισσόκηπος περιέχει εύκολες μελωδίες που ο καθένας μπορεί να ακούσει. Υπάρχουν και κάποιες «γέφυρες» με

εναλλακτικές προτάσεις από πλευράς μου που ξεφεύγουν από το δόγμα εισαγωγή - κουπλέ - ρεφρέν. Με ενδιαφέρει να απασχολήσει αυτό τους ακροατές του δίσκου, να ξεφύγουμε λίγο από τα παραδεδεγμένα.

ΠΩΣ ΕΜΠΛΟΥΤΙΖΕΤΑΙ ΤΟ ΤΡΙΠΤΥΧΟ

• Στην Αιολία και τον Χρησμό διανύσατε μια εικόνα με διαφορετικά φόντα και συγκινήσεις, διανθισμένη και στις δύο περιπτώσεις με μια διάθεση αποτύπωσης και καταγραφής. Με τον Μελισσόκηπο ακολουθείτε άλλα μονοπάτια, φαίνεται ότι κατασταλάζετε στις προθέσεις σας. Σκοπεύετε να συνεχίσετε προς αυτή την κατεύθυνση;

— Συμφωνώ απόλυτα με την άποψη αυτή. Και οι τρεις δίσκοι αποτελούν τρίπτυχο που αλληλοσυμπληρώνονται στα χαρακτηριστικά τους και αποτελούν συγκεκριμένη πρόταση από εμένα. Διαπιστώνω την αξία του αποτελέσματος όταν σε συναυλίες μου εναλλάσσονται αρμονικά. Και αυτό με χαροποιεί όσο ικανοποιεί και το κοινό.

• Πώς επιλέγετε τους συνεργάτες σας; Αν μη τι άλλο, είναι τουλάχιστον ευχάριστες εκπλήξεις σε κάθε δίσκο σας. Πιστεύετε ότι συμβάλλουν καθοριστικά στον πλουραλισμό της έκφρασής σας;

— Δε υπάρχει αμφιβολία ότι είναι σημαντικό το κέρδος. Ο Omar Farouk Tekbilek ήρθε από την Αμερική για την ηχογράφηση της Αιολίας και πράγματι χαρακτήρισε τα κομμάτια με τον τρόπο του. Όπως και ο Haig Yazdjan με τα ταξίμια και τους αυτοσχεδιασμούς του. Ο Γιώργος Μαγκλάρας, ο Ross Daily, ο Arto Tunçboyacıyan και όλοι οι άλλοι εξαιρετικοί μουσικοί έπαιξαν πολύ σημαντικό ρόλο στους δίσκους αυτούς. Δεν σημαίνει όμως ότι αυτές οι συνεργασίες αποτελούν συνταγή για το μέλλον.

• Θα μας πείτε δυο λόγια και για την επόμενη συνεργασία σας, με τον Abdelli;

— Πρόκειται για τον επόμενο δίσκο που είναι ήδη έτοιμος και θα κυκλοφορήσει μάλλον τον Μάρτιο. Έχουμε μοιραστεί το υλικό οι δυο μας σε μια ενδιαφέρουσα σύ-

μπραξη, πιστεύω. Ο Abdelli είναι Αφρικανός, Βερβέρος, και έμαθε να παίζει μουσική στους δρόμους. Είναι γνήσιος οργανοπαίκτης του δρόμου που ζει και εργάζεται στις Βρυξέλες.

• Οι ιδιοματισμοί, ο χαρακτήρας και η ηχητική ταυτότητα όλων αυτών των μουσικών και των λαών γίνεται προσπάθεια εκμανλισμού και αποδόμησης προς όφελος και μόνο των δυτικών φορμών;

— Συμβαίνει αυτό γιατί το χρήμα βρίσκεται στη Δύση. Και το έθνικ καλύπτει μια ανάγκη όπως παρουσιάζεται, στηρίζει μια βιομηχανία. Γιατί αν ακουγόταν το έθνικ όπως πραγματικά είναι, δεν θα πουλιόταν κανενός ο δίσκος.

• Στην περίπτωση της ελληνικής μουσικής παράδοσης δεν υπάρχει αντίστοιχη πρόσβαση σ' αυτό το δισκογραφικό κύκλωμα.

— Είναι ένα πρόβλημα που και εγώ έχω εντοπίσει. Δεν ξέρω τι φταίει. Ίσως να οφείλεται στο προηγούμενο του Θεοδωράκη με το φολκλορικό ξάνοιγμα του Ζορμπά παγκοσμίως. Φαίνεται ότι παρέμεινε στο εξωτερικό αυτή η εικόνα, του Έλληνα που χορεύει στο δρόμο συρτάκι και τα λοιπά, και χρειάζεται αρκετή δουλειά για να ακουστούν προς τα έξω τα πολύ ενδιαφέροντα που συμβαίνουν εδώ και καιρό από τους σύγχρονους φορείς αυτού του υλικού.

• Πάντως νομίζω ότι οι μουσικές του κόσμου δεν θα είναι παροδικό φαινόμενο στη δισκογραφία.

— Όχι, αντιθέτως πιστεύω ότι θα τραβήξουν το ενδιαφέρον ακόμη περισσότερων ακροατών. Γίνονται σπουδαία πράγματα και θα έχουν εξέλιξη στο μέλλον. Το ένα φέρνει τ' άλλο, επομένως θα υπάρξει ενδιαφέρον και των κολοσσιαίων δισκογραφικών εταιρειών που θα τα προβάλουν. Αν και σε αυτή την προοπτική θα σημαίνει η αρχή του τέλους για το έθνικ, όπως έγινε κατά καιρούς με διάφορες άλλες μουσικές τάσεις. Και είναι μεγάλο το κρίμα.

Η ΕΤΕΒΑ, οι έλληνες συνθέτες και ο Γ. Γ. Παπαϊωάννου

του Παναγιώτη Αδάμ

Σε προηγούμενο τεύχος παρουσιάστηκε αρκετά επαινετικά η σειρά CD με έργα σύγχρονων ελλήνων συνθετών που εξέδωσε πρόσφατα η ΕΤΕΒΑ. Επειδή νομίζουμε πως αφενός το θέμα είναι σοβαρό, αφετέρου ο συνεργάτης του περιοδικού μάλλον βιάστηκε, θεωρούμε καλό να κάνουμε κάποιες (δυσάρεστες) επισημάνσεις για την έκδοση αυτή, και συγκεκριμένα για το βιβλίο με τα σχόλια που τη συνοδεύει, για το οποίο υπεύθυνος είναι ο μουσικογράφος Γιάννης Γ. Παπαϊωάννου. Με μεγάλη μας λύπη αναγκαζόμαστε να στραφούμε εναντίον ενός ανθρώπου που στο παρελθόν είχε πραγματικά προσφέρει στην υπόθεση της σύγχρονης μουσικής στην Ελλάδα, τώρα όμως κινείται πια μεταξύ του γραφικού και του επιζήμιου.

ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΞΙΟΛΟΓΙΚΗ ΚΑΤΑΤΑΞΗ

Στο συνοδευτικό αυτό βιβλίο ο Γ.Γ.Π. παρουσιάζει λίστα 126 συνθετών, τους οποίους κατατάσσει σε 6 κατηγορίες με πομπώδη ονόματα (Α: ηγετικές μορφές, Β: κορυφαίοι, Γ: ξεχωριστά διακρινόμενοι, Δ: διακρινόμενοι, Ε: πολύ αξιόλογοι, ΣΤ: άλλοι αξιόλογοι), ενώ στην πραγματικότητα εννοεί απλώς πρώτης διαλογής, δεύτερης διαλογής κ.λπ., αφού στις σελίδες 28, 56 και 91 αναφέρεται ρητά πως η κατάταξη είναι αξιολογική. Τους συνθέτες της 6ης κατηγορίας τους θεωρεί προφανώς τόσο ασήμαντους που κρίνει πως δεν αξίζει καν να αναφερθούν: «δεν κατονομάζονται, αλλά απλώς αριθμούνται» (σελ. 56), «τα ονόματα υπάρχουν στο αρχείο Γ.Γ.Π.» (σελ. 60). Στο παρελθόν, ο Γ.Γ.Π. έχει παρουσιάσει και άλλες λίστες με τις οποίες διασύρει διεθνώς τους έλληνες συνθέτες με ανάλογες διαστρεβλωτικές, υποτιμητικές ή μεροληπτικές αξιολογήσεις, «βαθμό ελληνιζότητας», αριθμό αστέρων (ναι, δεν αστεϊευόμαστε!) και άλλα τέτοια, που έχουν ενίοτε διανεμηθεί και σε συναυλίες μαζί με τα προγράμματα. Στη σελίδα 27 περηφανεύεται κιόλας πως για την έκδοση αυτή «το όλο σχέδιο ξεκίνησε κάπου 14

χρόνια νωρίτερα».

Πρέπει να τονίσουμε πως (αν και η γνώμη του για αρκετούς από τους πιο γνωστούς συνθέτες μας είναι τουλάχιστον εκκεντρική) δεν μας απασχολεί σε ποια αξιολογική ομάδα εντάσσει ο Γ.Γ.Π. κάθε συνθέτη: Το πρόβλημα είναι η ύπαρξη και η δημοσιοποίηση τέτοιων ομάδων. Είναι κομική και αδιανόητη η κατά το δοκούν αξιολόγηση ζώντων, και ιδιαίτερα νεότερων συνθετών, το έργο των οποίων βρίσκεται ακόμα σε εξέλιξη και δεν έχει ολοκληρωθεί. Πέραν τούτου, κατάταξη ανθρώπων σε κατηγορίες ποιότητας θυμίζει άλλες εποχές και είναι διεθνώς πρωτοφανής. Φανταστείτε αντίστοιχη λίστα για τους ζώντες λογοτέχνες ή ποιητές μας, και μάλιστα όχι από μιά περιστασιακή κριτική αλλά από επίσημο φορέα. Επισημαίνουμε πως ο Γ.Γ.Π., ως μέλος (ο μόνος Έλληνας) της «Διεθνούς Εταιρίας [sic] Σύγχρονης Μουσικής» (ΔΕΣΜ) και πολλών άλλων διοργανώσεων, ήταν και είναι συχνά ο αποδέκτης ερωτήσεων για έλληνες συνθέτες από διεθνείς οργανισμούς, φεστιβάλ κ.λπ. και πολλές φορές αποφασίζει και επιλέγει ο ίδιος ποιοι θα εκπροσωπήσουν τη χώρα μας. Όπως πολύ εύστοχα παρατηρεί ο Γ. Σβώλος στην *Ελευθεροτυπία* (3.2.98), «προσφέρει μία περίεργα αμφιλεγόμενη υπηρεσία σε αυτό που με τόσο λεπτομερή επιχειρηματολογία πασχίζει να ορίζει ως Νέα Ελληνική Σχολή» και πιο

κάτω: «διακατέχεται από εμμονές για πρωτοποριακότητα και πρωτοτυπία, κατακλύζει με στατιστικά στοιχεία, επιμένει σε ποσοτικές και ποιοτικές συγκρίσεις, επιχειρεί ακόμη και μελλοντολογίες».

Ο Γ.Γ.Π. και η ΔΕΣΜ είναι προφανώς πεπεισμένοι πως μπορούν να διαθέτουν προδιαγραφές για το τι είναι ή τι πρέπει να είναι πρωτοποριακή μουσική: στη σελίδα 28 αναφέρεται «κριτήριο για την ένταξη του έργου σε “πρωτοποριακό ιδίωμα”, όπως π.χ. αυτό ορίζεται από τα κείμενα της ΔΕΣΜ». Ποιο ιδίωμα είναι αυτό; μάλλον η προ 30 ετών πρωτοποριακή μουσική αυτή που το κοινό παγκοσμίως της έχει γυρίσει την πλάτη και που έχει πάψει διεθνώς να αποτελεί πρωτοπορία από πολλού. Εύγλωττη είναι η παρακάτω αντίφαση: στις σελίδες 26-27 αναφέρεται «Από τα πολυποίκιλα κινήματα της μουσικής πρωτοπορίας του αιώνα μας [...] ο μινιμαλισμός», αλλά στις λίστες «Φυσικά, δεν περιλαμβάνονται [...] συνθέτες [...] που ανήκουν σ’ άλλες τάσεις (πλην της πρωτοποριακής): π.χ. [...] μινιμαλιστικές» (σελ. 56 ανάλογη διατύπωση και στη σελ. 30). Ο μινιμαλισμός, βεβαίως, δεν περιλαμβάνεται γιατί δεν ταιριάζουν με την εικόνα που αυτός θέλει να προβάλλει για τη σύγχρονη μουσική.

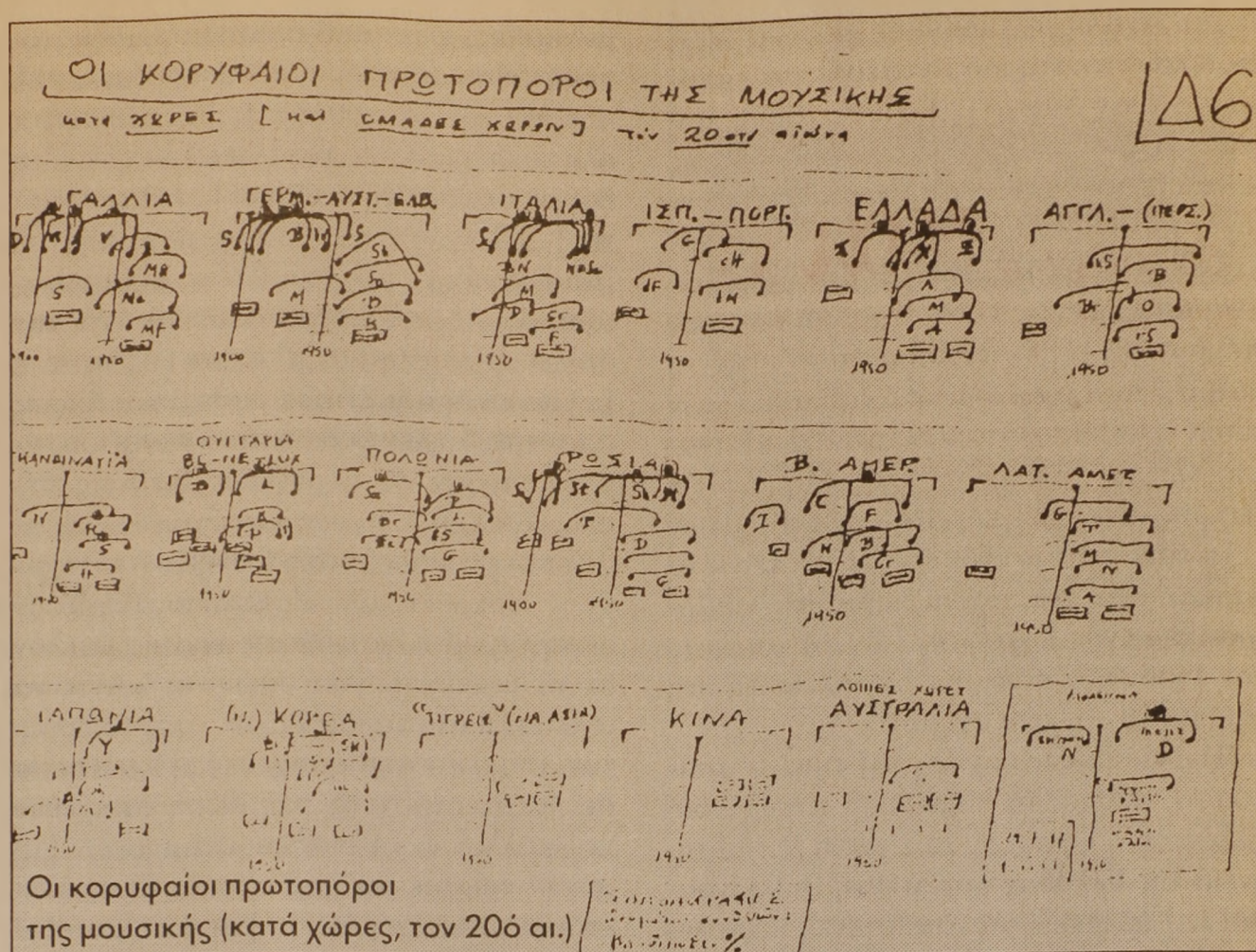
Αλλά και αυτοί που περιλαμβάνονται δε παρουσιάζονται καν ισορροπημένα και αμερόληπτα. Ο Γ. Μονεμβασίτης, αν κο

Ο Παναγιώτης Αδάμ διδάσκει στα Ωδεία Athenaeum και Φ. Νάκας, έχει επιμεληθεί τον Α' Τόμο της Ελληνικής Έκδοσης του Άτλαντα της Μουσικής και πρόσφατα εξέδωσε το εγχειρίδιο Τονική Αρμονία.

εωρεί τον Γ.Γ.Π. ειδήμονα (θα φανεί παρακάτω αν αυτό ευσταθεί), επισημαίνει πως «Η γνώση, ωστόσο, δεν εξασφαλίζει τον εξοστρακισμό –ή την αποδυνάμωση, στω– των εμμονών και των προτιμήσεων. Αυτές, λοιπόν, οι συνιστώσες είναι διάχυτες τόσο στη διάρθρωση και την ουσία των εμμένων - σχολίων όσο και στην επιλογή των ανθολογούμενων συνθετών» (περιοδικό *Δίφωνο*, τεύχος Απριλίου 98, σελ. 74). Αναφέρουμε χαρακτηριστικά την περίπτωση του Γιώργου Κουμεντάκη (γ. 1959), τον οποίον ο Γ.Γ.Π. προβάλλει ασύτολα, με τρόπο που και τον ίδιο εκθέτει και τους υπολοίπους προσβάλλει (προς αποφυγήν παρεξηγήσεως: μειφόμεστε τη μεροληπτική στάση, δεν υποτιμούμε την ξία του συνθέτη). Αξιοπρόσεκτο πως, ενώ για τους περισσότερους ζώντες συνθέτες που περιλαμβάνονται στα CD τα γραφικά κείμενα και τὰ σχόλια είναι των ιδίων (γραμμένα με την αναμενόμενη ύνεση και χωρίς αξιολογικούς κομπαιμούς), για τον Κουμεντάκη είναι του Γ.Γ.Π., γιατί αναμφίβολα ο ίδιος δεν θα γράφε ποτέ για τον εαυτό του τις φράσεις τις οποίες τον ξεχωρίζει από τους υπολοίπους ο Γ.Γ.Π. (σε τρία διαφορετικά σημεία των κειμένων).

Επίσης, στη σελίδα 89 αναγνωρίζεται «το ριτήριο της φήμης και αναγνώρισης των συνθετών που κατά κανόνα έχει σχέση και με την ηλικία τους». Ο Γ.Γ.Π. περιλαμβάνει όμως νεότερους συνθέτες, που τους γνωρίζει μόνον επειδή τυχαίνει να ασκείται ή να εργάζονται (όχι απαραίτητα ως συνθέτες) στο «Κέντρο Σύγχρονης Μουσικής Έρευνας» (του οποίου είναι πρόεδρος), αν και είναι ακόμη μαθητευόμενοι τουλάχιστον, όταν το όποιο έργο τους είπαμε άγνωστο έξω από τους χώρους του ΣΥΜΕ, μένει να αποδειχθεί στο μέλλον αν είναι ολοκληρωμένοι επαγγελματικά. Αλλά ο Γ.Γ.Π. δεν έχει καμιά αμφιβολία: υπολογίζει πολλοί απ' αυτούς δεν έχουν ακόμη κατακτήσει διεθνή αναγνώριση, αναμένονται, σ' ένα σημαντικό ποσοστό τους, να το πραγματοποιήσουν αρκετά σύντομα» (σελ. 12)! Απορούμε πάντως πώς έχει τόσο βέβαιη γνώμη για όλους τους ελληνες συνθέτες, αφού έχει πάψει να ενημερώνεται και να ακούει τα έργα τους: τα τελευταία χρόνια δεν τον έχουμε δει σε καμιά συναυλία σύγχρονης μουσικής στην Αθήνα (Μέγαρο, Ινστιτούτο Γκαίτε κ.λπ.), παρότι παρακολουθούμε, και λόγω επαγγελματικού ενδιαφέροντος, τις περισσότερες.

Ας σημειωθεί ακόμα πως ο Παπαϊωάν-

νου κατατάσσει επίσης τους συνθέτες σε τρεις κατηγορίες, σχετικές με το κατά πόσον «εδίδαξαν με αξιόλογη επιτυχία (πρωτοποριακή) σύνθεση» (σελ. 65), όπου βλέπουμε το αστείο ο πρόεδρος της Ενώσεως Ελλήνων Μουσουργών **Θόδωρος Αντωνίου**, με επίσημη διδακτική δραστηριότητα δεκαετιών στην Ελλάδα και τις ΗΠΑ, να βρίσκεται στην τρίτη κατηγορία, ενώ στη δεύτερη βρίσκονται συνθέτες ορισμένοι από τους οποίους δεν έχουν διδάξει ποτέ σύνθεση!

Αν, λοιπόν, κόπτεται για το μέλλον της ελληνικής μουσικής, όπως διατείνεται, και προσπαθεί να παρουσιάσει τα επιτεύγματά της, θα χρειαζόταν παρουσίαση νηφάλια και αμερόληπτη. Ενώ, αντίθετα, η λίαν συζητήσιμη διαβάθμιση που επιχειρεί, σε συνδυασμό με την ανεπίτρεπτη μεροληπτικότητα υπέρ του συγκεκριμένου νέου συνθέτη, μόνο ζημιά μπορεί να προκαλέσει, ιδιαίτερα τη στιγμή που το πόνημα «διανέμεται ΔΩΡΕΑΝ [...] σε σημαντικούς μουσικούς οργανισμούς και προσωπικότητες ανά τον κόσμο» (σελ. 93). Ας μην ξεχνάμε πως πρόκειται για επίσημη έκδοση της Εθνικής Τράπεζας (η ΕΤΕΒΑ είναι θυγατρική της), με χρήματα του ελληνικού δημοσίου (;), πράγμα που δημιουργεί σοβαρό ηθικό και ουσιαστικό ζήτημα.

ΓΙΑ ΤΟΝ ΕΘΝΙΚΙΣΤΙΚΟ ΖΗΛΟ

Ο Γ.Γ.Π. διακατέχεται από το γνωστό σύμπλεγμα για τη σπουδαιότητα του ελληνικού έθνους. Μεροληπτικός, μονότονα

επαναλαμβανόμενος, πάντα σε υπερθετικό βαθμό:

«παρουσίαση [...] της αδιάλειπτης εξέλιξης διαμέσου 9 χιλιετιών της [...] Ελληνικής Μουσικής [...] που συχνά κατέκτησε υψιπετέστατες κορυφές μουσικών επιτευγμάτων [...] εντελώς εξαιρετική» (σελ. 18), «ωρισμένες απόψεις της αρχαίας ελληνικής μουσικής [...] δείχνουν πως αποτελούσαν κορυφαία επιτεύγματα της ανθρωπότητας σ' οποιαδήποτε εποχή και περιοχή» (σελ. 12) – παρότι, όπως παραδέχεται ο ίδιος, «η ίδια η μουσική ελάχιστα μας σώθηκε (τα κάπου 40 επιζώντα “λείψανα” [...] πολύ ελλειμματικά στην πληροφόρησή μας [...] πολύ όψιμα, μέσα σε εποχές προχωρημένης μουσικής παρακμής)» (σελ. 14), «πλήθος επιτεύγματα (π.χ. άκρα διαφοροποίηση απίθανα “μικρών” διαστημάτων» (σελ. 15), «Ο Βυζαντινός κλάδος της Χριστιανικής μουσικής αποδείχθηκε ένας από τους μακροβιότερους (σχεδόν 2 χιλιετίες), συνεπέστερους, υψιπετέστερους και πιο περισπούδαστους της Παγκόσμιας μουσικής ιστορίας [...] εξαιρείται από μια διαδοχή εξαιρετικά υψηλών “κορυφών” [...] κατέκτησε μια νέα, σπουδαία κορυφή» (σελ. 16), «Διαθέτομε [...] ένα κοινό διεθνώς ΜΟΝΑΔΙΚΟ» (σελ. 35), «Ρυθμοί απίθανης πολυπλοκότητας [...], κάτι το τελείως ακατανόητο για έναν δυτικό, χρησιμοποιούνται φυσικώτατα, ακριβέστατα, ανετώτατα, κι αποτελεσματικώτατα ακόμη κι από μικρά παιδιά [...]. Άλλες ακόμη πολυσυνθετώτερες απόψεις, όπως δημιουρ-

γία κι αντίληψη μουσικής μορφής, [...] αποτελούν ακόμη πιο ανυπέρβλητα εμπόδια για έναν Δυτικό [...] η κατανόηση κι η συμμετοχή σε εκδηλώσεις παραδοσιακής μουσικής προϋποθέτει την ύπαρξη “έμφυτων”, θα λέγαμε, φυσιολογικών και ψυχολογικών ικανοτήτων και δεξιοτήτων που είναι απαραίτητες κατά τη χρήση των απίστευτων [...] “πολυπλοκοτήτων”: αν η ύπαρξη των (φαινομενικά) εξαιρετικών αυτών ικανοτήτων στον ελληνικό λαό είναι αποτέλεσμα γενετικών (κληρονομικών) ή περιβαλλοντικών (επικτήτων) καταβολών [...] είναι κάτι που ενδιαφέρει λιγότερο: το βασικό είναι ότι, αδιαμφισβήτητα, υπάρχουν πέρα για πέρα» (σελ. 19-20)· απόψεις που έχουν προ πολλού εγκαταλειφθεί στη μουσικολογία – και όχι μόνο...

«[Η Νέα Ελληνική Σχολή] τιμά σ’ απίστευτο βαθμό τη σημερινή πνευματική Ελλάδα [...] η βασική στατιστική [...] για τη] μνεία της Ελλάδας στη Διεθνή Βιβλιογραφία [...] αποτελεί μian απίστευτη κυριολεκτικά, αντικειμενική διαπίστωση» (σελ. 30), «έξω από κάθε όριο [...] μεγάλος αριθμός ηγετικών μορφών (διεθνώς) [...] ξεχωριστά υψηλό επίπεδο [...] απροσμέτρητα ύψη [...] κατέκτησε την απίθανη αναλογία» (σελ. 11), «εικόνα του αξιολήπτου, υψηλοτάτου επιπέδου» (σελ. 32), «Συχνά έλληνες συνθέτες της πρωτοπορίας [...] συγκρίνονται [...] με τις μεγαλύτερες σύγχρονες διεθνείς μορφές, και τοποθετούνται στο ίδιο ή και σε μεγαλύτερο ακόμη ύψος [...] η Ελληνική Πρωτοποριακή Σχολή κρατιέται [...] σ’ ένα συνεχώς διαπλατυνόμενο υψηλότατο ποιοτικό επίπεδο» (σελ. 41), «το μέτρο του απίθανα υψηλού επιπέδου στο οποίο τοποθετείται η Ελληνική συμβολή» (σελ. 42), «εντελώς υπερθετικά» (σελ. 43), «Έγιναν πολλά στην Ελλάδα, που, στα καλλίτερα δείγματά της, και πάλι ξεχώρισε από τον “κουραστικό” μέσον όρο του εξωτερικού: [...] η πλειονότητα της ξένης παραγωγής αποδείχτηκε στείρα» (σελ. 47), «σε πόσο απρόσμενα υψηλό επίπεδο κατατάσσονται οι περισσότεροι από τους παρουσιαζόμενους [Έλληνες] συνθέτες» (σελ. 56), «στάση [του Ξενάκη] θαρραλέα και ηρωική μαζί, σε βαθμό που ξεπερνά ίσως κάθε άλλη προσπάθεια στον αιώνα μας σ’ αυτήν την κατεύθυνση» (σελ. 24), «ο μεγαλύτερος συνθέτης όλου του κόσμου, μεταπολεμικά» (σελ. 44), «ο πολὺς Γιάννης Ξενάκης [...] είναι σήμερα ο υπ’ αριθμόν 1 κορυφαίος συνθέτης, παγκόσμια [...] τα ιλιγγιώδη “Πολύτοπα” του [...] συνθέτες της άφταστης ολκής [...] [ο Λογοθέτης] ωδήγησε σ’ αφάνταστους νέους ηχητικούς κόσμους, [...] ο Μα-

μαγκάκης, πέρα από απίστευτη κινηματογραφική και θεατρική μουσική» (σελ. 21), «Ο Ανέστης Λογοθέτης [...] τοποθετείται όλο και περισσότερο σε εντελώς κορυφαίες θέσεις στο διεθνή ορίζοντα [...] Η επιτυχία της [...] ιλιγγιώδους σ’ έκταση, μουσικής του [Μαμαγκάκη ...] Για τον Στέφανο Βασιλειάδη, όσοι ξένοι ειδικοί άκουσαν είτε την πολυπληθέστατη και μ’ άκρα εκλέπτυνση [...] μουσική του, είτε τα βαθιά και άκρως απαιτητικά ηλεκτρακουστικά έργα του, τα τοποθέτησαν σε κορυφαίες διεθνείς θέσεις» (σελ. 31).

Τέτοιες ομοβροντίες συνήθως αστήριχτων υπερθετικών «κρίσεων» θυμίζουν πανηγυρικό λόγο εθνικής εορτής μάλλον παρά μουσικολογικό κείμενο. «Αντί να αναλωθεί στο να μας δώσει κατά το δυνατόν αντικειμενικά στοιχεία [...] επιδίδεται σε μια ακατάσχετη παράθεση στοιχείων και μάλλον φορτισμένων εκτιμήσεων [...] συχνά εμφορείται από ακραία ελληνοκεντρικά ιδεολογήματα [...] προ πολλού ξεπερασμένα και στην καλύτερη περίπτωση εθνικιστικά έως γραφικά» (Γ. Σβώλος, *Ελευθεροτυπία*). «Ψήγματα σφαλμάτων εκπορευόμενα από εθνικιστική ιδεολογία, τα οποία συντηρούν μian ιδεατή αν όχι... εικονική πραγματικότητα» (Γ. Μονεμβασίτης, *Δίφωνο*).

Πραγματικότητα εικονική, γιατί ατυχώς οι καυχησιολογίες αυτές δεν είναι τόσο βάσιμες: στη μουσική εγκυκλοπαίδεια Grove (1980, 20 τόμοι), την εκτενέστερη και εγκυρότερη στα αγγλικά, οι μισοί από τους συνθέτες που θεωρεί κορυφαίους διεθνώς και ισχυρίζεται πως συγκεντρώνουν πλήθος αναφορών στη βιβλιογραφία ούτε καν αναφέρονται. Στην αντίστοιχη γερμανόφωνη MGG (1989, 17 τόμοι), αναφέρονται μόνο 3 από τους 8 «κορυφαίους» και κανείς σχεδόν από τους «ξεχωριστά διακρινόμενους». Σε επίτομα λεξικά αναφέρονται ελάχιστοι. Ενδεικτικά παραθέτουμε μεταφρασμένο ολόκληρο το μικροσκοπικό λήμμα για την Ελλάδα από το πρόσφατο *Companion to 20th Century Music* του Norman Lebrecht (Νέα Υόρκη 1992, ανατύπ. 1996, 418 σελίδες) ως μικρό δείγμα για το ότι τα πράγματα διεθνώς δεν είναι πάντα τόσο διθυραμβικά όσο θέλει να τα παρουσιάζει ο Γ.Γ.Π.: «Όπως και πολλά άλλα σ’ αυτήν την ταραγμένη χώρα, μουσική χωρισμένη σε παρατάξεις. Ο ρομαντικός εθνικισμός του Καλομοίρη και της σχολής του αντιστάθηκε σφοδρά στη διεθνιστική δωδεκαφθογγική μουσική συνθετών όπως ο Σκαλκώτας. Νεωτεριστές και διανοούμενοι, με τη σειρά τους,

απέρριπταν τη “λαϊκή μουσική” του Θεόδωράκη χάρη στην οποία η Ελλάδα κέρδισε την ευρύτερη μουσική της φήμη. Σε κλίμα αδιαλλαξίας στα όρια της βίας σημαντικοί συνθέτες, με τον Ξενάκη επικεφαλής μετανάστευσαν και το επίπεδο των εκδόσεων έπεσε, αφήνοντας την Ελλάδα στην περιφέρεια του μουσικού χάρτη».

ΓΙΑ ΤΗ ΣΟΒΑΡΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΚΕΙΜΕΝΩΝ

Δεν λείπουν, κατ’ αρχάς, τυπογραφικά αβλεψίες και γλωσσικά προβλήματα, στο οποία δεν είναι τόσο σημαντικό να επιμενουμε (είναι όμως ιδιαίτερα χτυπητό το μεγάλο «ΠΡΩΤΟΠΟΡΕΙΑ» στο εξώφυλλο και στην «πολυτελή» κασετίνα! Επίσης, για τα ίδια τα CD προτείνεται ο ατυχής όρος «συμπαγείς δίσκοι», προφανώς απεσφαλμένη ιδέα για το «compact», που δε σημαίνει συμπαγής αλλά μικρών διαστάσεων). Αλλά δεν μπορούμε να μην επιμείνουμε σε ό,τι αφορά την ουσία των γραφομένων, γιατί πρόκειται για δήθεν σοβαρά κείμενα που στην πραγματικότητα είναι εντελώς αντιεπιστημονικά, όπως φαίνεται τόσο από τις εθνικιστικές υπερβολές όσο και από τις παρατηρήσεις που ακολουθούν.

Ο Γ.Γ.Π. κάνει παιδαριώδεις διαπιστώσεις με τις οποίες προσπαθεί να δώσει εικόνα ενιαίας τάσεως εκεί που δεν υπάρχει «χαρακτηριστικό γνώρισμα της ΝΕΣ είναι το ξεχωριστό ενδιαφέρον όλων σχεδόν των εκπροσώπων της για σύνθεση μουσικής για “Αρχαίο Δράμα”» (σελ. 22). Είναι αλήθεια πως πολλοί έλληνες συνθέτες έχουν γράψει για Αρχαίο Δράμα, αλλά αυτό είναι αυτονόητο: οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στον πολύ απλό λόγο ότι στην Ελλάδα γίνονται συνεχώς παραστάσεις Αρχαίας Τραγωδίας για τις οποίες κάποιοι καλούνται να γράψουν μουσική.

Σπάνια μνημονεύει πηγές: «διάσημοι ξένοι ειδικοί», «ξένοι κριτικοί», «έρευνες», «στατιστικές», κ.λπ., αναφέρονται συχνά αλλά συνήθως έτσι ανωνύμως και αοριστως. Χαρακτηριστικές είναι φράσεις του τύπου «έχω υπόψει μου τουλάχιστον ΠΕΝΤΕ αντικειμενικές ξένες στατιστικές με προέλευση μεγάλης εγκυρότητας» (σελ. 44), χωρίς βέβαια η προέλευση να μας γίνεται ποτέ γνωστή.

Έχει παθολογική μανία με τις στατιστικές και τις ταξινομήσεις. Βρίσκει, π.χ., (σελ. 15) «47 κύριες διαφορές» μεταξύ ανατολικής και δυτικής μουσικής, που μάλιστα «με λεπτομερέστερη ανάλυση θα ήταν περισσότερες»! Χρησιμοποιεί ποσοτικά επιχειρήματα που θα είχαν θέση μόνο στον αθλητισμό (όπου είναι δυνατόν και έχει νόημα να μι-

ρηθούν ρεκόρ, αριθμός συμμετοχών κ.λπ.), επιχειρήματα ανεφάρμοστα στην τέχνη. Για παράδειγμα: «Ο Σκαλκώτας [...] από υπεύθυνους ξένους ειδικούς [...] Σε 6 περιπτώσεις [...] τοποθετήθηκε ψηλότερα από τον Schönberg [...] 3 [...] ψηλότερα από τον Berg [...] 2 [...] ψηλότερα από τον Bartok [...] σ' ανά [...] ψηλότερα από Stravinsky, Προκόφιεφ, Χίντεμπερτ (Παρμένα από μια συλλογή κριτικών, αλλά σε περιορισμένο χρονικό διάστημα)» (σελ. 43). Σε περιορισμένο βέβαια χρονικό διάστημα, γιατί αλλιώς η εικόνα δεν είναι αυτή που θέλει... Προσέξτε πώς περιλαμβάνεται τη μουσική: «26 ώρες διάρκεια, μουσική ισοδύναμη με 40 συμφωνίες» (σελ. 31). Με τη λογική του Γ.Γ.Π., ο Νίκος Χαμαγκάκης χάνει για μία συμφωνία την ευκαιρία να ανακηρυχθεί ισάξιος του Μότσαρτ - αλλά έχει 4,4 φορές την αξία του Μπετόβεν που έγραψε μόνο 9 συμφωνίες! Μεταχειρίζεται κυκλικά επιχειρήματα και επανέρχεται ταχυσταχυλουργίες: Έχει, π.χ., προωθήσει ορισμένους συνθέτες επιλέγοντας τους επανειλημμένα για διεθνείς διοργανώσεις και κατόπιν χρησιμοποιεί την επιλογή τους αυτή ως απόδειξη για τη σπουδαιότητά τους. Ή χρησιμοποιεί κείμενα της ΔΕΣΜ ως υποστηρικτικά των απόψεών του, κείμενα που όμως έγραφε ή στα οποία συμβάλε ο ίδιος: «Αντιπρόεδρος για 2 τριετίες (1978-1984) της Εκτελεστικής Επιτροπής ΔΕΣΜ [...] και δραστήριο μέλος της (εκδόσης του Δελτίου της, Μονογραφιών, συστάξης ραπόρτων, κ.λπ.)» (σελ. 86). Αναφέρει στατιστική σύμφωνα με την οποία στην ποίηση και τη μουσική μνημονεύονται διεθνώς Έλληνες σε αναλογία τριτάσια του μέσου όρου σε σχέση με τον πληθυσμό της χώρας. Θεωρεί όμως (σελ. 1) πως ακόμα και έτσι οι στατιστικές μας υποαντιπροσωπεύουν, με το σοφιστικό επιχείρημα πως πρώτον οι μνείες έχουν αυξηθεί, δεύτερον σπουδαία ονόματα είναι ακόμη άγνωστα διεθνώς και τρίτον εμφανίζονται όλο και περισσότεροι νέοι, λες και τα φαινόμενα αυτά είναι αποκλειστικό προνόμιο της Ελλάδας! Περιλαμβάνει και ανάλογο γραφική παράσταση για τα «Ελληνικά επιτεύγματα» (σελ. 81) με καμπύλες «με βάση τις στατιστικές του 1981 (και τμηματικές στατιστικές αργότερα, κατ' εκτίμηση)» και καμπύλες με «εκτίμηση, αν οι ξένοι γνώριζαν και ότι άλλο σημαντικό συμβαίνει στην Ελλάδα»!

Το εύρος του μουσικολογικού του ορίζοντα διαγράφεται καθαρά στη βιβλιογραφία για τη «νεότερη και σύγχρονη μουσική» (σελ. 97), όπου, αν εξαιρέσουμε το λεξικό της Α. Συμεωνίδου (που παρεμπιπτόντως

εμφανίζεται στη σελίδα αυτή ως «Συμεωνίδου» και στη σελ. 57 ως «Σημεωνίδη») και ένα ακόμη, επίσης ελληνικό, όλα τα υπόλοιπα βιβλία ή άρθρα είτε είναι του ίδιου του Γ.Γ.Π. (προέδρου του ΚΣΥΜΕ) και του Στέφανου Βασιλειάδη (διευθυντή και γεν. γραμματέα του ΚΣΥΜΕ, συνυπεύθυνου για την έκδοση και βέβαια αρκούντως και κατ' επανάληψη εκθειαζομένου ως συνθέτη) ή τουλάχιστον περιλαμβάνουν κείμενά τους. Προτείνεται επίσης και «βιβλιογραφία» για το... «μέλλον», που φυσικά περιλαμβάνει μόνο γραπτά του Γ.Γ.Π. (και μάλιστα ανέκδοτα, διαθέσιμα σε φωτοαντίγραφα, όπως σημειώνει!).

Η μελλοντολογία, όπως ήδη αναφέρθηκε, είναι πράγματι μία από τις γραφικότητες που τον διακρίνουν: Έχει μάλιστα ανακαλύψει περιοδικότητες στην ιστορία, οι οποίες «εκφράζονται κυρίως με μακροκύματα, μέσης διάρκειας περ. 350 ετών (σε σύγκριση με μάλλον 300, στη Δ. Ευρώπη, Αίγυπτο, Κίνα, Ιαπωνία), και ομαδοποιούνται σε μεγαλύτερα μακροκύματα, που περιλαμβάνουν συνήθως 3 ή 4 Μακροκύματα» (σελ. 13). Με βάση αυτά υπολογίζει την εξέλιξη της ελληνικής μουσικής μέχρι το 4200 μ.Χ.!

Σε ορισμένα σημεία το κείμενο ξεπερνά το επίπεδο κακής σχολικής εκθέσεως: «Το μέλλον προσδιορίζει, κι' οφείλει να προσδιορίζει, τους ορίζοντες προς τους οποίους κινούμαστε [...]. Έτσι η γνώση του μέλλοντος, όλο και ακριβέστερη με τις πρόσφατες εξελίξεις της μελλοντολογίας, παίζει το ρόλο του οδηγού, του προτύπου προς το οποίο μπορούμε, δικαιούμαστε και υποχρεούμαστε να ελπίζουμε πως θα κινηθούμε, ενσυνείδητα και βασισμένοι πάνω σ' ένα πλέγμα σωστών αξιών, αρχών, κατευθύνσεων. Η ορθολογική μελέτη του μέλλοντος είναι, συνεπώς, οδηγός, στόχος, έμπνευση για όποιον ασχολείται να προγραμματίσει σωστά το παρόν /σ.σ. να ακριβώς τι ονειρεύεται παραλογισμένος ο Γ.Γ.Π.: να προγραμματίσει σωστά το παρόν!/, έτσι ώστε να πετύχει περισσότερα στο μέλλον. Δείχνει πως, στον προγραμματισμό της οποιασδήποτε δράσης, μπορούμε, πρώτον, ν' αποφύγουμε τις κακοτοπιές (όσο γίνεται), κι' έπειτα, να χαράξουμε μια γραμμή εξέλιξης προς το μέλλον που και συμφυής να είναι προς τις μελλοντικές δυνατότητες, οδηγώντας μας προς αυτές όσο γίνεται ομαλά και απρόσκοπτα, και ακόμη περισσότερο, να προβλέπη τις προσφερόμενες από το μέλλον δυνατότητες σωστά, ώστε να διαλέγουμε τις πιο πρόσφορες, τις πιο αποδοτικές, τις πιο δημιουργικές απ' αυτές και να κινείται ανετώτερα προς την κατάκτησή τους» (σελ. 35-36). Και όλα αυτά τα φαντάζεται για την

ΝΕΑ ΕΚΔΟΣΗ

ΒΥΡΩΝ
ΘΕΟΔΩΡΟΠΟΥΛΟΣ

ΚΕΙΜΕΝΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΘΟΥΚΥΔΙΔΗΣ ΕΠΙΚΑΙΡΟΣ

ΕΛΙΑΜΕΠ

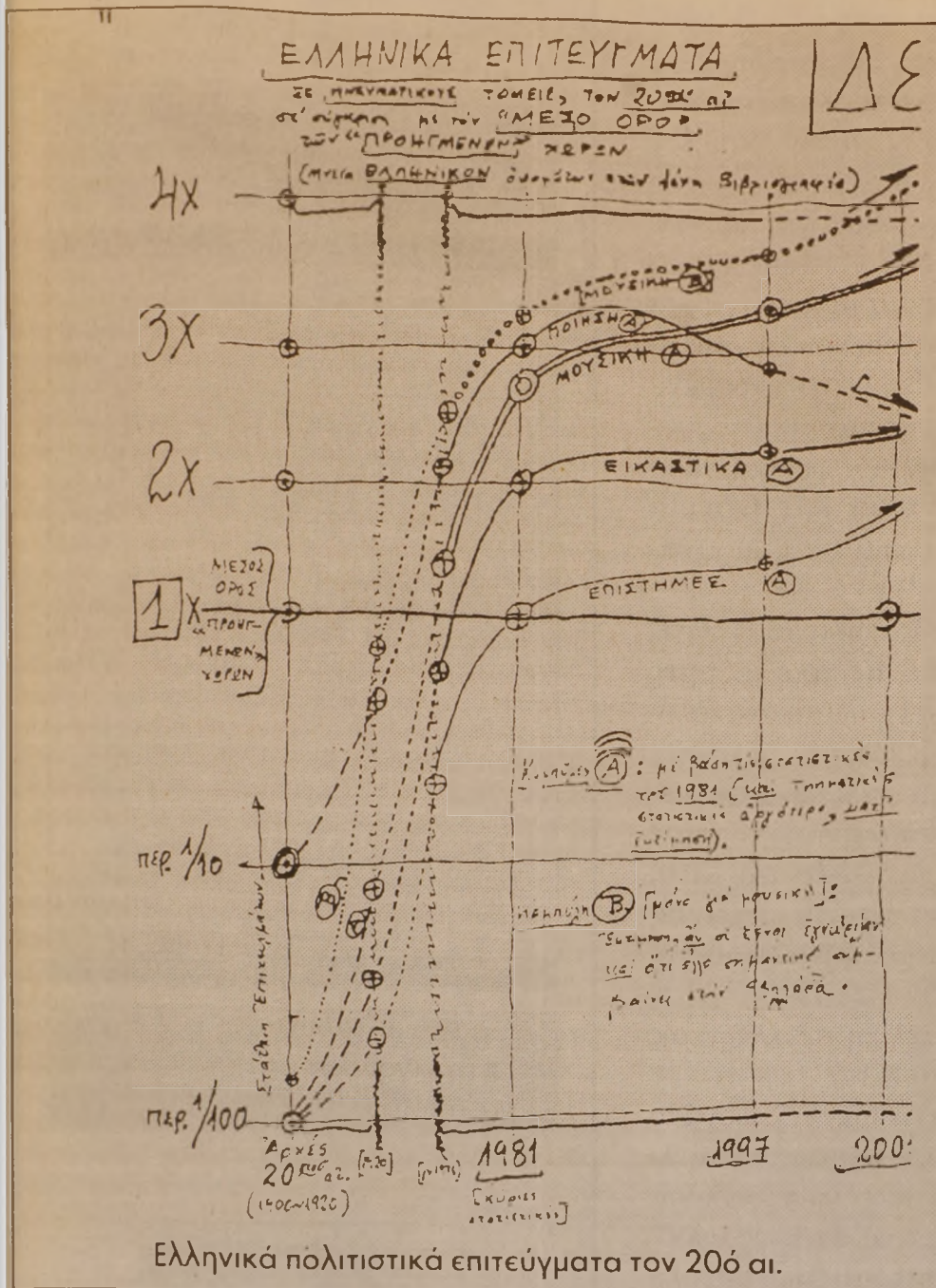

Ι. ΣΙΔΕΡΗΣ

Μόλις κυκλοφόρησε
η μελέτη του πρέσβη επί τιμή
Βύρωνα Θεοδωρόπουλου
για τον Θουκυδίδη

Εκδόσεις Ι. ΣΙΔΕΡΗΣ
Σταδίου 44 - Αθήνα
Τηλ.: 3229638

τέχνη παρακαλώ! Παρακάτω οι αερολογίες συνεχίζονται: «το κοντινό και μεσαίο μέλλον [...] εμπεριέχει [...] στοιχεία προόδου, ανόδου, ανάπτυξης, εξέλιξης που οδηγούν πιο ομαλά προς την πιο μόνιμη, πιο βάσιμη άνοδο του απωτέρου μέλλοντος, [...] ώστε να προετοιμασθή ομαλότερα η πραγματική άνοδος προς τις υψηλότερες, θεαματικότερες μουσικές κορυφές του απωτέρου μέλλοντος» (σελ. 37).

ΓΙΑ ΤΗ ΣΟΒΑΡΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ

Αν δεν φτάνουν τα παραπάνω, η φαιδρότητα του αναδύεται ανάγλυφα και στο βιογραφικό του, που περιλαμβάνεται στην έκδοση – το οποίο βιογραφικό έχει συντάξει ο ίδιος:

«Έχοντας σχηματίσει ο ίδιος τη μεγαλύτερη και πληρέστερη μουσική βιβλιοθήκη στην Ελλάδα [...] διδάχτηκε απ' αυτή, σε μεγάλο βαθμό, μουσικολογία και εθνομουσικολογία, καθώς κι άλλους τομείς σχετικούς με μουσική» (σελ. 85). Σε απλά ελληνικά αυτό σημαίνει πως ο άνθρωπος ψευδώς αυτοτιτλοφορείται μουσικολόγος: η μουσικολογία είναι επιστήμη, που διδάσκεται σε πανεπιστήμια και όχι σε οικιακές βιβλιοθήκες. Προσέξτε τι θεωρεί αυτός μουσικολο-

γία: «Η δράση του στον τομέα της μουσικολογίας/1. Στην Ελλάδα. Ο Γιάννης Γ. Παπαϊωάννου είναι Πρόεδρος της “Εταιρίας [και πάλι sic] Φίλων Σκαλκώτα” [...] του “Ελληνικού Μουσικού Κύκλου” [...] και “Διαγωνισμού πιάνου Καίτης Παπαϊωάννου” [...] του “Ελληνικού Συνδέσμου Σύγχρονης Μουσικής” [...] του “Κέντρου Σύγχρονης Μουσικής Έρευνας” [...] Συνιδρυτής και Συνδιευθυντής “Εργαστηρίου Νέας Μουσικής” [...] μέλος πολλών άλλων ελληνικών σωματείων, καθώς και κριτικών επιτροπών πολλών διαγωνισμών» (σελ. 85-86). Προεδρικές και άλλες τέτοιες θέσεις –δικής του εμπνεύσεως και

κόσμου. Μετά από την ακρόαση της δι-
σας παρουσίασης, νομίζω πως δεν μου
νει άλλο παρά να σπάσω όλους μου τους
σκους” [...] *Η φίλη και “μούσα” του Δ. Μητρόπουλου* Καίτη Κατσογιάννη [...] εδή-
σε [...]: “Κανείς πιανίστας στον κόσμο
θα μπορούσε ν’ αποδώσει με τόση ευαι-
σία και τόση προσαρμογή στο ύφος τα
γούδια αυτά!” [...] Ο συνθέτης και δά-
σκαλος του Γ.Γ.Π. [...] μιλώντας για [...] πο-
κτάσεις ασκήσεων αντίστιξης, είχε
“Κανείς άλλος έλληνας συνθέτης, εκ-
ίως από τον Μητρόπουλο, δεν θα μπο-
ρει να γράψει έτσι!». Αλλά πάνω από όλα
αμίμητο «*Η αδελφή του Μαρίκα*, σημει-
νει: “Κανένας πιανίστας στον κόσμο
δεν έπαιξε ποτέ αυτά τα κομμά-
(Μπραμς op. 119) έτσι!». Αφού λοιπόν
δάσκαλός του, η αδελφή του, ένας νι-
μουσικολόγος και η φίλη του Δ. Μητρό-
πουλου φέρονται να βεβαιώνουν (στον ίδιο
νο) πόσο σπουδαίος είναι ο Παπαϊωάνν-
εγκυρότερη άποψη δεν μπορεί να υπάρ-
Είναι αξιοσημείωτη η μάλλον ύποπτη ομ-
ομορφία των δηλώσεων – που προέρχον
πάντα από προσωπικές συζητήσεις.
εκτάσεως τριών σελίδων βιογραφικό
περιλαμβάνει κι άλλες τέτοιες κρίσεις,
λά ούτε μία που να είναι επίσημη ή να ελ-
χεται. Το βιογραφικό αυτό, τέλος, κλεί-
με μιαν ακόμη γραφικότητα, όπου το «π.
και τα δύο «κ.λπ.» μας βεβαιώνουν πως,
σικά, τα απαριθμούμενα είναι ολίγα μό-
από αυτά στα οποία διαπρέπει ο Π.: «
παραπάνω αφορούν αποκλειστικά τη δι-
ση του Γ.Γ.Π. στον τομέα της μουσικής.
δράση του σ’ άλλους τομείς (π.χ. αρχιτεκ-
νική και οικιστική, καθώς και οικολογ-
διάφορες επιστήμες – μαθηματικά, αστι-
νομία, βιολογία, κ.λπ. – και τέχνες – ζωγ-
φική, γλυπτική κ.λπ.) παρουσιάζεται σ’
λα κείμενα» (σελ. 87).

Ύστερα από όλα αυτά αναρωτιόμαστε διοικητής της Εθνικής Τράπεζας κ. Κατξάς διάβασε αυτά τα κείμενα πριν δώ την έγκρισή του και πριν την προλογική γράφοντας μεταξύ άλλων πως «Αξιζει ιδιτέρων συγχαρητηρίων ο διακεκριμένος μουσικολόγος»; Ός τότε θα συνεχίσει σφετερίζεται λόγω... χρησικτησίας και θύσους τη θέση του αρμοδίου για την ελληνική μουσική ο εντός εισαγωγικών διακεκρυμένος και εντός εισαγωγικών μουσικολόγος μια εποχή που δεν λείπουν πια οι μελετές όχι μόνο με γνώσεις αλλά και με επισμονικότητα (που σημαίνει αντικειμενική στάση, μεθοδική και αμερόληπτη χρήση πηγών και των στοιχείων, τεκμηρίωση τόσα άλλα);

ΘΕΑΤΡΟ

της ΕΙΡΗΝΗΣ ΣΤΑΘΗ

Στη σκηνή του θεάτρου Σφενδόνη, η *Ιφιγένεια στη χώρα των Ταύρων*. Το σώμα σε πρώτο πλάνο, αποδέκτης των έντονων συναισθημάτων που διαγράφουν, με τη ρευστή τυπολογία τους, τις γραμμές

στο χώρο. Και με μια ανάγνωση, απαλά ανατρεπτική, του κειμένου του Ευριπίδη, η παράσταση ωθείται στο κατώφλι της υπερευαίσθησίας και απομακρύνεται (ορθά) από το χαρακτήρα της τελετουργίας.

Σκηνή από την *Ιφιγένεια στη χώρα των Ταύρων*, όπως παρουσιάζεται στο θέατρο Σφενδόνη.

Το σημείο του σώματος

μιας ανεξερεύνητης, παλμικής και νοσταλγικής γλώσσας. Το σώμα-σημείο, στην απόλυτη προεκφραστική του διαθεσιμότητα, στην αναρχία του αποδομημένου συντακτικού, κινείται από την πρωτόγονη στη μεταμορφική φυσικότητα.

Θεμιτές οι επιλογές της σκηνοθέτιδος-ηθοποιού. Ακολουθώντας τη φιλοσοφία του λεγόμενου «ευρασιατικού θεάτρου», μετατρέπει την αμηχανία σε ένα αξιόλογο σύστημα ελέγχου των εντάσεων που παράγονται στο σώμα.

Μέσα σε ένα αφαιρετικό, υψηλής αισθητικής σκηνικό (της ίδιας και του **Μανώλη Καρυωτάκη**), ο συντονισμός λόγου, σώματος και κίνησης φαίνεται να πραγματώνεται σε μία και μόνη φιγούρα, εκείνη της Ιφιγένειας, παράγοντας ένα οπτικό αποτέλεσμα πολυτελούς ισορροπίας, (που είναι ένας κώδικας ανάγνωσης μόνο για μνημόνους). Η αγκύλωση του σώματός του αποδίδει μια μορφή αναπηρικής στατικότητας, που οδηγεί την παράσταση στο στυλιζάρισμα και την αισθητική υποβλητικότητα.

Το σώμα γίνεται σημείο, που συντρίβει τη βιολογική και ενστικτώδη επιθυμία μιας γλωσσικής παρουσίας γεμάτης παλμό και φωνητική πυκνότητα. Η Ιφιγένεια δεν είναι πλέον ένα βιολογικό ον, αλλά το κεκορεσμένο ίζημα των αποστειρωμένων αναμνήσεών της.

Η σκηνοθέτις-ηθοποιός βρίσκει τον τρόπο να στηρίζει αυτή την ηρωίδα, μετατρέποντας την αμηχανία που εκπορεύεται από το κείμενο σε ένα (αξιόλογο) σύστημα ελέγχου των εντάσεων που παράγονται από τη συνεχή εναλλαγή συναισθημάτων. Η αμηχανία όμως παραμένει στους σκηνικούς συμπαίκτες της, που δεν μπορούν να ακολουθήσουν και μεταφέρεται, τελικώς, στον θεατή που προσπαθεί να ισορροπήσει, ανά-

μεσα στη μεσότητα του δραματικού λόγου και τη συγκρατημένη ανάπτυξη των σκηνικών σχέσεων. Η άνιση κατανομή των ισορροπιών μεταξύ των προσώπων κινδυνεύει κάθε στιγμή να καταρρεύσει. Ένας κίνδυνος είναι να καταδυναστευθούν οι ηθοποιοί από τη φιγούρα του σκηνοθέτη και ο άλλος να απομονωθεί παντελώς η φιγούρα της Ιφιγένειας. Αντιλαμβανόμενη τους κινδύνους αυτούς, η Άννα Κοκκίνου καταφεύγει και πάλι στο λόγο· η γλώσσα, αυθεντική ανακάλυψη του συμβολισμού, ενισχύοντας τον ήδη διαμορφωμένο συμβολισμό της παράστασης, τον καθιστά, τούτη τη φορά, μανιέρα. Το πείραμα δεν φτάνει στην πλήρη ολοκλήρωση, αφού διαγράφεται μια σύγχυση ανάμεσα στο μέσο της ερευνητικής διαδρομής και το τελικό ζητούμενο αποτέλεσμα. Η γραμματική της φωνητικής και συλλαβιστικής κίνησης προκαλεί την αίσθηση ότι η συγκινησιακή εκδήλωση δεν συμπίπτει ακόμα με τη μιμητική ταύτιση.

Η δημιουργία του ιδιαίτερου αυτού φωνητικού και κινησιολογικού κώδικα είναι ένας τρόπος πρόσληψης του μυστηριώδους και αινιγματικού χαρακτήρα του έργου. Υπογραμμίζει όμως ταυτόχρονα το μεταγλωσσικό χαρακτήρα μιας νέας σωματικότητας, που συμπιέζει το κείμενο και αναδεικνύει την εσωτερική ενέργεια του ηθοποιού, ο οποίος πασχίζει να προσεγγίσει τη ρευστή τυπολογία της μορφής.

Μια παράσταση που τείνει να αγγίξει την υφολογική καθαρότητα. Αξιοπρόσεκτη προσέγγιση, που αναζητεί δρόμους σκηνικής παρουσίας των νοημάτων φορέας των οποίων είναι η παράξενη και αινιγματική γλώσσα της τραγικής ποίησης.

Η Άννα Κοκκίνου, σκηνοθέτις και ηθοποιός της παράστασης, ζει σε μια απέραντη σκηνική μοναξιά. Το πρόσωπο της Ιφιγένειας που ενσαρκώνει, ένα πρόσωπο που κληνεί, δεν εκφράζει λύπη. Η μάσκα που το καλύπτει μεταμορφώνει τη συγκίνηση σε γλώσσα, γίνεται φορέας της και υπογραμμίζει την υφέρπουσα ένταση μεταξύ του σώματος του ηθοποιού και του corpus του ρόλου. Η λατρεία της σωματικής έκφρασης, του ανθρώπινου σώματος ως *machine à vivre*, οδηγεί στην πρόσληψη μιας εσωτερικής ερμηνείας, μιας δράσης

Art today;

του Μάνου Στεφανίδη

Ο πρόσφατος ογκώδης τόμος –σύνοψη της σύγχρονης τέχνης *Art today*– πρωτοκυκλοφόρησε από τους Phaidon το 1995 και επανεξεδόθη το 1996. Συγγραφέας του, ο πολύς Edward Lucie-Smith. Βρετανός, γεννημένος στην Τζαμάικα και για ένα διάστημα αξιωματούχος της RAF και διαφημιστής.

Είναι, νομίζω, ενδεικτικοί οι τίτλοι των επιμέρους κεφαλαίων του βιβλίου αυτού: Μετά την Pop-Art, Η επιβίωση της Αφαίρεσης, Εννοιακή και Τέχνη του Ελάχιστου, Νεο-Νταντά – φτωχική τέχνη και «Εγκαταστάσεις», Land Art –φως και χώρος– Body Art, Νεοεξπρεσιονισμός, Ρεαλισμός στην Αμερική, Μετα-μοντερνισμός και Νεο-κλασικισμός, Βρετανική αναπαραστατική ζωγραφική Τέχνη της Περεστρόικα, Νέα Τέχνη στη Ν. Υόρκη, Φυλετικές μειονότητες, Φεμινιστική τέχνη και τέχνη των ομοφυλοφίλων κ.λπ.

Σκέφτομαι πως αυτή η κατάταξη, αρκετά ελαστική ούτως ή άλλως, καλύπτει με ανεκτικό πνεύμα την καλλιτεχνική παραγωγή καθώς προσεγγίζουμε το 2000 και οι ουτοπίες του Μοντερνισμού έχουν εκπνεύσει. Δίπλα σε διάσημα ονόματα, όπως ο **R. Rauschenberg** ή ο **D. Hockney** ή ο **L. Freud** υπάρχουν και πάρα πολλές νέες υπογραφές αγνώστων καλλιτεχνών από την Αφρική ή την Καραϊβική, που είναι μάλλον βέβαιο ότι θ' ακολουθήσουν τη μοίρα των διαπτόντων αστέρων. Κι αυτοί όμως είναι απαραίτητοι για να συμπληρωθεί το παζλ της πολύχρωμης, πλουραλιστικής και «δημοκρατικής» art today: δηλαδή, μιας τέχνης που επιβιώνει μετά το θάνατο της «μεγάλης τέχνης» και μετά την απώλεια της μεθόδου ιστορίας της. Έτσι, σήμερα, πλάι στην επίσημη «ιστορία» –όπως διαρθρώνεται μέσα στον βαρυσήμαντο και οπωσδήποτε έγκυρο αυτόν τόμο του E. Lucie-Smith– μπορούν να συστοιχηθούν αντικατατοπτριζές, παράλληλες «ιστορίες» τοπικών κέντρων – λ.χ. της Ρωσίας, της Ρουμανίας, της Αιγύπτου, του Ισραήλ, της Ιαπωνίας ή της Ελλάδας, γιατί όχι; – στις οποίες να ισχύουν οι ανωτέρω κυρίαρχες διακρίσεις και τ' αντίστοιχα κεφάλαια με μόνα διαφορετικά τα ονόματα

των καλλιτεχνών. Και είμαι περισσότερο από βέβαιος ότι ο αντίστοιχος μινιμαλιστής **Sol Le Witt** ή ο νεοεξπρεσιονιστής **Francis Bacon** ή ο **Figurative R. Kitaj** ή ο «εθνικιστής» **A. Kiefer** υπάρχουν και στα ανάλογα απόκεντρα τοπικά «κέντρα» μόνο που αυτοί οι τελευταίοι δεν έχουν άμεση πρόσβαση στους κυρίαρχους μηχανισμούς εξιστόρησης της ιστορίας και άρα δε θα συμπεριληφθούν ποτέ σε κανένα Art Today. Μικρό το κακό, εφόσον η οριστική αποτίμηση καλλιτεχνών και καλλιτεχνικών φαινομένων θα χρειασθεί τη συνεπικουρία του μέλλοντος χρόνου. Δικαιοσύνη.

Αυτό που είναι πάντως άξιο σχολιασμού, έχει να κάνει με τους μηχανισμούς «εξιστορίκευσης» του προσφερομένου υλικού ως art today, ώστε να υπάρχουν πάντα «νέα προϊόντα» στην αγορά. Βλέπετε, σήμερα περισσότερο από τους καλλιτέχνες τους ίδιους μετράνε όσοι έχουν μερίδιο στον κολοσσιαίο τζίρο που ετήσια δημιουργεί η σύγχρονη τέχνη. Δηλαδή, οι χιλιάδες –κυριολεκτικά– γκαλερί του δυτικού κόσμου και της Ιαπωνίας, τα εκατοντάδες Μουσεία και Σύγχρονης Τέχνης και οι μυριάδες managers, επιμελητές, κριτικοί, δημοσιογράφοι, εκδότες, dealers, κρατικοί αξιωματούχοι ή σύμβουλοι τέχνης σε τράπεζες και χρηματοπιστωτικούς οργανισμούς οι οποίοι ενδιαφέρονται πολύ πιο θερμά για την art today από τον οποιοδήποτε απόφοιτο του King's School ή της Οξφόρδης ευαίσθητο κ. E. Lucie-Smith. Υπό την έννοια αυτή η τέχνη σήμερα είναι μια πολυδιάστατη «κατασκευή», η οποία έστω κι αν δεν προτίθεται, αντανάκλα πάντως αρκετά πιστά το ισχύον σύστημα και τους κυρίαρχους μηχανισμούς της τέχνης μετά την τέχνη, δηλαδή μετά τη μεταφυσική της δυνατότητα. Έτσι «μοντερνιστές» ή «νεο-κλασικοί», «επαναστάτες»

ή «αναχρονιστές» συνιστούν grosso modo τις διαφορετικές όψεις του ίδιου νομίσματος, αφού υπάρχουν για να γεμίζουν προκατασκευασμένα ράφια των σύγχρονων supermarkets της τέχνης, δηλαδή Museums of Contemporary Art: αν και εμείς οι ιθαγενείς της περιφέρειας επιδιώκουμε τόσο διακαώς ν' αποκτήσουμε. Όσο κυνική κι αν φαίνεται αυτή η πίστωση, αποτελεί πάντως μια πραγματικότητα και θα ήταν επικίνδυνα αφελές την αγνοούσαμε. Υπ' αυτό το πρίσμα γίνεται, νομίζω, αντιληπτό το γιατί κανείς κανείς διεθνώς δεν ενδιαφέρεται για σύγχρονη ελληνική τέχνη –όπως δεν διαφέρεται για τη σύγχρονη ουγγρική, φινλανδική– εκτός και εάν αυτή δικτυωθεί πειστικά με τα διεθνή οικονομικά κέντρα τέχνης και άρα τζιράρει όχι τόσο τα καλλιτεχνικά της προϊόντα –απ' αυτά υπάρχουν εκατομμύρια παρόμοια στα υπόγεια ταπετσαριών των μουσείων, των γκαλερί των ιδιωτικών εργαστηρίων– αλλά ικανοποιητικώς υψηλά κεφάλαια ώστε να γίνουν οι κάπως μονόπλευρα ευσημνοί art managers ή opinion leaders. Τακτόμη και οι εθνικές ιδιαιτερότητες ή τοπικά ιδιογνωρίσματα θα τύχουν και της προσήκοντος σεβασμού και της ανάλογης μελέτης και αξιοποίησης. Αυτομάτως, χαρακτηριζόμενο ως φολκλόρ και εξοριζόμενο θα μεταμορφωθεί σε minorities και θα καταστεί αξιοσέβαστο.

Ιδού τώρα ποια είναι η εισαγωγική παραγραφή του κεφαλαίου British Figurative Painting σχετικά (σελ. 255): «Αυξανόμενες αμφισβητήσεις σχετικά με την ισχύ των παραδοσιακών κατατάξεων οδήγησαν από τις αρχές της δεκαετίας του '70, σ' ολοένα και μεγαλύτερο ενδιαφέρον προς τις εθνικές ιδιαιτερότητες, έστω κι αν αυτό το γεγονός για την αυστηρή ορολογία του Μοντερνισμού σήμαινε αίρεση... Έι

ό τους πρώτους υποστηρικτές του νέου κινήματος ήταν σαφώς ο γερμανικός Νεο-ρεσιονισμός. Κάτι τέτοιο απέσπασε το χάσιό των διανοουμένων, γιατί οι εμπλεκόμενοι καλλιτέχνες ήσαν βαθύτατα επηρεασμένοι από τις ιδιαίτερες πολιτικές συνθήκες (το τρομερό παρελθόν της Γερμανίας, βαθύτατη ιστορική διαίρεση της γερμανικής κουλτούρας αλλά και τον πρόσφατο πολιτικό χωρισμό του έθνους σε δύο κράτη με διαφορετικές κοσμοθεωρίες)... Στη Βρετανία πάλι η κατάσταση ήταν αρκετά διαφορετική. Η βρετανική τέχνη ποτέ δεν ήρξε ασφαλές τμήμα του μοντερνιστικού κινήματος. Ο θρίαμβος των μεγάλων καλλιτεχνικών κινημάτων που άνθιζαν στην ευρωπαϊκή ήπειρο και στις ΗΠΑ είχαν εκεί περιορισμένη επίδραση... Το 1976, για παράδειγμα, ο R.B. Kitaj επιμελήθηκε την έκθεση *Human Clay* που παρουσιάστηκε κατ' αρχήν στην Hayward Gallery και έπειτα σε σημαντικές κρατικές αίθουσες της Βρετανίας αλλά και στο Βέλγιο (1978). Στον πρόλογό του, ο Αμερικανός Kitaj πρωτοδιατύπωσε την ιδέα μιας «Σχολής του Λονδίνου» η οποία συμπεριελάμβανε τους Bacon, Warhol, Hockney και τον εαυτό του... Αργότερα θα ενσωματώνονταν ο F. Freud και ο L. Kossoff)... Να, λοιπόν, πως νομιμοποιούνται μέσα στην Art Today και εθνικισμοί, και ιδιαιτερότητες, και τοπικές ρολές, αρκεί βεβαίως να μην είναι ξένες αλλά να αντιστοιχούν στο κυρίαρχο σύστημα. Τι κι αν με κάποια αφηρημένα κριτήρια –κατά το δυνατόν– αντικειμενικά κριτήρια ο **Η. Δεκουλάκος** της εξπρεσιονιστικής του περιόδου και ο **Μ. Θεοφυλακτόπουλος**, από πάντα, είναι ζωγραφικά πιο σημαντική από τον πολύ σημαντικό F. Warhol. Κάτι τέτοιο δεν υπάρχει δόκιμο και επιστημονικά επαρκές τρόπον ούτως ή άλλως υποστηριχθεί ούτε να επιβληθεί. Και όλα μικρό το κακό γιατί, σκέφτομαι, πως πολύ πιο σημαντικό από το να καθιστούσαμε γνωστούς **εκτός** τους δύο αυτούς τυχαία επιλεγμένους καλλιτέχνες, θα ήταν αν τους κάναμε σωστά γνωστούς **εντός**. Δηλαδή, αν τους ενσωματώναμε δυναμικά στην κυρίαρχη κουλτούρα μας, στην ισχύουσα παιδεία μας· πράγμα που δεν συμβαίνει... Ακόσον καταναλώνουμε ανιστόρητα και αυτοκαταστροφικά τους εφήμερους stars της εντόπιας πολιτιστικής βιομηχανίας. Σκέφτομαι, επίσης, ότι οι «μοντερνιστές» του «Αρτιον» ή οι «κλασικιστές» της Ζουμπουλάκη εφόσον αρνούνται να εμπλακούν στα προβλήματα του σήμερα και να πάρουν κατηγορηματικά θέση, πολύ λίγο ενδιαφέρουν –ή και διαφέρουν– ως προς

τις αισθητικές επιλογές· επιλογές που έχουν να κάνουν με τα κοστούμια που κρεμάει κανείς στην ιδεολογική του γκαρνταρόμπα. Υπό το πρίσμα αυτό είναι πολύ ενδεικτικό το φαινόμενο του DEST Foundation ή ακόμη περισσότερο του **Δάκη Ιωάννου** ως διεθνούς παράγοντα της art today κατά την εποχή της παγκοσμιοποίησης. Και πάλι με τα ίδια αφηρημένα κριτήρια που ανέφερα παραπάνω, νομίζω ότι πολύ πιο ενδιαφέρον παρουσιάζει το να ξαναυποστηρίξουμε μέσα στο νέο πλέγμα πολιτικοκαλλιτεχνικών σχέσεων του τόπου τη ζωγραφική του **Γ. Μπουζιάνη** ή του **Σπ. Παπαλουκά** ως ιστορικών περιπτώσεων του ευρωπαϊκού Μεσοπολέμου ή τη γλυπτική του **Γ. Χαλεπά** ως ενός ανιστορικού μοντερνιστή παρά να επιμένουμε τους λογής νεοπαραστατικούς ή νεοεξπρεσιονιστές μας. Κάπως έτσι αντιλαμβάνομαι το ρόλο και την αποστολή μιας Εθνικής Πινακοθήκης εφόσον το Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης –μακριά από οποιαδήποτε θεωρητική σύλληψή του– υφίσταται, πριν ακόμη υλοποιηθεί έστω κατά το πρώτο του στάδιο, τον άκαιρο και αφυολόγητο κομματικό εναγκαλισμό και την άνωθεν χειραγώγηση.

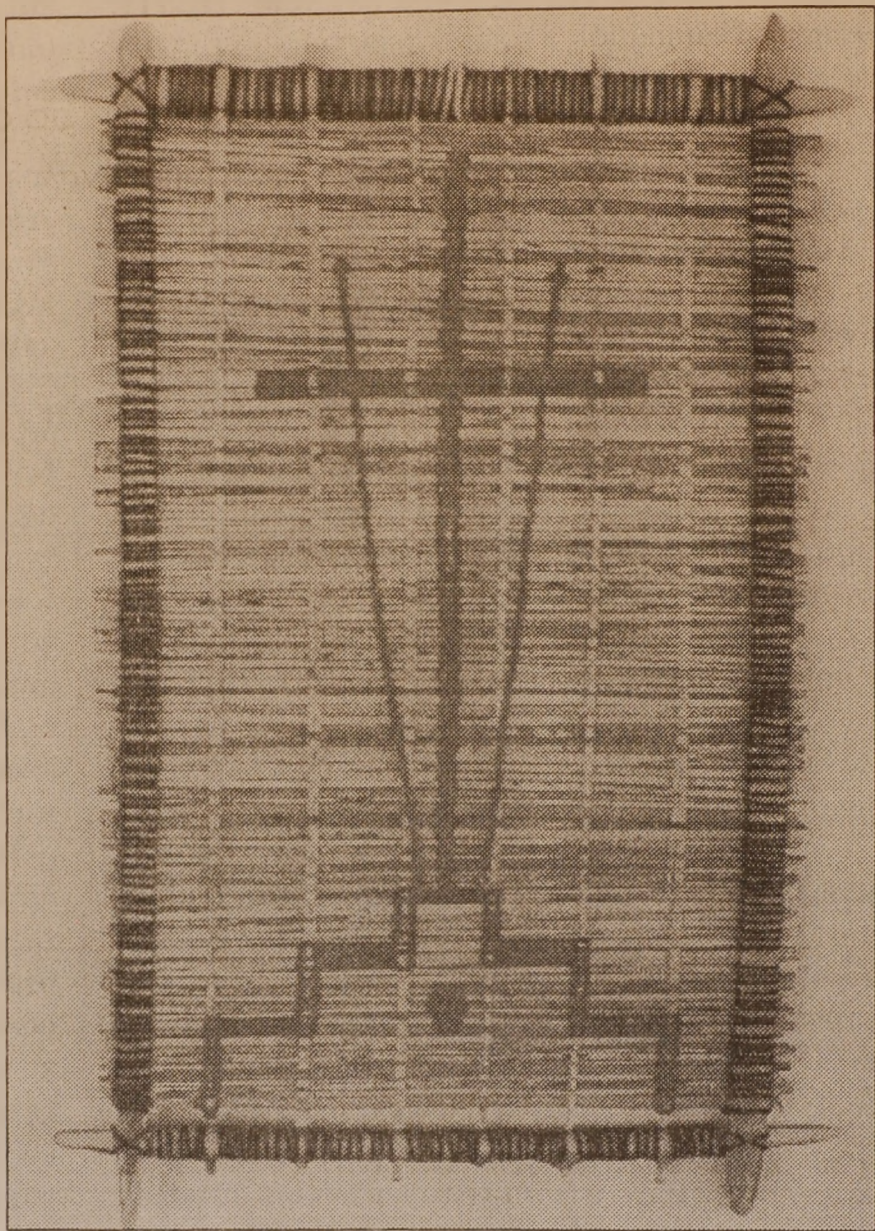
Ας γυρίσουμε όμως στην ταξινόμηση του Edward Lucie-Smith και του έγκυρου –όσο και ψυχαγωγικού– *Art Today*, εκδ. Phaidon, του 1996. Στο κεφάλαιο «Μετά την Pop Art» θα τοποθετούσαμε ασφαλώς τον Νίκο ή τον Παύλο ή τη Ρωμανού ή τον Ακριθάκη –χωρίς επ' ουδενί ν' αμφισβητούμε την ατομική τους ιδιαιτερότητα– αλλά και τον Αϊδίνη ή τον Καζάξη. Στην «Επιβίωση της Αφαίρεσης», πλάι στον Σπυρόπουλο του '80, θα τοποθετούσα τον Σταύρο Ιωάννου, την Κατερίνα Μερτζάνη, με την Ευγενία Αποστόλου ή τον Κυριάκο Μορταράκο μαζί με τον Βασίλη Κυπραίο, επιλέγοντας τις ανάλογες περιόδους δουλειάς τους. Στο minimal ή το Conceptual και ο Δανιήλ αλλά και ο Μπουτέας ή η Ντάβου ή και ο Μπαίκας υπό προϋποθέσεις. Στη Land Art οπωσδήποτε ο Στάθης Λογοθέτης αλλά και ο Δημήτρης Αληθηνός ή ο Γιώργος Τσακίρης, ενώ στην Arte Povera and Installation ο Κανιάρης μπορεί να συνεπικουρείται από τον Χρ. Τζίβελο, τον Θ. Τότσικα τον Α. Σκούρτη, ή τον Δ. Ζουρούδη. Ενώ, βέβαια, στον Realism ή τη Figurative λόγω της γόνιμης παράδοσης που έχει το τελάρο στον τόπο μας οι περιπτώσεις είναι πολύ περισσότερες (αρχίζοντας από τον Γ. Κουράκη ή τη Β. Ξένου και φτάνοντας ως τον Τ. Μαντζαβίνο, των illustrators συμπεριλαμβανομένων).

Αυτό που δεν θα βρούμε, στον κύριο όγκο της εικαστικής μας παραγωγής είναι η εμπλοκή στο σήμερα και η αντιμετώπιση των σημερινών προβλημάτων: ξενοφοβία και ρατσισμός, ανεπάρκεια της πολιτικής απέναντι στα εσωτερικά και τα εξωτερικά ζητήματα, αυθαιρεσία των media, παγκοσμιοποίηση και ταυτότητα, AIDS, ομοφυλοφιλία, φεμινισμός κ.λπ. Στο τελευταίο κεφάλαιο του *Art Today* εικονίζεται ένας πίνακας του **David Wojnarowicz**, του πιο γνωστού «AIDS artist» της δεκαετίας του '80, ο οποίος φιλοτεχνήθηκε το 1990 και έχει ως τίτλο *Why the Church can't/won't be Separated from the State*. Κάτι τέτοιο ποτέ δεν θα απασχολούσε την ομφαλοσκοπούσα, εγωτική και σοβαροφανή εγχώρια τέχνη μας. Η «εισβολή» των Αλβανών ή οι τσιγγάνοι μπορεί να έγιναν θέμα τηλεοπτικού σήριαλ ή προσφιλές επωδός αναρίθμητων λαϊκών επιφυλλίδων αλλά ποτέ δεν διέβησαν το κατώφλι της «σοβαρής» μας έκφρασης. Εδώ κυριαρχούν ακόμη η «λειτουργία της μνήμης», τα «οράματα του παρελθόντος» και η αναμόρφωση μιας πραγματικότητας που φαίνεται πως από μόνη της δεν φτάνει. Ακόμη και τα προαιώνια θέματα του θανάτου ή της φθοράς γίνονται αφόρητες ιδιωτικές εξομολογήσεις ή αστικό μελό. Η ζωγραφική μας ακόμη δεν έχει ξεπεράσει τον Τσαρούχη και βέβαια δεν ευθύνεται ο Τσαρούχης γι' αυτό. Δεν υπάρχουν εξαιρέσεις; Ασφαλώς και υπάρχουν! Ορίζουν όμως έναν αδιαμφισβήτητο κανόνα. Οι εγκαταστάσεις, π.χ., του Άγγελου Σκούρτη με το κόκκινο βελούδο που πουλάνε στις λαϊκές αγορές οι μετανάστες Ρωσοπόντιοι ή τα «Αστικά Μνημεία» με τις σύγχρονες Σουλιώτισσες πάνω σε λεκάνες καμινέ του Ν. Χαλαμπίδη, ή τα τρακτέρ και οι μοτοσυκλέτες του Τότσικα ή ο «Τουρισμός και η τέχνη» του Κωνσταντίνου Ιωαννίδη ή οι «καυτές γραμμές» με τις εξομολογήσεις των αρρώστων του Δ. Ντοκατζή ή η «τοστιέρα» του Ζενέ της Λήδας Παπακωνσταντίνου και οι «Οίκοι-Νύμφες», της Κ. Ζαχαροπούλου δείχνουν ότι δεν εξαντλείται η ζωγραφική μας στις λαϊκές αναμνήσεις του Φασιανού ή στα βιοτουόζικα πορτραίτα του Μυταρά και των απογόνων τους. Μόνο που και οι παραπάνω «εξαιρέσεις» υπάγονται στον κανόνα, δηλαδή εντάσσονται στα οικεία –πιο προωθημένα, έστω– κεφάλαια του προειρημένου *Art Today*.

Είπαμε: Σήμερα περισσότερο από την τέχνη ή τους καλλιτέχνες προέχει και συγγράφει την «εξιστορίκευση» της Ιστορίας ο κυρίαρχος μηχανισμός της τέχνης.

Νίκος Αλεξίου, ένα παράδειγμα

Και το όραμα ενός διαρκούς μοντερνισμού; Και η ουτοπία μιας καλλιτεχνικής επανάστασης; Και το ενδεχόμενο μιας πατριδογνωστικής μοντερνικότητας που θα στηρίζεται σε αυτοφυείς χαρακτήρες, ώστε να νομιμοποιηθεί ο σπαραγμός των υποψιασμένων μας δημιουργών; Μια τέτοια «περί πάτρης» σύγχρονη έκφραση, συνειδητοποιημένη αλλά και αθώα, στο μέτρο που υπάρχει και δεν είναι –ένα ακόμη– θεωρητικό κατασκευάσμα, καλώς υπάρχει. Μόνο που οι συνθήκες δεν είναι τώρα, οι πιο πρόσφορες. Κι ίσως έτσι να είναι καλύτερα. Γιατί η αληθινή και η μεγάλη τέχνη επωάζεται εν κρυπτώ και εμφανίζεται απρόβλεπτα ως μείζον παράδοξο. Ας παρακολουθήσουμε όμως μιαν υπό συζήτηση πιθανότητά της. Ο Αλεξίου, γεννημένος το 1960 στο Ρέθυμνο, είναι γιος καλαθοπλέκτη και σπούδασε στις Σχολές Καλών Τεχνών της Βιέννης και της Αθήνας. Από νωρίς προσπάθησε να κάνει «τέχνη» διά της φύσης αναλύοντας το φως με laser διαμέσου σταγόνων νερού ή πρισμάτων. Έτσι έφτιαχνε εκτυφλωτικές χειροποίητες εικόνες με εκτυφλωτικά χειροποίητα χρώματα. Το 1990 στην έκθεση «Μεταίχμιον» που είχε διοργανώσει στην Δημοτική Πινακοθήκη Αθηνών, είχε παρουσιάσει ένα κόκκινο μεταλλικό τραπέζι μήκους 4 μ., το οποίο είχε γύρω-γύρω στο επάνω του τμήμα μια πατούρα και ήταν γεμάτο νερό. Ήταν, δηλαδή, ένα τραπέζι με ανεστραμμένη την παραδοσιακή λειτουργία του και τους ενδεχόμενους συμβολισμούς του (Αγία Τράπεζα, γραφείο, τραπέζι των σαράφηδων, βωμός, τράπεζα φαγητού κ.λπ.). Ο Αλεξίου είχε ενσωματώσει κάτω από τη μεταλλική αυτή κατασκευή ένα ηχείο το οποίο –όταν λειτουργούσε– δημιουργούσε στην επιφάνεια του νερού ρόμβους. Με άλλα λόγια, ο καλλιτέχνης σχεδίαζε με ήχους στην επιφάνεια του νε-

Νίκος Αλεξίου (1960):

Σταυρός, καλαμοπλεκτική και κόκκινη κλωστή, 1997.
Η απλούστερη μορφή, ο σταυρός, είναι συγχρόνως το πιο νοηματοδοτημένο σύμβολο, η πλέον έμφορτη «εικόνα», ενώ μινιμαλισμός και μυστικισμός ταυτίζονται.

ρού γεωμετρικά σχήματα. Αν αυτό δεν είναι ο ορισμός της ποίησης διερωτώμαι τι άλλο θα μπορούσε να είναι;

Επίσης, ο Αλεξίου έφτιαξε τα *Ηλιακά Σπίτια*, καλαμένιες, δηλαδή, κατασκευές που κρέμονται από σπάγγους ή αφηρημένα σχέδια που θυμίζουν μεσαιωνικές μινιατούρες ή αραβουργήματα. Το 1994 στην έκθεση «Πάθη» που διοργάνωσε τη Μ. Τετάρτη στην Αποθήκη Αποσκευών του ΟΣΕ, ο Αλεξίου έδειξε μια τεράστια γιγαντοαφίσα με την εικόνα μιας Κούρδισσας που είχε πρόσφατα αυτοπυρποληθεί σε κεντρική πλατεία του Βερολίνου. Τα δύο τελευταία χρόνια ο Αλεξίου είχε αποσυρθεί στο Άγιον Όρος. Επιστρέφοντας, εκθέτει αυτόν τον καιρό στην Αίθουσα Τέχνης Αθηνών μιαν ιδιότυπη εγκατάσταση, αποτελούμενη από εκατό καλαμοκατασκευές με θέμα τον Σταυρό. Αριστερά και δεξιά

του συμβόλου υπάρχουν κεντημένα με κόκκινη κλωστή η λόγχη που έξε την πλευρά του Χριστού και ο λαβός με τον σπόγγο. Αυτά μόνο μάλιστα σε μιαν εμμανή επανάλασαν την προσευχή που επαναλαμβάνουν, εξακολουθητικά και ακαπαυστα οι αθωνίτες μοναχοί «Κύ Ιησού Χριστέ Ελέησόν με τον Αμτωλόν». Τι βλέπουμε εδώ αν εφμόσουμε τον E. Lucie-Smith; Αφενός ένα υλικό και μια κατασκευαστική διαδικασία της *arte povera* και αφετέρου ένα αποτέλεσμα που είναι οφώς *minimal* – ένας ορθόδοξος μινιμαλισμός, δηλαδή μέσα στο εννοιολογικό πλαίσιο της χριστιανικής πεινότητας και ανωνυμίας, αφού δημιουργός εξαφανίζει την ατομικότητά του μέσα στην περισυλλογή, άσκηση και την τυποποίηση του «έργου». Ακόμη περισσότερο διερωμα «ποιο είναι το έργο;». Η καλύτερα «τι είναι έργο;». Οι εγκαταστάσεις του Αλεξίου παραπέμπουν στους σπάγγους του Richard Tuttle, αλλά θα μπορούσαν να διεκδικήσουν μια θέση στους «ναούς

περισυλλογής», για τους οποίους προόριζε έργα του ο M. Rothko. – Έργο τέχνης, λένε, ή ανώνυμο και τυχαίο θρησκευτικό σύμβολο όπως πιθανόν να ήθελε ο Beuys, αλλά ασφαλώς όχι ο εικονοκλάστη Duchamp; Ο Αλεξίου πάντως αντί για εικόνα μάς παραπέμπει στην ιδέα της ζωής μας καλεί να στοχασθούμε. Σωτηρολογικό, λοιπόν, το περιεχόμενο της «εγκατάστασης», και αυτό είναι το επίτευγμα αλλά και ο κίνδυνός της. Εφόσον τέχνη και κίνδυνος οφείλουν να πηγαίνουν δίπλα-δίπλα. Πώς να πιστέψεις, όμως, σε μιαν εποχή, η οποία το μόνο που επιζητεί από την τέχνη είναι αφενός η απομυθοποίησή της και αφετέρου η ένταξή της σ' ένα μεταπρατικό σύστημα ασφυκτικού ελέγχου και –σχεδόν– προτεσταντικού – προκαθορισμού; Πώς ξαναπιστέψεις, τέλος, στην τέχνη ζώντα στην μετά την τέχνη εποχή;

Την Παρασκευή 3 Απριλίου εγκαινιάστηκε η Β' Biennale Νέων Αρχιτεκτόνων στο Πνευματικό Κέντρο του Δήμου Αθηναίων. Κεντρικό θέμα της έκθεσης είναι η αρχιτεκτονική της πόλης, που συνοψίζεται στη φράση του Rem Koolhaas, «Σήμερα περισσότερο από ποτέ η πόλη είναι ό,τι πολυτιμότερο έχουμε». Η έκθεση, οργανωμένη από το Ελληνικό Ινστιτούτο Αρχιτεκτονικής με τον Πάνο Δραγώνα, επιμελητή της έκθεσης και του καταλόγου (που ο ίδιος σχεδίασε), συνοδεύτηκε από δύο κύκλους συζητήσεων, στις 7 και 14 Απριλίου στην Αίθουσα Τρίτη, με συνολικά 9 ομιλητές. Θέμα της πρώτης ήταν οι «μεταλλάξεις» και της δεύτερης οι «επεκτάσεις» (αντίστοιχα, νέα αρχιτεκτονική στην πόλη και στην περιφέρειά της). Το κείμενο που ακολουθεί διαβάστηκε στην πρώτη συνάντηση.

Μεταλλάξεις

του Δημήτρη Φιλippiδης

Επικίνδυνο να μιλήσει κανείς για μεταλλάξεις, έχοντας δίπλα του μια έκθεση που εστιάζεται στην αρχιτεκτονική της πόλης, και σφυγμομετράει την υποσχόμενη της έκφραση την ελληνική αρχιτεκτονική. Ή και αντίστροφα, ίσως να έπρεπε να τοποθετηθούν και πλάι πλάι, από τη μια η έκθεση επιλεγμένων έργων (που δείχνει την παρεμβολή συστηματικών κριτηρίων «από τα μέσα», δηλαδή από τη δική μας, την αρχιτεκτονική ματιά) και ο λόγος γι' αυτή την αρχιτεκτονική, θεωρητικά απαλλαγμένος από τέτοιους περιορισμούς, δηλαδή με άμεση, ρεαλιστική αναφορά στο σύγχρονο αστικό περιβάλλον της (ελληνικής κυρίως) πόλης. Ας δούμε τότε το θέμα σαν αντίστιξη ανάμεσα στη διαλεγμένη προσεκτικά πραγματικότητα που εκτίθεται εδώ για λίγες βδομάδες και στην άλλη, που ανήκει στην καθημερινότητά μας και εκτίθεται διαρκώς. Θα προσθέτα: εκτυφλωτικά, μέχρι του σημείου να μην διαβάζεται πια ή να προκαλεί πόνο ο λόγος. Θυμίζω την υπόθεση Φιξ, το στοίχημα της αρχιτεκτονικής της πόλης που χάθηκε τελεσίδικα ή την περιθωριακή παρουσία του κτιρίου της ΔΕΗ του Κραντιέλλη. Θυμίζω, για να τελειώνουμε με τις συμβολικές αυτές αναφορές, ότι σήμερα οι περίπατοι του Πικιώνη στην Ακρόπολη, που μπορεί και να μην είναι καν τυπικά

«αρχιτεκτονική», αναγνωρίζονται από πολλούς ως το πιο αντιπροσωπευτικό έργο της νεοελληνικής αρχιτεκτονικής.

Η πράξη, αυτή η αδυσώπητη ζυγαριά κοινωνικής δικαιοσύνης, μας έχει στρέψει εδώ και δύο τουλάχιστον δεκαετίες, σχεδόν εκβιαστικά, προς το ίδιο το σώμα της πόλης. Μπορεί η αρχιτεκτονική να παίζεται σήμερα (όπως πάντα άλλωστε) στις εσχατιές της πόλης ή στο μiasμένο πια ύπαιθρο, αλλά την ίδια στιγμή η αρχιτεκτονική επιστρέφει εκδικητικά στον αστικό ιστό και διεκδικεί να πάρει το λόγο. Τι έχει όμως να μας πει; Αν ξεχάσουμε εκείνη την παραγωγή που δεν είναι τίποτε άλλο παρά η παράλλαξη και η μεταποίηση παλιών ενδυμάτων (δηλαδή αυτό που λέγεται «επανάχρηση παλιού κελύφους»), που δεν μας αφορά εδώ, τι μένει στον υπόλοιπο για να μιλήσει κανείς;

Ξαφνικά, ο ορίζοντας περιορίζεται αποκλειστικά. Ο σεβασμός του παρελθόντος, η τυραννική, δηλαδή, αναβίωση του φαντάσματος της Μνήμης και της Ιστορίας και η απειλή της ασέβειας προς καταξιωμένους προγόνους οδηγεί με μαθηματική ακρίβεια στον ευνουχισμό της αρχιτεκτονικής. Νέα αρχιτεκτονική παράγεται μέσα στην πόλη, αλλά είτε αυτή αυτοπεριορίζεται στο ρόλο του καθρέφτη είτε στο ρόλο του σχόλιου πάνω σε ό,τι υπάρχει. Η πρώτη κατηγορία

είναι προφανής. Η δεύτερη, όμως, θέλει εξήγηση: σχόλιο όχι μόνο σε ό,τι γειτονεύει ή, τέλος πάντων, βρίσκεται σε γεωγραφική συσχέτιση με το νέο αρχιτεκτόνημα, αλλά σχόλιο σε ό,τι διανέμεται από τα σύγχρονα μαζικά μέσα επικοινωνίας.

Την ίδια στιγμή –και εδώ βρίσκεται η μεγάλη ειρωνεία– φουντώνει η συζήτηση για τοπικισμό ή για αποσπάσματα. Απόδειξη, η εύκολη κατόπιν προσφυγή σε μια καταπραϋντική αρχιτεκτονική που χαϊδεύει και καθησυχάζει. Η «πορεία» της αρχιτεκτονικής γίνεται έτσι διστακτικό περπάτημα στα νύχια, μήπως και ξυπνήσει το τέρας. Γίνεται με άλλα λόγια η καταφυγή στην έννοια του μνημείου με κομψές χειρονομίες στο κενό, ενώ απουσιάζει η άλλοτε υγιής βαρβαρότητα του μοντέρνου – που θα ήταν μια κάποια λύση. Μένουμε, λοιπόν, «με ό,τι πολυτιμότερο έχουμε», όπως επισημαίνει ο Koolhaas, αλλά «σήμερα περισσότερο από ποτέ» η πόλη συστρέφεται εχθρικά, απωθώντας τις ήπιες μας παραστάσεις, όντας εκείνη πιο γνήσια, πιο αυθεντική από οτιδήποτε επινοήσουμε ως «έντεχνη αρχιτεκτονική».

Παραφράζοντας, λοιπόν, την άποψη του Κάφκα ότι ένα βιβλίο αξίζει μόνο όταν «μας ταρακουνά βίαια σαν γροθιά στο κεφάλι», θα ζητούσαμε μια τέτοια σύγχρονη αρχιτεκτονική στη σημερινή πόλη.

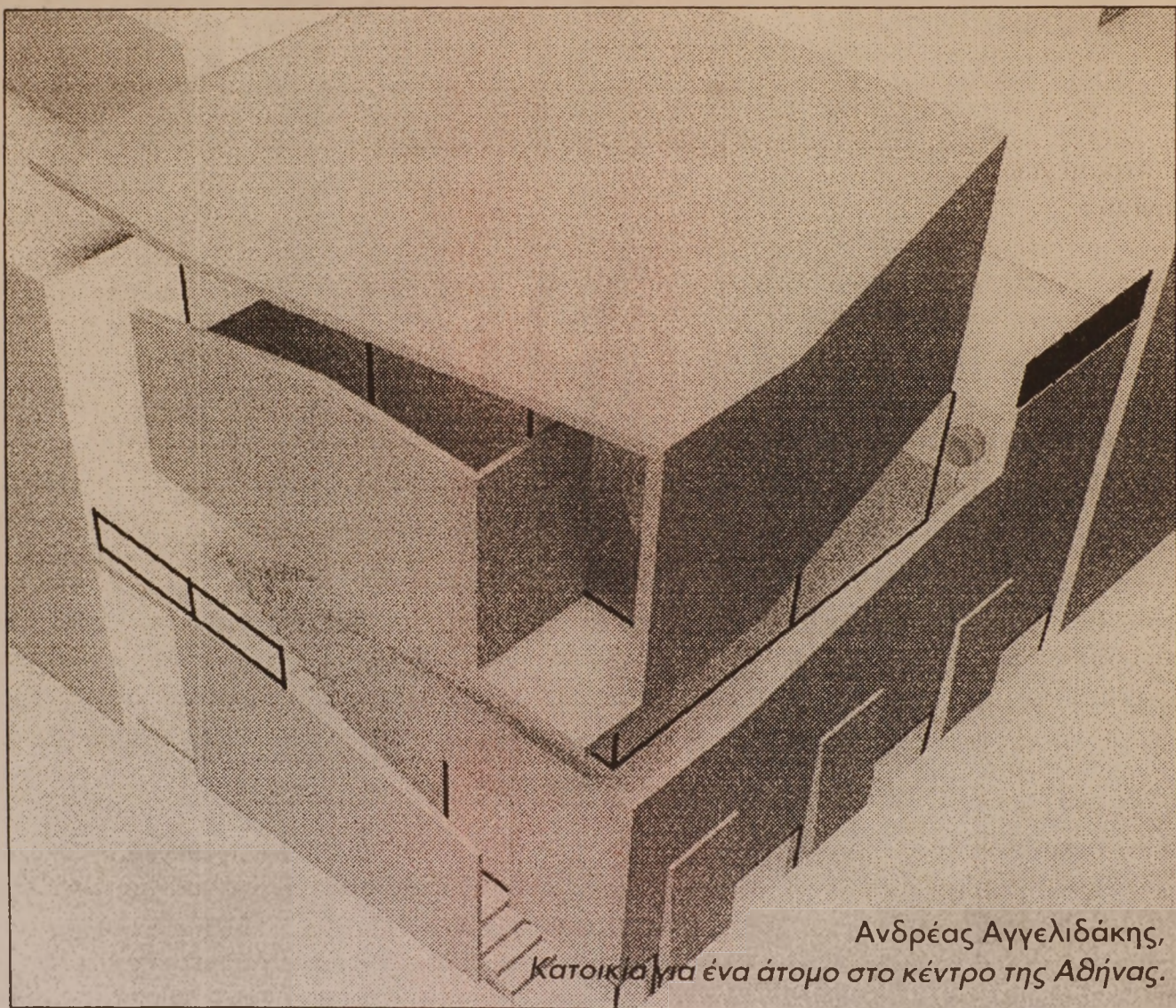

Παιχνίδια μνήμης στο ελληνικό αστικό τοπίο

του Πάνου Δραγώνα

Για να ανοίξει μία συζήτηση για την ελληνική πόλη οφείλουμε πρώτα από όλα να προσπαθήσουμε να διακρίνουμε καθαρά, παρακάμπτοντας τους στερεότυπους βαρείς χαρακτηρισμούς που της έχουμε προσάψει στο πρόσφατο παρελθόν.

Είναι γνώριμη η αρνητική στάση της κοινωνικής γνώμης απέναντι στην πόλη. Οι κάτοικοι των αστικών κέντρων για πολλά χρόνια παραμένουν απρόθυμοι να αφομοιώσουν τις νέες πολιτισμικές εκφράσεις, οι οποίες ήρθαν βίαια να αντικαταστήσουν την οικειότητα της ατμόσφαιρας του χωριού και της παλιάς γειτονιάς. Οι απαιτήσεις του κόσμου σήμερα προδίδουν τύψεις για την καταστροφή των πρωτότυπων αντικειμένων νοσταλγίας από μία εποχή παλαιότερη της διαμόρφωσης των αστικών κέντρων. Οι θαμπές αναμνήσεις που έχουν καταγραφεί στο ιδιότυπο αυτό συλλογικό ασυνείδητο προσδιορίζουν και τα απαραίτητα υποκατάστατα των χαμένων κόσμων: Έτσι η νοσταλγία του κατεστραμμένου φυσικού τοπίου οδηγεί στην απαίτηση για περισσότερο πράσινο και λιγότερο μπετόν. Πρόκειται για μία κακώς εννοούμενη οικολογία η οποία δικαιολογεί έναν λαϊκίστικο παραλογισμό, την αντικατάσταση της πόλης από τη φύση. Επίσης, η αδυναμία προσαρμογής στο νέο περιβάλλον οδηγεί στη λατρεία οποιουδήποτε διασωθέντος θραύσματος από το παρελθόν. Δια-

Ανδρέας Αγγελιδάκης,
Κατοικία για ένα άτομο στο κέντρο της Αθήνας.

τηρεί τη μάταιη ελπίδα συγκόλλησης - ενοποίησης των κομματιών αυτών και γεννάει κακέκτυπα που επαναλαμβάνουν άτεχνα τα παλαιά μορφικά ιδιώματα.

Η ελληνική πόλη λοιπόν είναι κατ' αρχάς μια ανοίκεια πόλη.

Η αποθνημένη πόλη αναδύεται στην επιφάνεια, μέσα από το έργο και τη σκέψη των αρχιτεκτόνων που παρουσιάζονται στη Δεύτερη Biennale Νέων Ελλήνων Αρχιτεκτόνων. Η νεότερη γενιά αρχιτεκτόνων αποτελεί ενεργό κομμάτι του σύγχρονου αστικού πολιτισμού. Έχοντας μεγαλώσει στο περιβάλλον των πολυκατοικιών, με εμπειρίες αστικών πολιτισμικών εκφράσεων που υπερβαίνουν τα όρια του τοπικού, η γενιά αυτή στοιχειοθετεί μια καταφατική σχέση απέναντι στην πόλη.

Είναι, βέβαια, γεγονός ότι οι δυνατότη-

τες παρέμβασης στο περιβάλλον των αστικών κέντρων είναι περιορισμένες για τους έλληνες αρχιτεκτονες. Οι περιορισμοί αυτοί έχουν καθορίσει έναν συγκεκριμένο αστικό χαρακτήρα και διαθέτουν ικανούς μηχανισμούς που αφομοιώνουν οποιαδήποτε νέα επέμβαση. Οι αρχιτεκτονικές προτάσεις αποτελούν αναγκαστικά μέλος του υπάρχοντος οργανισμού της πόλης. Δηλώνουν, όμως, τη δυνατότητα της μετάλαξής του, της σιδιακής εξέλιξης των χαρακτήρα του μέσω της εισαγωγής σε αυτόν νέων ιδεών και πρωτότυπων τυπο-

γιών αστικού χώρου.

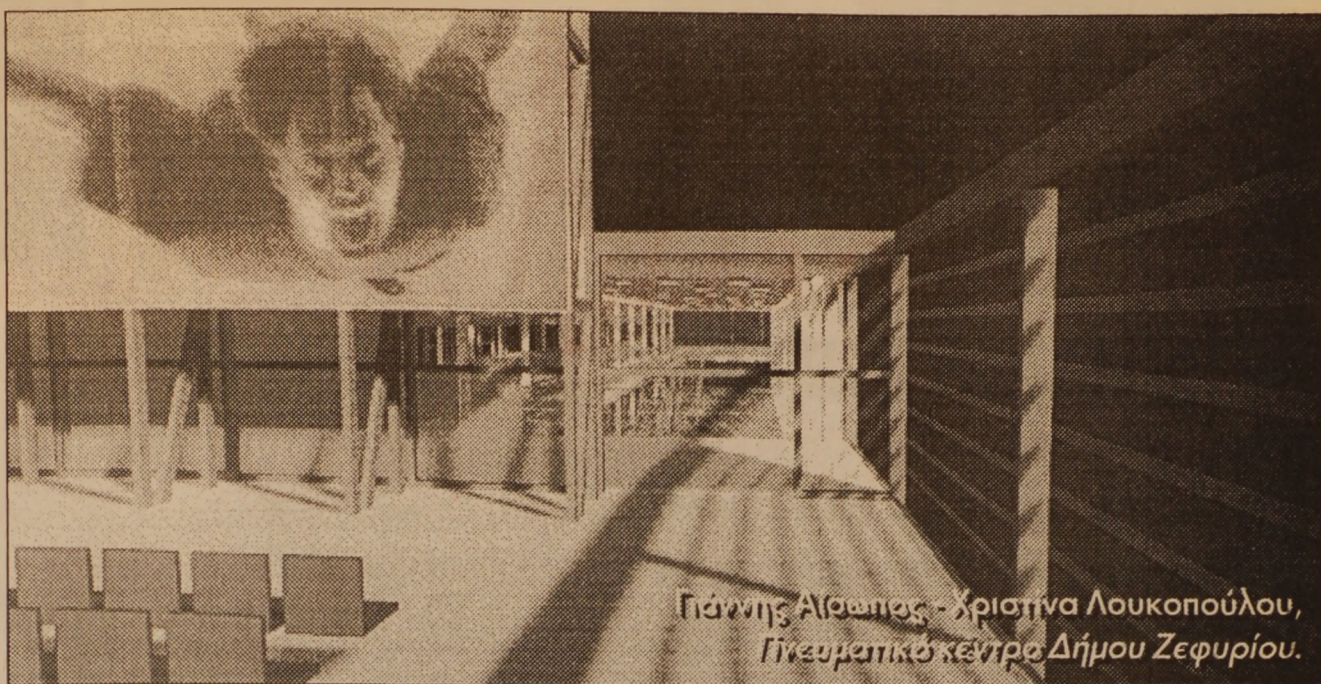
Ταυτόχρονα, η ελληνική πόλη χαρακτηρίζεται από τα επάλληλα ιστορικά στρώματά της. Η ύπαρξη άφθονων στοιχείων μνήμης προσφέρει χώρους διαφυγής από την πραγματικότητα. Οι αρχαιολογικοί χώροι, τα μνημεία, τα ιστορικά σύνολα, εγκαταλειμμένες βιομηχανικές περιοχές αποτελούν πολύτιμα αποθέματα χώρου ικανά να δεχτούν νέες ερμηνείες από τους κατοίκους και τους επισκέπτες τους.

Η ελληνική πόλη είναι με τον τρόπο αυτή μία (σπασμωδικά) όμορφη πόλη.

Οι αρχιτεκτονικές προτάσεις που παρουσιάζονται στην Biennale προτείνουν την ύπαρξη των ξεχωριστών και ανολοκώροτων κομματιών της ελληνικής πόλης. Μέσω λεπτών χειρουργικών τομών ανδεικνύονται τα στοιχεία εκείνης της π-

ας πόλης που παρουσιάζουν ενδιαφέρον. Ακολουθεί η αναζήτηση της λογικής των δεδομένων χώρων, ώστε η αρχιτεκτονική που αποδίδεται να κατασταλάζει από τη νέα ερμηνεία των μορφών, της γεωμετρίας και των διαδικασιών παραγωγής τους. Ταυτόχρονα, νέα προγράμματα και νέες κατασκευές εισέρχονται στο παλιό ιστορικό ελληνικό αστικό τοπίο. Διατυπώνεται με τον τρόπο αυτό η πρόταση της ταυτόχρονης και ομότιμης παρουσίας του παλιού και του καινούργιου, της παλιάς πόλης με τη νέα. Οι παράλληλες αυτές πόλεις συντίθενται από τη συνύπαρξη των διαφορετικών θραυσμάτων τους, την πολλαπλότητα και αμφισημία τους.

Το ζήτημα, όμως, του αστικού χώρου δεν λύνεται εδώ. Η ελληνική πόλη βρίσκεται εδώ και μερικά χρόνια αντιμέτωπη με τα δοσμένα δεδομένα κοινά για τις περισσότερες μητροπόλεις και μεγαλουπόλεις του κόσμου. Η δυνατότητα μεταφοράς πληροφοριών από τη μία άκρη του κόσμου στην άλλη σε μηδενικό χρόνο, εκμηδενίζει τις γεωγραφικές αποστάσεις. Ο κοινωνικός χώρος, ο οποίος παραδοσιακά φιλοξενούσαν από τον πυρήνα των αστικών κέντρων, σταδιακά υποκαθίσταται από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης και τα δίκτυα πληροφοριών. Ταυτόχρονα η -προσδοκώ-

Γιάννης Αϊωπίδης - Χριστίνα Λουκοπούλου,
Γεννηματικό κέντρο Δήμου Ζεφυρίου.

μενη και στη χώρα μας - ανάπτυξη των κυκλοφοριακών δικτύων υποδομής μειώνει τις αποστάσεις ανάμεσα στο κέντρο και την περιφέρεια, διευρύνοντας τα όρια αλλά και τη δομή της πόλης.

Η ελληνική πόλη είναι πλέον μια οποιαδήποτε πόλη.

Η μνήμη στο νέο αυτό περιβάλλον είναι βραχυπρόθεσμη. Ο κάτοικος των μεγάλων πόλεων βρίσκεται αντιμέτωπος με πληθώρα γεγονότων και μορφικών ερεθισμάτων τα οποία αποσπούν πρόσκαιρα μόνο την προσοχή του. Η ανάγκη προσαρμογής στην κατάσταση αυτή οδηγεί στην blasée συμπεριφορά και την αδιαφορία για τα τεκταινόμενα τριγύρω. Βιώνει το χώρο μηχανιστικά, αρνούμενος να ανταποκριθεί στην πληθώρα των ερεθισμάτων που τον περικυκλώνουν.

Στην περιφέρεια, ιδίως των μεγάλων πόλεων, η οποία δεν διαθέτει συγκεκριμένα αρχιτεκτονικά χαρακτηριστικά, πυκνούς πολεοδομικούς ιστούς ή καθορισμένους δημόσιους χώρους, το ερώτημα της ανάγκης και του τρόπου επαναπροσδιορισμού της σχέσης με τον γεωγραφικό τόπο είναι άμεσο για τους αρχιτέκτονες. Οι παρεμβάσεις στους συγκεκριμένους αστικούς σχηματισμούς

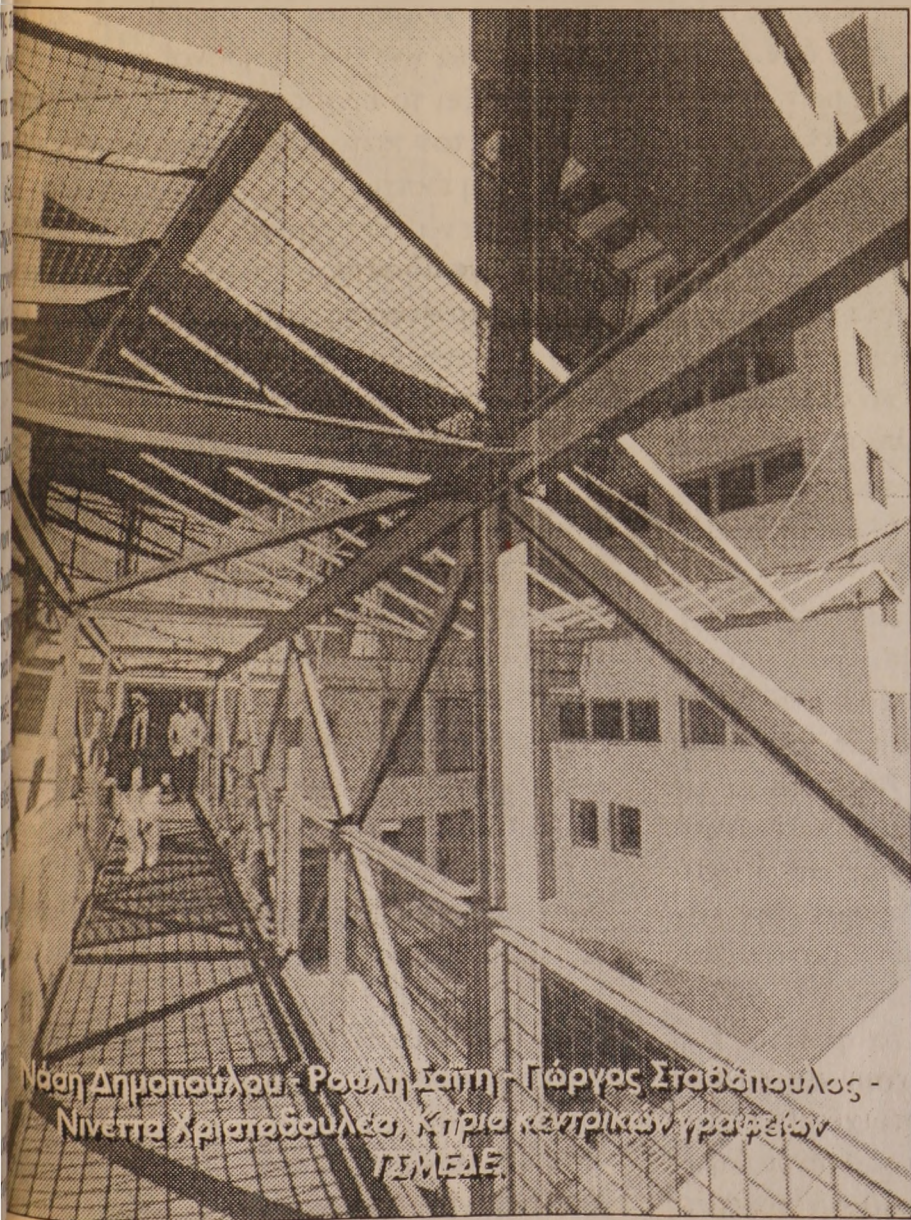
καθορίζουν νέες συνθήκες στο άμεσο περιβάλλον διαμορφώνοντας αντίστοιχα την αντίληψη των κατοίκων τους.

Οι συμμετοχές της Biennale που αφορούν αντίστοιχες επεμβάσεις μάς επιτρέπουν να διακρίνουμε δύο διαφορετικές κατευθύνσεις-προθέσεις των αρχιτεκτόνων.

- Στην πρώτη κατηγορία διακρίνεται η ανάγκη καθορισμού μιας νέας τοπικότητας, η οποία επιτυγχάνεται με τη χρήση εύληπτων μορφών που σηματοδοτούν τον δημόσιο χαρακτήρα των κτιρίων και/ή την ενσωμάτωση της έννοιας του αστικού χώρου μέσα στη συνθετική τους λογική.

- Μια διαφορετική αντιμετώπιση αποδέχεται τις ιδιαιτερότητες της νέας αυτής κατάστασης και διερευνά τις δυνατότητες που παρέχουν στον αρχιτεκτονικό σχεδιασμό η αποδέσμευση από τον γεωγραφικό τόπο, η ανυπαρξία χωρικής μνήμης και η προσαρμογή στις ιδιαίτερες απαιτήσεις των δικτύων υποδομής.

Η πόλη μεταλλάσσεται με ρυθμούς ταχύτερους απ' ό,τι η αρχιτεκτονική - μια δημιουργική διαδικασία αναγκαστικά επίπονη και χρονοβόρα - έχει τη δυνατότητα να παρακολουθήσει. Οι νέες προκλήσεις που γεννώνται είναι περισσότερες των δυνατών απαντήσεων. Αυτό που διαφαίνεται, για την ώρα, μέσα από την ανάγνωση των προτάσεων και των θέσεων των μελετητών που παρουσιάζονται στην έκθεση είναι ότι η αρχιτεκτονική της πόλης δεν πρέπει να αντιμετωπίζεται απόλυτα, μονοσήμαντα σαν ένα αντικείμενο νοσταλγίας, μια carte postale. Η πόλη οφείλει να προσαρμόζεται σε ετερόκλητες απαιτήσεις, να προκαλεί διαφορετικές και ενδεχομένως αντιφατικές μεταξύ τους ερμηνείες, ώστε να προσφέρεται τελικά στον κάτοικο και τον επισκέπτη της κατ' επιλογή, à la carte.

Νάση Δημοπούλου - Ρούλη Σαΐτη - Γιώργος Σταθόπουλος -
Νινέττα Χριστοδουλέα, Κτίριο κεντρικών γραφείων
ΓΣΜΕΔΕ

ΕΙΚΑΣΤΙΚΑ

του ΘΑΝΑΣΗ ΜΟΥΤΣΟΠΟΥΛΟΥ

Η φωτογράφος Κλεοπάτρα Χαρίτου καταθέτει το αίτημα Μισό Κιλό Σεξ απίλ, Παρακαλώ

Το σωματικό φετίχ

που είναι και ο τίτλος της τελευταίας της έκδοσης στην γκαλερί Βαβέλ.

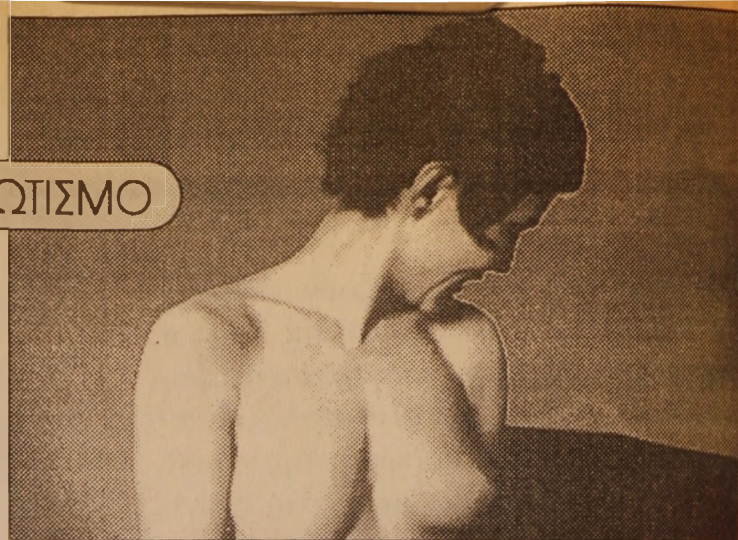
Η κοινωνία είναι φυσικά μια τεχνητή κατασκευή, μια άμυνα από τα στοιχεία της φύσης. Η κοινωνία είναι ένα σύστημα που περιορίζει την εξευτελιστική παθητικότητα του ανθρώπου απέναντι στη φύση. Μπορούμε να βελτιώνουμε αυτό το σύστημα, αργά ή γρήγορα, όμως καμία αλλαγή στην κοινωνία δεν θα αλλάξει τη φύση (αντιθέτως, οι αλλαγές στην τεχνολογία και την παραγωγή μπορούν). Το ανθρώπινο είδος δεν είναι απαραίτητα το αγαπημένο της φύσης ανάμεσα στα χιλιάδες άλλα. Μέχρι σήμερα, που το ανθρώπινο είδος βαυκαλίζεται με τις δυνατότητες υπέρβασης που του ανοίγει η τεχνολογία, τίποτα δεν μπορεί να εμποδίσει τις «βιβλικές καταστροφές» που περιγράφουν τα δελτία ειδήσεων σε περιπτώσεις πλημμύρας, σεισμού ή τυφώνα. Μέχρι σήμερα ελάχιστες ανθρώπινες κοινότητες αναπτύχθηκαν σε περιοχές εξαιρετικής ζέσης ή ψύχους.

Μπορεί να αλλάξει η φύση του ερωτισμού; Μπορεί να αλλάξει η αντίληψη του σώματος από τον άνθρωπο; Η φωτογράφος Κλεοπάτρα Χαρίτου με την καινούργια της δουλειά, *Μισό Κιλό Σεξ Απίλ, Παρακαλώ* υποστηρίζει ότι οι καταναλωτικές πρακτικές της εποχής μας έχουν καταστήσει το σώμα και τη σεξουαλικότητα προϊόντα. «Η σεξουαλική επιθυμία έχει μετατραπεί σε εικόνες και λέξεις, έχει νυμφευτεί αφρούς ξυρίσματος, αρώματα, αυτοκίνητα μέχρι και ολόκληρες συμπεριφορές

και συνήθειες» γράφει στην πρόσφατη έκδοση *Futura #4*. Στο φετιχισμό το αυθεντικό και πρωταρχικό αντικείμενο επιθυμίας είναι καταπιεσμένο ή κρυμμένο, με αποτέλεσμα να επιλέγεται κάποιο άλλο αντικείμενο, το φετίχ, προβάλλοντας όλες τις επιθυμίες σ' αυτό. Η χρήση του σώματος στη διαφήμιση έχει συντελέσει στη διάδοση μιας ακραία φετιχιστικής πρακτικής. «Η διαφήμιση δεν αρκείται πλέον στην

απλή απεικόνιση των εμπορευμάτων. Οι διαφημιστές στήνουν ολόκληρη σειρά από μετωπικές και μεταφορές συνδεδεμένες με επιθυμίες, εναισθησίες και φιλοδοξίες του καταναλωτή, με αποτέλεσμα τα εμπορεύματα να μυθοποιούνται. Δανειζοντας στα άψυχα αντικείμενα ανθρώπινες ιδιότητες, τα εμπορεύματα αποκτούν δύναμη, αυτονομία και ζωή, ενώ οι άνθρωποι υφίστανται την αποξένωση των δραστηριοτήτων τους οι οποίες με τη σειρά τους μετατρέπονται και αυτές σε εμπορεύματα». Όπως και στα διαφημιστικά σώματα τα σώματα της Χαρίτου δεν έχουν ονόματα. Είναι απλώς σώματα, με τα χαρακτηριστικά του προσώπου που προβάλλουν την προσωπικότητα ή την ταυτότητα κρυμμένα. Αντιθέτως, με τα διαφημιστικά σώματα, εδώ η παρουσία του ανδρικού σώματος είναι έντονα παρούσα. Η Χαρίτου χρησιμοποιεί πολλούς από τους κώδικες που χρησιμοποιεί η πορνογραφία για να πουλήσει το προϊόν-σώμα, ενώ παράλληλα εξορίζει ένα από τα βασικά στοιχεία τόσο της διαφήμισης όσο και της πορνογραφίας, την εξιδανίκευση και τον καλλωπισμό.

Η τελειότητα, όμως, προκαλεί συχνά αποστροφή. Η μετάλλαξη της ομορφιάς μπορεί να δημιουργήσει απρόσμενα αποτελέσματα. Η ολλανδέζα φωτογράφος **Inez van Lamsweerde**, για παράδειγμα, παίζει με την υπερβολή. Η υπερβολική τελειότητα τρομάζει. Εξάλλου γνωρίζουμε ότι η αναζήτηση της τελειότητας οδήγησε την ανθρωπότητα σε πολύ επικίνδυνα μονοπάτια. Φυσικά η Lamsweerde ειρωνεύεται. Μέσω υπολογιστή, ολόκληρη η επιφάνεια του δέρματος αντικαθίσταται μέσω «ψηφιακής διάχυσης» με τη στιλπνότητα μιας πλαστικής κούκλας. Πουθενά πόροι δέρματος, πουθενά δαχτυλικά αποτυπώματα. Εδώ εί-

Έργο της Κλεοπάτρας Χαρίτου

ναι η μείξη αληθοφάνειας και αντι-φυσικότητας που σοκάρει. Εδώ η τελειότητα ξεπερνάει τις αντοχές μας.

Η Lamsweerde φέρνει την αισθητική των εξωφύλλων του *Cosmopolitan*, των *Angels* των *Τσάρλντ* ή των φωτογραφιών του Helmut Newton στις γκαλερί. Η Κλεοπάτρα Χαρίτου χωρίς να επιδιίδεται σε ανολογες high tech ψηφιακές επεξεργασίες «σβήνει» βασικά χαρακτηριστικά που κάνουν «ανθρώπινο» ένα σώμα όπως οι θηλές στο στήθος. Έτσι το σώμα είναι πια κάτι καινούργιο, μεταλλαγμένο μεν, πλαστικό θελκτικό δε, όμως ταυτόχρονα αφηρημένο και συγκεκριμένο (υφή δέρματος, χρώμα).

Η μετα-φεμινίστρια συγγραφέας **Camille Paglia** γράφει ότι όπως η ποίηση είναι μη τελετουργικά περιορισμένη λεκτική έκφραση έτσι και η πορνογραφία είναι τελετουργικά περιορισμένη οπτική έκφραση του δαιμονισμού του σεξ και της φύσης. Η Χαρίτου χειρίζεται τις συμβάσεις και τη ψυχολογία του θεατή/ηδονοβλεψία για να καταδείξει το εύρος της φετιχιστικής χρήσης από τον καταναλωτισμό. Στην πορνογραφία η έκπτωση των πρωταγωνιστών σ' αντικείμενα πετυχαίνει την ίδια οικειοποίηση που επιτρέπει την ταύτιση με τον καθένα (ανάλογα με το φύλο φυσικά) που πετυχαίνουν τα Στρουμφάκια ή τα ανθρωπάκια του Fernand Léger και (αργότερα) του Keith Haring. Εκλεκτικές συγγένειες που μοιάζουν διεστραμμένες συνδέουν τον Donald Duck με την Τσιτσιλίνα. Μια διαφήμιση για γιαιούρι, όπου κυριαρχεί ένα ημίγυμνο γυναικείο σώμα κάνει ακριβώς το ίδιο.

Η -πάνω απ' όλα γυναικεία- οπτική των σωματικών εικόνων της Κλεοπάτρας Χαρίτου λειτουργεί σαν το απόλυτο αντίδοτο του αρσενικού (υπάρχει άραγε άλλος;) φετιχισμού φωτογράφων όπως ο Helmut Newton, ο Nobuyoshi Araki ή ο Richard Kern, αλλά τελικά και σχεδόν του συνόλου της διαφήμισης σήμερα, όπου το στόχο της καταναλώσεως είναι η επιθυμία και όχι η ανάγκη. Άραγε υπάρχει περίπτωση να πάψει ένα τσιγάρο ή ένα αυτοκίνητο να είναι συνώνυμο του «ανδρισμού» ή ένα μπουκάλι άρωμα της «θηλυκότητας»;

ΚΡΙΤΙΚΗ Βιβλίου

Επιχειρήματα περί επιχειρήσεων

Margarita Dritsas and
Terry Gourvish ed.,
*European Enterprise:
Strategies of adaptation
and renewal in the
twentieth century*,
Arochalia Publications,
Αθήνα, 1997

Ο συλλογικός τόμος, στον
ποίον συμβάλλουν 18 επιστή-
μονες από πολλές χώρες και που
χουν ως επίκεντρο την *οικονο-
μική ιστορία των επιχειρήσεων*
είναι καρπός συνεδρίου που ορ-
γάνωσε από το Πανεπιστήμιο
της Κρήτης στο Ρέθυμνο το 1995
από την αναπληρώτρια καθηγή-
τρια **Μαργαρίτα Δρίτσα** που μα-
ζί με τον **Terry Gourvish** της Οί-
κονομικής Σχολής του Λονδίνου
(LSE) προλογίζουν το έργο.

Ο σχετικά νέος αυτός επιστη-
μονικός υπο-κλάδος γνωρίζει
ελευταία ραγδαία άνοδο, αν
ρίνει κανείς τόσο από τις ανα-
κρινώσεις σε διεθνή συνέδρια
όσο και από την εκδοτική κίνη-
ση. Και δικαίως, όχι μόνο διότι
έχει παραμεληθεί η μελέτη της
οικονομικής επιχείρησης αλλά και
διότι η μονάδα αυτή προσφέρει
και για γόνιμη συνάντηση πολ-
λών προσεγγίσεων στις κοινωνι-
κές επιστήμες.

Δεν χρειάζεται να προστρέξει
κανείς σε κλασικά κείμενα του
Μαρξ και των μαθητών του για
να διαπιστώσει τον ιστορικό ρό-
λο της ιδιωτικής επιχείρησης
στην ανάπτυξη και επέκταση
του καπιταλισμού. Η συστηματι-
κή, όμως, προσέγγιση πολλάκις
επισημασμένη το ρόλο των μερών,
τη σχετική τους αυτονομία και
την ιδιαίτερη λογική τους, μολο-
γείται η μελέτη της ιστορίας των

ιδιωτικών επιχειρήσεων είναι
αδύνατο να γίνει χωρίς αναφο-
ρές και διασυνδέσεις με το «σύ-
στημα» εντός του οποίου λει-
τουργούν και από το οποίο επη-
ρεάζονται. Και δεν πρόκειται
μόνο για το «οικονομικό σύστη-
μα», αλλά και για το πολιτικό με
επίκεντρο το κράτος και το ρόλο
του. Μήπως, επί παραδείγματι,
σήμερα δεν γίνεται λόγος για
παγκοσμιοποίηση και τα παρό-
μοια, για πολυεθνικές και δια-
εθνικές εταιρείες που αποτε-
λούν την ίδια την υπόσταση της
μέχρι σήμερα ισχυρότερης πολι-
τικής μονάδας, του εθνικού κρά-
τους;

Είναι φανερό ότι πέραν του εν-
διαφέροντος που παρουσιάζει η
ιδιωτική επιχείρηση από οργα-
νωσιακή, οικονομική, κοινωνιο-
λογική, εργασιακή κ.τ.λ. άποψη,
χρειάζονται κατ' εξοχήν διαφο-
ροποιημένα εννοιολογικά εργα-
λεία για την προσέγγιση της
ιστορικής εξέλιξης σε κάθε χώ-
ρα, λόγω της διαφορετικής τρο-
χιάς των «προτύπων» ανάπτυ-
ξης που έχει ιστορικά να δείξει
ο καπιταλισμός.

Γι' αυτό, όπως πολύ ορθά επι-
σημαίνεται στο εισαγωγικό ση-
μείωμα, οι συγκρίσεις, ακόμα κι
όταν είναι εφικτές, πρέπει να γί-
νονται με μεγάλη προσοχή και
επιφύλαξη, ιδιαίτερα όταν ο ρό-
λος της επιχείρησης «ομαδοποι-
είται» —τρόπον τινά—, εμφανές
φαινόμενο όταν γίνεται λόγος
για το ρόλο κάποιου οικονομι-
κού κλάδου γενικά, ή των οικο-
γενειακής ιδιοκτησίας επιχειρή-
σεων έναντι ολιγοπωλιακών ή
μονοπωλιακών καταστάσεων
και ούτω καθεξής.

Έντονο ενδιαφέρον παρου-
σιάζει και η προβληματική για
την «κρατική επιχείρηση» τόσο

στο καπιταλιστικό πλαίσιο όσο
και στο ιδιόμορφο πλαίσιο των
χωρών του «πρώην υπαρκτού
σοσιαλισμού».

Η μελέτη της ιστορικής δια-
μόρφωσης και του ρόλου των
επιχειρήσεων αυτών από πολ-
λές απόψεις έχει να δώσει πολύ-
τιμες πληροφορίες και σίγουρα
θα εμπλουτίσει τις γνώσεις σ'
έναν τομέα αρκετά παραμελη-
μένο.

Ο τόμος χωρίζεται σε 3 μέρη:
«Δομή Ιδιοκτησίας και Οργά-
νωσης», «Εταιρείες και Κλά-
δοι», «Πολιτική των Μεγάλων
Εταιρειών και Οικονομικές
Επενδύσεις», είναι οι αντίστοι-
χοι τίτλοι των μερών. Εξαιρετι-
κές είναι οι μελέτες των προσκε-
κλημένων ξένων επιστημόνων
και οι έλληνες αναγνώστες πολ-
λά θα μπορούσαν να μάθουν και
να διδαχθούν από την προσεκτι-
κή ανάγνωσή τους. Είναι αδύνα-
το να παρουσιάσεις εδώ τις με-
λέτες αυτές. Περιορίζομαι
απλώς στην επισήμανση της
αξίας τους.

Αναφορικά με την ελληνική
συμμετοχή και τη θεματολογία,
θα ήθελα συνοπτικά να επιση-
μάνω:

Τη μελέτη της **Τζερίνα Χαρά-
φτη** για το καθεστώς ιδιοκτη-
σίας και τη χρηματοδότηση της
ελληνικής ναυτιλιακής αεροπο-
ρίας στην περίοδο 1880-1939.
Σύντομη μα περιεκτική μελέτη
για την ήκιστα επιτυχημένη πο-
λιτική επενδύσεων των ελλήνων
εφοπλιστών με οργάνωση και
δομή βασισμένη σε οικογενεια-
κούς και συγγενικούς δεσμούς.

Ο **Βασίλης Πεσματζόγλου**
διαπραγματεύεται τις σχέσεις
της Ευρωπαϊκής Ένωσης με τις
εταιρείες από τη σκοπιά των
τρόπων ενσωμάτωσης, των ποι-

Τιμώντας τον **Νίκο
Καζαντζάκη**, με αφορμή τη
συμπλήρωση 40 χρόνων από
το θάνατό του, η «Εταιρεία
Κρητικών Ιστορικών
Μελετών» εξέδωσε τον
κατάλογο των βιβλίων της
προσωπικής του βιβλιοθήκης
που σήμερα βρίσκεται στο
«Ιστορικό Μουσείο Κρήτης»:
*Η Βιβλιοθήκη του Νίκου
Καζαντζάκη* (Ηράκλειο
1997). Μία χρήσιμη έκδοση
που φανερώνει τις
αναγνωστικές εμπειρίες του
Καζαντζάκη: «μπορεί να
αποδειχτεί ως η
πραγματοποίηση ενός
ταξιδιού σε τόπους
ενδιαφερόντων του Νίκου
Καζαντζάκη, σε τόπους όπου
ταξίδεψε και σε τόπους όπου
εκδόθηκαν τα έργα του»,
όπως χαρακτηριστικά γράφει
στον πρόλογό της η
επιμελήτρια βιβλιοθηκών
και Αρχείων Ιστορικού
Μουσείου Κρήτης **Γεωργία
Κατσαλάκη**.

Ύβριν χρη σβεννύναι μάλλον
ή πυργαίαν: από το βιβλίο του
Δ. Μπογδανόπουλου, *Το
Ελληνικό Πνεύμα σε 3.000
ρητά και αποφθέγματα*
(Αχαϊκές εκδόσεις, Πάτρα
1997).

Φαίνεται πως η
«παγκοσμιοποίηση» είναι
πια γεγονός που
καταγράφεται έντονα στη
νέα γενιά
μυθιστοριογράφων, ή
τουλάχιστον σε ορισμένους
εκπροσώπους της. Η **Σώτη
Τριανταφύλλου**, με το
τελευταίο βιβλίο της *Ο
υπόγειος ουρανός* (εκδ.
Πόλις, 1997) διασταυρώνει
με χαρακτηριστικό τρόπο την
ελληνική με την αμερικανική
κουλτούρα, τα βιώματα της
πρώτης με αυτά της δεύτερης
γενιάς μεταναστών. Κυρίως,

όμως, ξέρει να στήνει ένα καλό μυθιστόρημα.

Χάινε μεταφρασμένος και καλλιγραφημένος από τον **Νικόλαο Γεννηματά**. Με τον τίτλο *Τραγούδια του Heine* (εκδ. Το Ροδακίό, 1997) εκδίδονται για πρώτη φορά τα τριάντα έξι ποιήματα που μετέφρασε ο Γεννηματάς και αφιέρωσε στον φίλο του **Σωκράτη Κουγέα**.

Η έκδοση έγινε με φωτογραφική αναπαραγωγή του πρωτοτύπου και κρατά τη γοητεία της γραφής του μεταφραστή: «Όταν σας είπα ότι πονώ, τα λόγια τα θλιμμένα / Σας έφεραν χασμουρητό, δεν είπατε μια λέξη / Σας ξαναλέω τα πάθη μου σε στίχους στολισμένα / Δεν έλειψε κανένας σας εγκώμια να μου πλέξη».

Ψάχνοντας, βρίσκεις μάς λέει η **Φαχισέ Τοϊζα** η ηρωίδα του αφηγήματος του **Θωμά Κοροβίνη** (εκδ. Άγρα, 1998).

Σ' ένα μονόλογο που συνοψίζει την προσωπική της ιστορία μέσα στις πολεμικές και πολιτικές περιπέτειες που τραυμάτισαν τη ζωή των Ρωμιών της Μικρασίας και της Πόλης, η κυρία Ευθαλία ή Τοϊζα εξομολογείται με πάθος, όχι όμως με μίσος, τα πάθη και τα μάθη της, καθώς και το «χισμέτι» της: «όποιος βαριαστενάζει, πεθαίνει»...

Ωρα για βιβλία που αναφέρονται στην εκπαίδευση. Το δίτομο ιστορικό έργο *Ελληνική Εκπαίδευση* του **Σπύρου Ευαγγελόπουλου** συμπληρώνεται από ένα ακόμη βιβλίο του ίδιου: *Οι Παιδαγωγικές Ακαδημίες* (εκδ. Ελληνικά Γράμματα, 1998) το βιβλίο αυτό,

κίλων τρόπων που η κοινοτική πολιτική επηρεάζει, άμεσα ή έμμεσα, την πορεία και τη συμπεριφορά των επιχειρήσεων (π.χ. Ενιαία Αγορά, Κοινή Αγροτική Πολιτική, Ευρωπαϊκό Νομισματικό Σύστημα κ.τ.λ.). Επισημαίνονται όχι μόνο οι αντιφατικές επιπτώσεις των κοινοτικών δράσεων και το ιδεολογικό τους πλαίσιο αλλά και οι επιπτώσεις της απουσίας δράσεως, όπως π.χ. στον τομέα της βιομηχανίας καθώς και μορφές αντιδράσεων εκ μέρους των επιχειρήσεων και τα όριά τους.

Η **Αντιγόνη Λυμπεράκη** μελετά τον τομέα της μεταποίησης στην περίοδο μετά το 1974, τονίζοντας τις δυσκολίες προσαρμογής με τους αναπόφευκτα κερδισμένους και χαμένους. Εξαιρετικά ενδιαφέρον το συμπέρασμά της περί της πραγματικής εικόνας του ελληνικού μεταποιητικού τομέα που σκιαγραφείται ως Ιανός, με δύο όψεις: και με την όψη της ανταπόκρισης απέναντι στις σύγχρονες προκλήσεις του ανταγωνισμού και του εκσυγχρονισμού και της αντίστασης σε κάθε αλλαγή. Αυτόνομη είναι και το συμπέρασμα ότι το λεγόμενο Δεύτερο Κοινωνικό Πλαίσιο Στήριξης (το περι-

βόητο Πακέτο Ντελόρ II), εισροές ισοδύναμες με το 5% περίπου του ΑΕΠ, σε ετήσια βάση για έξι χρόνια δημιουργεί αισιοδοξία από ορισμένες προϋποθέσεις, αλλά δεν μπορεί να λειτουργήσει ως *deux ex machina*.

Η κοινωνιολόγος **Μαρία Πετμετζίδου** επικεντρώνει την ανάλυσή της στο θέμα της εταιρικής συνεργασίας και καινοτομίας και στην ανταπόκριση των ελληνικών επιχειρήσεων. Επισημαίνεται η απουσία «κουλτούρας συνεργασίας», ενώ η οικογενειακή βάση της ιδιοκτησίας και το χαμηλό επίπεδο management στις μικρές επιχειρήσεις θεωρούνται εμπόδια για τη συνεργασία και τη δικτύωση. Η μελέτη διακρίνεται για την αυστηρή και συνεπή εννοιολογική οργάνωση της προσέγγισης που επιτρέπει ελέγξιμα συμπεράσματα. Ως συμπέρασμα υπογραμμίζεται η εμφανής καθυστέρηση στον τομέα της καινοτομίας και τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα των ελληνικών επιχειρήσεων που ορθώνουν εμπόδια στην αναγκαία συνεργασία και δικτύωσή τους.

Τέλος, η Μ. Δρίτσα πραγματεύεται το θέμα των οικογενειακών επιχειρήσεων στην ελληνι-

κή βιομηχανία τον 20ό αι.

Μελετώνται οι δομικοί και πολιτιστικοί παράγοντες που εντιπίζονται στη βάση της ανάπτυξης και επιβίωσης των οικογενειακών επιχειρήσεων και οι στρατηγικές επιβιώσής τους ενώπις της αδήριτης ανάγκης προσαρμογής.

Ως παραδειγματική απεικόνιση των γενικών παρατηρήσεων που διατυπώνονται εκλαμβάνεται η βιομηχανία χρωμάτων στην Ελλάδα και υπογραμμίζονται οι παράγοντες της επιτυχμένης πορείας της. Η πολυδιάστατη προσέγγιση του θέματος με την έννοια ότι η ανάλυση δε εξαντλείται σε αποκλειστικά οικονομικούς παράγοντες, αλλά περιλαμβάνει και άλλες συνστάσεις που έπαιξαν καθοριστικό ρόλο (π.χ. παιδεία, ηγετική επιχειρηματικά προσόντα, ιδεολογία, κ.τ.λ.) καθιστά τα συμπεράσματα άκρως αξιόπιστα. Διότι, πολλές φορές μονοδιάστατες αναλύσεις σε τέτοια θέματα τμόνον που καταφέρνουν είναι να οδηγούν σε δογματικές απλοστεύσεις και σε κοινότοπες γενικές κεύσεις που δεν προσθέτουν τίποτα ούτε στη γνώση ούτε στην αναλυτικά εργαλεία.

Βασίλης Καπετανγιάννη

Στην εποχή των Κομνηνών...

Michael Angold,
Η Βυζαντινή Αυτοκρατορία από το 1025 έως το 1204. Μια Πολιτική Ιστορία. Μτφ.: Ευαγγελία Καργανιώτη, Επιστημονική Επιμέλεια: Παναγιώτης Αγαπητός].
Εκδ. Παπαδήμα, Αθήνα 1997

Πρόκειται για μια μονογραφία, η οποία από το 1984, που πρωτοκυκλοφόρησε στα αγγλικά, έχει διανύσει μακρά και επιτυχημένη πορεία στην αγγλόφωνη αναγνωστική αγορά και κυρίως στις βιβλιοθήκες των ξένων αλλά και των ελληνικών πανεπιστημίων. Είναι έργο αξιόλογο,

σε ευρεία χρήση μεταξύ των βυζαντινολόγων: ένα από τα λίγα εγχειρίδια για την εποχή των Κομνηνών και των Αγγέλων. Το 1997, το βιβλίο επανεκδόθηκε στα αγγλικά αναθεωρημένο από τον συγγραφέα και με αρκετές βιβλιογραφικές προσθήκες. Στην επανέκδοση βασίσθηκε και η ελληνική μετάφραση.

Ο συγγραφέας του έργου Michael Angold, καθηγητής της Βυζαντινής Ιστορίας στο Πανεπιστήμιο του Εδιμβούργου είναι ένας από τους πιο αξιόλογους βυζαντινολόγους της Βρετανικής Σχολής, ειδικευμένος στη μελέτη της μέσης και ύστερης Βυζαντινής περιόδου. Η ενασχόλησή του με το αντικείμενο χρο-

νολογείται από τα μέσα της δεκαετίας του '70, όταν δημοσίευσε τη διδακτορική του διατριβή (*A Byzantine Government in Exile: Government and Society under the Laskarids of Nicaea (1204-1261)*, Oxford 1975), έργο θεμελιώδες για τη μελέτη της Βυζαντινής αυτοκρατορίας της Νικαίας κατά τον 13ο αιώνα. Σταθμό στο ερευνητικό του έργο αποτέλεσε όχι μόνον η μονογραφία του 1988 για την εποχή των Κομνηνών και των Αγγέλων, με τη μετάφραση της οποίας ασχολούμεθα εκτενέστερα πιο κάτω, αλλά και ένα ακόμη βιβλίο, που αφορά επίσης τον 11ο και 12ο αι., κυκλοφόρησε το 1995 και έχει τίτλο *Church and Society in Byzantium under*

Comneni 1081-1261, Cambridge 1995.

Η μονογραφία, του 1984, που ε τίτλο *Η Βυζαντινή Αυτοκρατορία από το 1025 έως το 1204. Η πολιτική Ιστορία* προστίθεται στα προσιτά στον έλληνα αναγνώστη εγχειρίδια Βυζαντινής Ιστορίας, αποτελείται από μια γενική εισαγωγή και δύο ακόμη μέρη. Η γενική εισαγωγή περιλαμβάνει παρουσίαση και κριτική των βυζαντινών και δυτικών ιστορικών πηγών που χρησιμοποιήθηκαν για τη συγγραφή του βιβλίου, ενώ επισημαίνει με κόκκινες γραμμές τα θέματα που πρόκειται να εξετασθούν στο έργο. Η έκθεση της προβληματικής που διακρίνει τη μελέτη δεν εξάγεται σ' αυτήν τη «γενική εισαγωγή», αλλά αναλύεται σε δύο μικρά κεφάλαια με τον κοινό τίτλο «Εισαγωγή-Πρόσφατες εξελίξεις στη βιβλιογραφία», τα οποία αποτελούν την αρχή του πρώτου μέρους. Στην εισαγωγή του πρώτου μέρους, το οποίο καλύπτει την περίοδο 1025-1118, ο συγγραφέας παρακολουθεί την προγενέστερη δευτερεύουσα βιβλιογραφία και εκθέτει αναλυτικά την επιστημονική συζήτηση που αφορά την εποχή και βρίσκεται σε εξέλιξη ανάμεσα στους βυζαντινολόγους, ενώ θέτει τα ερωτήματα στα οποία προβάλλεται να απαντήσει σ' αυτήν την ενότητα του βιβλίου. Τα κεφάλαια που συναπαρτίζουν το πρώτο μέρος είναι οκτώ (κεφάλαια 1-8): 1. «Ο Βασίλειος Β' και η κληρονομιά του», 2. «Η θέση του Βυζαντίου στον κόσμο (1025-1071)» με υποκεφάλαια που αφορούν στις σχέσεις του Βυζαντίου με τους Ρώσους, τους Πετσενέγους, τους Σελτζούκους Τούρκους και την προέλασή τους στη Μικρά Ασία μετά τη μάχη του Μαντζικέρτ (1071), και τέλος τις σχέσεις του Βυζαντίου με τη Ρωσία, 3. «Το Βυζάντιο την περίοδο 1041-1071: η αναζήτηση μιας νέας πολιτικής τάξης», 4. «Οικονομία και κοινωνία στο Βυζάντιο του 11ου αιώνα», 5. «Η πνευματική ζήτηση στο Βυζάντιο του 11ου αιώνα», 6. «Η άνοδος του οίκου των Κομνηνών» με υποκεφάλαια

που εξετάζουν τους εμφυλίους πολέμους, την πτώση της Μικράς Ασίας στα χέρια των Τούρκων, το πραξικόπημα του Αλεξίου Κομνηνού, την επικίνδυνη εμφάνιση των Νορμανδών σε βυζαντινά εδάφη, τους πολέμους εναντίον των Πετσενέγων, 7. «Ο Αλέξιος Κομνηνός και η ανόρθωση της αυτοκρατορίας», με υποκεφάλαια σχετικά με την εσωτερική πολιτική της εποχής, την εκκλησία, τη δημόσια διοίκηση, κεντρική και επαρχιακή, τη στρατιωτική οργάνωση, την οικονομία, 8. «Ο Αλέξιος Α' Κομνηνός και η Δύση». Το δεύτερο μέρος που καλύπτει την περίοδο 1118-1204, περιλαμβάνει –εκτός από την «Εισαγωγή-Πρόσφατες εξελίξεις στην βιβλιογραφία», στην οποία, όπως ήδη αναφέρθηκε, εκτίθεται η προβληματική και συζήτηση σχετική με την προγενέστερη βιβλιογραφία– επτά ακόμη κεφάλαια, τα οποία φέρουν συνεχόμενη με τα του πρώτου μέρους αρίθμηση (κεφάλαια 9-15): 9. «Ιωάννης Β' Κομνηνός (1118-1143)», 10. «Η εξωτερική πολιτική του Μανουήλ Α' Κομνηνού (1143-1180)», με υποκεφάλαια που εξετάζουν τη δεύτερη σταυροφορία, την επέκταση των Νορμανδών στη Σικελία, τις σχέσεις των Κομνηνών με την Σερβία, την Ουγγαρία και τη Ρωσία, τη Γερμανική αυτοκρατορία και τους Πάπες, τις σχέσεις του Βυζαντίου με τα σταυροφορικά κράτη και τέλος τις σχέσεις και τις συγκρούσεις με τους Σελτζούκους Τούρκους, 11. «Ο Μανουήλ Κομνηνός και οι Λατίνοι», 12. «Η Διοίκηση του Μανουήλ Α' Κομνηνού (1143-1180): Αυλή, Εκκλησία και πολιτική», με υποκεφάλαια αφιερωμένα στην αριστοκρατία της αυλής, στη λειτουργία της κυβέρνησης και την πολιτική της αυλής, στην εκκλησία, στον πατριαρχικό κλήρο και το μοναχισμό, 13. «Πρωτεύουσα και επαρχίες», με υποκεφάλαια σχετικά με τις ελληνικές περιοχές κατά τον 12ο αιώνα, τη γη και τους αγρότες, τις ανατολικές επαρχίες, 14. «Το Βυζάντιο την περίοδο 1180-1203: Η αποτυχία του Κομνηνείου συστήματος», με

υποκεφάλαια για τη βασιλεία των Αγγέλων, τις αποσχιστικές τάσεις κατά την περίοδο αυτήν, για τη διαφθορά στην αυλή, 15. «Η Πτώση της Κωνσταντινούπολης και η τέταρτη σταυροφορία». Το έργο ολοκληρώνεται με βιβλιογραφικό επίμετρο –περιλαμβάνει κατάλογο πηγών και δευτερεύουσας βιβλιογραφίας–, πέντε χάρτες και αναλυτικό ευρετήριο κυρίων ονομάτων.

Η μετάφραση αυτή έρχεται να συμπληρώσει ένα υπαρκτό κενό στην ελληνική βιβλιογραφία. Δεν υπήρχε ως τώρα στην ελληνική γλώσσα –εκτός βέβαια από τις ιστορίες των Ostrogorsky, Vasiliev και Καραγιαννόπουλου– εγχειρίδιο που να καλύπτει τόσο αναλυτικά την ιδιαίτερη αυτή περίοδο της βυζαντινής ιστορίας. Τέλος, πρέπει να επισημανθεί ότι η ελληνική έκδοση είναι «πληρέστερη» και «χρηστικότερη» από το αγγλικό πρωτότυπό της. Ο συγγραφέας, όπως δηλώνει στον πρόλογό του, παρέπεμψε στις αγγλικές μεταφράσεις των βυζαντινών πηγών που χρησιμοποιήσε, ενώ, όπως είναι αναμενόμενο, δεν μπόρεσε να εξαντλήσει την ελληνική βιβλιογραφία για το θέμα του. Στην ελληνική έκδοση ο επιστημονικός υπεύθυνος φρόντισε, όσον αφορά τις πηγές, να αντικαταστήσει τις παραπομπές σε μεταφράσεις με αντίστοιχες στα πρωτότυπα κείμενα, να ελέγξει την ορθότητα των παραθεμάτων αλλά και των παραπομπών τους, να ενσωματώσει στο κείμενο χωρία της βυζαντινής δημώδους γραμματείας αυτούσια –αφού αυτά είναι κατανοητά στον έλληνα αναγνώστη–, ενώ, όσον αφορά τη δευτερεύουσα βιβλιογραφία, να προσθέσει νεότερες ελληνικές μελέτες αλλά και να παραπέμψει στις νεοελληνικές μεταφράσεις των παραπεμπόμενων ξένων έργων –όταν υπάρχουν. Η ιδιαίτερη αυτή φροντίδα που σχετίζεται με τις πηγές και τη βιβλιογραφία καθιστά την ελληνική έκδοση χρήσιμο εργαλείο στα χέρια των μελετητών της εποχής των Κομνηνών και των Αγγέλων.

Γιασμίνα Μουσειδου

βασισμένο σε πρωτογενείς πηγές και κείμενα, ανασυνθέτει την ιστορία και το έργο των Παιδαγωγικών Ακαδημιών, που ιδρύθηκαν το 1933 και λειτούργησαν πάνω από 50 χρόνια.

Αν ενδιαφέρεστε για τα νέα των εκπαιδευτικών, αξίζει να αναζητήσετε το περιοδικό *Η λέσχη των εκπαιδευτικών* (εκδ. Πατάκη, Βαλτετσίου 14) που συμπλήρωσε τα πέντε χρόνια κυκλοφορίας και τα 20 τεύχη. Το τχ. 20 (Δεκ. '97-Φεβ. '98) περιλαμβάνει το αφιέρωμα «Θέατρο και Εκπαίδευση».

Βαριά υποθήκη στα εκπαιδευτικά μας είναι *Η Συμβολή των Εκπαιδευτικών στην Εθνική Αντίσταση (1941-44)*· ένα μικρό έντυπο-έκδοση της Κίνησης Αντιστασιακών Εκπαιδευτικών (ΚΑΕ) σε συνεργασία με Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα και με όλες τις Τριτοβάθμιες Συνδικαλιστικές Οργανώσεις των Εκπαιδευτικών Λειτουργών, που κυκλοφορεί –ατυχώς– εκτός εμπορίου, έφτασε στην κόψη μου. Το έντυπο αυτό αποτυπώνει την τιμητική εκδήλωση που πραγματοποιήθηκε στη Μεγάλη Αίθουσα Τελετών του Πανεπιστημίου Αθηνών και συγχρόνως καταθέτει, εκτός από τους σύντομους χαιρετισμούς των εκπροσώπων οργανώσεων και φορέων, την αναλυτική περιγραφή του θέματος από τον **Γιώργο Δημητράκο**. Αυτά, βέβαια, συνέβησαν τον Δεκέμβρη του 1996· εύλογο να αναρωτηθεί κανείς αν ανάλογες πρωτοβουλίες συνεχίζονται...

ο χαρτοκόπτης

και τα λοιπά...

ΑΜΛΕΤ is away

«**ΠΡΩΤΟΤΥΠΙΑ ΕΙΝΑΙ** να μένεις πιστός στους πρώτους τύπους, στα αιώνια πρότυπα, να σβήνεις την ιδίαν φρόνησιν μπροστά στον ξυνόν λόγον (Ηράκλειτος), με παράλληλα λόγια να χάνεις την ψυχή σου αν θέλεις να τη βρεις και όχι να προβάλλεις την ιδιορρυθμία σου ή να κάνεις του κεφαλιού σου».

ΑΥΤΑ ΛΕΕΙ ο Ζήσιμος Λορεντζάτος και συγγνώμη που τον επικαλούμαι, αλλά θέλω να προσδώσω επιπλέον κύρος στην άποψή μου. Η οποία είναι η εξής: Όταν υπάρχει μία θεατρική παράσταση με τον τίτλο Άμλετ, ο κάθε εχέφρων άνθρωπος νομίζει πως πρόκειται για έργο του Σαίξπηρ. Αμ δε. Στη δική μας περίπτωση πρόκειται για έργο του Μιχαήλ Μαρμαρινού. Που σημαίνει πως αφενός διαλέγουμε έναν περίπου στάβλο για αίθουσα θεάτρου και αφετέρου βάζουμε πριν από την έναρξη του έργου έναν ηθοποιό να διηγείται την ιστορία του Άμλετ σαν τον Βέγγο. Βάζουμε τον Άμλετ να παίζει ηλεκτρική κιθάρα, να διαβάζει ο ίδιος το κείμενο του Σαίξπηρ, να τρέχει στο δρόμο, έξω στο δρόμο εννοώ, να μιλάει μέσα από τα δόντια του ως αποστασιοποιημένος Μπρεχτ, να κρατάει την Οφηλία λες και κρατάει κάποια μακρινή θεία του – μη τυχόν και τον κατηγορήσουμε για υπερβολικό πάθος.

ΔΕΝ ΘΑ ΣΥΝΕΧΙΣΩ στην απαρίθμηση των νεωτερισμών του κ. Μαρμαρινού, διότι δεν είμαι εναντίον των νεωτερισμών γενικώς. Αλλά εδώ δεν πρόκειται για νεωτερισμό, πρόκειται για φτηνή θεατρική δημαγωγία. Δεν ξέρω εάν έχει γίνει αντιληπτό από τους νέους επίδοξους Έλληνες Στάιν, πως το αίτημα του θεάτρου σήμερα δεν είναι ο σκηνοθετικός ακκισμός, αλλά η καλή παράσταση. Δυστυχώς, η πληθώρα των θεατρικών σχημάτων στην Αθήνα, οι διεκδικούμενες επιχορηγήσεις και η κρίση του ρεπερτορίου γεννούν αυτή την αστεία εικόνα των σκηνοθετών που διαγκωνίζονται για τη μεγαλύτερη και πιο χτυπητή σκηνοθετική παλαβωμάρα. Δεν υπολογίζουν πλέον τίποτα προκειμένου να κάνουν τους αφελείς θεατές να μένουν με ανοιχτό το στόμα. Ούτε το Σαίξπηρ, ούτε τον Καριωτάκη, ούτε τίποτα. Όλα πλέον είναι σκηνοθεσία, όλα είναι θέμα εικόνας. Το κείμενο is away, ο Άμλετ is away, το θέατρο is away.

Η ΦΡΙΚΤΗ ΑΛΗΘΕΙΑ είναι πως όταν, αντί να παίξουμε τον Άμλετ, απλώς σχολιάζουμε το ρόλο, τότε δεν έχουμε τη δυνατότητα αφενός να ζήσουμε ως σκηνοθέτες αυτόν τον αιώνιο ρόλο και αφετέρου να τον μεταδώσουμε ως θεατρική συγκίνηση στον θεατή. Να τον παρηγορήσουμε. Δεν ξεκινάω να πάω στου Ψυρρή για να δω εξυπνάδες. Ξεκινάω για να βρω μια απάντηση για τη ζωή μου, να δω και πάλι το μυστήριο της τέχνης. Διαφορετικά θα μπορούσα και μόνος μου να φτιάξω τον Άμλετ, μέσω δικών μου νεωτερισμών. Να τον βάλω πάνω σε ποδήλατο ή να τον κάνω εισπράκτορα.

ΟΜΩΣ Η ΤΕΧΝΗ, κ. Μαρμαρινέ, είναι κάτι το μυστήριο, κάτι ιερόν. Δεν είναι πλάκες. Και αυτό ισχύει πολύ περισσότερο για τα μεγάλα έργα. Αλλά αν δεν πιστεύετε εμένα τότε διαβάστε τον αμερικανό ζωγράφο Whistler που πριν από εκατό περίπου χρόνια είπε: *The story of the beautiful is already complete* (πάλι μέσω του Λορεντζάτου). Δεν σχολιάζουμε τους ρόλους μας, τους παίζουμε. Αν μπορούμε, βεβαίως.

ΑΠΟ ΤΟΝ
ΑΠΟΣΤΟΛΟ
ΔΙΑΜΑΝΤΗ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΓΡΑ

ΑΠΟ ΤΟ 1979

ΚΥΡΙΑΚΟΣ ΚΑΤΖΟΥΡΑΚΗΣ
ΠΡΟΣΩΠΟΓΡΑΦΙΑ
ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ ΓΙΑ ΜΙΑ ΠΑΡΑΣΤΑΣΗ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΓΡΑ

ΔΙΟΝΥΣΗΣ ΚΑΨΑΛΗΣ
ΠΡΟΣΩΠΟΓΡΑΦΙΑ
ΠΟΙΗΜΑ ΓΙΑ ΤΡΙΣ ΦΩΝΕΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΓΡΑ

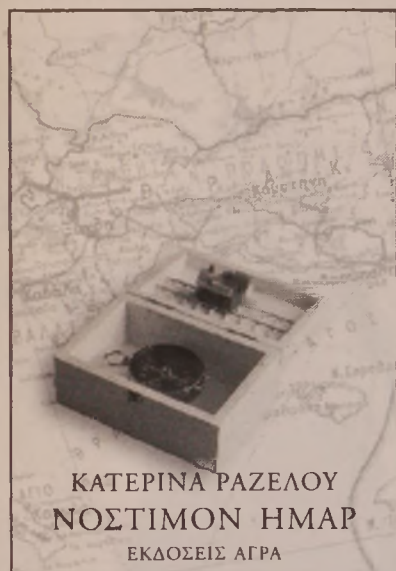
ΘΩΜΑΣ ΚΟΡΟΒΙΝΗΣ
ΦΑΧΙΣΕ ΤΣΙΚΑ
Άρσενικό
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΓΡΑ

JEROME CHARYN
Η ΜΕΛΑΧΡΙΝΗ ΚΥΡΙΑ
ΑΠΟ ΤΗ ΛΕΥΚΟΡΩΣΙΑ
ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: ΑΝΔΡΕΑΣ ΔΗΟΣΤΟΜΙΑΣ

ΑΓΡΑ

ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΡΑΖΕΛΟΥ
ΝΟΣΤΙΜΟΝ ΗΜΑΡ
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΓΡΑ

ΑΡΧΗΓΟΣ ΣΗΑΤΑ
Η ΝΥΧΤΑ ΤΩΝ ΙΝΔΙΑΝΩΝ
ΕΝΑΣ ΛΟΓΟΣ ΤΟΥ 1855
Μεταφρασμένη Άλντς Σίμπερν

ΣΕΙΡΑ - Ο ΑΓΙΑΚΤΟΣ ΛΑΓΟΣ - 1

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΓΡΑ

JULIEN GRACQ
ΕΠΙΑΝΟΔΟΣ ΣΤΟΝ ΜΠΙΡΕΤΟΝ
Μεταφρασμένη Έκτορα Καρανάσιου

ΣΕΙΡΑ - Ο ΑΓΙΑΚΤΟΣ ΛΑΓΟΣ - 2

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΓΡΑ

SIGMUND FREUD
ΤΟ ΜΟΤΙΒΟ ΤΗΣ ΕΚΛΟΓΗΣ
ΤΩΝ ΜΙΚΡΩΝ ΚΟΥΤΙΩΝ
Μεταφρασμένη Πάνου Άλωση

ΣΕΙΡΑ - Ο ΑΓΙΑΚΤΟΣ ΛΑΓΟΣ - 3

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΓΡΑ

ΝΙΚΟΣ ΑΛΙΦΕΡΗΣ
ΕΚ ΤΟΥ ΜΕΤΩΠΙΟΥ
ΚΑΙ ΑΛΛΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΓΡΑ

THOMAS
DE QUINCEY
ΟΙ ΤΕΛΕΥΤΑΙΕΣ
ΗΜΕΡΕΣ
ΤΟΥ
ΙΜΜΑΝΟΥΕΛ
ΚΑΝΤ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
ΣΕΡΑΦΕΙΜ ΒΕΛΑΝΤΖΑ
ΕΠΙΜΕΤΡΟ
MARCEL SCHWOB - J.L. BORGES

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΓΡΑ

ANTONIO TABUCCHI
Η ΓΥΝΑΙΚΑ
ΤΟΥ ΠΟΡΤΟ ΠΙΜ
ΚΑΙ
ΑΛΛΕΣ ΙΣΤΟΡΙΕΣ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΧΡΥΣΟΤΟΜΙΔΗ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΓΡΑ

ΚΛΕΙΤΟΣ ΚΥΡΟΥ
ἐν ὅλῳ
ΣΥΓΚΟΜΙΔΗ
1943 - 1997

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΓΡΑ

ΕΚΤΟΡ ΚΑΚΝΑΒΑΤΟΣ
ΧΑΟΤΙΚΑ Ι

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΓΡΑ - 1997

PRIMO LEVI

ΕΑΝ
ΑΥΤΟ ΕΙΝΑΙ
Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΧΑΡΑΣ ΣΑΡΑΚΙΩΤΗ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΓΡΑ

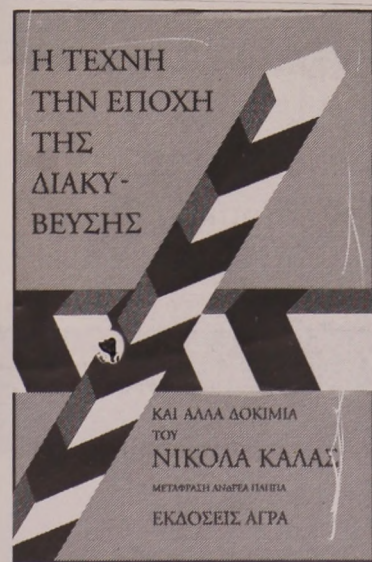

Η ΤΕΧΝΗ
ΤΗΝ ΕΠΟΧΗ
ΤΗΣ
ΔΙΑΚΥ-
ΒΕΥΣΗΣ

ΚΑΙ ΑΛΛΑ ΔΟΚΙΜΙΑ
ΤΟΥ
ΝΙΚΟΛΑ ΚΑΛΑΛΗ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΑΝΔΡΕΑ ΠΑΙΣΙΑ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΓΡΑ

ΑΓΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΘΑΥΜΑΤΑ

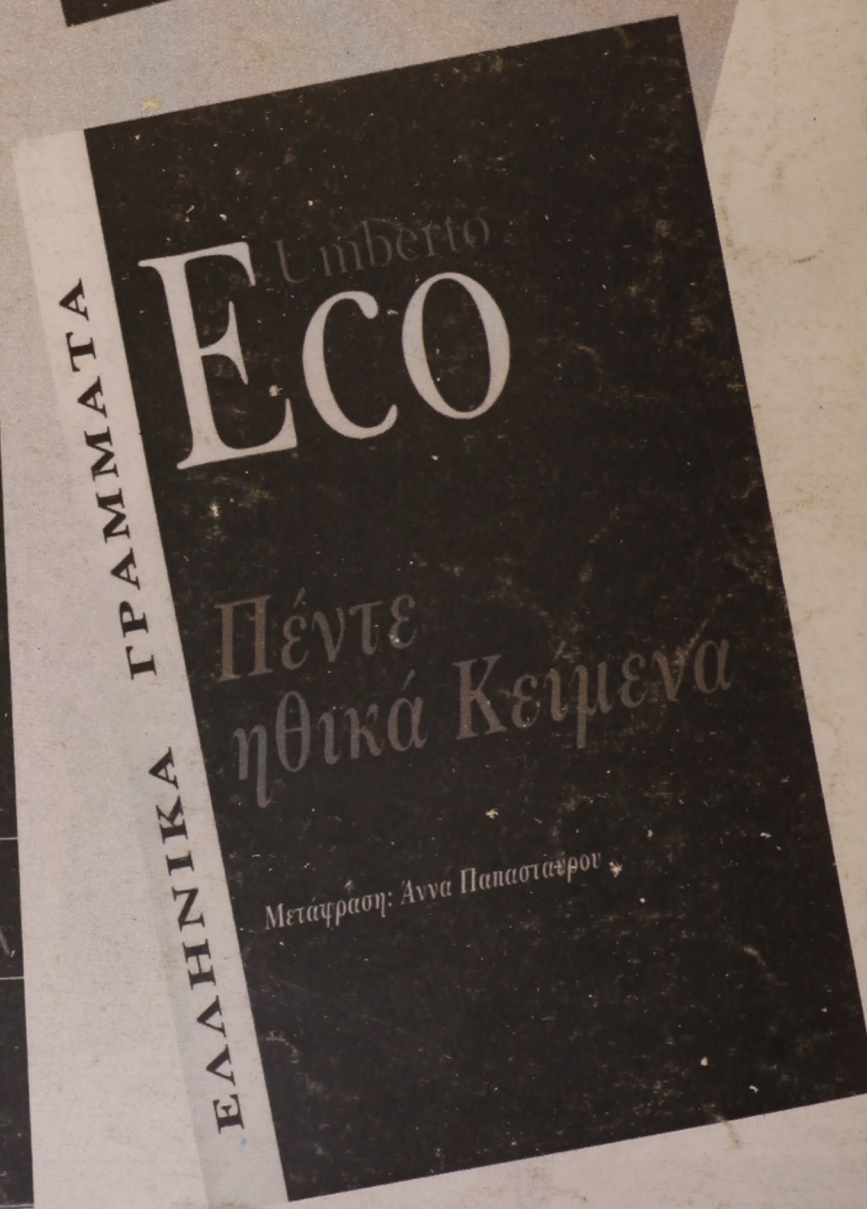
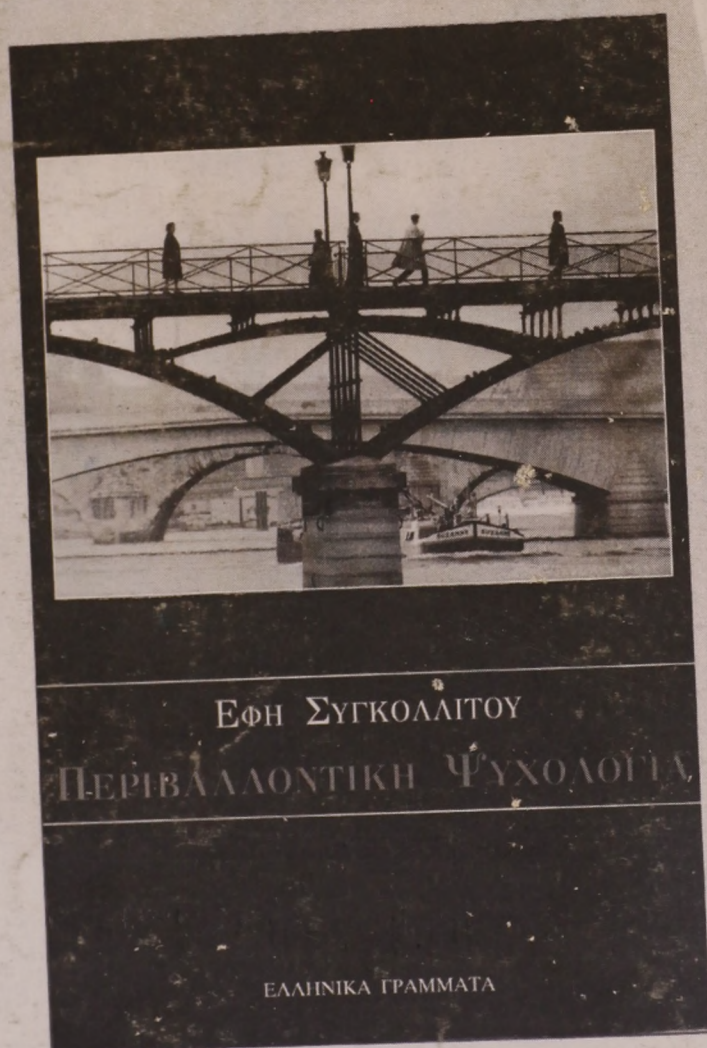
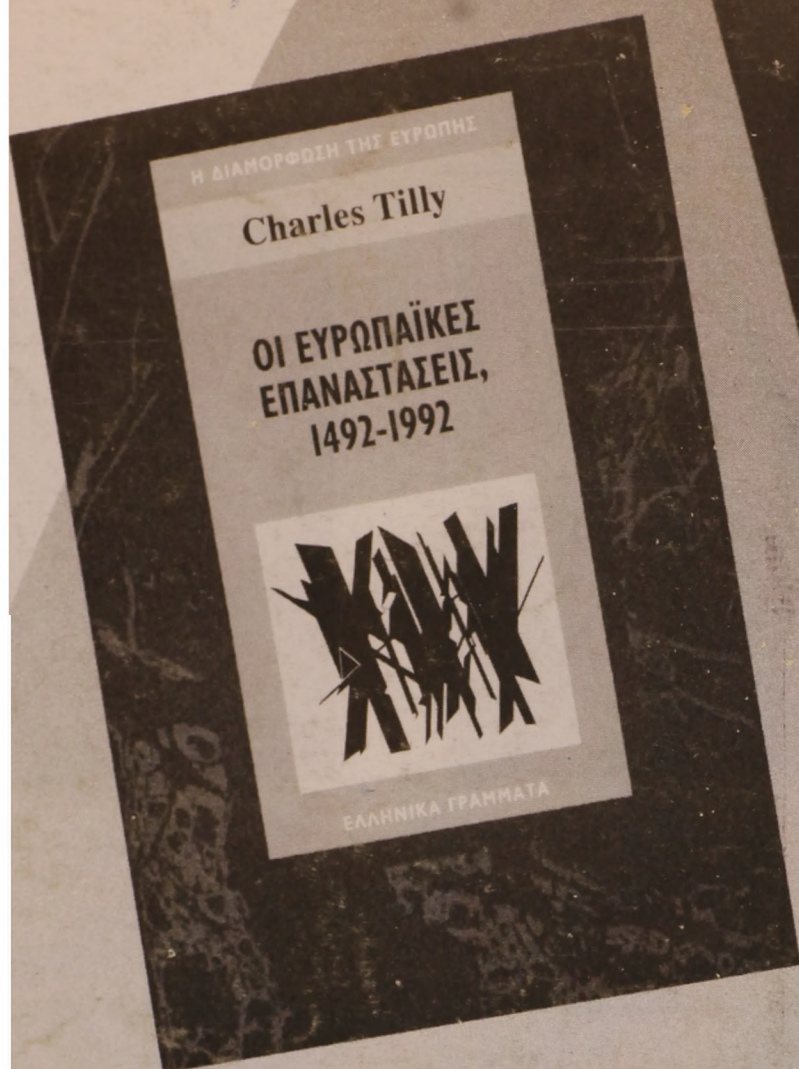
ΟΙ ΕΥΛΟΓΕΣ
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ & ΑΝΩΝΥΜΟΥ
'Ο θύς, τα θαύματα και η Θεσσαλονίκη
του Αγίου Δημητρίου

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΓΡΑ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΓΡΑ

ΟΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΓΡΑ ΣΤΗ ΣΤΟΑ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

Δύναμη στη γνώση

Εκδόσεις: • Ακαδημίας 88, 106 78 Αθήνα τηλ. 33 02 415, 38 20 612 - fax 38 36 658 • • Βιβλιοπωλεία: • Γ. Γεναδίου 6, 106 78 Αθήνα τηλ. 38 17 826, 38 06 661 - fax 38 36 658 • Στοά Ορφέως, Στοά βιβλίου Πεσματζόγλου 5, 105 59 Αθήνα τηλ. 32 11 246